

Держава та регіони

Серія: Публічне управління
і адміністрування
2021 р., № 3 (73)

Науково-виробничий журнал виходить щоквартально

Голова редакційної ради: О. В. Покатаєва,
доктор економічних наук, доктор юридичних наук,
професор

Редакційна рада:

Кіктенко О. В., доктор наук з державного управління, доцент
Руденко О. М., доктор наук з державного управління, доцент

Головний редактор:

Покатаєв П. С., доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор

Редакційна колегія:

Горник В. Г., доктор наук з державного управління, доцент
Заблоцький В. В., доктор наук з державного управління, професор
Колтун В. С., доктор наук з державного управління, доцент
Латинін М. А., доктор наук з державного управління, професор
Лозинська Т. М., доктор наук з державного управління, професор
Рингач Н. О., доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник
Хожило І. І., доктор наук з державного управління, доцент
Роман Грмо, Assoc.prof., PaedDr. Ing., PhD., MBA

Відповідальний редактор: С. В. Белькова

Редактори: А. О. Бессараб, В. Ю. Петрова

Технічний редактор: Ю. В. Волошина

Дизайнер обкладинки: Я. В. Зоська

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з публічного управління (спеціальність: 281. Публічне управління та адміністрування) відповідно до Наказу МОН України від 29.06.2021 № 735 (Додаток 4)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Засновник:

Класичний приватний університет
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ № 24855-14795 ПР від 17.05.2021 р.

**Видавництво та друк –
Видавничий дім «Гельветика»**

69002, м. Запоріжжя,
вул. Олександрівська 84, оф. 402-403, 414
Телефони +38 (0552) 39 95 80,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

Журнал ухвалено до друку вченою радою
Класичного приватного університету
27.10.2021 р., протокол № 3

Усі права захищені. Повний або частковий передрук і переклади дозволено лише за згодою автора і редакції. При передрукуванні посилання на журнал "ДЕРЖАВА та РЕГІОНИ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ І АДМІНІСТРУВАННЯ" обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:

Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.
Телефони/факс: (0612) 220-58-42, 63-99-73.

Здано до набору 18.10.2021.
Підписано до друку 28.10.2021.
Формат 60×84/8. Ризографія. Тираж 300 пр.
Замовлення № 1121/459.

ISSN 1813-3401

© Класичний приватний університет, 2021

ЗМІСТ

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

<i>А. Ю. Геворкян</i> ПОРІВНЯЛЬНА ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА РІВНЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ СВІТУ.....	4
<i>В. І. Кабанов</i> ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СЕРЕДНЬОЮ ОСВІТОЮ: ДОСВІД КИТАЮ ТА США.....	12
<i>О. V. Kiforenko</i> PUBLIC ADMINISTRATION FOR GOODS EXPORTS OF UKRAINE: CASE STUDY – CHERKASY OBLAST.....	18
<i>О. В. Островий</i> АНАЛІЗ РІВНЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ.....	24

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА

<i>К. С. Богомоллова, О. В. Дудник, М. М. Майборода</i> ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ В СТРАТЕГІЧНОМУ ПЕРІОДІ.....	30
---	----

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ
БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

<i>А. В. Віхтюк</i> ПОНЯТТЯ Й СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ІНТЕГРОВАНОМУ УПРАВЛІННІ КОРДОНАМИ.....	37
<i>О. Б. Іноземцева, О. Б. Ружанський</i> ПІДГОТОВКА КАДРІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: АУДИТОРСЬКИЙ АСПЕКТ.....	42
<i>І. І. Ломака, О. І. Липчук, Ю. В. Кобець</i> СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	48

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

<i>Т. В. Серьогіна</i> НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ.....	57
<i>А. Омаров, О. І. Дацій, І. В. Сервецький</i> ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	64
<i>Р. М. Колісниченко, І. А. Семенець-Орлова, К. П. Швець, А. В. Дакал</i> НАУКОВИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ГЛОБАЛІСТИЧНА СВІДОМІСТЬ» У ВИМІРІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД.....	73
<i>О. В. Полякова, К. О. Басенко</i> ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	79
<i>К. В. Малишев</i> ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ ЯК ОДНІЄЇ З СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ДОСЛІДЖУВАНІЙ СФЕРІ.....	85
<i>Л. В. Сергієнко</i> АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «УРБАНІЗАЦІЯ» В ЛІТЕРАТУРІ.....	98
<i>О. М. Руденко, В. Г. Маргасова</i> ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА КОМПОНЕНТА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	109
<i>О. В. Михайловська, І. М. Михайловський</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА.....	115
<i>С. В. Сокирко</i> СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА НАПРЯМИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	120
<i>М. О. Лілеєв</i> РОЛЬ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ У ПЛАНУВАННІ ДОРОЖНИХ БУДІВЕЛЬНИХ ПРОЕКТІВ.....	126
<i>Р. Р. Проць</i> АНТИКРИЗОВА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ДЕСТАБІЛІЗУЮЧИХ ФАКТОРІВ.....	132

CONTENTS

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION

<i>Gevorkyan A. Yu.</i> COMPARATIVE INTEGRATED ASSESSMENT OF SOCIETY DIGITALIZATION LEVEL IN UKRAINE AND COUNTRIES OF THE WORLD.....	4
<i>Kabanov V. I.</i> PUBLIC ADMINISTRATION OF SECONDARY EDUCATION: THE EXPERIENCE OF CHINA AND THE UNITED STATES.....	12
<i>Kiforenko O. V.</i> PUBLIC ADMINISTRATION FOR GOODS EXPORTS OF UKRAINE: CASE STUDY – CHERKASY OBLAST.....	18
<i>Ostrovyi O. V.</i> ANALYSIS OF THE DIGITALIZATION LEVEL OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE STATE POLICY FORMATION OF THE DIGITAL DEVELOPMENT.....	24

PUBLIC SERVICE

<i>Bogomolova K. S., Dudnyk O. V., Maiboroda M. M.</i> DETERMINANTS OF FORMATION OF MOTIVATIONALLY ORIENTED PUBLIC PERSONNEL PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM IN THE STRATEGIC PERIOD.....	30
---	----

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY AND PROTECTION OF PUBLIC ORDER

<i>Vikhtiuk A. V.</i> THE CONCEPT AND EFFECTIVENESS OF INFORMATION COOPERATION IN INTEGRATED BORDER MANAGEMENT.....	37
<i>Inozemtseva O. B., Ruzhanskyi O. B.</i> THE CIVIL PROTECTION SPECIALIST TRAINING IN THE FIELD OF CIVIL PROTECTION: THE AUDIT ASPECT.....	42
<i>Lomaka I. I., Lypchuk O. I., Kobets Y. V.</i> THE SOCIAL COMPONENT OF NATIONAL SECURITY: INTERNATIONAL EXPERIENCE.....	48

CURRENT ISSUES IN THE FIELD OF PUBLIC GOVERNANCE

<i>Serohina T. V.</i> PROVISION OF PUBLIC SERVICES: MONITORING AND EVALUATION SYSTEM.....	57
<i>Omarov A., Datsii O. I., Servetskyi I. V.</i> EXTERNAL AND INTERNAL FACTORS OF INFLUENCE ON THE ENVIRONMENTAL SECURITY OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION.....	64
<i>Kolisnichenko R. M., Semenets-Orlova I. A., Shvets K.P., Dakal A. V.</i> SCIENTIFIC ANALYSIS OF THE CONCEPT OF "GLOBALISTIC CONSCIOUSNESS" IN THE DIMENSION OF THE CURRENT STAGE OF DEVELOPMENT MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION: THEORETICAL REVIEW.....	73
<i>Poliakova O. V., Basenko K. O.</i> INSTITUTIONAL SUPPORT OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF ATTRACTING INVESTMENT IN THE NATIONAL ECONOMY.....	79
<i>Malyshev K. V.</i> FEATURES OF THE FINANCING OF THE LAW ENFORCEMENT SYSTEM AS ONE OF THE SYSTEMIC PROBLEMS OF STATE POLICY IN THE RESEARCHED FIELD.....	85
<i>Sergiyenko L. V.</i> CONCEPT OF "URBANIZATION" ANALYSIS IN THE LITERATURE.....	98
<i>Rudenko O., Marhasova V.</i> ECOLOGICAL AND ECONOMIC COMPONENT OF RISK MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF THE STATE NATIONAL SECURITY POLICY.....	109
<i>Mykhailovska O. V., Mykhailovskyi I. M.</i> CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT: THEORY AND PRACTICE.....	115
<i>Sokyrko S. V.</i> GLOBAL EXPERIENCE OF THE IMPLEMENTATION OF STATE ANTI-CORRUPTION POLICY AND DIRECTIONS OF ITS ADAPTATION IN UKRAINE.....	120
<i>Lileiev M. O.</i> THE ROLE OF PUBLIC PARTICIPATION IN PLANNING ROAD CONSTRUCTION PROJECTS.....	126
<i>Prots R. R.</i> ANTICRISIS STATE SUPPORT FOR AGRICULTURAL PRODUCTION IN CONDITIONS OF CONSTANT DESTABILIZING FACTORS.....	132

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 330.47:519.2

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2021.3.1>**А. Ю. Геворкян**кандидат економічних наук, доцент,
в. о. директора

Українського державного науково-дослідного інституту «Ресурс»

ПОРІВНЯЛЬНА ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА РІВНЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ СВІТУ

У статті обґрунтовано необхідність інтегральної оцінки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і діджиталізації суспільства як пріоритетного компонента при розробці стратегії інформаційної безпеки України. Метою статті є узагальнення й аналіз сучасних методологічних підходів до інтегральної оцінки розвитку ІКТ та діджиталізації суспільства. Надано характеристика дев'яти найбільш показових інтегральних індексів, які відображають рівень розвитку цифрової трансформації: індексу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій IDI; індексу інклюзивного Інтернету Zi; індексу розвитку електронного уряду EGD; індексу мережевої готовності країн до мережевого суспільства NRI; глобального індексу мережевої взаємодії GCI; індексу цифрової еволюції DEI; індексу світової цифрової конкурентоспроможності WDCI; індексу розвитку сфери відкритих даних ODMI; міжнародного індексу цифрової економіки й суспільства I-DESI. За результатами розрахунку глобальних індексів визначено місце в рейтингу України та сусідніх із нею країн. Відставання України від країн ЄС за рівнем цифровізації є серйозним викликом для інформаційної безпеки держави.

Відзначено, що методологія формування більшості міжнародних інтегральних індексів викликає сумнів в адекватності результатів через залучення великого числа показників, зміни набору показників або методики розрахунку індексів, ігнорування методів багатовимірного статистичного аналізу, що провокує зростання похибки.

Зроблено висновок про необхідність суттєво змінити методологічні підходи до складу, оперативності збору й обробки інформації, необхідної для здійснення інтегральної оцінки, з використанням відомих міжнародних індексів, що охоплюють основні напрями діджиталізації державного управління, підприємницької та громадської діяльності. Рекомендовано при розробці національних інтегральних індексів для оцінки тенденцій розвитку інформаційного суспільства на рівні регіонів України орієнтуватися на показники, які використовуються в міжнародних індексах, але з урахуванням національних особливостей розвитку.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційно-комунікаційні технології, індекс, оцінка, рейтинг.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття характеризується становленням та інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) і діджиталізації суспільства, що кардинально вплинуло на політичний і соціально-економічний розвиток і державну безпеку окремих країн світової спільноти. При розробці стратегії інформаційної безпеки України необхідно реально оцінювати рівень діджиталізації суспільства порівняно з розвиненими країнами ЄС. Тому проблема інтегральної

оцінки розвитку ІКТ та цифрової конкурентоспроможності є актуальною й привертає до її вирішення численних учених, дослідників, аналітиків, експертів, у тому числі в складі міжнародних організацій, науково-дослідних інститутів та аналітичних центрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам, які пов'язані з адаптацією національної системи індикаторів до вимог розробників міжнародних інтегральних індексів, присвячено низку робіт вітчизняних авторів. На думку

О.В. Руденко, «проведений аналіз рейтингових індексів цифровізації та представництво України в них дозволяє стверджувати, що найбільш популярними та значущими індексами в яких представлена наша держава є Глобальний інноваційний індекс, Індекс прийняття цифровізації та Індекс розвитку ІКТ» [1]. О.І. Пустоваров [2] пропонує як основні вибрати чотири міжнародні індекси: глобальний індекс мережевої взаємодії; світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності; індекс мережевої готовності; глобальний індекс інновацій. У роботі І.Ю. Єгорова й В.Ю. Грига [3] надано рекомендації щодо вдосконалення організації збирання інформації з метою підвищення якості управління статистичними даними, що відкриває шлях до тіснішої координації з країнами ЄС щодо моніторингу показників діджиталізації. Проблемам використання індексу розвитку ІКТ IDI й аналізу отриманих результатів присвячені праці О.С. Корепанова [4], К.О. Безуглої [5], І.М. Заліско [6] та інших. На думку О.В. Піжук, «індекси не враховують особливості кожної з країн, а тому відбувається своєрідне підлаштування показників країн під розрахункові вимоги відповідних міжнародних індексів» [7]. В.В. Сенченко й О.В. Гладкова в контексті інтегрального оцінювання розвитку ІКТ та інформаційного суспільства вказують на проблему координації взаємодії різних міжнародних і національних інститутів, зіставлення систем індикаторів та отримуваних на їх основі даних [8]. Водночас О.Є. Бавико [9] вважає, що впровадження в Україні міжнародних підходів до інтегральної оцінки розвитку ІКТ й інформаційного суспільства в повному обсязі практично неможливо через недосконалість статистичної бази даних; формування 60% показників за результатами експертної оцінки, що вносить елемент суб'єктивності й політичної заангажованості.

Мета статті – узагальнення й аналіз сучасних методологічних підходів до інтегральної оцінки розвитку ІКТ та діджиталізації суспільства.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні розроблено понад двадцять міжнародних інтегральних індексів, які тією чи іншою мірою визначають ступінь впливу інформатизації на розвиток країн і регіонів світового співтовариства. На рисунку 1 представлено найбільш показові міжнародні Індокси оцінки рівня розвитку ІКТ, цифрової економіки та інформаційного суспільства. Нижче приведена характеристика кожного індексу й результати, що дають змогу визначити позицію України у світовому рейтингу.

Індекс розвитку ІКТ IDI (The ICT Development Index) – один із перших міжнародних індексів, розроблений підрозділом ООН – Міжнародним союзом електрозв'язку. Результати інтегральної оцінки IDI публікувалися з 2009 року по 2017 рік у вигляді звітів «Вимірювання інформаційного суспільства» [10]. Основними цілями розрахунку індексу IDI є вимір рівня і зміни розвитку ІКТ як в окремих країнах, так і в порівнянні з іншими країнами; визначення ступеня прогресу в розвитку ІКТ як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються; установлення цифрового розриву між країнами з різними рівнями розвитку ІКТ.

Побудова Індeksu IDI здійснюється на базі трьох субіндексів:

- субіндексу доступу до ІКТ (вага 0,4) – п'ять частинних індикаторів: частка домогосподарств, що мають комп'ютер; доступ в Інтернет; смуга пропускання міжнародного трафіку Інтернету; частка населення, охопленого мережами рухомого зв'язку: принаймні 3G \$ LTE/WiMax; число контрактів на фіксований широкопasmовий зв'язок (зважаючи на швидкість) на 100 осіб населення;

- субіндексу використання ІКТ (вага 0,4) – тричастинних індикаторів: частка окремих осіб, що використовують Інтернет; число активних контрактів на рухомий широкопasmовий зв'язок на 100 осіб населення; трафік рухомого широкопasmового доступу до Інтернету в розрахунку на один контракт на рухомий широкопasmовий зв'язок;

- субіндексу практичних навичок (вага 0,2) – тричастинних індикаторів: середня тривалість навчання; валова частка учнів – середня спеціальна й вища освіта.

Незважаючи на те що Індекс IDI розвитку ІКТ для України виріс на 13%, наша країна у 2015–2017 роках займала 78–79 позиції в рейтингу.

Індекс інклюзивного Інтернету 3i дає змогу отримати інтегральну оцінку ступеня доступності до Інтернету. Індекс формується на основі чотирьох субіндексів, як наявність; доступність; актуальність; готовність. За підсумками досліджень компанія The Economist Intelligence Unit сформулювала висновки [11]:

1. У більшості країн спостерігається зростання доступності Інтернету в тому числі завдяки підвищенню якості послуг провайдерів.

2. Пандемія змусила людей інтенсивніше використовувати Інтернету політиці, освіті, економіці, повсякденної діяльності. Разом із тим має місце розрив між онлайн та офлайн-групами населення.

3. Гендерний паритет поліпшується в довгостроковій перспективі.

4. Упровадження послуг 4G/5G незадовільно в країнах із низьким рівнем доходу, тому в середньому 4G користується третина населення.

За результатами розрахунку індексу Зі в 2018–2020 роках Україна є аутсайдером серед восьми сусідніх із нею країн ЄС.

В останні роки під керівництвом і координацією регіональних комісій ООН спостерігається зростання пріоритетів, спрямованих на інтенсивний розвиток електронного уряду. Індекс розвитку електронного уряду EGDІ з 2004 року оцінює стан розвитку й ефективність електронного уряду в 193 країнах. Результати, отримані в процесі розрахунку індексу, дають можливість виявити закономірності, особливості (для кожної окремої країни) розвитку електронного уряду; визначити позитивні та негативні чинники,

які впливають на цей розвиток; оцінити рівень використання ІКТ при взаємодії громадян з органами державної влади, здатність уряду надавати е-послуги. Індекс EGDІ, згідно з методологією ООН, розраховується як середнє арифметичне трьох нормалізованих субіндексів:

– субіндексу телекомунікаційної інфраструктури, який включає чотири показники, що характеризують розвиток фіксованого та мобільного зв'язку й Інтернет (дані представлені Міжнародним союзом електрозв'язку);

– субіндексу людського капіталу, який включає чотири показники, що оцінюють грамотність населення, його освіту, тривалість навчання (дані надані ООН з питань освіти, науки та ЮНЕСКО);

– субіндексу онлайн-послуг: оцінює обсяг і якість державних онлайн-послуг за результатами даних, які зібрані з анкет онлайн-сервісів (148 питань).

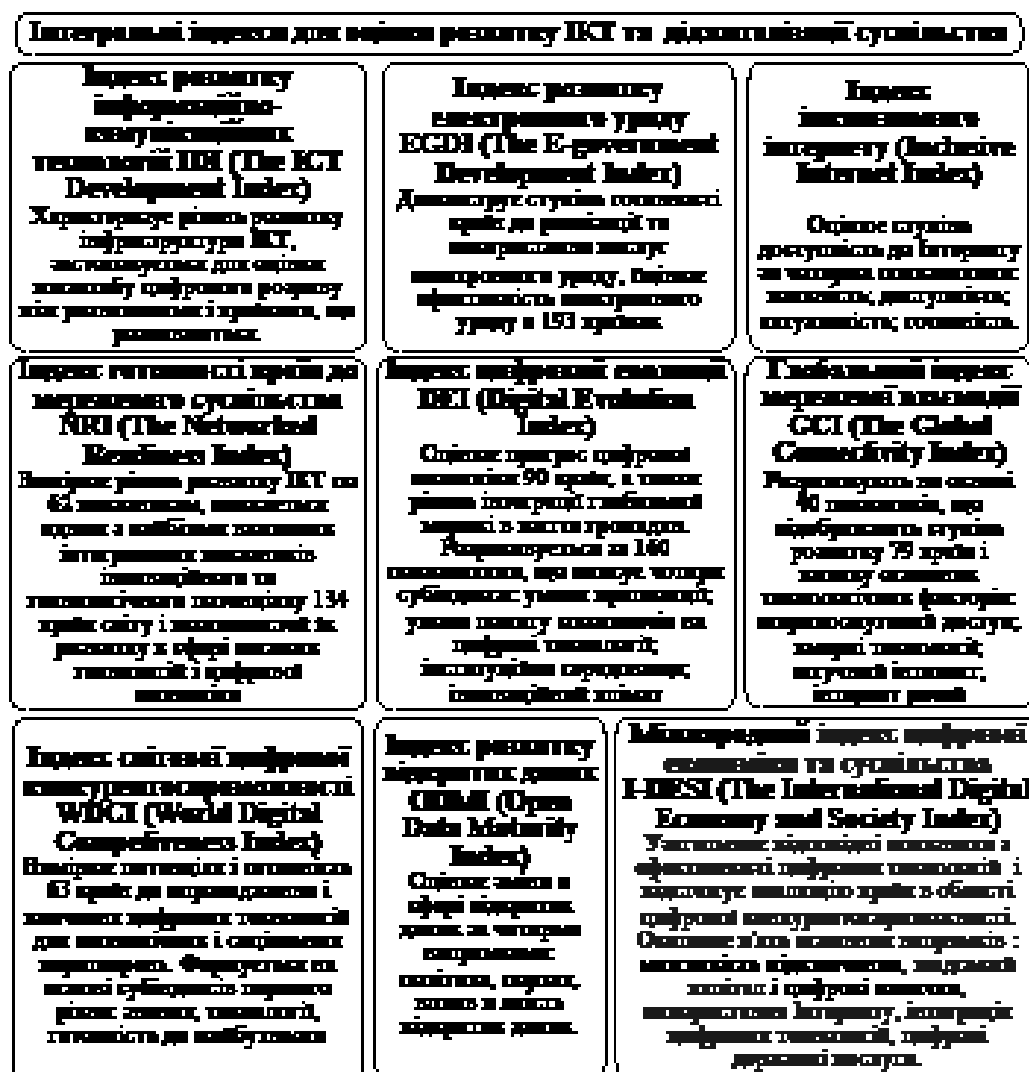

Рис. 1. Інтегральні індекси для оцінки розвитку ІКТ і діджиталізації суспільства

Результати звіту за 2020 рік показали, що понад 22% країн мають більш високий рівень розвитку електронного уряду в порівнянні з попередніми роками. Найбільш поширені перешкоди для формування стійкого електронного уряду – недостатня підготовка й доступність сервісів, а також потреба в довірі, безпеці та конфіденційності інформації.

У рейтингу за 2020 рік лідирують Данія, Республіка Корея, Естонія, Фінляндія, Австралія, Швеція. Серед 43 країн Європи Україна займає 37 позицію. За рівнем розвитку телекомунікаційної інфраструктури України перебуває на 41 місці; за рівнем розвитку он-лайн послуг – на 35 позиції; за рівнем людського капіталу – на 24 місці [12].

Індекс мережевої готовності країн до мережевого суспільства NRI вважається одним із найбільш важливих показників інноваційного й технологічного потенціалу 134 країн світу й можливостей їхнього розвитку у сфері високих технологій і цифрової економіки. Основна ідея дослідження – оцінка зв'язку між розвитком ІКТ та економічним благополуччям. На думку авторів проекту NRI, ІКТ сприяють інтенсивно-

му розвитку інновацій, підвищенню продуктивності й конкурентоспроможності, диверсифікації та стимуляції ділової активності, у підсумку, підвищенню рівня життя населення. Передбачається, що Індекс NRI повинен використовуватися стейкхолдерами державного та приватного секторів для моніторингу тенденцій розвитку інформаційного суспільства.

Індекс NRI вимірює рівень розвитку ІКТ за допомогою 62 контрольних показників, об'єднаних у чотири основні групи: технології; населення; управління; вплив (рис. 2). Індикатори складено на основі статистичних даних, а також результатів щорічного комплексного опитування думки керівників, що проводиться спільно з мережею партнерських організацій у країнах, які стали об'єктами дослідження.

У таблиці 1 надано рейтинг України й сусідніх із нею країн за результатами розрахунку Індексу NRI за 2020 рік.

Глобальний індекс мережевої взаємодії GCI (Global Connectivity Index), розроблений компанією Huawei у 2013 році, оцінює рівень ефективності процесу діджиталізації 79 країн світу. Індекс розраховують на основі 40 показників,

Рис. 2. Структура побудови індексу NRI

Таблиця 1

Місце в рейтингу України й сусідніх із нею країн за результатами розрахунку індексу NRI за 2020 рік [13]

Країна	Місце в рейтингу				
	Індекс NRI	технології	населення	управління	вплив
Чехія	28	26	32	24	26
Польща	33	36	40	27	31
Словаччина	35	34	49	30	35
Угорщина	39	31	51	40	36
Болгарія	46	43	55	44	62
Румунія	49	46	59	55	43
Україна	64	62	65	58	79
Білорусь	65	68	62	71	56

що відображають широкосмуговий доступ; хмарні технології; штучний інтелект (AI); інтернет речей. Для вимірювання рівня розвитку ІКТ технологій досліджують чотири напрями:

- пропозицію: вимірює поточний рівень пропозиції продуктів і послуг ІКТ, що використовуються для цифрової трансформації;
- попит: вимірює попит на підключення в контексті користувачів і дій, пов'язаних з ініціативами цифрової трансформації;
- підключення: вимірює попит на підключення в контексті користувачів і дій, пов'язаних з ініціативами цифрової трансформації;
- потенціал: включає перспективний набір показників, що вказують на майбутній розвиток цифрової економіки.

У рейтингу 2020 року серед сусідніх з Україною країн ЄС лідирують Чехія (28 місце) і Польща (39 місце). Протягом 2015–2020 років Україна займала 54–55 позиції в рейтингу [14].

Індекс цифрової еволюції DEI – це комплексна оцінка прогресу цифрової економіки та конкурентоспроможності 90 країн, яка отримана на за допомогою 160 показників, об'єднаних за чотирма ключовими факторами [15]: умови пропозиції; умови попиту споживачів на цифрові технології; інституційне середовище (політика держави, законодавство, ресурси); інноваційний клімат (інвестиції в R&D і цифрові стартапи). Індекс DEI відстежує в цілому 160 показників для вимірювання поточного стану й темпів цифровізації економіки, має чотирирівневу структуру: індикатори (стандартизовані дані, які відображають конкретний показник); кластери

(групуєть індикатори й висвітлюють 35 аспектів цифровізації); компоненти (об'єднують кластери в 13 компонентів); драйвери (чотири ключові рушійні чинники). За результатами розрахунку індексу DEI, у 2020 році Україна займала 62 позицію в рейтингу серед 90 країн світу.

Індекс світової цифрової конкурентоспроможності WDCI вимірює потенціал і готовність 63 країн до впровадження й вивчення цифрових технологій для економічних і соціальних перетворень. Він базується на 52 індикаторах (32 з них сформовані на основі статистичної інформації, 20 – на основі думки експертів), які агрегуються в три субіндекси першого рівня (знання, технології, готовність до майбутнього), що складаються з трьох субіндексів другого рівня (рис. 3).

За результатами розрахунку Індексу WDCI, у 2020 році Польща виявилася на 32 позицію в рейтингу серед 90 країн світу. Чехія, Болгарія, Угорщина, Румунія, Словаччина, Україна зайняли 35, 45, 47, 49, 50, 58 позиції, відповідно [16].

Європейський портал даних із 2015 року проводить щорічне дослідження Open Data Maturity Report, у якому оцінює розвиток сфери відкритих даних країн світу й надає рекомендації щодо покращення ситуації. Цього року в дослідженні вперше взяли участь країни Східного партнерства, серед яких є Україна. Інтегральна оцінка за допомогою Індексу розвитку відкритих даних ODMI формується на основі таких чотирьох напрямів дослідження, як політика, портал, вплив і якість відкритих даних.

За результатами інтегральної оцінки, Україна посіла 17 місце в рейтингу, продемонструвавши рівень зрілості сфери відкритих даних на рівні 84%, при цьому середній показник зрілості сфери у Європі становить 78% [17].

Міжнародний індекс цифрової економіки й суспільства I-DESI узагальнює відповідні показники з ефективності цифрових технологій і відстежує еволюцію країн у галузі цифрової конкурентоспроможності. Перевагою індексу I-DESI є те, що він включає рівень інтеграції цифрових технологій з бізнесом і державою, що дає певне уявлення про стан цифрової трансформації економіки. Індекс аналізує тенденції розвитку цифрової економіки та суспільства 45 країн, охоплює п'ять основних напрямів: можливість підключення; людський капітал і цифрові навички; інтеграцію цифрових технологій; цифрові державні послуги. Кожному з п'яти субіндексів

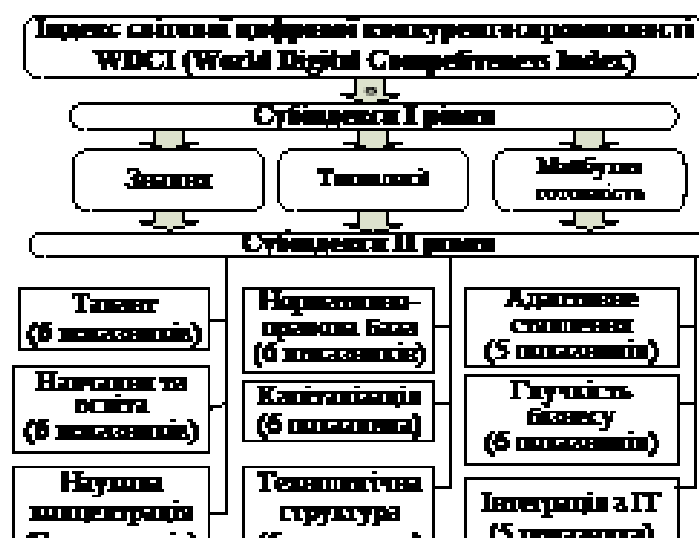

Рис. 3. Структура Індексу світової цифрової конкурентоспроможності WDCI

Таблиця 2

Позиції України в рейтингах інтегральних індексів

Рік	Інтегральні індекси							
	IDI	3i	EGDI	NRI	GCI	DEI	WDCI	ODMI
2013	73	–		73	–			
2014	76	–	87	73	–			
2015	79	–	–	71	53			
2016	78	–	62	64	55		59	
2017	79	–		–	54		60	
2018	–	36	82	–	55		58	
2019	–	38	–	67	52		60	
2020	–	48	69	64	54	62	58	17
Кількість країн станом на 2020 рік	181	120	193	134	79	90	63	35

експертами Європейської комісії присвоєні ваги: 0,25; 0,25; 0,15; 0,2; 0,2, відповідно [18].

Важливо відзначити, що Україна не була включена до звіту I-DESI, так як «через невиконання урядових рішень щодо визначення індексів, індикаторів та методик оцінювання цифрового розвитку України відповідно до міжнародних практик, офіційна статистика продовжує використовувати показники, що не дозволяють в повній мірі здійснювати міжнародні порівняння, розробляти стратегічні документи щодо перспектив розвитку широкосмугового доступу до мережі Інтернет» [19]. Тому Міністерством цифрової трансформації запропоновано створення можливостей для включення України до Індексу цифрової економіки й суспільства (DESI).

За підсумками дослідження в таблиці 2 зібрана інформація про позицію України в рейтингах для розглянутих інтегральних індексів.

Україна є аутсайдером серед країн Європи, у тому числі сусідніх із нею країн. Разом із тим не варто проводити порівняльний аналіз рейтингів за попередні роки, так як змінювалося кількість країн, коректувався список індикаторів для низки індексів, змінювалася методика розрахунку показників. Наприклад, із 2018 року тимчасово припинені випуски звітів для індексу IDI; не друкували звіти за 2017–2018 роки для індексу NRI.

Відзначимо, що міжнародні методики розрахунку індексів розвитку ІКТ та діджиталізації суспільства використовують в основному відповідні статистичні дані окремих країн, а також результати анкетування й опитування, пов'язані з наявністю ІКТ, готовністю й можливостями (у тому числі фінансовими) населення активно включатися в інформатизацію. І в цьому разі виникає очевидна проблема: статистика та методи експертного оцінювання різних країн відрізняються різноманітністю показників, повнотою й оперативністю даних. Тому для отри-

мання достовірних рейтингів за результатами розрахунку індикаторів необхідно розробити нові методичні підходи до вибору статистичних показників, що влаштовували б розробників основних міжнародних індексів. На думку автора, необхідно суттєво змінити методологічні підходи до складу, збору й обробки інформації, необхідної для здійснення інтегральної оцінки, з використанням відомих міжнародних індексів, що охоплюють основні напрями цифровізації державного управління, підприємницької та громадської діяльності.

Однак варто зазначити, що методологія формування більшості інтегральних індексів викликає сумнів в адекватності результатів через залучення великого числа показників (індикаторів) та ігнорування методів багатовимірного статистичного аналізу. Практика показала, що зростання числа показників провокує зростання похибки. Крім того, присвоювання експертами вагових коефіцієнтів для кожного індикатора має суб'єктивний характер, що також відбивається на достовірності результату. На нашу думку, тільки два з наведених індексів можуть відповідати критеріям багатовимірного аналізу даних: IDI (14 індикаторів); I-DESI (33 індикатори).

Висновки і пропозиції. Відставання України від країн ЄС за рівнем цифровізації є серйозним викликом для інформаційної безпеки держави. Тому, як і раніше, актуальна проблема синхронізації показників та адаптації міжнародних методичних підходів до інтегральної оцінки до української дійсності з метою виявлення істинного рівня діджиталізації суспільства в Україні. При розробці національних інтегральних індексів для оцінки тенденцій розвитку інформаційного суспільства на рівні регіонів України необхідно орієнтуватися на показники, які використовуються в міжнародних індексах, але з урахуванням національних особливостей розвитку.

Список використаної літератури:

1. Руденко М.В. Аналіз позицій України в глобальних індексах цифрової економіки. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 11–18.
2. Пустоваров А.І. Аналіз показників цифрової трансформації національної економіки на основі міжнародних індексів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2020. Вип. 3. С. 243–249.
3. Єгоров І.Ю., Грига В.Ю. Порівняльний аналіз наявності індикаторів цифровізації в Україні та інших країнах Східного партнерства ЄС. *Статистика України*. 2019. № 3. С. 56–62.
4. Корепанов О.С. Методологія індексного аналізу рівня розвитку інформаційного суспільства. *Статистика України*. 2018. № 1. С. 6–15.
5. Безугла К.О. Інформаційно-комунікаційні технології як фактор інноваційного розвитку економіки. *Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем : збірник наукових праць*. 2013. Вип. 18. С. 42–55.
6. Зеліско І.М., Сосновська О.О., Ху Сунцзе. Розвиток інформаційного суспільства як домінанта інноваційного зростання. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. № 1 (27). С. 33–39.
7. Піжук О.І. Сучасні методологічні підходи до оцінювання рівня цифрової трансформації економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 39–47.
8. Сенченко В.В., Гладков О.В. Моніторинг розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Наука та наукознавство*. 2016. № 1. С. 17–27.
9. Бавико О.Є. Методи дослідження розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в економіці регіону за міжнародними дослідницькими програмами. *Бізнес-Навігатор*. 2012. № 3 (29). С. 51–59.
10. Measuring the Information Society 2009–2017. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/facts/default.aspx> (дата звернення: 05.10.2021).
11. Inclusive Internet Index. URL: <https://theinclusiveinternet.eiu.com/explore/countries/performance> (дата звернення: 05.10.2021).
12. United Nations E-Government Survey 2020. *Department of Economic and Social Affairs*. 2020. 364 с. URL: <https://publicadministration.un.org/en/Research/UN-e-Government-Surveys> (дата звернення: 05.10.2021).
13. Dutta S., Lanvin B. The Network Readiness Index 2020. *Portulans Institute*. 2020. 330 с. URL: <https://networkreadinessindex.org/> (дата звернення: 05.10.2021).
14. Shaping the New Normal with Intelligent Connectivity. Mapping your transformation into a digital economy with GCI 2020. *Huawei Technologies CO., LTD.* 2020. 4 с. URL: https://www.huawei.com/minisite/gci/assets/files/gci_2020_whitepaper_en.pdf?v=20201217v2 (дата звернення: 05.10.2021).
15. Bhaskar Chakravorti, Ravi Shankar Chaturvedi, Christina Filipovic, Griff Brewer. Digital in the time of Covid. Trust in the Digital Economy and Its Evolution Across 90 Economies as the Planet Paused for a Pandemic. *The Fletcher School at Tufts University*. 2020. 80 с. URL: <https://sites.tufts.edu/digitalplanet/files/2021/03/digital-intelligence-index.pdf> (дата звернення: 05.10.2021).
16. Bris A., Cabolis C. IMD World Digital Competitiveness Ranking 2020. *IMD World competitiveness center*. 2020. 182 с. URL: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness/> (дата звернення: 05.10.2021).
17. Open data maturity report 2020. *European Data Portal*. 2020. 96 с. URL: <https://data.europa.eu/en/dashboard/2020> (дата звернення: 05.10.2021).
18. International Digital Economy and Society Index 2020. Final report. Directorate-General of Communications Networks, Content and Technology. *Luxembourg, Publications Office of the European Union/ SMART 2019/0087*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> (дата звернення: 05.10.2021).
19. Дульська І.В. Проблеми адаптації статистики широкосмугового доступу до мережі інтернет в Україні до міжнародних індикаторів. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2019. № 1(3). С. 46–61.

Gevorkyan A. Yu. Comparative integrated assessment of society digitalization level in Ukraine and countries of the world

The paper substantiates the necessity for an integrated assessment of the information and communication technologies development and the society digitalization as a priority component in the development of an information security strategy of Ukraine. The purpose of the paper is to generalize and analyze modern methodological approaches to the integrated assessment of ICT development and society digitalization. It is provided the characteristics of nine most indicative integrated Indices reflecting the level of digital transformation development: The ICT Development Index IDI; Inclusive Internet Index 3i; the E-government Development Index EGDI; Network Readiness Index NRI; Global Connectivity Index GCI; Digital Evolution Index DEI; World Global Digital Competitiveness Index WDCI; Open Data Maturity Index ODMI; The International Digital Economy and Society Index I-DESI. According to the results of the calculation of global indices, the place in the rating of Ukraine and neighboring countries was determined. Ukraine's lag behind the EU countries in terms of digitalization is a serious challenge to the country's information security.

It is noted that the methodology of forming most international integrated indices raises doubt on the adequacy of the results by involving a large number of indicators, changing the set of indicators or methods of calculating indices, and ignoring the methods of multidimensional statistical analysis, which provokes an increase in the error.

It is concluded that it is necessary to significantly change the methodological approaches to the composition, efficiency of collection and processing of information required for the implementation of an integrated assessment using known international indices, covering the main areas of digitalization of public administration, entrepreneurship, and social activities. It is recommended for the development of national integrated indices to assess trends in the development of the information society at the level of Ukraine regions, focus on the indicators used in international indices, but considering the national characteristics of development.

Key words: *information security, information and communication technologies, index, assessment, rating.*

В. І. Кабанов

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри східноєвропейської історії історичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СЕРЕДНЬОЮ ОСВІТОЮ: ДОСВІД КИТАЮ ТА США

Метою статті є критичний оглядовий аналіз і виявлення особливостей моделей публічного управління середньою освітою в економічно розвинутих державах світу – Китаї та США. Актуальність вибору Китаю та США для аналізу наявного досвіду управління середньою освітою зумовлена, з одного боку, різними умовами й підходами до публічного адміністрування соціальної сфери в цілому, а з іншого – схожим високим рівнем організації та функціонування середньої освіти, що має прояв у рейтингових показниках підготовки школярів.

Уперше введено у вітчизняний науковий обіг і проаналізовано праці закордонних дослідників, присвячені питанням публічного управління середньою освітою в Китаї (М.А. Гульової, Ці Мінянь, Чень Чжаомін, Лі Сюй, В.А. Штурби й С.С. Васильєва) і США (Н.Г. Типенко, Д.Б. Джонстоуна, Г. Гранта). Досліджено чинне законодавство, що регулює галузь середньої освіти в Китаї та США: Закон КНР «Про обов'язкове навчання» (1986), Довгострокову програму КНР з реформ і розвитку освіти на 2010–2020 рр. (2002), план «Модернізація сільських початкових і середніх шкіл у центральних і західних регіонах країни», проєкт «Сучасне дистанційне навчання в сільських початкових і молодших класах середньої школи», Закон США «Про початкову та середню освіту» (1965) (ESEA), Закон США «Про шкільну реформу» (2001), програму «Освітні центри місцевих громад XXI століття».

У результаті дослідження продемонстровано різні підходи до державного регулювання середньою освітою в Китаї та США, наголошено на необхідності дебіюрократизації, децентралізації та підвищення ефективності чинних механізмів організаційного та правового регулювання середньою освітою в обох країнах. На підставі проведеного дослідження автором наголошено на можливості досягнення істотних успіхів у публічному управлінні середньою освітою виключно в поєднанні централізованого й децентралізованого підходів, державного патронажу та публічно-приватного партнерства й залучення незалежних експертів і науковців до розробки та впровадження освітянських реформ.

Ключові слова: публічне управління, середня освіта, фінансування середньої освіти, Китай, США.

Постановка проблеми. Системи публічного управління середньою освітою в зарубіжних країнах мають специфічні відмінності й характерні риси, пов'язані з історико-культурними, соціально-політичними особливостями конкретної держави. Істотні зміни, які відбуваються в освітній сфері, багато в чому пов'язані з проведеними адміністративними реформами [1]. У сучасних умовах існує дві моделі публічного управління середньою освітою: централізована й децентралізована. Яскравими прикладами обох моделей є системи публічного управління середньої освіти Китаю та США, відповідно. Актуальність вибору зазначених країн для аналізу наявного досвіду управління середньою освітою зумовлена, з одного боку, різними умовами та підходами до публічного адміністрування соціальної

сфери в цілому, а з іншого – схожим високим рівнем організації та функціонування середньої освіти, що має прояв у рейтингових показниках підготовки школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням публічного управління середньою освітою в Китаї присвячено праці таких закордонних дослідників: М.А. Гульової, Ці Мінянь, Чень Чжаомін, Лі Сюй, В.А. Штурби й С.С. Васильєва. У свою чергу, державне управління середньою освітою в США стала предметом розгляду Н.Г. Типенко, Д.Б. Джонстоуна, Г. Гранта й інших. У статті вперше в науковій літературі з державного управління наводиться аналіз зазначених робіт і заповнюється наявний «вакуум» з окресленої проблематики вітчизняної джерелографії.

Метою статті є критичний оглядовий аналіз і виявлення особливостей моделей публічного управління середньою освітою в економічно розвинутих державах світу – Китаї та США.

Виклад основного матеріалу. Наявні тенденції й особливості розвитку середньої освіти в Китаї пов'язані з макропроцесами реформування, які зумовлені, з одного боку, важливим протиріччям між новими вимогами високотехнологічної, інноваційної, цифрової і smart-економіки й промисловості, з іншого боку, цілком традиційними методами підготовки в системі середньої освіти. Реформування освіти в КНР із 1978 р. пройшло такі етапи:

- 1978–1985 рр. – мобілізація ресурсів і розробка стратегічних планів реформ;
- 1985–1993 рр. – початковий етап реформування системи середньої освіти;
- 1993–1998 рр. – проведення державних реформ відповідно до вимог ринкової економіки;
- з 1999 р. – поглиблення державної реформи системи середньої освіти.

Процес реформування китайської системи середньої освіти початку XXI ст. пов'язаний з актуальним осмисленням практичного досвіду освітніх реформ інших країн, а також переосмисленням скоєних раніше прорахунків, недопрацювань і помилок у плануванні й реалізації державної освітньої політики [2, с. 25].

Дослідники визнають той факт, що чинна ідеологія китайського середньої освіти спирається на значущі цінності сучасного соціокультурного простору Китаю, до яких можуть бути віднесені соціокультурні параметри традиційної китайської системи, операційно важливими з яких залишаються базові концепти, ідеї й установки конфуціанства, актуальні в сучасному соціальному порядку [3]. Сучасна освітня парадигма, яка здійснюється в Китаї в наш час, характеризується відмовою від масштабно впровадженої раніше концепції «освіта заради підготовки учнів до екзамєну» й переходом до нового орієнтиру – «освіта для розвитку особистості учнів» [4].

На сучасному етапі китайський стратегічний план реформування середньої освіти узгоджується з планами побудови в країні до 2020 р. так званого суспільства малого добробуту, затвердженого у 2002 р. на XVI з'їзді Комуністичної партії Китаю. Ці орієнтири передбачають реалізацію до 2020 р. таких перспектив: поширення освіти на рівні повної середньої школи; охоплення навчанням понад 30% населення країни. Поряд із цим також виявлена необхідність під-

вищення ідейних, морально-етичних і науково-культурних характеристик нації [5, с. 119].

Основні напрями китайської державної освітньої політики на період до 2020 р. відображено в Довгостроковій програмі КНР з реформ і розвитку освіти на 2010–2020 рр., а саме:

- побудова ефективної системи державної освіти в малих містах і сільській місцевості;
- забезпечення рівного й прозорого доступу до освіти;
- забезпечення високої якості державного освіти;
- скорочення регіональних відмінностей в освітній сфері;
- реалізація принципу рівного доступу до освіти дітей трудящих-мігрантів;
- коректне рішення проблеми забезпечення відповідних умов і реалізації юридичного права на освіту осіб з обмеженими можливостями [5, с. 106–107].

Необхідно відзначити, що в китайській державній системі середньої освіти на найближчу перспективу позначені серед важливих завдань такі: повне поширення принципу обов'язкової освіти на жителів сільської місцевості; сталий розвиток доступної та якісної професійної освіти [5, с. 137].

Для осмислення суті реформування середньої освіти Китаю вбачається вкрай важливим виявлення базових особливостей, специфічних характеристик та унікальних параметрів. З метою реалізації дев'ятирічного обов'язкового навчання в 1986 р. був прийнятий Закон КНР «Про обов'язкове навчання», який призвів до деяких помітних успіхів. Так, до теперішнього часу приблизно в 1500 повітах Китаю впроваджено дев'ятирічне обов'язкове навчання, яким охоплено 45–50% населення країни. Вище керівництво КНР планує до 2020 р. довести цей показник до 70%. Також має місце позитивна тенденція зростання чисельного складу викладачів середньої школи, який збільшився на 12% від початку 2000 р. При цьому чисельність учнів і кількості навчальних закладів середнього ступеня освіти продовжує знижуватися [2].

Однак, незважаючи на деякі позитивні тенденції розвитку середньої освіти Китаю, залишається чимало проблем, вирішення яких поки не знайдено. Так, наприклад, нерівномірний розвиток і нерівний доступ до освітніх послуг дітей-мігрантів і дітей із сільської місцевості, щодо освітньої інфраструктури, навчально-методичного забезпечення, можливостей надалі всту-

пати до престижних вищих навчальних закладів, проблема нерівномірного й недостатнього фінансування середньої освіти в різних регіонах країни, повільне зростання числа викладачів (незважаючи на поступове збільшення чисельності учнів вищої школи), зменшення кількості шкіл середнього ступеня освіти, зниження вимог і якості знань учнів в умовах навчання у великих за чисельністю класах не дають змоги говорити про реалізацію повною мірою проекту модернізації освіти в КНР [2, с. 156–157].

Звернемо увагу на деякі ключові проблеми. Однією з найбільш гострих проблем середньої освіти в Китаї є її реформування в рамках удосконалення освітньої інфраструктури в сільській місцевості. У зв'язку з цим було прийнято проєкт «Сучасне дистанційне навчання в сільських початкових і молодших класах середньої школи», створено мережу лікувальних закладів дистанційного навчання, що охоплює практично всі китайські регіони. Метою цього управлінського проєкту є забезпечення доступу до якісних освітніх послуг і ресурсів для жителів сільської місцевості. У 2001 р. Міністерство освіти КНР оголосило про початок інформатизації навчальних закладів початкової та середньої освіти. У вересні 2003 р. було введено план «Модернізація сільських початкових і середніх шкіл в центральних і західних регіонах країни». У цілому варто позитивно відзначити зусилля державно-управлінської еліти Китаю у вирішенні цієї інфраструктурної проблеми. Аналіз китайської нормативної та емпіричної бази дає змогу сподіватися на успішне вирішення цих питань в осяжному майбутньому [6; 7].

Можна зробити припущення, що освіта, яка вважалася раніше елітарною, у Китаї стає доступною і масовою. Освітні програми установ усіх рівнів суворо вписуються в єдину національну стратегію модернізаційного розвитку. Школа не тільки дає освіту, а й повною мірою несе відповідальність за виховання громадян, які разом із навчанням повинні засвоїти такі базові цінності, норми й установки китайської нації, як будівництво сильної та процвітаючої держави, повага до закону, важливість самодосконалення, справедливості і працьовитості.

Високий рівень унікальності має сучасна система публічного управління освітою в США, що відрізняється ступенем своєї диверсифікованості. Освітню політику в державі забезпечують понад п'ятдесят регіональних органів, які є розподільниками федеральних бюджет-

них коштів. З метою контролю за ефективним використанням фінансових ресурсів утворено державний орган – Департамент освіти США. Позитивним аспектом у цій моделі управління є створення й посилення рівня конкуренції в системі освіти, що має великий вплив на якість освітніх послуг і зростання кількості комерційних освітніх організацій.

Для США розгляд таких питань, як фінансування освітніх установ та освітніх програм приватними корпораціями поряд із публічними фінансами, є традиційним. Частка приватних фінансів у загальній освіті в США незначна, у приватних школах учаться тільки 10% учнів, проте приватні фінанси в цій сфері відіграють найважливішу роль, оскільки за рахунок цих ресурсів підтримуються найбільш ефективні школи, що надають найякісніші та сучасні освітні послуги.

У складі механізму публічного управління середньою освітою США особливо виділяються федеральні й регіональні законодавчі органи, які встановлюють базові правові норми, що регулюють загальну середню освіту в країні в цілому та конкретно в певному штаті. Акти цих органів, зокрема федеральні закони й закони штатів, мають вищу юридичну силу. Саме в них установлюється компетенція виконавчих органів штатів і місцевих органів.

Президент США та його адміністрація представляють Конгресу проєкт федерального бюджету, у якому, зокрема, визначається, які федеральні освітні програми й у якому обсязі будуть фінансуватися в майбутньому фінансовому році. Крім того, Президент США має право ініціювати шляхом унесення законопроєктів до Конгресу нові федеральні програми, що стосуються сфери середньої освіти. Значні загальнодержавні реформи останніх років у сфері середньої освіти також ініціювалися Президентом США, а не конгресменами.

У рамках реформи шкільної освіти, що проводилася урядом Дж. Буша, найважливішими питаннями в галузі управління середньою освітою стали такі: відповідальність за результати, регулярна звітність і постійний моніторинг якості викладання в масштабі школи, округу, штату (accountability) і чіткий розподіл відповідальності за стан системи (систем) загальної середньої освіти між федеральними, регіональними та місцевими органами влади [10].

Умови отримання фінансової допомоги, цілі її використання, права й обов'язки різних суб'єктів, які беруть участь в освоєнні федеральних

грантів на освіту, містяться у федеральних законах. Інформація про обсяги фінансування тієї чи іншої програми міститься в законі про федеральний бюджет на відповідний рік. Ці елементи різні залежно від освітньої програми. Наприклад, усі федеральні програми фінансової допомоги системам загальної середньої освіти у 2020 р. умовно можна розбити на три блоки:

- програми, введені або змінені Законом «Про шкільну реформу» 2001 р.;
- програми корекційного навчання;
- програми професійного навчання дорослих.

Найбільш значимі федеральні програми першої групи встановлені Законом «Про початкову та середню освіту» 1965 р. (ESEA) [11], який передбачає як пряме фінансування місцевих навчальних закладів середньої освіти для «підтягування» відстаючих за підсумками тестування до мінімально допустимого в штаті рівня успішності, так і непряме, наприклад, програму раннього навчання дитини читання.

Інші помітні програми першої групи: поліпшення якості підготовки вчителів, цільові програми допомоги дітям, щодо яких існують зобов'язання США, зокрема дітям військових, індіанців, федеральних службовців і деяких інших осіб (загальна назва «Impact Aid»), ключовий складник шкільної реформи Дж. Буша – програма «Освітні центри місцевих громад XXI століття», згідно з якою кошти виділяються на організацію дозвілля молоді після закінчення уроків у школі, щоб перешкодити вживанню наркотиків і сприяти набуттю нових навичок і підвищенню успішності. В останній із названих програм беруть участь близько 6 800 міських і сільських шкіл. У програмах корекційного навчання задіяні бездомні діти, малолітні правопорушники, а також діти з іншими відхиленнями в розвитку. Одержувачами коштів є як штати, так і коригувальні установи, і сім'ї цих учнів. На цьому фоні виділяються програми, спрямовані на організацію навчання осіб з обмеженими можливостями. До третьої групи входять програми, що розвивають установи середньої спеціальної освіти, а також програми ліквідації неписьменності серед дорослого населення. Питома вага цих програм невелика, проте важливість цієї допомоги з боку федерального уряду від цього не зменшується [10].

Федеральна допомога виділяється в основному на ті цілі й завдання, які не лише мають загальнодержавний характер, а й відрізняються соціальною гостротою. Крім того, деякі про-

грами покладати на будь-який конкретний штат просто несправедливо (програми навчання індіанців). Не на останньому місці стоять такі фактори, як ефективність, запобігання соціальній напруженості й дефіцит бюджетів багатьох штатів. При цьому регіони не згодні відмовлятися від уже досягнутого, наприклад, від одного з кращих у світі співвідношень учитель/учні.

Основним виконавцем реформ Президента й відповідної освітньої політики є Міністерство освіти США, створене в 1979 р. До цього моменту окремого федерального органу, який цілком займався освітою в США, не було (ці функції виконував Департамент охорони здоров'я, освіти й соціального добробуту). Правову основу діяльності Міністерства освіти США становить глава 48 Зведення законів США, Положення про Міністерство, а також підзаконні нормативно-правові акти, які воно видає, можна знайти в титулі 34 Кодексу федеральних нормативних актів і Федеральному реєстрі [8].

Голова Міністерства освіти (Secretary of Education) призначається Президентом США за згодою і схвалення Сенату. У такому ж порядку призначається його заступник (Deputy Secretary), який виконує обов'язки голови Департаменту освіти США на час відсутності або хвороби керівника відомства або на період, коли посада очільника Міністерства залишається вакантною. Існують також посади молодшого заступника голови Департаменту (Under Secretary), генерального радника (General Counsel), генерального контролера (Inspector General), допоміжного службовця (4 по основних напрямках роботи) і помічників (Assistant) міністра освіти США. Помічники очолюють різні управління цього відомства. Усі ці особи іменуються «основними службовцями» та призначаються в тому ж порядку, що й голова Міністерства освіти.

Програми, які реалізуються як у публічних, так і приватних школах, адмініструє помічник голови Міністерства, який очолює Управління початкової та середньої освіти. У структурі цього Управління законодавством передбачено створення відділу з питань емігрантів, який керує відповідними федеральними програмами, а також уповноважений на призначення перевірок та аудиту одержувачів бюджетних коштів будь-якого рівня незалежно від форми власності, ознайомлення зі звітами про використання бюджетних коштів за цільовим призначенням і про досягнуті результати.

На регіональному рівні також існують галузеві органи управління адміністрації штату, які переважно відповідають за підтримку й фінансування регіональної системи загальної середньої освіти, – ради з питань освіти, до складу яких входять 15 членів, кожен із яких представляє населення свого виборчого округу. Вибори проходять раз на 2 роки по непарних роках, але не всіх 15 членів відразу, а тільки семи або восьми. Таким чином, забезпечується ротація і спадкоємність. Член ради з освіти не має права до закінчення 2 років з моменту залишення посади обговорювати з піклувальниками шкільного округу питання про закупівлю підручників видавця, з якими колишній член ради пов'язаний трудовими або цивільно-правовими відносинами.

Щодо освітньої системи штату рада з питань освіти є основним публічним суб'єктом адміністрування середньої освіти, має значну компетенцію: установлює й коригує довгостроковий план розвитку системи державної загальної освіти; засновує спеціалізовані шкільні округи; навчає піклувальників округів; розробляє критерії анулювання чартеру, вимоги для отримання ліцензії екзаменатора ради з ліцензування шкільних працівників; вводить форми й вимоги до змісту документів звітності шкільних округів за виконання освітніх програм штату; прогнозує розвиток телекомунікаційних мереж; призначає директорів центру освітніх технологій штату. Основні фінансові повноваження ради з питань освіти штату: установлення правил і термінів підготовки бюджетів місцевих шкільних округів, проведення обов'язкових аудиторських перевірок, установлення уніфікованих бланків деяких фінансових документів [9].

У регіональній структурі управління загальною середньою освітою існують органи, які мають окремі управлінські повноваження, – регіональні освітні центри штатів, які покликані надавати допомогу й послуги шкільним округам для досягнення максимальної ефективності та найвищої якості викладання й організації місцевої шкільної системи. Такі центри фінансуються за рахунок федерального та регіонального бюджетів і мають право перерозподіляти ці кошти на користь шкільних округів як на оплатній, так і на безоплатній основі залежно від умов угоди.

Окрім державних і місцевих органів, контроль у сфері середньої освіти проводять і незалежні науково-дослідні інститути. Їхні публікації не залишаються непоміченими, оскільки в США висновки, зроблені за підсумками проведення

незалежного, компетентного й авторитетного дослідження, часто цінюються більше, ніж результати офіційних розслідувань. При проведенні шкільної реформи стандарти викладання й тестування, ліцензування та сертифікації вводилися з урахуванням уже наявних розробок недержавних організацій.

Висновки і пропозиції. Державне управління середньою освітою в Китаї регулюється Постановою ЦК Комуністичної партії «Про реформу структури освіти», у якій установлено, що на регіональний і муніципальний рівні покладено відповідальність за розвиток базової освіти й управління освітніми установами. Сучасний етап реформування середньої освіти в Китаї характеризується переходом національної освіти на рівень передових міжнародних стандартів. У зв'язку з цим змінюються як структура, так і зміст освіти, підвищується якість викладацького складу, збільшуються бюджетні витрати на проведення науково-дослідних робіт.

Високий рівень унікальності має сучасна система публічного управління освітою в США, що відрізняється ступенем своєї диверсифікованості. Освітню політику в державі забезпечують понад п'ятдесят регіональних органів, які є розподільниками федеральних бюджетних коштів. Публічні видатки на середню освіту в США визначаються багатьма факторами, найважливішими з яких є державна (публічна) політика в галузі фінансування освіти, рівень розвитку й досягнень у відповідних галузях знань, науки й техніки, історично сформовані традиції, санітарні та будівельні норми. У системі управління освітою США як ніколи велика роль фінансово-правового механізму, який є ефективним доповненням до адміністративних повноважень федерального та регіональних органів управління освітою.

Список використаної літератури:

1. Типенко Н.Г. Міжнародний досвід організації та фінансування загальної освіти. Москва : Фонд «Інститут економіки міста», 2020.
2. Гульова М.А. Економічні проблеми сучасної системи освіти у КНР : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.14. Москва, 2015. 172 с.
3. Ці Мінянь. Становлення ціннісної парадигми освіти у соціокультурному просторі сучасного Китаю : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.13. Чита, 2011. 140 с.
4. Чень Чжаомін. Вища середня школа Китаю в умовах сучасних реформ освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Чита, 2011. 25 с.

5. Лі Сюй. Еволюція принципу справедливості та її реалізація в державній освітній політиці Китаю : дис. ... канд. пед. наук : 23.00.02. Москва, 2015. 188 с.
6. Штурба В.А., Васильєв С.С. Освіта як соціально-культурний феномен. *Історична та соціально-освітня думка*. 2009. № 1. С. 6–18.
7. Штурба В.А. Рецензія на книгу Цзінь Лі «Культурні основи навчання: Схід та Захід». *Історична та соціально-освітня думка*. 2016. № 8. С. 241–242.
8. Джонстоун Д.Б. Система вищої освіти у США: структура, управління, фінансування. *Університетське управління: практика та аналіз*. 2013. № 5–6. С. 92–102.
9. Grant, Gerald. *Teaching in America* / Gerald Grant and Christine E. Murray, Harvard University Press, Third printing, 2002.
10. Закон про початкову та середню освіту 1965 р. (The Elementary and Secondary Education Act (ESEA) 1965). Титул 20, глава 70 підголовка I (ст. 6301 і далі) // Pub.L. 89–10, 79 Stat. 27, 20 U.S.C. ch. 70.
11. Закон про шкільну реформу 2001 р. (No Child Left Behind Act of 2001) Pub.L. 107–110, 115 Stat. 1425, enacted January 8, 2002.

Kabanov V. I. Public administration of secondary education: the experience of China and the United States

The aim of the article is to critically review and identify the features of models of public management of secondary education in economically developed countries – China and the United States. The relevance of the choice of China and the United States to analyze the existing experience in managing secondary education is due, on the one hand, to different conditions and approaches to public administration of the social sphere in general, and on the other to a similar high level of organization and functioning of secondary education. schoolchildren.

For the first time the works of foreign researchers devoted to the issues of public management of secondary education in China (M.A. Gulova, Qi Minyan, Chen Zhaoming, Li Xu, V.A. Sturby and S.S. Vasilieva) and in the USA (N.G. Tipenko, D.B. Johnstone, G. Grant) were introduced into the domestic scientific circulation and analyzed. The current legislation regulating the field of secondary education in China and the USA is studied: the Law of China “On Compulsory Education” (1986), the Long-Term Program of China on Reforms and Development of Education for 2010–2020 (2002), the plan “Modernization of rural primary schools” and secondary schools in the central and western regions of the country, the project “Modern distance learning in rural primary and lower secondary schools”, the US Law “On Primary and Secondary Education” (1965) (ESEA), the US Law “On School Reform” (2001), the program “Educational centers of local communities of the XXI century”.

The study demonstrates different approaches to state regulation of secondary education in China and the United States, emphasizes the need for de-bureaucratization, decentralization and efficiency of existing mechanisms of organizational and legal regulation of secondary education in both countries. Based on the study, the author emphasizes the possibility of achieving significant success in public management of secondary education exclusively in a combination of centralized and decentralized approaches, public patronage and public-private partnership and the involvement of independent experts and scholars in the development and implementation of educational reforms.

Key words: public administration, secondary education, financing of secondary education, China, USA.

O. V. Kiforenko

Ph.D., Associate Professor,
Postdoctoral Researcher at the Department of Regional Policy
Educational and Scientific Institute of Public Administration
and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv

PUBLIC ADMINISTRATION FOR GOODS EXPORTS OF UKRAINE: CASE STUDY – CHERKASY OBLAST

Exports are incredibly significant for modern economies. Exports are a very important tool to spur economic growth in a country as well as the source of foreign currency earnings. The right public administration of the exporting activity is the one that contributes to the exports amount increase, entry of domestic producers into new markets, gaining more profits and strengthening the country's geo-economic and geopolitical influence. It is vitally important to implement the public administration tools to the exporting in such a way, that all its subjects are in the win-win situation. The institutions accountable for the exports public administration were researched in the article, paying attention at their goals, duties and the ways they help/govern Ukrainian exporters. Cherkasy oblast data on goods exports amount were taken to display the practical results for the work efficiency of the public administration institutions for the international trade of Ukraine in general and exports in particular. The data for the goods exports share of Cherkasy oblast in the total goods exports of Ukraine from the year 2004 to 2020 included as well as the data for the goods exports volume of Cherkasy oblast from the year 2004 to 2020 included were depicted and analysed in the article. The time frame under analysis is 17 years, from the year 2004 to 2020 included. The trend lines for the data sets under analysis were built with the help of the appropriate function, taking into account the R-squared coefficient values of exponential, linear, logarithmic, polynomial and power functions. The projections for the data sets being researched for the next two years were made and depicted in the article. The research results presented in the article can be interesting and used by the politicians, government officials of all the levels, not-for-profit institutions employees, representatives of the scientific community as well as decision makers.

Key words: public administration, international trade, exports, Interdepartmental Commission on International Trade, Council of Exporters and Investors, Export Credit Agency.

Formulation of the problem. Exports are incredibly important to modern economies because they offer people and firms many more markets for their goods. Exports can increase sales and profits if the goods create new markets or expand existing ones, and they may even present an opportunity to capture significant global market share [1]. Exporting offers plenty of benefits and opportunities, including: access to more consumers and businesses; diversifying market opportunities; expanding the lifecycle of mature products. As well as potential financing assistance from the government [2]. More than that, exports are extremely important for the exporting country, as the resources obtained in the trade transaction contribute to offset the cost of imports and boost the domestic economy, adding to the Gross Domestic Product (GDP). Therefore, exports benefit the country while promoting monetary movement and contrib-

uting to industrial growth, generating employment and income [3]. Taking into account everything stated above, the importance of exports for all the subjects of the goods and services markets, meaning local, regional, national, international and global ones, goes without saying. The more important is the issue of the right public administration of the exports on all the levels mentioned above. Saying the right public administration means the one that contributes to the exports amount increase, entry of domestic producers into new markets, gaining more profits and strengthening the country's geo-economic and geopolitical influence.

Analysis of recent research and publications. People traded from the times immemorial and everybody wanted to sell more and at a higher price to get more money (or its equivalents) to use it for one's own purposes. So, trade has become a part of our every day's life as individuals as well

as international trade has become an integral part of its functioning, being a means of foreign currency earning, geopolitical and geo-economic influence consolidation as well as a way to resolve political disputes. Therefore as ancient people wanted to sell more goods to get more money or its equivalents, as nowadays individual entrepreneurs/firms/countries do a lot of research to increase one's exports volume to get all the benefits mentioned above. Scientists/ researchers are the working hands to give answers to the questions like – what to do to increase exports amount, etc. in their reviews/articles/working papers. Though, there are a lot of publications concerning the exports issues, their precise analysis identified gaps needed to be filled. Among the researchers exploring the sphere of goods exports, one should mention the following ones: T.P. Shynkorenko, O.H. Bilotserkivets, N.H. Karpenko, H.O. Kulieshova, P.O. Kaftanova, M.M. Tepla, V.I. Yeleiko, R.D. Bodnar, S.V. Tiutiunyk, and others. The general tendency of the publications mentioned above is, that they can be divided into two groups – the first one is connected with public administration as it is and its application in the different spheres of a country's functioning and the second one contains the publications about different exports issues. So, the gap is, that there are very few research works concerned about the public administration of the exports in general and goods exports in particular.

Goals of the article. Taking into account everything stated above, the goals of the article are: to research the institutions accountable for the exports public administration, paying attention at their goals, duties and the ways they help/govern Ukrainian exporters; to analyse the data for the goods exports share of Cherkasy oblast in the total goods exports of Ukraine from the year 2004 to 2020 included; to analyse the data for the goods exports volume of Cherkasy oblast from the year 2004 to 2020 included; to build the trend lines for the data sets under analysis; to make projections for the data sets being researched for the next two years; to draw conclusions about the analyses results in connection with the functioning efficiency of the public administration for the goods exports of Ukraine.

Presentation of the main research material. Exports lead to domestic production. More than that, exports are a very important tool to spur economic growth in a country as well as the source of foreign currency earnings. That's why countries all over the world try to promote exports

[4]. Ukraine is not an exception here. As exports are vitally important for the Ukrainian economy, there are some institutions that not only govern but support the domestic exporters in their aspiration to enter new foreign markets and increase the exports amount.

The public administration of goods exports incorporates state, public and private institutions and organizations that administer all the issues connected with the said exports. A great amount of research works concerning the state administration bodies to govern the Ukrainian exports have been published. To state it short, among those one should mention the Verkhovna Rada of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Ministry of Economy of Ukraine and other state bodies, which have some duties connected with the goods exporting like National Bank of Ukraine, Antimonopoly Committee and others. The body of state power, which carries out operational state regulation for international trade in general and exports in particular and should be spoken about, is Interdepartmental Commission on International Trade. The chairman of the Commission is the Minister of Economy of Ukraine. The Commission consists of the representatives for executive bodies of Ukraine. The personnel of the Commission is approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine on the proposal of the Chairman of the Commission [5]. Decisions of the Commission are taken by a simple majority of votes, and in some cases provided by law, by two thirds (by a qualified majority) of the votes of its members. As a rule, decisions on the initiation of anti-dumping, special or anti-subsidy investigations and the application of measures are taken by a simple majority of votes. Whereas the decisions to refuse to initiate an investigation and to terminate the investigation without the application of measures (except for special ones) are met by two-thirds of the votes of its members (by a qualified majority) [5]. The official announcements about the decision of the Interdepartmental Commission on International Trade are made public on the official web page for the Ministry of Economy of Ukraine.

As public administration can't be considered a synonym to a state administration and is a notion, which comprises state administration in itself, another body should be talked about here. We are talking about Council of Exporters and Investors. On the one hand, this body was organized on the basis of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. On the other hand, it can't be consid-

ered a state governing body as one of the key tasks of REI is to promote the participation of Ukrainian enterprises and companies in tenders and competitions, implementation of infrastructure and investment projects abroad, participation in exhibitions and forums, that promotes international production cooperation of domestic enterprises, increasing Ukrainian exports and promoting commercial interests of our companies in the world markets [6]. Within the framework of REI, national producers are constantly monitored and promptly informed about the potential opportunities for the expansion of Ukraine's presence in the world markets as well as the interest of foreign companies in their contacts establishment with domestic partners. In the practical work of REI the mechanism of the addresses processing of the domestic companies concerning the advancement of their production and search for partners in the foreign markets with the use of the available possibilities of economic departments as a part of foreign diplomatic missions is introduced [6].

To promote Ukrainian products abroad and help local producers enter foreign markets with the best initial conditions possible, Export Credit Agency, a private joint stock company, was created in 2017. According to the information available on the official web page of the Agency, it is a professional, open, customer-oriented, state-owned company that helps Ukrainian exporters to be competitive in the world market [7]. ECA was created for the purpose of the large-scale expansion for the goods, works and services of Ukrainian origin through

their insurance. ECA insures the export of all the goods, works and services of Ukrainian origin. The Agency also insures the export for the goods of the processing industry by groups according to the Ukrainian Classifier of Goods of Foreign Economic Activity [7]. In addition, ECA insures up to 80% value of the foreign trade agreement as well as foreign trade agreement/ export credit/bank guarantee in the amount of up to 200 mln UAH [7], giving the Ukrainian exporters means to export their goods/works/services mostly successful. These are only some of the state and non-state institutions governing/consulting/supporting the Ukrainian producers alongside their way to the foreign markets expansion. The remaining institutions will be talked about in another researches to make the picture for international trade public administration in general and that of the exports in particular the fullest possible.

As you have noticed, there are some state governing, state consulting and non-state institutions aiming at helping the local producers enter new foreign markets with the best initial circumstances possible making profits for themselves and increasing foreign currency inflow for the country's economy. But how one can evaluate the institutions work efficiency? This question is rather topical when talking about efficiency assessment of any public administration body. The best indicator of any efficiency assessment is the practical result of the amount and quality of the final product. Here it would be expected, that the dynamics of Ukraine's international trade amount would be displayed and ana-

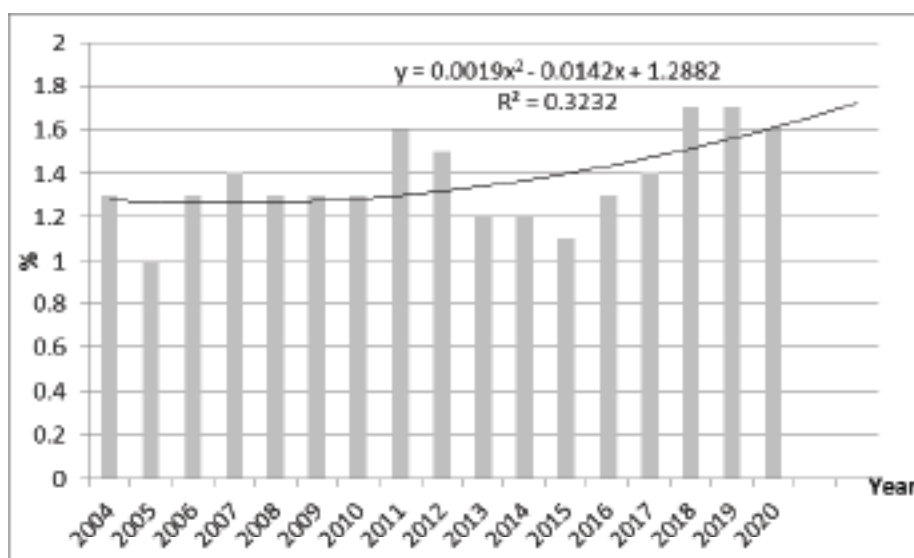

Figure 1. Share Dynamics of Cherkasy Oblast Goods Exports in Total Goods Exports Volume of Ukraine, %

Source: author's own elaboration on the basis of the data from [8]

lysed but what would be more interesting here is to see how the said public administration institutions influence the exports amount of a single oblast, and even more precise – not the whole exports but the goods exports only. Cherkasy oblast data were taken to display the practical results for the work efficiency of the public administration institutions for the international trade in general and exports in particular. Cherkasy oblast was taken as a case study as it is situated in the central part of Ukraine on the cross roads for the main routs of the European continent. In addition, there is a waterway in it, the Dnipro river, that make the oblast logistic net perfect for the goods transportation. Though, Cherkasy oblast occupies only the 18th place among the oblasts of Ukraine in terms of its territory, the fertile soils make one of the biggest grain suppliers of the country. Despite of all the competitiveness advantages for Cherkasy mentioned above, the oblast has never managed to make 2% of Ukraine's total goods exports. The dynamics for the share dynamics of Cherkasy oblast goods exports in the total goods exports volume of Ukraine is presented in Figure 1.

As you see from the figure given above, the share of Cherkasy oblast goods exports in the total goods exports of Ukraine has a changeable dynamics. It has two upwards segments – from the year 2005 to 2007 and from 2015 to 2018 included. The said dynamics is downward during three segments of time – from 2008 to 2010, from 2011 till 2005 and from 2019 to the end of the time frame under analysis. The smallest value of the said share can be observed in 2005 and the biggest

one – in 2018 and 2019. The trend line for the data depicted in Figure 1 was built with the help of polynomial function, taking into account the R-squared coefficient values of exponential, linear, logarithmic polynomial and power functions. Though, the said coefficient value is only one of the indicators to choose the function for trend and projection making, the more profound research will be done in the subsequent scientific works. As for the projection making, two periods were taken for it, meaning the projection of the trend line was made for the next two years. As it can be seen in the figure given above, the trend line is upward during two years taken for the projection. Let's not forget, that the shares of Cherkasy oblast goods exports in the total goods exports of Ukraine were depicted in Figure 1, so the upward trend does not necessarily mean the increase of the goods exports of the said oblast. On the contrary, the goods exports amount can be smaller, but with the decrease of the overall goods exports of Ukraine, the share of the oblast may be bigger. In order not to be unfounded, let's analyse the goods exports amount dynamics of Cherkasy oblast with the help of Figure 2.

Having observed the data presented in Figure 2, we see a similarity between the data in Figure 1 and those in Figure 2 – both are changeable. But the changeability of the data in Figure 2 is much sharper. The goods exports amount of Cherkasy oblast can be divided into four groups – three upward and one downward one. The upward groups are – from the year 2006 to 2008 included, from 2010 to 2011 included and from 2016 to 2019 included. The down-

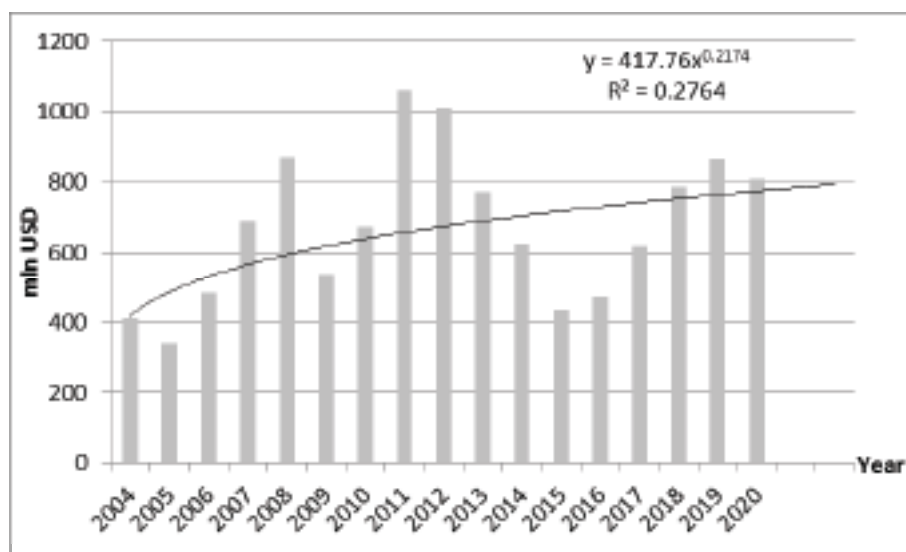

Figure 2. Goods Exports Dynamics of Cherkasy Oblast, mln USD

Source: author's own elaboration on the basis of the data from [8]

ward group is from 2012 till 2015 included. The biggest value for the goods exports amount of Cherkasy oblast can be observed in 2011 and the smallest one – in 2005. The trend line for the data depicted in Figure 2 was built with the help of the power function, taking into account the R-squared coefficient values of exponential, linear, logarithmic polynomial and power functions. Though the overall trend is upward through the time frame under analysis, let's pay attention at its line pointing the projection values in 2021 and 2022. According to the projection, the goods exports amount of Cherkasy oblast is supposed to be smaller in 2021 rising to about the level of the year of 2020 in 2022. As it was already stated, only two periods, in this case years, were taken to make the projection as there are too many challenges nowadays in all the spheres of human activity, so the projection made for a longer period of time would be less reliable.

Conclusions and suggestions. Exports of goods and services are seen as an engine of economic and social development... An increase in exports leads to an increase in the access to the currencies, which increases the national income, the turnover and the surpluses of the state. This leads to an improvement in the standard of living [2]. Despite all the advantages flowing from the exports amount increase for all the economy market subjects, there are some complexities that come from exporting. These include: more paperwork, potential added financial risk, cultural and language barriers, possible requirements that you modify your product packaging, among others [2]. Thereby, it is vitally important to implement the public administration tools to the exporting in such a way, that all the subjects mentioned above are in the win-win situation.

In Ukraine there is a bunch of state governing/ state consulting/non-state bodies, that is public and private, institutions, which administer all the issues connected with international trade in general and exports in particular. Among those one should mention the Verkhovna Rada of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Ministry of Economy of Ukraine and other state bodies, which have some duties connected with the goods exporting like National Bank of Ukraine, Antimonopoly Committee and others. To make the picture of the public administration for exports in Ukraine the fullest possible, the aims, duties and spheres of activity of the Interdepartmental Commission on International Trade were analysed in the article. Though

it is a state body, it couldn't be called the governing one if we talk about the exporting process of the Ukrainian exporters and the goods being exported. Another body of exports public administration, which can't be considered a state governing body, though it was organized on the basis of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, is Council of Exporters and Investors. The details of the said institution activity were discussed in the paper. The representative of the private institutions incorporated in the exports public administration is Export Credit Agency, a private joint stock company that helps Ukrainian exporters to be competitive in the world market.

It is hard to evaluate the efficiency of the public administration bodies. To do that in an unbiased and practical way, Cherkasy oblast data on goods exports amount were taken to display the practical results for the work efficiency of the public administration institutions for the international trade in general and exports in particular. The share dynamics of Cherkasy oblast goods exports in the total goods exports volume of Ukraine was depicted and analysed. The data mentioned previously can be divided into two upward and three downward segments. That means, the data analysed are rather changeable. The trend line, built with the help of the polynomial function, is upward during the time frame under analysis preserving its direction during two more periods taken for the projection. Another set of data analysed in the paper, is the goods exports amount dynamics of Cherkasy oblast. The visual presentation of the said data allows us see their extreme changeability. The goods exports amount of Cherkasy oblast can be divided into four groups – three upward and one downward one. The trend line for the data mentioned above was built with the help of the power function. Though the overall trend is upward through the time frame under analysis, according to the projection, the goods exports amount of Cherkasy oblast is supposed to be smaller in 2021 rising to about the level of the year of 2020 in 2022. The trend lines for both sets of data were built taking into consideration the R-squared values. The projections were made two periods only, in this case years, as there are too many challenges nowadays in all the spheres of human activity, so the projection made for a longer period of time would be less reliable. So, the changeability of both data sets doesn't speak in favour of the efficient public administration of the exports

in Ukraine if being judged by the goods exports amount dynamics of Cherkasy oblast. On the one hand, there are so many challenges in all the spheres of the human activity, that one cannot be 100%, that the turbulences in the economic or political life of our country led to the anxiety in the goods exports segment a single oblast. But one can stated for sure – such turbulences don't contribute to the calm and confident work of manufacturers and exporters and public administrators should do their best and even more to stabilize both political and economic life in our country to strengthen its positions in the foreign markets increasing the country's geo-economic and geopolitical influence.

References:

1. Segal T. Export Definition. 2021. URL: <https://www.investopedia.com/terms/e/export.asp> (дата звернення: 15.10.2021).
2. The Benefits of Exporting. The Hartford, 2002. URL: <https://www.thehartford.com/business-insurance/strategy/expansion-exporting/benefits-export-business> (дата звернення: 15.10.2021).
3. TRC. The importance of exporting to the economy. URL: <https://www.teakrc.com/the-importance-of-exporting-to-the-economy> (дата звернення: 15.10.2021).
4. MSG. Why Do Exports Matter? URL: <https://www.managementstudyguide.com/why-do-exports-matter.htm> (дата звернення: 16.10.2021).
5. Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі ухвалила рішення для захисту українських товаровиробників / Міністерство економіки України. 2019. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7fa88650-8169-4472-9271-75fa0362097e&title=MizhvidomchaKomisiiaZMizhnarodnoiTorgivliUkhvalilaRishenniaDliaZakhistuUkrainskikhTovarovirobnikov> (дата звернення: 16.10.2021).
6. Рада експортерів та інвесторів при МЗС України / Міністерство закордонних справ України. 2021. URL: <https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/struktura/rada-eksporteriv-ta-investoriv-pri-mzs-ukrayini> (дата звернення: 15.10.2021).
7. ЕКА – нові можливості для бізнесу / Експортно-кредитне агентство. URL: https://www.eca.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/eca_products.pdf (дата звернення: 17.10.2021).
8. Державна служба статистики України : сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2021).
9. Bakari S., Mabrouki M. Impact of Exports and Imports on Economic Growth: New Evidence From Panama. 2017. URL: https://www.ibcnetwork.org/gestion/uploads/publications/publication_330/ART2.pdf (дата звернення: 17.10.2021).

Кіфоренко О. В. Публічне управління експортом товарів з України: кейс-стаді – Черкаська область

Експорт надзвичайно важливий для сучасної економіки. Експорт є вельми вагомим інструментом стимулювання економічного зростання в країні, а також джерелом надходжень іноземної валюти. Правильним публічним управлінням експортною діяльністю є таке, котре сприяє збільшенню обсягів експорту, виходу вітчизняних виробників на нові ринки, одержанню більшого прибутку й посиленню геоекономічного та геополітичного впливу країни. Надзвичайно важливо застосовувати інструменти публічного управління до процесу експорту так, щоб усі його суб'єкти були в безпрограшній ситуації. У статті досліджено установи, які відповідають за публічне управління експортом, звернено увагу на їхні цілі, обов'язки та способи допомоги/управління українськими експортерами. Дані Черкаської області щодо обсягів експорту товарів узяті для відображення практичних результатів ефективності роботи органів публічного управління міжнародною торгівлею України в цілому й експорту зокрема. Дані щодо частки товарного експорту Черкаської області в загальному експорті товарів України з 2004 по 2020 рр. включно, а також дані щодо обсягу експорту товарів Черкаської області з 2004 по 2020 рр. включно відображені та проаналізовані в статті. Аналізований період становить 17 років, з 2004 по 2020 рік включно. Лінії тренду для аналізованих наборів даних збудовані за допомогою відповідної функції з урахуванням значень коефіцієнтів R^2 експоненційної, лінійної, логарифмічної, поліноміальної та степеневих функцій. Зроблено прогнози досліджуваних наборів даних на наступні два роки. Результати досліджень, представлені в статті, можуть зацікавити й бути використані політиками, державними службовцями всіх рівнів, працівниками неприбуткових установ, представниками наукової спільноти, а також особами, які приймають рішення.

Ключові слова: публічне управління, міжнародна торгівля, експорт, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі, Рада експортерів та інвесторів, Експортно-кредитне агентство.

О. В. Островийкандидат наук з державного управління,
докторант

Донецького державного університету управління

АНАЛІЗ РІВНЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ

У статті зазначено, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій значно змінив наявні управлінські підходи й моделі, а процеси цифровізації є джерелом розвитку країн світу. Автором акцентовано увагу на тому, що процеси цифровізації здійснюються на основі відповідної державної політики з урахуванням загальносвітових тенденцій і прогресивних практик. Однак її формування має відбуватися з урахуванням рівня розвитку технологій, інфраструктури, цифрової культури суспільства. Відзначено, що одним із важливих індикаторів цифрових трансформацій у країні є позиції у відповідних глобальних індексах і рейтингах, які дають змогу порівняти власний рівень стосовно інших держав у глобалізованому світі, виявити проблеми та сформувати пріоритетні напрями державної політики.

З огляду на те що цифрові трансформації пов'язані з розвитком мережі Інтернет і забезпеченням доступу до неї, досліджено динаміку частки користувачів у країні. На основі глобальних індексів, які відображають напрацювання та досягнення країн у сфері цифровізації, проаналізовано позиції України за рівнем розвитку цифрової економіки в порівнянні з іншими державами. Ураховуючи особливості розрахунку рейтингових показників, у дослідженні обрано такі індикатори: Глобальний інноваційний індекс, Індекс Глобальної конкурентоспроможності, Індекс мережевої готовності, Індекс цифрової конкурентоспроможності, Індекс розвитку електронного уряду. За результатами аналізу виокремлено проблеми, які перешкоджають цифровим трансформаціям у країні та пов'язані з недосконалістю законодавчої бази; розвитком відповідної інфраструктури; недостатньою інвестиційною активністю у сфері цифровізації; низьким рівнем державної підтримки і стимулювання цифрового розвитку тощо. Автором сформовано стратегічні пріоритети державної політики цифрового розвитку, спрямовані на їх вирішення.

Ключові слова: цифрові трансформації, державна політика, рейтинг, індекси цифровізації, стратегічні пріоритети, інформаційний простір, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій значно змінив наявні управлінські підходи й моделі, зробивши цифровізацію джерелом зростання економіки та розвитку держав.

Сьогодні науковці справедливо звертають увагу на такі процеси, як «найважливіший двигун інновацій, конкурентоспроможності й економічного розвитку» [1, с. 10]; «... частину економіки, у якій домінують знання суб'єктів і нематеріальне виробництво» [2, с. 54].

На значний потенціал цифрових трансформацій для розвитку країн звертається увага й у документах Всесвітнього економічного форуму, де відзначається, що завдяки цифровізації «світова економіка до 2025 року може додатково отримати понад 30 трлн дол. США» [3].

Зазначимо, що процеси цифровізації здійснюються на основі відповідної державної політики з урахуванням загальносвітових тенденцій і прогресивних практик.

Однак формування обґрунтованої, дієвої політики цифрового розвитку має здійснюватися з урахуванням рівня розвитку технологій, інфраструктури, цифрової культури суспільства, що актуалізує дослідження цифрового розвитку. Зазначимо, що одним із важливих індикаторів цифрових трансформацій у країні є позиції у відповідних глобальних індексах і рейтингах, які дають змогу порівняти власний рівень із досягненнями інших держав у глобалізованому світі, виявити «вузькі» місця та сформувати пріоритетні напрями державної політики, на яких доцільно концентрувати зусилля й ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальні ідеї цифровізації спираються на праці Д. Белла [4], М. Кастельса [5], Д. Тапскотта [6].

Сучасні проблеми розвитку таких процесів розглянуто в працях О. Вишневського [7], І. Єгорова [8], В. Ляшенка [7], А. Семеног [9] та інших.

Аспекти формування державної політики цифрового розвитку знаходяться в полі зору таких дослідників, як А. Алієв [10], О. Берназюк [11], В. Степанов [12], К. Шиманська [13] та інші.

Водночас зауважимо, що динамічність процесів цифровізації зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі задля своєчасного виявлення наявних проблем і формування комплексних рішень у рамках державної політики, спрямованих на їх вирішення.

Метою статті є дослідження рівня цифровізації України шляхом аналізу відповідних глобальних індексів задля своєчасного виявлення проблем і формування пріоритетних напрямів державної політики цифрового розвитку.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що можливість цифрових трансформацій безпосередньо пов'язана з поширенням глобальної мережі та її доступністю для широких верств населення.

За результатами дослідження розвитку мережі Інтернет в Україні (таблиці 1), варто звернути увагу на збільшення частки користувачів за останні 10 років майже в 3 рази до 68,7% у 2020 році (рис. 1).

Але варто вказати, що за оцінками Євростату, цей відсоток становить 93,4% населення [15].

Проте зазначимо, що за умов трансформаційних процесів підвищується увага до фіксованого широкосмугового доступу в країні, який, за даними Міжнародного союзу телекомунікацій (ITU) [16], становить лише 12,8 абонентів на

100 осіб (для порівняння: у США – 33,8; в Угорщині – 31,72; у Болгарії – 27; у Польщі – 16,3). Серед основних факторів негативного впливу в цій ситуації спеціалісти [16; 17] указують на відсутність в Україні Національного плану розвитку широкосмугового Інтернету, реалізація якого здійснюється більшістю країн світу за рекомендаціями Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

Акцентуючись на розвитку цифрової економіки в Україні, вважаємо за доцільне звернути увагу на її позиції в глобальних рейтингах, які віддзеркалюють досягнення в цій сфері. Ураховуючи методичні особливості розрахунку таких показників, зосередимося на таких, що відображають загальний рівень розвитку, а саме: Глобальному інноваційному індексі (Global Innovation Index, WIPO) й Індексі глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, WEF).

Глобальний інноваційний індекс характеризує рівень впровадження інновацій в інституціях, освіті, інфраструктурі та бізнесі. Відповідно до рейтингування за цим показником, за даними 2019 року, Україна посіла 47 місце зі 129 країн, піднявшись порівняно з минулим роком на чотири пункти (таблиця 1). Але більш досконалий аналіз інтегрального індексу за бальною системою свідчить про його зниження останніми роками до 37,4 балів (на 1,12). Ураховуючи той факт, що цифрові трансформації ґрунтуються саме на інноваціях і рівень їх запровадження залежить від активності цих процесів, такі тенденції є тривожними та потребують реалізації відповідних заходів у рамках державної політики цифрового розвитку.

Варто констатувати, що за рейтингом Глобальної конкурентоспроможності Україна поступово втрачає позиції, зайнявши у 2019 році

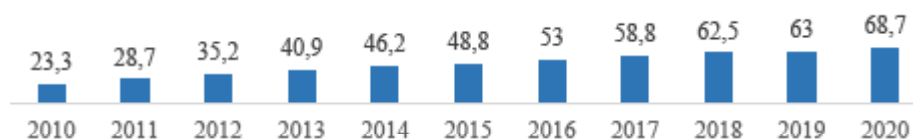

Рис. 1. Динаміка частки користувачів мережі Інтернет в Україні, %

Джерело: побудовано автором за даними [14]

Таблиця 1

Місце України в рейтингу за Глобальним інноваційним індексом (GII)

	2015	2016	2017	2018	2019
Місце в рейтингу	64	56	50	43	47
Загальна кількість країн-учасників рейтингу	141	128	127	126	129
Кількість балів	36,45	35,72	37,62	38,52	37,40

Джерело: складено автором на основі [18]

Рис. 2. Місце України за Індексом глобальної конкурентоспроможності (GCI) та основними субіндексами, здатними характеризувати рівень цифрового розвитку

*У 2018 році методику змінено на версію 4.0, яка діагностує розвиток економіки в умовах Четвертої промислової революції з урахуванням процесів цифровізації та технологізації.

Джерело: побудовано на основі [19]

лише 85 місце. При цьому негативні тенденції характерні й за субіндексами, які оцінюють досягнення в галузі цифрового розвитку стосовно впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій; макроекономічної стабільності та інноваційного потенціалу (рис. 2). Безумовно, такі результати пов'язані з проблемами, які існують у цій сфері й гальмують процеси цифровізації економіки.

Зважаючи на залежність успішності цифрових трансформацій від технологічного й інфраструктурного розвитку, проаналізуємо позиції України за такими індексами:

1. Індексом мережевої готовності (Networked Readiness Index, WEF) – дає змогу оцінити (з точки зору глобальної позиції країни) фактичний стан і потенціал розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, а також готовність суспільства до їх використання. Констатуємо, що через відставання за складниками використання технологій громадськістю, бізнесом та владою в цьому рейтингу Україна займає лише 67 місце зі 121 країни світу (рис. 3).

2. Індекс цифрової конкурентоспроможності (World Digital Competitiveness Ranking, IMD) – характеризує рівень технічної інфраструктури, оцінює спроможність і готовність країн до впровадження й вивчення цифрових технологій, оцінюючи знання; технології та майбутню готовність економіки до трансформаційних процесів. Але за його значенням у 2019 році Україна посіла одне з останніх місць, погіршивши результати на два пункти порівняно з минулим роком і маючи дуже слабкі позиції за складниками «технології» та «готовність до майбутнього» (таблиця 2). Покращити ситуацію вдалося лише за такими складниками, як «підготовка кадрів та освіта» (на 1 сходинку) і «підприємницький хист» (на 8 позицій). Значно погіршилися результати щодо «концентрації науки» й можливості «адаптивного ставлення».

Відзначаючи важливість системи електронного урядування для цифрового розвитку країни, варто звернути увагу на Індекс електронного уряду (UN e-Government Development Index (EGDI)), який розраховується Департа-

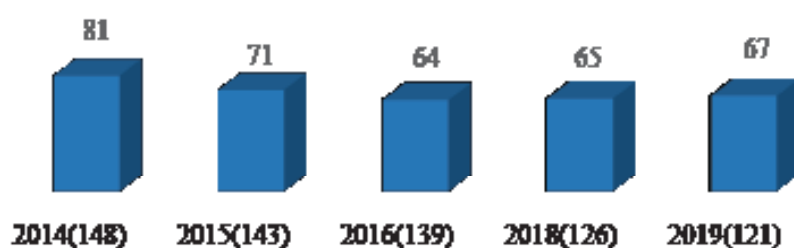

Рис. 3. Місце України в рейтингу Індексу мережевої готовності (NRI)

Джерело: побудовано за даними [20]

Таблиця 2

Місце України в рейтингу цифрової конкурентоспроможності (WDCR)

	2015	2016	2017	2018	2019
Індекс цифрової конкурентоспроможності	59 (з 61)	59 (з 61)	60 (з 63)	58 (з 63)	60 (з 63)
Субіндекс «Знання»	40	44	45	39	40
– таланти	55	58	57	55	57
– підготовка кадрів та освіта	15	20	26	22	21
– концентрація науки	39	45	45	40	49
Субіндекс «Технології»	60	60	62	61	61
– регуляторні умови	55	55	56	54	54
– капітал	60	60	62	61	62
– технологічні умови	60	58	60	57	60
Субіндекс «Готовність до майбутнього»	61	61	61	61	62
– адаптивне ставлення	60	60	58	53	59
– підприємницький хист	58	59	56	53	45
– ІТ інтеграція	61	60	60	61	61

Джерело: складено за даними [21]

ментом з економічних і соціальних питань ООН (UNDESA) раз на два роки. Цей показник використовується з метою оцінки готовності урядів держав до використання інформаційно-комунікаційних технологій для надання якісних інформаційних і публічних послуг населенню, бізнесу, а також застосування їх у роботі органів влади та складається з таких субіндексів: онлайн-сервіси, телекомунікаційна інфраструктура, людський капітал.

Констатуємо, що у 2018 році на фоні зростання значень показника в загальному рейтингу Україна знизилася з 62 до 82 сходинки серед 193 країн [22]. Така ситуація пояснюється значними досягненнями держав у сфері електронного урядування, що дало їм змогу зайняти більш високі позиції в групі країн із високим рівнем розвитку, витіснивши Україну з позицій 2014–2016 років. Більш глибокий аналіз Індексу електронного уряду дав змогу виокремити такі питання, що потребують додаткової уваги в рамках державної політики: недостатню оцифрованість значної кількості адміністративних послуг; недостатню роботу з поширення цифрової грамотності й культури серед населення тощо.

Зазначимо, що дослідження рівня цифровізації України з використанням глобальних індексів дали змогу виокремити низку проблем у цій сфері, які перешкоджають цифровим трансформаціям у країні та пов'язані з недосконалістю законодавчої бази; розвитком відповідної інфраструктури; недостатньою інвестиційною активністю у сфері цифровізації; недостатнім рівнем цифрової культури населення; низьким рівнем державної підтримки і стимулювання цифрового розвитку, що перешкоджають про-

цесам цифрових трансформацій і гальмують відповідні реформи.

Для вирішення цих питань вважаємо доцільним сформувати стратегічні пріоритети державної політики цифрового розвитку, а саме:

- розбудова фіксованої інфраструктури широкопasmового Інтернету, а також мобільного Інтернету (4G, 5G);
- розвиток внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання високих технологій;
- активізація співробітництва з країнами Європейського Союзу у сфері інтеграції України до європейського цифрового ринку;
- удосконалення нормативно-правової бази у сфері цифровізації та її гармонізація з міжнародними нормами, що сприятиме посиленню міжнародного співробітництва й активізації процесу інтеграції України до загальноєвропейського та світового цифрового простору;
- розробка й затвердження базових стратегічних документів, що визначають курс, інструменти та механізми реалізації державної політики цифрового розвитку; формування комплексу програм у сфері інфраструктурного розвитку, програмного забезпечення, побудови ефективного співробітництва з обміну інформацією у сфері кібербезпеки;
- створення умов для активізації інвестиційної діяльності, залучення інвестицій і їх спрямування для розвитку цифрових інновацій, програмного забезпечення, Інтернету речей, великих даних і хмарних обчислень тощо;
- підтримка на урядовому рівні наукових досліджень у сфері цифрових інновацій і кібербезпеки, розвиток наукової бази;

- удосконалення системи підготовки кадрів для державного управління з урахуванням трансформаційних процесів, підвищення рівня їх цифрових компетенцій і формування цифрової культури (проведення тренінгів, семінарів, міжнародних стажувань).

Висновки і пропозиції. Одним із важливих індикаторів цифрових трансформацій у країні є позиції у відповідних глобальних індексах і рейтингах, які дають змогу порівняти рівень цифрового розвитку стосовно інших держав у глобалізованому світі, відображають напруження та досягнення країн у сфері цифровізації. Результати аналізу дали можливість виокремити проблеми, які перешкоджають цифровим трансформаціям і пов'язані з недосконалістю законодавчої бази; розвитком відповідної інфраструктури; недостатньою інвестиційною активністю у сфері цифровізації; низьким рівнем державної підтримки та стимулювання цифрового розвитку тощо.

Варто звернути увагу на те, що вирішення цих проблем видається можливим за умов реалізації дієвої державної політики й формування в її рамках відповідних стратегічних пріоритетів. Однак їх практичне втілення потребує формування механізмів реалізації з конкретизацією заходів і джерел фінансування, що становить перспективи подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Апалькова В.В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Менеджмент інновацій»*. 2015. Вип. 4. С. 9–18.
2. Веретюк С.М., Пілінський В.В. Визначення пріоритетних напрямків розвитку цифрової економіки в Україні. *Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку*. 2016. № 2. С. 51–58.
3. The digital transformation of industry. A European study commissioned by the Federation of German Industries (BDI) and conducted by Roland Berger Strategy Consultants. URL: http://bdi.eu/media/user_upload/Digital_Transformation.pdf (дата звернення: 21.08.2021).
4. Белл Д. Социальные рамки информационного общества. Новая технократическая волна на Западе / под ред. П.С. Гуревича. Москва : Прогресс, 1986. С. 330–342.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / пер с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. Москва : ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
6. Tapscott Donald. *The Digital Economy*. McGraw-Hill. 1996. 342 p.
7. Ляшенко В.І., Вишневський О.С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку : монографія. Київ : НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2018. 252 с.
8. Єгоров І.Ю., Грига В.Ю. Порівняльний аналіз наявності індикаторів цифровізації в Україні та інших країнах Східного партнерства ЄС. *Статистика України*. 2019. № 3. С. 56–62.
9. Семенов А.Ю. Аналіз світових рейтингів оцінки формування та розвитку цифрової економіки та місце України в них. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 43. С. 38–43.
10. Алієв А. Цифровізація як механізм реалізації сервісної політики держави. *Вісник Львівського університету*. 2019. Вип. 22. С. 125–129.
11. Берназюк О. Роль та місце цифрових технологій у сфері публічного управління. *Інформаційне право*. 2017. № 10. URL: <http://pgpr-journal.kiev.ua/archive/2017/10/35.pdf> (дата звернення: 17.09.2021).
12. Степанов В.Ю. Сучасні інформаційні технології в державному управлінні. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/ecde_2010_9_32.pdf (дата звернення: 25.09.2021).
13. Шиманська К.В., Бондарчук В.В. Пріоритетні напрями та механізми розвитку цифрової економіки в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2021. № 1 (95). С. 17–22.
14. Digital 2020: Ukraine – DataReportal. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-ukraine> (дата звернення: 25.09.2021).
15. StatCounter Browser, OS, Search Engine ... – StatCounter. URL: <https://gs.statcounter.com> (дата звернення: 19.08.2021).
16. ITU estimates that at the end of 2019, 53.6 per cent of the global population, or 4.1 billion people, are using the Internet. – Committed to connecting the world. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx> (дата звернення: 19.09.2021).
17. National Broadband Plans of OECD countries. – OECD Development. URL: <http://www.oecd.org/sti/ieconomy/nationalbroadbandplansofoeecdountries>. (дата звернення: 10.06.2021).
18. Global Innovation Index 2019. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019.pdf. (дата звернення: 17.09.2021).
19. The Global Competitiveness Report. World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 17.09.2021).
20. The Network Readiness Index 2019: Towards a Future-Ready Society. URL: <https://networkreadinessindex.org/wp-content/uploads/2020/03/The-Network-Readiness-Index-2019-New->

version-March-2020.pdf (дата звернення: 26.09.2021).	22.UN e-Government Development Index. URL: https://www.un.org/development/desa/publications/2018-un-e-government-survey.html (дата звернення: 26.09.2021).
21.Digital Competitiveness Ranking 2019. IMD World Competitiveness center, 2019. 179 p.	

Ostrovyi O. V. Analysis of the digitalization level of Ukraine in the context of the state policy formation of the digital development

It is ascertained in the article that the development of information and communication technologies has significantly changed the existing management approaches and models. The processes of digitalization are the source of development of the world countries. The author emphasizes that the processes of digitalization are carried out on the basis of appropriate public policy, taking into account global trends and progressive practices. However, its formation should be based on the level of technology, infrastructure and digital culture of the society. The article notes that the positions in the relevant global indexes and ratings are considered to be one of the important indicators of digital transformation in the country. They allow to compare their own level with other countries in the globalized world, identify problems and form priorities of public policy.

Taking into account the fact, that digital transformations are connected with the development of the Internet and provision of the access, the dynamics of changes in the share of users in the country has been studied. On the basis of global indexes, which reflect the achievements and groundworks of countries in the field of digitalization, the position of Ukraine on the level of development of the digital economy in comparison with other countries has been analyzed. Taking into account the peculiarities of the calculation of rating indicators, the following indicators are selected in the study: Global Innovation Index, Global Competitiveness Index, Networked Readiness Index, World Digital Competitiveness Ranking, E-Government Development Index. According to the results of the analysis, the problems that hinder the digital transformations in the country and which relate to the imperfection of the legal framework are identified; development of appropriate infrastructure; insufficient investment activity in the field of digitalization; and low level of state support and stimulation of digital development, etc. The author has formed strategic priorities of the state policy of digital development, which are aimed at their solution.

Key words: digital transformations, public policy, rating, digitization indexes, strategic priorities, cyberspace, information and communication technologies.

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА

УДК 35:005.32

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2021.3.5>

К. С. Богомолова

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державного біотехнологічного університету

О. В. Дудник

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державного біотехнологічного університету

М. М. Майборода

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державного біотехнологічного університету

ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ В СТРАТЕГІЧНОМУ ПЕРІОДІ

У статті здійснено обґрунтування потреби вдосконалення управління персоналом як у публічній сфері, так і в інших організаціях різних форм власності, що спричинено високим рівнем безробіття і недостатнім обсягом кваліфікованого кадрового резерву. Наголошено на важливості питання для HR менеджменту в органах публічної влади зміни технології та стимулюванні в управлінні персоналом у сучасних умовах використання технологій штучного інтелекту. На основі доступної статистичної інформації проведено аналіз забезпеченості персоналом за категоріями в державній службі України, кількості населення, що припадає на одного держслужбовця, і досліджено тенденції зміни місця України у світових рейтингах. Акцентовано увагу на кадровому потенціалі як головному складнику ефективності управління HR менеджментом у публічній сфері на сучасному етапі розвитку України, який відіграє головну роль у визначенні та вирішенні головних поточних і стратегічних завдань і цілей щодо проблем і перспектив розвитку всього суспільства. Визначено ключові питання, що варто вирішити при створенні моделі державної служби європейського зразка, і систематизовано основні тенденції в розвитку HR менеджменту в публічній сфері з детальним аналізом характеру їх впливу на розробку стратегій розвитку й управління персоналом в органах публічної влади, ураховуючи єдність HR менеджменту в органах публічної влади, сферу впливу та функціонування, дієвість системи винагород і їх різновид, цінність досвіду й механізм забезпечення кар'єрного розвитку працівників, поєднання досвіду старшого покоління з енергійністю молодшого, соціальний вплив, управління ефективністю персоналу, роль сучасної діджиталізації в публічній сфері управління, розширення засобів організації комунікаційних зв'язків та аналіз на основі використання персональних даних. За результатами роботи встановлено, що стратегічне управління в цьому напрямі має базуватися на активній мотиваційній політиці, направлений на ефективну організацію командної роботи держаних службовців, яка буде здатна забезпечити формування дієвої системи управління персоналом з урахуванням знань, умінь, навичок, особистісних якостей державних службовців; зазначених тенденціях розвитку й участі в розробці освітніх програм підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: HR-менеджмент, публічна влада, держслужба, тенденції розвитку, ефективність управління, мотивація, стратегія, стратегічне управління.

Постановка проблеми. Сьогодення України відзначається значними змінами в розвитку багатьох сфер соціального, політичного, економічного життя суспільства. Ознаками цих змін у країні є реформування в напрямі децентралізації влади, що як відкриває нові можливості, так і виявляє недоліки в управлінській діяльності. Сьогодні управління кадрами як у державних установах, так і в приватних компаніях, на жаль, не відповідає наявним потребам. Ця ситуація спричинена особливими умовами становлення незалежності нашої країни та проблемами сучасності, що виникають під впливом політичної, економічної, демографічної ситуації тощо. Усе це актуалізує питання управління персоналом в органах публічної влади. При цьому виділяємо загострення двох ключових факторів: характерного великого безробіття в країні й водночас відсутність достатньої кількості кваліфікованого кадрового резерву, що були б не лише здатні здійснювати управління персоналом, а й мати стратегічне бачення, формувати кадрову політику на основі стратегічної мети організації та визначеної стратегії.

Актуальність реалізації сучасного HR менеджменту в органах публічної служби підтверджує статистична інформація щодо рейтингового місця України у світових рейтингах. Наша країна займає передостанні місця за такими важливими показниками, як індикатори державного управління Світового банку; індекси глобальної конкурентоспроможності; показники якості державних інституцій; рейтинг економічних свобод тощо. Головними наслідками такого стану є неефективна система управління на всіх рівнях управління.

Тож на сьогоднішньому етапі розвитку нашої країни важливим є визначення характерних тенденцій розвитку HR менеджменту в публічній службі як засобу формування відповідних кадрових стратегій, що при ефективному впровадженні сприятиме вирішенню широкого кола поточних і перспективних проблем розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах використання технологій штучного інтелекту важливим питанням для HR менеджменту в органах публічної влади є зміни технології та стимулювання в управлінні персоналом. Швидкий розвиток нових технологій потребує постійного підвищення кваліфікації працівників з набуттям нових професійних якостей і навичок персоналу.

Питанням HR менеджменту присвячено різні дослідження провідних таких зарубіжних і вітчизняних учених: А.Г. Маслоу, Д. Мак-Клеланд, М.С. Армстронг, К. Хоук, Д. Ульрих, Б. Гройсберг, С. Паркер, В. Загорського, А. Ліпенцева, В. Данюк, В. Петюх, В. Олуйка, О. Костюченко, О. Руденко, В. Гошовської, Л. Пашко й інших. Дослідження науковців спрямовані на різні аспекти HR менеджменту, але, ураховуючи швидкий темп розвитку технологій та організацій, які потребують швидкої адаптації персоналу до цих змін, сьогодні виникає потреба, що зростає, у дослідженнях тенденції розвитку HR менеджменту в органах публічної влади для більш ефективного управління людськими ресурсами та вчасного реагування на можливі фактори впливу зовнішнього динамічного середовища, що безпосередньо впливає на ефективність здійснення публічної політики та стану державного управління.

Мета статті – визначити ймовірні тенденції в органах публічної влади щодо розвитку HR менеджменту в різних за формою власності організаціях та установах і дослідити детермінанти формування мотиваційно орієнтованої системи управління персоналом публічної сфери в стратегічному періоді.

Виклад основного матеріалу. HR-менеджер – сучасна та затребувана професія, що базується на управлінні персоналом у різних сферах народного господарства й організаціях усіх форм власності. Сьогодні цей напрям є ключовим у діяльності організації й може стати тим фактором, що визначає успіх або невдачу функціонування всієї системи.

В організації діяльності органів публічної влади вирішальною ланкою також є працівники. Професіоналізм державних службовців, що поєднує надання якісних публічних послуг і відповідність принципам доброчесності, є базисом для результативного та ефективного державного управління. При цьому система управління людськими ресурсами відповідає за якісний склад персоналу, підвищення його кваліфікаційного рівня, забезпечення дотримання загальної культури та створення умов для набуття досвіду [1; 2].

Згідно зі статтею 18 Закону України «Про державну службу» служба управління персоналом (підрозділ чи окрема посада) забезпечує здійснення керівником державної служби своїх повноважень, відповідає за реалізацію державної політики з питань управління персоналом

у державному органі, добір персоналу, планування й організацію заходів з питань підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, документальне оформлення вступу на державну службу, її проходження та припинення, а також виконує інші функції, передбачені законодавством [3]. При цьому акцент робиться на компетентнісному підході, що має на меті розвиток працівника як фахівця своєї справи та як повноправного члена соціуму.

Досліджуючи чисельність посад і фактичну кількість працівників визначили, що коефіцієнт забезпеченості становить від 64% для працівників категорії «А», 77% – працівників категорії «Б», 76% – працівників категорії «В».

Фактична чисельність працюючих державних службовців за категоріями посад «Б» та «В» у I кварталі 2021 року має тенденцію до зменшення відповідно до I кварталів 2020 року та 2019 року. Так, за категорією «Б» фактична чисельність працюючих державних службовців у I кварталі 2021 року становила 37135 чол., що на 19079 чол., або на 33,9%, менше, ніж у I кварталі 2019 року, і на 13448 чол., або на 26,6%, менше, ніж у I кварталі 2020 року. За категорією «В» фактична чисельність працюючих державних службовців у I кварталі 2021 року становила 106745 чол., що на 37059 чол., або на 25,8%, менше, ніж у I кварталі 2020 року, і на 46287 чол., або на 30,24%, менше, ніж у I кварталі 2019 року.

Коефіцієнт забезпеченості персоналом державної служби України за категоріями у 2019–2021 роках коливається в проміжку 0,66–0,89. Найбільший коефіцієнт забезпеченості персоналом державної служби за аналізований період спостерігається в I кварталі 2019 року і становить за категоріям посад:

категорія «А» – 0,77, категорія «Б» – 0,89, категорія «В» – 0,85. У I кварталі 2021 року коефіцієнт забезпеченості персоналом державної служби становить за категоріям посад: категорія «А» – 0,75, категорія «Б» – 0,80, категорія «В» – 0,80. Найнижчий за аналізований період коефіцієнт забезпеченості персоналом державної служби становить 0,66 у I кварталі 2020 року за категорією «А». Найвищий за аналізований період коефіцієнт забезпеченості персоналом державної служби становить 0,89 у I кварталі 2019 року за категорією «Б».

Ця ситуація є результатом організаційних змін і зменшення кількості вакантних посад на державній службі. Зменшення кількості державних службовців є одним із головних завдань адміністративних реформ і модернізації державної служби України. Стратегія розвитку державної служби передбачає автоматизацію та оптимізацію всіх процесів державної служби, застосування сучасних методів і принципів, сучасних технологій і комунікацій, діджиталізації при наданні різних послуг громадянам, що, у свою чергу, призводить до скорочення службовців та оновлення вимог до їхньої кваліфікації, компетенції та розвитку необхідних для сьогодення навичок. Усе це спрямовано на підвищення ефективності діяльності державної служби.

Скорочення кількості державних службовців також є наслідком проведення реформ децентралізації. Крім того, суттєвим чинником скорочення чисельності службовців є оптимізація їх складу, скорочення дублюючих функцій, часткова автоматизація та діджиталізація процесів надання послуг і прийняття рішень.

Реформування й модернізація державного управління сприяє формуванню більш доступної, відкритої, прозорої, демократичної держав-

Таблиця 1

Аналіз забезпеченості персоналом державної служби України за категоріями у 2019–2021 роках*

2019 р.			2020 р.			2021 р.		
I квартал			I квартал			I квартал		
із них за категоріями посад			із них за категоріями посад			із них за категоріями посад		
А	Б	В	А	Б	В	А	Б	В
Кількість посад державної служби за штатним розписом								
194	63423	179981	210	58046	168690	253	46573	134151
243 598			226946			180977		
Фактична чисельність працюючих державних службовців								
149	56214	153032	138	50583	143804	190	37135	106745
209 395			194525			144070		
Коефіцієнт забезпеченості персоналом								
0.77	0.89	0.85	0.66	0.87	0.85	0.75	0.80	0.80

* Сформовано на основі [4; 5]

Таблиця 2

Місце України у світових рейтингах у 2015–2020 роках*

Рейтингові позиції	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020**
Рейтинг процвітання	70	107	112	99	96	92/167
Глобальний рейтинг інновацій	64	56	50	43	47	45/131
Європейський рейтинг відкритості даних	-	-	-	-	-	17/35
Світовий рейтинг володіння англійською мовою	34	41	47	43	49	44/100
Міжнародний рейтинг кібербезпеки	-	-	-	29	-	25/160
Світовий рейтинг щастя	111	123	132	138	133	123/152
Рейтинг економічної свободи у світі	128	135	149	134	135	131/162

* Сформовано на основі [6]

ної влади, про що свідчить підняття місць України у світових рейтингах (таблиця 2).

Аналіз рейтингового положення України у 2015–2020 роках показав, що у 2020 році Україна з'явилася в Європейському рейтингу відкритості даних уперше з рейтинговим 17 місцем серед 35 представлених країн за рахунок високих балів у відкритості даних, якості цих даних і впливу на різні сфери діяльності, а також має високі бали в розвитку державної політики, основними чинниками якої стали реформування та модернізація, а головним ресурсом – державні службовці.

У рамках створення моделі державної служби європейського зразка необхідно вирішити такі питання: упорядкування публічно владних компетенцій і функцій, адміністративних проце-

дур у прийнятті управлінських рішень і наданні публічних послуг; закріплення індикаторів оцінки інституційної, соціальної, економічної, маркетингової ефективності діяльності органів влади; забезпечення максимального врахування європейських стандартів роботи з кадровим корпусом державної служби щодо регулярного підвищення кваліфікації, використання тренінгових продуктів [3].

Для порівняння, на рисунку 1 наведено кількість населення, що припадає на одного держслужбовця в деяких країнах світу. Так, в Україні ця кількість становить 171,12 осіб.

Перед HR менеджментом у сучасних процесах глобалізації та використання технологій штучного інтелекту стоять завдання зміни стратегії, архітектури підрозділів, вибір дореч-

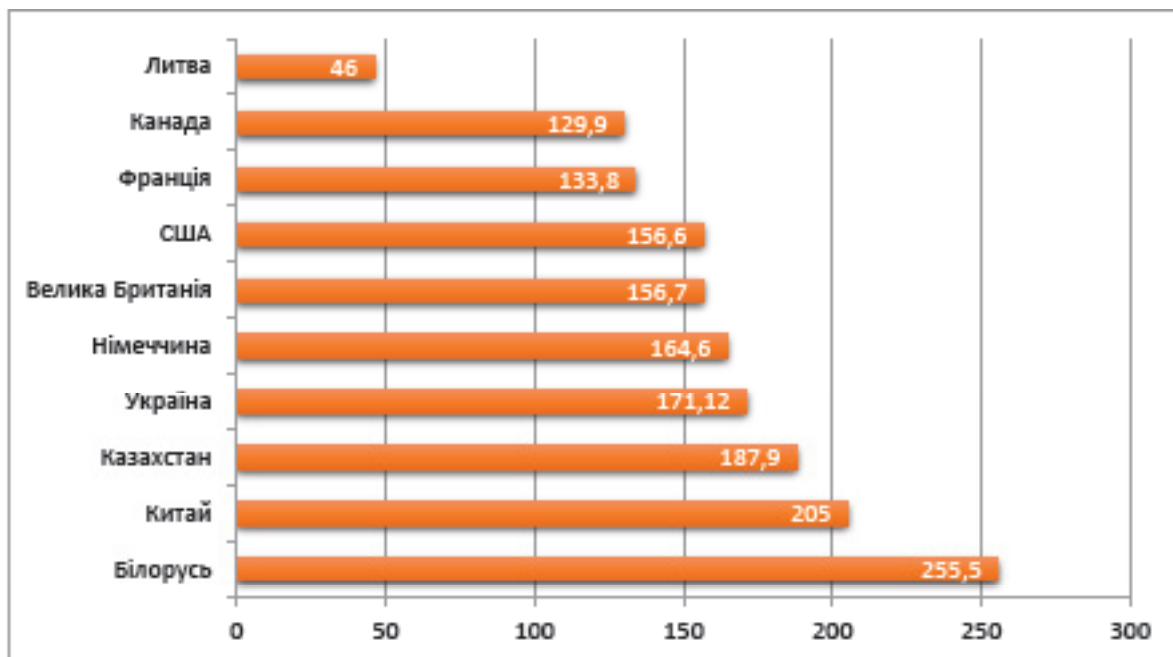

Рис. 1. Кількість населення, що припадає на одного держслужбовця (осіб), станом на 15.02.2020

* Сформовано на основі [7]

них засобів комунікації, залучення персоналу до прийняття управлінських рішень, розробка й залучення нових мотиваційних засобів. Європейський підхід до організації публічної служби базується на чесній конкуренції, змаганні та відборі кращих для формування цивілізованої високо компетентної управлінської еліти. Підтвердженням цього є сформована в міжнародній практиці думка, що для розвитку країни важливіше мати якісний управлінський персонал у публічній сфері, ніж якісні закони. Стійка неспроможність апарату державного управління досягати стратегічні цілі розвитку є однією з проблем нашої держави.

На сучасному етапі розвитку України головним складником ефективності управління HR менеджментом у публічній сфері є кадровий потенціал, який відіграє головну роль у визначенні й вирішенні головних поточних і стратегічних завдань і цілей стосовно проблем і перспектив розвитку всього суспільства.

Розглянемо тенденції в розвитку HR менеджменту в публічній сфері, які вдалося виокремити на основі опрацювання фахових наукових джерел [1; 8; 9; 10; 11; 12], досвіду роботи публічних органів і власного прогнозування майбутньої ситуації:

1. Єдність HR менеджменту в органах публічної влади: командами керують команди. У постійно змінюваних умовах сьогодення HR менеджмент не може працювати тільки у своїх функціональних сферах. Завдання полягає в тому, аби бути як злагоджений механізм і створювати гармонійну, а не хаотичну діяльність.

Діяльність у напрямі злагодженості HR менеджменту є найпотужнішою й однією з передових тенденцій для ефективного функціонування публічної політики. Керівникам найвищої ланки публічної політики необхідно розуміти, що робота, взаємодія та співпраця в межах команди набуває сьогодні важливого значення, для цього необхідно реорганізовувати робочі процеси згідно із цією моделлю. Необхідне поширення злагодженого механізму HR менеджменту в органах публічної влади, оскільки принципи цього механізму й управління команд командами дають можливість найефективнішим способом вирішувати складні проблеми, що постають перед суспільством сьогодні.

2. HR менеджмент виходить за рамки певної організації. Сьогодення відмічається суттєвими змінами в складі робочої сили. Поширюються альтернативні способи роботи й перед HR менеджментом в органах публічної влади.

Постає завдання залучення та можливості приваблення працівників, а також забезпечення цінності від взаємодії з працівниками всіх типів. Публічна сфера має використовувати можливості сучасного ринку праці зі створенням спеціальних об'єднань HR-менеджменту та управління органів публічної влади щодо розробки програм та інтегрованих стратегій проведення кадрової політики.

3. Оновлення системи винагород. HR менеджменту в органах публічної влади необхідно звернути увагу на створення персоналізованої винагороди відповідно до потреб, якостей, цінностей певної людини. Оновлення системи винагород має відбуватися за рахунок поглибленої персоналізації, цілісності застосовуваних підходів і гнучкості, з відповідним узгодженням з іншими стратегіями HR менеджменту публічної політики. Ця сфера HR менеджменту є відкритим простором, де можна експериментувати для оновлення системи винагород, вибираючи більш ефективні методи, установлюючи більш тісні взаємини з працівниками.

4. Цінність досвіду, кар'єрне зростання. Сьогодні натомість послідовне, упорядковане просування по кар'єрній сходинці, кар'єру XXI століття розглядають як «низку досвідів», які являють собою перспективи, нові навички, експертні знання.

Для HR менеджменту в публічній сфері характерними є такі пріоритети, як розуміння, вивчення, розробка й упровадження нових рішень щодо підтримки кар'єри певного працівника. У результаті створення нових моделей кар'єрного зростання, застосування програм у сфері професійного розвитку працівників органів публічної влади з'являється можливість перекваліфіковувати, розвивати й утримувати потрібних працівників у потрібний час.

5. Переваги залучення різних поколінь. Тривалість життя населення збільшується, і HR менеджмент починає змінювати ставлення стосовно вікового складу персоналу. Похилий вік працівників HR менеджмент в органах публічної влади може перетворити на актив, отримуючи при цьому значні переваги. Якщо раніше вважалося, що навчання завершується у 20 років, то сьогодні навчання йде з нами постійно пліч-о-пліч, те саме стосується й кар'єрного розвитку, який не має ніяких вікових обмежень, а професійна діяльність працівників повинна тривати, поки є зацікавленість і можливість працювати. Звісно, для залучення працівників старшого віку необхідна розробка нових стратегій і підходів.

6. *Соціальний вплив і залученість суспільства.* Сьогодні вплив діяльності публічної політики на суспільство для забезпечення ефективно соціальної відповідальності зростає. Для HR менеджменту публічної сфери одним із основних складників стратегії має стати соціальна відповідальність, відкритість діяльності в суспільстві для досягнення успіху.

7. *Підвищення ефективності працівників.* Стабільність персоналу та його добробут для HR менеджменту публічної сфери є головними напрямками соціальної відповідальності та стратегії щодо підвищення ефективності їхньої діяльності. Сьогодні ці показники стають важливими й нагальними вимогами діяльності. Для задоволення нових соціальних потреб працівників і, відповідно, підвищення їхньої продуктивності необхідно запроваджувати різні інноваційні програми, які можуть бути спрямовані на фізичне, психологічне здоров'я працівників, здорове харчування, уміння управляти фінансами тощо.

8. *Важливість людини в сучасній діджиталізації.* В органах публічної влади HR менеджменту широко використовується штучний інтелект для розробки, упровадження й удосконалення управлінських рішень. Автоматизація, використання штучного інтелекту, роботизація сьогодні є всюди, це вже невід'ємна частина життя суспільства. HR менеджменту в органах публічної влади в процесі трансформації роботи необхідно забезпечити керівну роль у прийнятті рішень людині та здійснювати переосмислення роботи, перебудову у сферах і перепідготовку персоналу. Така перебудова необхідна для підвищення значущості роботи працівників, зменшення рутинних завдань, а також для зменшення витрат. При цьому в перепідготовці працівників і підвищенні їхньої кваліфікації важливими є такі навички: креативність, стратегічне мислення, критичне мислення, уміння вирішувати проблеми. Варто зазначити, що поява Єдиної електронної системи управління людськими ресурсами (HRMIS) спрощує роботу HR-менеджерів за рахунок зростання швидкості збору й обробки інформації, швидкості прийняття рішень і зменшення впливу людського чинника. Проте зростають вимоги до компетенцій самих HR-менеджерів у сфері технічної грамотності та здатності працювати в таких напрямках, як HR-аналітик, оператор статистичних даних, візуалізатор тощо.

9. *Комунікація без меж.* В органах публічної влади в спеціалістів HR менеджменту є дуже

великий вибір різних засобів комунікації, що обіцяють підвищити продуктивність праці, але спеціалістам необхідно визначити, які інструменти потрібно використовувати в тих чи інших обставинах для ефективної роботи та як саме їх комбінувати. Деякі інструменти комунікації можуть не відповідати поставленим цілям, і HR менеджменту необхідно змінювати методи роботи, робочі простори, стилі керівництва, аби ефективно використовувати нові засоби комунікації й водночас зменшувати негативні наслідки, які можуть виникнути.

10. *Використання персональних даних.* Останнім часом в HR менеджменті публічної політики для аналізу, прогнозування й підвищення показників ефективності та продуктивності роботи персоналу набуває пріоритетності використання персональних даних. Однак тут необхідно враховувати як усі можливості, так і ризики використання даних, управління якими здійснюється за допомогою технологій штучного інтелекту й машин, і тут виникає питання якості й захищеності даних. Визначну роль стратегічного підходу до управління персоналом можна пояснити тим, що він забезпечує можливість синергетичного ефекту при дотриманні всіма працівниками певних умов у стратегічному періоді з обов'язковим акцентом на трьох складниках: висококомпетентність, доступність інформації та відповідність вимогам часу.

Висновки і пропозиції. Виділено тенденції в органах публічної влади розвитку HR менеджменту: єдність HR менеджменту в органах публічної влади: командами керують команди; HR менеджмент виходить за рамки певної організації; оновлення системи винагород; цінність досвіду, кар'єрне зростання; переваги залучення різних поколінь; соціальний вплив і залученість суспільства; підвищення ефективності працівників; важливість людини в сучасній діджиталізації; комунікація без меж; дані про працівників, будуть притаманні змінам у HR менеджменті та мають бути враховані при розробці стратегій розвитку й управління персоналом в органах публічної влади. Стратегічне управління в цьому напрямі має базуватися на командній роботі та забезпечувати формування ефективної системи управління персоналом з урахуванням знань, умінь, навичок, особистісних якостей державних службовців; зазначених тенденцій розвитку й участі в розробці освітніх програм підготовки майбутніх фахівців.

Список використаної літератури:

1. Гончарук Н.Т., Прудіус Л.В. Модернізація державної служби та управління людськими ресурсами в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2018. № 1/2. Т. 6. С. 42–51.
2. Дудник О.В., Майборода М.М. Тенденції та стратегії розвитку HR менеджменту в органах публічної влади *Вісник ХНТУСГ імені Петра Василенка. Серія «Економічні науки»*. 2020. Вип. 210. С. 129–139.
3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 15.09.2021).
4. Аналітична довідка про кількісний склад державних службовців у органах державної влади IV квартал 2019 року / Національне агентство України з питань державної служби. *Державний сайт України*. URL: <https://nads.gov.ua/diyalnist/kilkisnij-sklad-derzhavnih-sluzhbovciv/kilkisnij-sklad-derzhavnih-sluzhbovciv> (дата звернення: 20.10.2020).
5. Кількісний склад державних службовців. Статистичні дані / Національне агентство України з питань державної служби. *Державний сайт України*. URL: <https://cutt.ly/CRxO8XM> (дата звернення: 26.09.2021).
6. Why People Lose Motivation – and What Managers Can Do to Help. *Harvard Business Review* : веб-сайт. URL: <https://hbr.org/2018/03/why-people-lose-motivation-and-what-managers-can-do-to-help> (дата звернення: 25.05.2021).
7. Скільки держслужбовців припадає на душу населення в країнах світу. *Слово і діло* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/WRxO5Vi> (дата звернення: 25.08.2021).
8. Кадровий менеджмент як складова управління людськими ресурсами в системі державного управління : навчально-методичні матеріали / В.А. Гошовська та ін. ; упоряд. Ю.В. Стрілецька. Київ : НАДУ, 2013. 96 с.
9. Козлов Д. HR-професіонал в епоху штучного інтелекту. *Бізнес* : веб-сайт. URL: <https://business.ua/biznes/item/2017-hrprofesional-v-epokhu-shtuchnoho-intelektu> (дата звернення: 11.09.2021).
10. Костюченко О., Полякова Е. Роль HR-менеджера в побудові ефективної роботи. *Юридична газета online* : веб-сайт. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/legal-business/rol-hrmenedzhera-v-pobudovi-efektivnoyi-roboti.html> (дата звернення: 28.08.2021).
11. Шабінський О.В., Бредня Т.М., Столяренко А.А. Необхідність HR-менеджменту в системі електронного врядування. *Управління розвитком соціально-економічних систем* : матеріали П'ятої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Харків : ХНТУСГ, 2021. С. 41–43.
12. Корнієцький О.В., Дудник О.В. Управління ефективністю використання робочого часу в державній службі. *Вісник ХНТУСГ імені Петра Василенка. Серія «Економічні науки»*. 2016. Вип. 177. С. 152–160.

Bogomolova K. S., Dudnyk O. V., Maiboroda M. M. Determinants of formation of motivationally oriented public personnel management system in the strategic period

The need to improve personnel management both in the public sphere and in other organizations of various forms of ownership, which is caused by the high level of unemployment and insufficient amount of qualified personnel reserve, is substantiated. Emphasis is placed on the importance of issues for HR management in public authorities to change technology and stimulate personnel management in modern conditions of using artificial intelligence technologies. On the basis of available statistical information, the analysis of staffing by categories in the civil service of Ukraine, the number of population per civil servant and the tendencies of changing the place of Ukraine in the world rankings. Emphasis is placed on human resources as the main component of the effectiveness of HR management in the public sphere at the current stage of development of Ukraine, which plays a major role in identifying and addressing the main current and strategic objectives and goals for the problems and prospects of society. The key issues to be addressed when creating a European-style civil service model are identified and the main trends in the development of HR management in the public sphere are systematized with a detailed analysis of their impact on the development of development strategies and personnel management in public authorities, taking into account: unity of HR management in public authorities, sphere of influence and functioning, efficiency of reward system and their variety, value of experience and mechanism of career development of employees, combination of experience of senior generation with energy of junior, social influence, personnel efficiency management, role of modern digitalization in public administration, expanding the means of organizing communication links and analysis based on the use of personal data. According to the results of the work it is established that strategic management in this direction should be based on active motivational policy aimed at effective organization of teamwork of civil servants, which will be able to ensure the formation of an effective personnel management system taking into account knowledge, skills, personal qualities of civil servants; these trends and participation in the development of educational training programs for future professionals.

Key words: HR-management, public authority, civil service, development trends, management efficiency, motivation, strategy, strategic management.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

УДК 351.746.1

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2021.3.6>

А. В. Віхтюк

директор Департаменту організації роботи, планування та контролю
Адміністрації Державної прикордонної служби України

ПОНЯТТЯ Й СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ІНТЕГРОВАНОМУ УПРАВЛІННІ КОРДОНАМИ

Інтегроване управління кордонами як комплексний механізм державного управління у сфері прикордонної безпеки впроваджується в Україні на європейських засадах із 2010 року. Потреби, що зростають, в інформаційних ресурсах змушують суб'єкти інтегрованого управління кордонами вдаватися до організації та забезпечення ефективного процесу інформаційної взаємодії на національному й міжнародному рівнях.

Сфера прикордонної безпеки держави є надзвичайно динамічною. Вона потребує постійного вдосконалення діяльності суб'єктів інтегрованого управління кордонами, що можливе тільки за умови належної організації системи інформаційного співробітництва.

Дослідження актуальних проблем теорії та практики у сфері інформаційних відносин між компетентними суб'єктами державного управління, діяльність яких спрямована на досягнення цілей державної політики щодо забезпечення національних інтересів на державному кордоні, потребують комплексного підходу особливо в контексті виконання задекларованих у державних документах відповідних стратегічних цілей. Насамперед така робота потребує визначення самого поняття й сутності процесу інформаційного співробітництва в інтегрованому управлінні кордонами. Але поки що ці питання й досі залишаються нерозкритими, що й зумовило необхідність проведення дослідження.

У статті наведено авторські визначення поняття й сутності інформаційного співробітництва в інтегрованому управлінні кордонами. Водночас зазначено, що необхідність модернізації наявних механізмів інформаційної взаємодії суб'єктів державного управління у сфері прикордонної безпеки пов'язана із сучасними соціально-політичними й економічними реаліями в Україні, а також із надмірною перевантаженістю державного апарату, що призводить до дублювання функцій державного управління й ускладнює міжвідомчу взаємодію та міжнародне співробітництво. Такий стан справ особливо негативно впливає на досягнення цілей державної політики у сфері прикордонної безпеки, визначених стратегічними документами. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі можна вважати розроблення науково-практичних підходів до автоматизації процесів інформаційного співробітництва в інтегрованому управлінні кордонами на основі використання сучасних організаційно-правових підходів і програмно-технологічного середовища.

Ключові слова: механізми публічного управління, національна безпека, прикордонна безпека, прикордонна політика, інформаційна взаємодія, державний кордон.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та технологічних змін стрімко зростає роль інформаційних взаємовідносин у всіх сферах суспільного життя.

Інтегроване управління кордонами (далі – ІУК) як комплексний механізм державного управління у сфері прикордонної безпеки впрова-

джується в Україні на європейських засадах з 2010 року [1–3]. ІУК передбачає скоординовану діяльність компетентних державних органів України та військових формувань з реалізації державної політики, яка спрямована на створення й підтримання балансу між забезпеченням належного рівня прикордонної безпеки та збе-

реженням відкритості державного кордону для законного транскордонного співробітництва, а також для осіб, які подорожують [3]. Суб'єктами ІУК є МВС, МЗС, Мінінфраструктури, Мінін, Держприкордонслужба, ДМС, Держмитслужба, СБУ, Національна поліція, Національна гвардія, Держпродспоживслужба, Збройні Сили (Повітряні та Військово-Морські Сили), які взаємодіють на відомчому, міжвідомчому, державному та міжнародному рівнях для досягнення цілей державної політики у сфері ІУК. До виконання окремих завдань в інтересах реалізації державної політики у сфері ІУК можуть залучатися інші державні органи [3].

Потреби, що зростають, в інформаційних ресурсах змушують суб'єкти ІУК вдаватися до інноваційних змін у сфері інформаційних взаємовідносин, зокрема організації та забезпечення ефективного процесу інформаційного співробітництва на національному й міжнародному рівнях для досягнення цілей державної політики в сфері ІУК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання щодо механізмів ІУК досліджували в працях С. Дейнеко, Д. Дягель, В. Кириленко, О. Кириченко, О. Краснов, Д. Купрієнко, М. Литвин, А. Махнюк, О. Мейко, О. Морохов, В. Нікіфоренко й інші.

Але поки що поняття й сутність процесу інформаційного співробітництва в ІУК досі залишаються нерозкритими, що й зумовило необхідність та актуальність проведення дослідження.

Варто наголосити, що питання теорії та практики інформаційного співробітництва потребують комплексного дослідження в контексті виконання задекларованих у Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року [3] стратегічних цілей щодо розв'язання актуальних проблем у сфері інформаційних відносин між компетентними суб'єктами співробітництва.

Така робота потребує насамперед визначення поняття й сутності процесу інформаційного співробітництва в ІУК.

Метою статті є визначення поняття й сутності процесу інформаційного співробітництва в ІУК.

Виклад основного матеріалу. Згідно із сучасними міжнародними практиками та наявним національним досвідом у сфері забезпечення прикордонної безпеки України, основною в здійсненні ІУК вважається робота з інформацією як із сукупністю даних, фактів, характе-

ристик про явища та процеси, які відбуваються в прикордонній сфері.

У системі ІУК під інформацією варто розуміти сукупність даних, фактів, характеристик про предмети, явища, процеси й інші відомості, які безпосередньо необхідні для формування та реалізації прикордонної політики.

Незалежно від рівня органи державної влади, серед яких є й суб'єкти ІУК, здійснюють пошук, аналіз та узагальнення отриманої інформації; збирання, оброблення, накопичення й зберігання даних; підготовку та прийняття управлінських рішень у формі нової (синтезованої) інформації; передавання синтезованої інформації у формі рішень підпорядкованим органам і підрозділам; організацію інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-службової діяльності в усіх її формах; організацію збирання інформації від підпорядкованих органів і підрозділів для контролю за виконанням управлінських рішень тощо.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює інформаційні відносини, є Закон України «Про інформацію», який установлює загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації; закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного й державного життя України; установлює систему інформації, її джерела; визначає статус учасників інформаційних відносин; регулює доступ до інформації та забезпечує її охорону; захищає особу й суспільство від неправдивої інформації [4].

Крім цього Закону, інформаційні відносини в процесі здійснення ІУК, які відбуваються під час одержання, використання, поширення та збереження інформації, регулюються низкою інших нормативно-правових актів, міжнародними договорами й угодами, спільними міжвідомчими (між суб'єктами ІУК) наказами та інструкціями, відомчими нормативними документами.

Забезпечення суб'єктів ІУК актуальною інформацією дає їм можливість ефективно вирішувати значний комплекс завдань, серед яких – одержання інформації, необхідної для обґрунтування цілей і формування завдань ІУК; забезпечення аналітичної підтримки управлінських (зокрема спільних) рішень; виявлення наявних резервів і використання їх для підвищення ефективності ІУК та рівня прикордонної безпеки; запобігання прикордонним інцидентам та оперативне розв'язання (у разі виникнення) прикордонних інцидентів, конфліктів, інших

проблемних ситуації на державному кордоні та в прикордонному просторі; обґрунтований підхід до стратегічного планування; удосконалення системи управління, адже без актуальної інформації немає процесу управління. Без неї неможливо сформулювати його цілі, оцінити ситуацію, визначити проблеми, спрогнозувати розвиток подій, підготувати управлінські рішення та проконтролювати їх виконання.

Сфера прикордонної безпеки держави є надзвичайно динамічною. Вона потребує постійного вдосконалення взаємодії суб'єктів ІУК, що можливе тільки за умови належної організації системи інформаційного співробітництва.

Тому організація ефективного інформаційного співробітництва є одним із основних питань, що вирішуються на сучасному етапі запровадження в Україні ІУК. Постійний рух значних масивів різноманітної інформації між його суб'єктами й суспільством є обов'язковою умовою забезпечення ІУК.

Варто зазначити, що Україна вже має досвід застосування в ІУК власної цілісної системи інформаційного співробітництва, яка передбачає застосування взаємопов'язаних механізмів, а саме: організаційно-правових; обміну інформацією; спільного аналізу ризиків.

Зрозуміло, що впровадження механізмів інформаційного співробітництва між відповідними суб'єктами ІУК потребує додаткового нормативно-правового врегулювання шляхом укладання міжвідомчих наказів, угод, порядків, методик, інструкцій, протоколів тощо. Водночас, як уважають М. Литвин та А. Махнюк, це досить складні процеси, які потребують прийняття нових рішень, застосування інноваційних технологій, витрачання часу й додаткових людських і фінансових ресурсів, а найголовніше – готовності суб'єктів ІУК ділитися інформацією, спільно працювати над досягненням поставлених цілей [5; 6]. Крім цього, А. Близнюк указує на те, що ефективність системи державного управління в цілому й діяльності органів влади зокрема залежить від якості інформації, повноти інформаційних потоків, можливостей управління ними. В умовах соціально-політичних змін у сучасному суспільстві все більшу, практичну роль відіграють знання та інформація як складники інформаційного суспільства. У зв'язку з цим вирішення проблем розвитку інформаційного простору, управління інформаційною сферою, формування суспільної свідомості в напрямі вектора реформ нерозривно пов'яза-

но зі збільшенням розробок у сфері інформаційної політики [7, с. 59].

Аналіз чинних в Україні механізмів інформаційного співробітництва в ІУК дає змогу зробити висновок, що вони формувалися як протидія актуальним загрозам прикордонної безпеки, таким як незаконна міграція; економічна контрабанда; незаконне переміщення через державний кордон наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, зброї, боєприпасів і вибухових речовин тощо [8–11]. Водночас на сучасному етапі запровадження ІУК серед функцій інформаційного співробітництва між його суб'єктами доцільно визначити такі: управлінську; організаційну; інформативну; комунікативну.

Управлінська функція передбачає регулювання відносин, які виникають під час процесу здійснення повноважень суб'єктами ІУК, підготовки, прийняття й реалізації управлінських рішень і контролю за їх виконанням тощо.

Організаційна функція зумовлює координацію дій усіх учасників інформаційних відносин під час здійснення ІУК.

Інформативна функція забезпечує поінформованість суб'єктів ІУК відповідно до їхніх завдань, функцій, повноважень, інтересів тощо.

Комунікативна функція встановлення взаємозв'язків взаємозалежності у виконанні завдань і функцій, які поєднують інтереси всіх суб'єктів інформаційного процесу в ІУК.

Варто зазначити, що організаційно в складі органів державної влади вже утворені структурні підрозділи, які уповноважені здійснювати міжвідомчі інформаційні відносини з питань, що віднесені до компетенції з формування та реалізації відповідних сфер державної політики [8–11].

Виходячи з вищезазначеного, можемо констатувати, що стає можливим сформулювати поняття інформаційного співробітництва в ІУК.

Отже, під інформаційним співробітництвом в інтегрованому управлінні кордонами варто розуміти комплекс взаємопов'язаних заходів, засобів і методів організаційно-правового, науково-методичного, економічного й технічного характеру, які застосовуються для збирання, оброблення, зберігання та використання інформації, що безпосередньо необхідна для формування й реалізації прикордонної політики компетентними суб'єктами, які взаємодіють на відомчому, міжвідомчому, державному та міжнародному рівнях.

Сутність інформаційного співробітництва в ІУК полягає в його застосуванні саме в практичній площині державного управління, мета якої – досягнення визначених цілей державної політики в забезпеченні прикордонної безпеки України, а саме: визначення підходів до організації інформаційної взаємодії суб'єктів ІУК; адаптація до національних особливостей досвіду інших країн щодо створення мережі спеціалізованих аналітичних центрів для опрацювання інформації; побудова організаційної підсистеми інформаційного співробітництва в мажах ІУК; запровадження єдиної для всіх суб'єктів ІУК методики обміну інформацією; проведення із залученням усіх суб'єктів публічного управління спільного аналізу ризиків у сфері ІУК; формування єдиних підходів організації профілювання ризиків у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі; розвиток ІТ-складника й автоматизації процесів інформаційного співробітництва суб'єктів ІУК.

Висновки і пропозиції. У статті запропоновано авторське визначення поняття й сутності інформаційного співробітництва в ІУК. Водночас варто зазначити, що, на думку автора, необхідність модернізації чинних механізмів інформаційної взаємодії суб'єктів ІУК пов'язана не тільки із сучасними соціально-політичними й економічними реаліями України, а й із надмірною переважаністю системи державного апарату, що призводить до дублювання функцій державного управління й ускладнює міжвідомчу взаємодію та міжнародне співробітництво. Зазначене особливо негативно впливає на досягнення цілей державної політики у сфері прикордонної безпеки, визначених стратегічними документами.

Перспективами подальших досліджень можна вважати розроблення науково-практичних підходів до автоматизації процесів інформаційного співробітництва в ІУК на основі використання сучасних організаційно-правових підходів і програмно-технологічного середовища.

Список використаної літератури:

1. Про схвалення Концепції інтегрованого управління кордонами : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 жовт. 2010 р. № 2031-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-2010-%D1%80> (дата звернення: 11.09.2021).
2. Про схвалення Концепції інтегрованого управління кордонами : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 1149-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1149-2015-%D1%80> (дата звернення: 11.09.2021).
3. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лип. 2019 р. № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80> (дата звернення: 11.09.2021).
4. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 11.08.2021).
5. Литвин М.М. Концептуальні засади інтегрованого управління кордонами. Досвід запровадження в Україні. *Наука і оборона*. 2014. № 1. С. 3–7.
6. Махнюк А.В. Окремі аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення інтегрованого управління кордонами в сучасних умовах. *Наука і оборона*. 2011. № 2. С. 15–18.
7. Близнюк А.С. Формування інформаційно-комунікаційного забезпечення у системній взаємодії держави та суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 11. С. 55–59. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2021/11.pdf (дата звернення: 12.09.2021).
8. Про затвердження Методики аналізу ризиків з метою протидії нелегальній міграції : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України, Служби зовнішньої розвідки України, Служби безпеки України від 29 квіт. 2015 р. № 494/132/467/497/141/281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0587-15> (дата звернення: 12.09.2021).
9. Про затвердження Порядку обміну відкритою статистичною та аналітичною інформацією між Державною митною службою України і Адміністрацією Державної прикордонної служби України з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, зброї, боеприпасів та вибухових речовин через державний кордон України : Наказ Державної митної служби України, Адміністрації Державної прикордонної служби України від 13 груд. 2010 р. № 1466/958. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-11> (дата звернення: 13.09.2021).
10. Про затвердження Порядку обміну інформаційно-аналітичними матеріалами між суб'єктами інтегрованого управління кордонами : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства інфраструктури України, Міністерства фінансів України, Служби безпеки України від 1 верес. 2015 р. № 1050/254/341/749/562.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1094-15> (дата звернення: 14.09.2021).
11. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації інтегрованого управлін-

ня кордонами : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січ. 2019 р. № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2019-%D0%BF> (дата звернення: 15.09.2021).

Vikhtiuk A. V. The concept and effectiveness of information cooperation in integrated border management

Integrated border management as a comprehensive mechanism of public administration in the field of border security has been implemented in Ukraine on a European basis since 2010. The growing needs for information resources are forcing subjects in integrated border management to organize and ensure an effective process of informational interaction at the national and international levels.

The area of border security of the state is extremely dynamic. It requires the continuous improvement of the activities of the subjects involved in integrated border management, which can be achieved only with the proper organization of an informational cooperation system.

Study of current problems of theory and practices in the sphere of informational relations between competent subjects of state administration, activities aimed at achieving the objectives of state policy to safeguard national interests within state borders require an integrated approach, especially in the context of the implementation of the relevant strategic objectives declared in the state documents. Above all, such work requires defining the very concept and effectiveness of the informational cooperation process in integrated border management. But so far, these issues remain unresolved, which necessitated this study.

The article contains the author's definitions of the concept and effectiveness of informational cooperation in integrated border management. At the same time, it is noted that the need to modernize the existing mechanisms for informational interaction among the subjects of state administration in the area of border security is linked to the current socio-political and economic realities in Ukraine, as well as the state apparatus being overloaded. This leads to duplication of governmental functions and complicates interagency interaction and international cooperation. This state of affairs has a particularly negative impact on the achievement of the objectives of the state border security policy as defined by the strategic documents. The development of scientific and practical approaches to the automation of informational cooperation processes in integrated border management, through the use of modern organizational and legal approaches and the policy and technology environment can be seen as prospects for further research in this direction.

Key words: mechanisms of public administration, national security, border security, border policy, informational interaction, state border.

О. Б. Іноземцева

кандидат наук з державного управління,
начальник сектору забезпечення кадрового діловодства
Управління забезпечення Державної служби України з надзвичайних ситуацій

О. Б. Ружанський

начальник відділу внутрішнього аудиту
Державної служби України з надзвичайних ситуацій

ПІДГОТОВКА КАДРІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: АУДИТОРСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито особливості підготовки кадрів у сфері цивільного захисту в контексті аудиторського дослідження. Узагальнено інформаційні джерела при проведенні аудиту системи підготовки кадрів Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Визначено основні завдання закладів освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій у контексті кадрової політики. На підставі проведених опитувань виявлено певні проблеми в підготовці кадрів у сфері цивільного захисту й запропоновано шляхи їх вирішення.

Поряд із першочерговими завданнями щодо зміцнення національної безпеки, подолання економічної та екологічної кризи, реформування державного управління забезпечення прав і свобод людини залишається головним обов'язком держави, має визначати зміст і спрямованість діяльності держави в усіх її зусиллях. У таких умовах зростає актуальність і важливість розвитку служби цивільного захисту як функції держави, спрямованої на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання їм, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час і в особливий період.

Забезпечення права на освіту людини є одним зі стратегічних напрямів реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, що зумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження й забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем у зазначеній сфері. Якісна освіта має своїм наслідком підготовку висококваліфікованих кадрів, зокрема, у сфері цивільного захисту.

Елементом національної безпеки є безпека протипожежна й безпека перед наслідками інших місцевих загроз. Державна служба України з надзвичайних ситуацій є одним із об'єктів цієї системи, що реалізує завдання в загальній системі безпеки держави й публічного порядку. Запорукою ефективного функціонування системи національної безпеки опосередковано є відповідна підготовка кадрів служби цивільного захисту. Саме тому у зв'язку з вищезазначеним сьогодні дослідження підготовки кадрів для системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій є актуальним і необхідним.

Ключові слова: аудит розвитку персоналу, цивільний захист, збір інформації, кадрова політика, служба цивільного захисту.

Постановка проблеми. Соціальна й економічна важливість поставлених перед Державною службою України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) завдань зумовлює зростання вимог до фахівців цивільного захисту, форм і методів їх підготовки й удосконалення професійної майстерності.

Сьогодні освіта є одним із найдавніших соціальних інститутів, утворення якого викли-

кано потребами суспільства відтворювати й передавати знання, уміння, навички, готувати нові покоління для життя, готувати суб'єктів соціальної дії для вирішення економічних, соціальних, культурних проблем, що стоять перед суспільством. Вона інтегрує різні види навчальної та виховної діяльності, їх зміст у єдину соціальну систему, орієнтує їх на соціальне замовлення, соціальні потреби.

Підготовку кадрів у сфері цивільного захисту для потреб ДСНС як центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику, зокрема, у сфері цивільного захисту, інших органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання здійснює галузева система освіти ДСНС.

Як наслідок, необхідність високого рівня підготовки кадрів для потреб ДСНС, яку здійснює галузева система освіти, створення сприятливих умов для розвитку та підвищення ефективності освіти забезпечуються шляхом цілеспрямованого виділення коштів на проведення освітньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням теоретичних засад оцінювання кадрової політики служби цивільного захисту займалися М.В. Данюк, В.П. Садковий, С.М. Домбровська, В.М. Петюх, С.П. Потеряйко, Д.В. Бондар, В.М. Шамраєва, А.В. Ромін, Я.Б. Зорій, В.О. Тищенко й інші.

Метою статті є оцінка процесів підготовки кадрів у сфері цивільного захисту з точки зору аудиторського дослідження з наданням рекомендацій щодо покращення їх ефективності, удосконалення системи внутрішнього контролю та мінімізації ризиків.

Виклад основного матеріалу. Проведеними заходами контролю в попередні періоди внутрішніми аудитами й зовнішніми контрольними органами в освітніх установах ДСНС установлено недоліки, що виникають у ході організації освітньої діяльності вказаних установ. Зазначене зумовило об'єктивну необхідність проведення дослідження всього напрямку використання коштів на підготовку кадрів у системі ДСНС з метою надання оцінки ефективності процесів управління бюджетними коштами їх розпорядниками, стану внутрішнього контролю розпорядників бюджетних коштів і законності, своєчасності й повноти прийняття управлінських рішень освітніми установами та закладами освіти сфери управління ДСНС.

Сьогодні в чинному українському законодавстві відсутнє визначення терміна «аудит персоналу». Трактуювання цього поняття залишається дискусійним у наукових і ділових колах. Водночас разом з аудитом персоналу активно використовуються терміни «кадровий аудит» та «організаційно-кадровий аудит».

А. Кібанов визначає аудит персоналу як систему консультаційної підтримки, аналітич-

ної оцінки та незалежної експертизи кадрового потенціалу організації, яка разом із фінансово-господарським аудитом дає змогу виявити відповідність кадрового потенціалу організації її цілям і стратегії розвитку [1].

Ю. Одегов стверджує, що аудит персоналу – це періодичне проведення експертизи в частині управління персоналом, включаючи систему заходів стосовно збору інформації, її аналізу й оцінки, а на основі цього – ефективності діяльності організації, використання трудового потенціалу та регулювання соціально-трудова відносин [2].

В. Жуковська вважає, кадровий аудит – це процедура організаційно-правового й ділового (незалежного) оцінювання ефективності системи (підсистем, функцій) управління персоналом підприємства, його кадрового потенціалу відповідно до цілей і корпоративної стратегії розвитку підприємства [3].

З метою повного та об'єктивного дослідження при проведенні аудиту системи підготовки кадрів ДСНС застосовано низку критеріїв оцінки й усі можливі інформаційні джерела, до яких належать:

- нормативно-правові акти у сфері управління персоналом і регулювання соціально-трудова відносин;
- показники ефективності діяльності організації в цілому;
- показники ефективності роботи окремих підрозділів і працівників;
- звітність організації;
- кадрова документація та діловодство;
- результати спостережень, анкетувань, проведених інтерв'ю, опитувань працівників, керівництва і третіх осіб;
- результати попередніх досліджень і перевірок [4, с. 9].

У процесі проведення аудиту персоналу використовуються дослідницькі підходи, які дають змогу оцінити функції як підрозділу управління персоналом, так і лінійних керівників і працівників. Особливе місце займає дослідження аудиту розвитку персоналу.

Розвиток персоналу – це системно організований процес безперервного професійного навчання працівників для підготовки їх до виконання нових виробничих функцій, професійно-кваліфікаційного просування, формування резерву керівників і вдосконалення соціальної структури персоналу [5, с. 17].

Аудит розвитку персоналу – виявлення й оцінка особистісного потенціалу розвитку

працівників, а також оцінка відповідності рівня розвитку цілям, корпоративній культурі та цінностям організації.

До основних завдань аудиту розвитку персоналу належать:

- аналіз мети й завдань навчання, форм навчання, їх відповідності цілям організації;
- виявлення сильних і слабких сторін в управлінні розвитком персоналу;
- дослідження змісту і тривалості навчання;
- аналіз кількості працівників, які пройшли навчання (за темами);
- аналіз процесу збору й поширення інформації про програми навчання;
- оцінка ефективності навчання;
- дослідження ефективності формування та роботи з кадровим резервом, планування трудової кар'єри працівників.

Основними завданнями закладів освіти ДСНС у контексті кадрової політики є:

- здійснення первинної підготовки кваліфікованих робітників для потреб органів і підрозділів цивільного захисту;
- провадження на високому рівні, згідно з чинним законодавством, інноваційної освітньої діяльності щодо забезпечення сфери цивільного захисту фахівцями з вищою освітою за всіма рівнями вищої освіти (у тому числі доктора філософії та доктора наук), а також науковими та науково-педагогічними кадрами, здатними комплексно й ефективно застосовувати набуті знання на практиці;
- підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації й використання отриманих результатів в освітньому процесі;

- забезпечення виконання державного замовлення й угод на підготовку кадрів з вищою освітою для сфери цивільного захисту, а також для роботи в інших сферах за ліцензованими спеціальностями;

- підготовка науково-педагогічних кадрів і наукових кадрів;

- підвищення кваліфікації, перепідготовка та спеціалізація кадрів для сфери цивільного захисту за державним замовленням, а також, згідно з чинним законодавством, на договірних засадах;

- підготовка та післядипломна освіта кадрів для сфери цивільного захисту за робітничими професіями галузевого спрямування;

- здійснення підготовки осіб начальницького складу служби цивільного захисту, працівників органів управління й підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту щодо виконання спеціальних завдань у сфері антитерористичної діяльності тощо.

У ході дослідження встановлено, що сьогодні чинна система внутрішнього контролю в процесі підготовки кадрів, що створена та функціонує в закладах освіти ДСНС, не в змозі забезпечити достатню впевненість у досягненні поставлених цілей щодо їх ефективної та якісної підготовки, вона потребує вдосконалення з метою запобігання ризикам прийняття нерезультативних управлінських рішень при здійсненні повсякденної діяльності.

З метою запобігання ризикам окремі процеси, пов'язані з підготовкою кадрів, потребують регламентації, актуалізації та оновлення наявних в освітніх закладах адміністративних регламентів процесів.

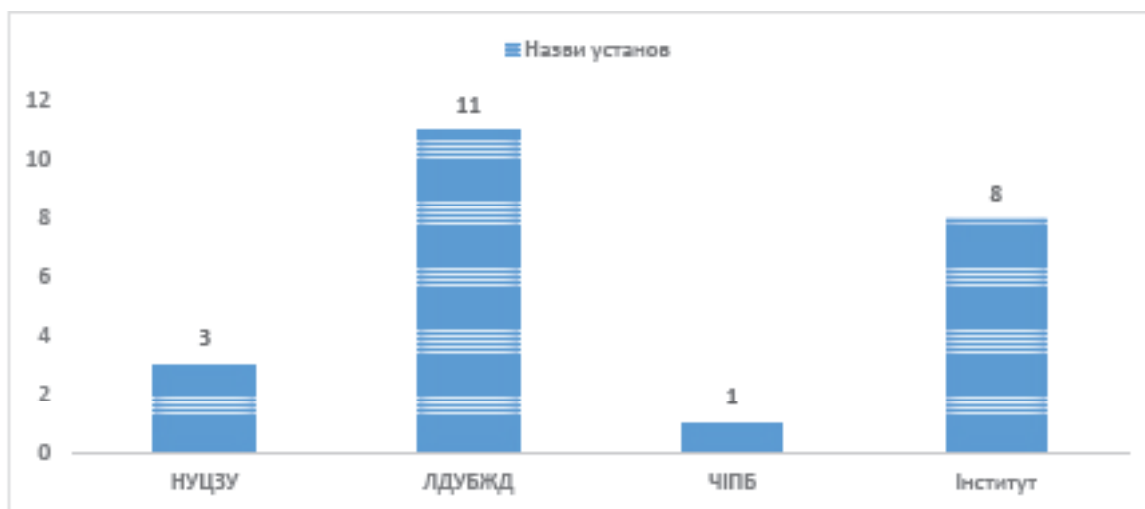

Рис. 1. Кількість адміністративних регламентів у навчальних закладах системи ДСНС України

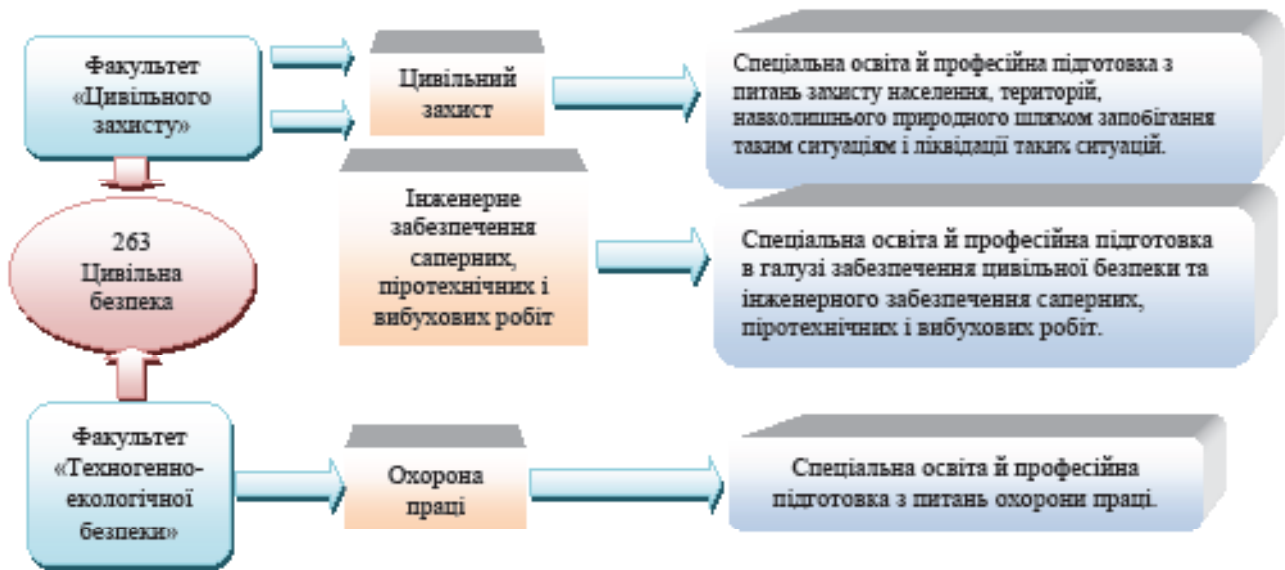

Рис. 2. Модель підготовки фахівців за освітніми програмами та спеціальностями в навчальних закладах системи ДСНС України

Узагальнення щодо кількості розроблених і затверджених адміністративних регламентів процесів підготовки кадрів у сфері цивільного захисту в установах ДСНС (Національний університет цивільного захисту України (НУЦЗУ), Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (ЛДУБЖД), Черкаський інститут пожежної безпеки (ЧІПБ) та Інститут державного управління на наукових досліджень з цивільного захисту (Інститут)) відображено на рисунку 1.

У ході дослідження встановлено, що відсутність внутрішніх документів, які б визначали алгоритм (порядок) ідентифікації, оцінки, моніторингу та контролю за всіма видами діяльності, може мати значний вплив на ефективність діяльності установи. Так, якщо заходи контролю не охоплюють усі напрями діяльності, є несистемними та недостатніми, то результатом буде відсутність механізмів своєчасного запобігання подіям і виявлення подій, які можуть мати вплив на виконання завдань, функцій і досягнення визначених цілей.

У ході дослідження встановлено, що відсутність внутрішніх документів, які б визначали алгоритм (порядок) ідентифікації, оцінки, моніторингу та контролю за всіма видами діяльності, може мати значний вплив на ефективність діяльності установи. Так, якщо заходи контролю не охоплюють усі напрями діяльності, є несистемними та недостатніми, то результатом буде відсутність механізмів своєчасного запобігання подіям і виявлення подій, які можуть мати вплив на виконання завдань, функцій і досягнення визначених цілей.

Структурними підрозділами закладів освіти ДСНС періодично здійснюється оцінка ризиків по напрямках їхньої діяльності з метою запровадження результативних заходів реагування, контролю та впливу на ризики, проте недостатньо якісно й не в повному обсязі, у зв'язку з чим «Реєстр ризиків» і «План реагування на ризики, які можуть виникати під час діяльності установ», тобто наявний в установі «План управління ризиками», потребують актуалізації та оновлення.

Результати проведеного під час аудиту опитування випускників і керівників підрозділів ДСНС показали низку недоліків, що потребують вирішення та чинять негативний вплив на ефективність і якість освітнього процесу, а саме:

- 58,7% випускників потребують збільшення терміну проходження практики (стажування) у навчальних закладах;

- 45,8% випускників указали на неможливість вільного вибору дисциплін серед професійно-орієнтованих;

- 23,4% керівників підрозділів не задоволені загальним рівнем якості підготовки, знань і вмінь, набутих у закладах освіти системи ДСНС випускниками, які прибули на службу.

Аудиторським дослідженням у закладах освіти ДСНС не встановлено фактів дублювання спеціальностей. Відповідно до навчальних планів, в окремих випадках різними факультетами проводиться підготовка фахівців за однаковими спеціальностями, але за різними освітніми програмами, кожна з яких має свою унікальність (рисунки 2).

Варто зазначити, що, відповідно до результатів анонімного анкетування керівників територіальних підрозділів, 27,7% вважають, що механізм формування потреби щодо укомплектування випускниками територіальних підрозділів не відповідає сучасним умовам, унаслідок цього 40,4% опитуваних указали, що мали місце випадки прибуття для проходження служби випускників, підготовлених за напрямками, які не в повному обсязі відповідали заявленим.

Потужність викладацького складу, матеріально-технічна база закладів освіти ДСНС, потенціал установ щодо збільшення обсягу державного замовлення на надання освітніх послуг відповідно до ліцензованих обсягів дають змогу збільшити чисельність осіб, які навчаються, та оптимізувати освітній процес. З метою забезпечення продуктивності роботи закладів освіти, покращення якості освітньої діяльності й ефективного використання бюджетних коштів на оплату праці необхідно чітко визначити та розподілити штатну чисельність науково-педагогічних працівників для забезпечення освітнього процесу за державним замовленням і на платній основі, розрахувати потребу адміністративно-господарського персоналу, проаналізувати необхідність виконання роботи за сумісництвом.

Процеси формування показників обсягів підготовки фахівців у системі ДСНС потребують оптимізації з метою уникнення ризиків щодо невідповідності потреби в підготовці фахівців за різними освітніми рівнями, неспроможності працевлаштування випускників за фахом та освітньо-кваліфікаційним рівнем тощо.

Законодавчі й підзаконні акти, які регулюють питання діяльності з підготовки кадрів у сфері цивільного захисту, на жаль, є недосконалими, що створює ризики незабезпечення об'єктивності та своєчасності прийняття управлінських рішень під час навчального процесу. Однак запроваджені в закладах вищої освіти інструменти моніторингу якості підготовки кадрів усе ж мінімізують виникнення ризиків невиконання послідовних і систематичних заходів підвищення якості освіти.

Висновки і пропозиції. Отже, за результатами проведеного дослідження, зіставлення аудиторських висновків і вихідних критеріїв визначено, що при здійсненні процесу підготовки кадрів у сфері цивільного захисту закладів освіти необхідно визначити чіткі підходи до забезпечення ефективного функціонування системи відомчої освіти, стратегічні цілі системи освіти й посилити рівень контролю щодо ризикових сфер освітнього процесу.

Список використаної літератури:

1. Управління персоналом організації : посібник / під ред. А.Я. Кібанова. 2-ге вид., з доп. Москва : ІНФРА-К, 2012. 638 с.
2. Одогов Ю.Г., Ніконова Т.В. Аудит і контроль персоналу : посібник. Київ : Альфа-прес, 2016. 435 с.
3. Жуковська В.М. Теоретико-методологічні засади кадрового аудиту. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 4. С. 48–56.
4. Долинін А.Ю. Кадровий аудит : курс лекцій / Дон. держ. ун-т. Донецьк, 2011. 96 с.
5. Савченко В.А. Управління розвитком персоналу : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2002. 351 с.

Inozemtseva O. B., Ruzhanskyi O. B. The civil protection specialist training in the field of civil protection: the audit aspect

The article reveals the features of training in the field of civil defense in the context of audit research. The information sources during the audit of the personnel training system of the State Emergency Service of Ukraine are generalized. The main tasks of educational institutions of the State Emergency Service of Ukraine in the context of personnel policy are determined. Certain problems in training in the field of civil defense were identified on the basis of surveys and the ways to solve them were proposed.

Along with the priorities of strengthening national security, overcoming the economic and environmental crisis, reforming public administration, human rights and freedoms remain the main responsibility of the state and should determine the content and direction of the state in all its efforts.

In such conditions, the urgency and importance of the development of civil defense services as a function of the state aimed at protecting the population, territories, environment and property from emergencies by preventing them, eliminating their consequences and providing assistance to injured in peacetime and during special periods.

The social and economic importance of the tasks set before the State Emergency Service of Ukraine causes an increase in the requirements for civil defense specialists, forms and methods of their training and improvement of professional skills. Ensuring the human right for education is one

of the strategic directions of the National Strategy in the field of human rights, due to the need to improve the activities of the state to promote and ensure human rights and freedoms, create effective mechanisms for their implementation and protection, solving systemic problems in this area.

An element of national security is fire safety and security against the consequences of other local threats. The State Emergency Service of Ukraine is one of the objects of this system, which implements tasks in the general system of state security and public order. The key to the effective functioning of the national security system is indirectly the appropriate training of civil defense personnel. That is why, due to the above, today the study of training for State Emergency Service of Ukraine is relevant and necessary.

Key words: *personnel development audit, civil defense, information gathering, personnel policy, civil defense service.*

УДК 338.46:304.44

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2021.3.8>

І. І. Ломака

orcid.org/0000-0002-5616-7016

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

факультету історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

О. І. Липчук

orcid.org/0000-0002-1880-6761

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

факультету історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Ю. В. Кобець

orcid.org/0000-0001-9492-6119

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

факультету історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано роль держави в забезпеченні стабільності в суспільстві, соціальної та економічної безпеки. Розглянуто фактор економічної нерівності в забезпеченні соціальної безпеки та значення економічного зростання в поглибленні нерівності й бідності. Доведено, що стабільний стан економіки й суспільства вимагає інтеграції всіх частин політичної системи, гармонізації особистого та соціального початків, односпрямованості інтересів громадян та еліти. Кожен із основних індикаторів загроз соціальній безпеці пов'язаний із оцінкою ситуації в певній сфері.

Здійснено темпоральний аналіз теорії та практики соціальної держави (XIX ст.), що стала на Заході конструктивною відповіддю на певну недостатність правової держави в її класичному ліберальному варіанті. Класична ліберальна філософсько-правова думка, зосереджуючи зусилля переважно на аргументації існування негативних прав і свобод, не приділяла достатньої уваги проблемам соціальних гарантій прав і свобод людини. Правова держава не зобов'язана втручатися в питання розподілу суспільного багатства, забезпечення матеріального й культурного добробуту громадян. Поступово визріла позиція, що поляризація суспільства, усунення держави від регулювання соціально-економічної сфери, соціальної нерівності породжують гострі соціально-політичні недоліки, стають серйозною перешкодою на шляху до забезпечення національної безпеки (аспект внутрішньої безпеки).

На прикладі кейсу сімейної політики як компонента соціальної політики виокремлені індикатори забезпечення соціальної безпеки в стратегічному й тактичному планах. Безпека розглядається як соціальне явище. Загальною тенденцією, що характерна для європейської сімейної політики, визначено розширення державних фінансових джерел підтримки сімей за рахунок приватного й добровільного дієвого секторів з широким залученням нових акторів сімейної політики в руслі надання нового вигляду дебатам про нормативне взаємовідношення між державою і сім'єю.

Визначено, що більш універсальні схеми забезпечують широкий перелік переваг над вузькими адресними заходами і сприяють, зокрема, зростанню демографічних показників і якості життя людей, громад загалом.

Ключові слова: держава, громадянин, національна безпека, соціальна безпека, соціальна держава.

Постановка проблеми. Національна безпека як феномен має комплексний характер. В умовах постійного ускладнення суспільного й господарського життя, прискорення темпів змін правильний і своєчасний моніторинг взаємозв'язків між соціальними й економічними аспектами стає важливим аспектом національної безпеки. На рівні суспільної системи соціальна політика має враховувати роль стратегічних чинників забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки.

Забезпечення національної економічної безпеки є стратегічною проблемою, у кінцевому підсумку, неможливе без вибору й реалізації обґрунтованої стратегії соціально-економічного розвитку країни. Необхідно враховувати таку важливу властивість соціально-економічної системи, як цілісність, коли зміна будь-якого елемента системи впливає на інші елементи й призводить до зміни всієї системи. Нині й економічна, і соціальна політика часто слабо враховують реальний стан об'єкта, на який спрямовані їхні дії. Як наслідок, неефективно витрачаються економічні та соціальні ресурси суспільства.

Завдання соціальної безпеки полягає перелусі у формуванні умов, що забезпечують стабільний, прогресивний розвиток соціальних відносин і в результаті особистості, суспільства й держави. Окремі дослідники нині аналізують проблему зв'язків між економічними та соціальними аспектами забезпечення національної безпеки. Поряд із тим наукова проблема залишається актуальною в політологічній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язання соціальних проблем як компонент динамічного процесу політичного розвитку, функціонування соціально-правової держави за умов вільного ринку стало предметом наукових праць таких учених, як В. Андрущенко, О. Бабкіна, І. Бідзюра, І. Варзар, К. Ващенко, В. Горбатенко, М. Головатий, В. Корнієнко, Е. Лібанова, М. Логунова, А. Сіленко, Я. Пасько, Т. Семигіна, В. Скуратівський та ін. Науковці наголошують, що однією з важливих передумов здійснення суспільно-політичних перетворень в Україні є розвиток демократичної, соціально-правової державності, визначення співвідношення регуляції та дерегуляції суспільних процесів, економічної доцільності й соціальної справедливості.

Мета статті – здійснення аналізу соціального складника національної безпеки, зокрема, у розрізі міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід свідчить про те, що головним суб'єктом процесу становлення й розвитку демократії може бути лише сильна дієздатна соціально-правова держава. Функції такої держави спрямовані на забезпечення політичної стабільності, громадянського миру, гарантування соціальних прав особи та посилення адресності соціальної підтримки, обмеження масштабів збіднення, зростання добробуту населення, умов гідного існування людини.

На перший погляд є очевидною залежність безпеки країни від її внутрішньої стабільності й становища громадян. Забезпечити громадянам стійке і стабільне становище означає вирішити багато завдань національної безпеки, оскільки саме в соціальній сфері фокусуються всі основні внутрішні проблеми. Зв'язаність безпеки і стабільності із соціальною діяльністю держави підкреслював Г. Шершеневич. Він уважав, що «для забезпечення миру та внутрішньої безпеки, що необхідно для зовнішньої безпеки, держави змушені були відмовитися від політики невтручання і прийти на допомогу малозахищеним громадянам, полегшити їхнє становище й тим самим пом'якшити ненависть до панівних класів. Звідси так зване соціальне законодавство, яке випливає з нової завдання держави» [11].

Проблема забезпечення національної безпеки в більшості випадків трактується виключно як захист і протидія зовнішнім ворогам, а її внутрішній складник безпеки практично не розглядався в наукових дослідженнях. Але останніми роками значимість проблем, детермінованих «м'якими» погрозами, на відміну від «жорстких» військових і військово-політичних, зайняла важливе місце в стратегії держави. Соціальна безпека стає однією з важливих стратегічних цілей національної безпеки і стійкості розвитку. Соціальне середовище з його конфліктами, кризами, протиріччями є постійним джерелом небезпеки в державі, особливо якщо права людини в ньому захищені слабо. Можна суттєво послабити національну безпеку, руйнуючи (або не розвиваючи) системи освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, тим самим розхитуючи стабільність держави зсередини. Економічна й інша невійськова складова безпеки завжди була одним з найважливіших елементів національної безпеки. А в умовах кризової ситуації відносна роль саме цієї частини зростає дуже значно, може стати навіть домінуючою, причому, часто з непередбачуваними наслідками.

У сучасному світі соціальна сфера стає осередком проблем, які необхідно вирішувати для забезпечення прийнятної рівня національної безпеки.

Сам термін «соціальна безпека» – це дослівний переклад англословного словосполучення «social security», що вживається для позначення сильної моделі соціального захисту індивіда в державі. Це поняття вперше відтворено в рамках законодавчих нововведень періоду політики «Нового курсу» Ф. Рузвельта в 1935 р. Пізніше, у 1940-х рр., цей термін утвердився в документах Міжнародної організації праці.

У Загальній декларації прав людини 1948 р. цей термін уживається в статті 22. Слідом за цим він закріплений у європейських документах, що регламентують соціальні стандарти. У статті 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права (1966 р.) названі умови виникнення «права на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування». У цих документах поняття «social security» перекладено як «соціальне забезпечення».

Однак поняття «соціальна безпека» за своєю суттю є ширшим поняттям, ніж «соціальне забезпечення». До соціальної безпеки відносяться соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальне страхування, усі види соціальних програм (є дев'ять основних видів соціального забезпечення). Вони мають різні смислові значення, але загальний термін «соціальна безпека» в цьому випадку покликаний підкреслити досягнення цільового результату всіма інститутами, виконання завдання забезпечити якість соціальної інфраструктури, а також якість і доступність соціальних послуг населенню.

Окремі автори трактують соціальну безпеку як синонім національної безпеки в цілому, так як із її допомогою забезпечується цілісність і стійкість усього соціуму [5]. І тоді всі інші види безпеки, такі як економічна, політична, технологічна тощо, включаються в неї як складові частини. Подібне надмірно широке тлумачення недостатньою мірою вносить необхідну ясність у наукову термінологію, але й зведення соціальної безпеки виключно до соціального забезпечення, на наш погляд, не відповідає стратегічному завданню соціального виміру національної безпеки.

Є ще одне комплексне поняття, що означає нерозривний зв'язок соціальної сфери й безпечного становища людини у світі, що набуло поширення останнім часом – це «соціальна

екологія» [1]. Воно включає всю систему взаємовідносин людини, суспільства і природи. У широкому сенсі «соціальна екологія» охоплює комплекс проблем впливу на людину виробничого середовища й середовища проживання (якість життя людини).

Для кожної держави характерна власна концепція забезпечення соціальних та економічних прав населення, відповідно до якої будується система соціального захисту й вирішуються питання забезпечення якості життя. Для пошуку відповіді на питання, яка із систем буде найкращим чином відповідати завданням соціальної безпеки України, можна звернутися до типології режимів добробуту датського соціолога Еспінг-Андерсена [2], під якими він розуміє такі стійкі типи соціальної політики: ліберальна, соціал-демократична, консервативна. Усі моделі, на думку автора, мають однакові політичні та соціальні завдання (рівність, соціальна допомога знедоленим, підтримка працюючих), але використовують для досягнення таких цілей різні інструменти.

У науковій літературі поняття держави загального добробуту також активно використовується з 1990-х рр. після виходу книги Г. Еспінг-Андерсона «Три світи держави загального добробуту» («The Three Worlds of Welfare Capitalism») про порівняння режимів соціальної політики в західних країнах [2, р. 164]. Виділяючи три режими держави загального добробуту, які характерні для західних країн, Г. Еспінг-Андерсон наголошує, що кожна країна може поєднувати характеристики різних режимів. У дисертаційному дослідженні ці режими аналізуються з точки зору специфіки сімейної політики, що втілюється в кожному з них. Моделі сімейної політики, що автоматично визначаються з класифікації Г. Еспінг-Андерсона, відрізняються передусім за ознакою масштабів і суб'єкта здійснення турботи про дітей: це держава, ринкові інститути, чоловіки або/і жінки.

Розглянемо специфіку соціальних моделей залежно від особливостей такого важливого компонента соціальної безпеки, як результативна сімейна політика.

Для ліберального режиму характерною є залишковість соціального захисту, обмеженість спектру державних соціальних послуг, наявність широкого приватного сектору сімейного сервісу й визнання розвиненого ринку як головного регулятора соціальних відносин. Основним джерелом формування добробуту

сім'ї за ліберального режиму є ринок, основним інструментом сімейної політики – податкові пільги сім'ям. Держава вважає традиційну модель сім'ї як нормативну, і державна підтримка такої моделі є стратегією зменшення соціальної напруги. Це досягається за рахунок заохочення індивідуальної турботи про добробут родини й обмеження державних обов'язків щодо усунення недоліків ринку. Сімейна політика за ліберального режиму відрізняється низьким рівнем допомоги сім'ям, остання орієнтується тільки на ті сім'ї, що мають найбільшу потребу, та акцентується на ринкових механізмах регулювання, особливо у сфері суспільної турботи про дітей.

Сімейна політика за консервативного режиму ґрунтується на наданні допомоги сім'ям на середньому рівні між залишковим та універсальним принципом, намагається враховувати характер зайнятості батьків і виходить з більш традиційного гендерного розподілу праці в публічній і приватній сферах. Для консервативного режиму характерними є розвинена статусна сегментація та фаміліалізм, обов'язкове соціальне страхування за місцем роботи, причому регулятором суспільних відносин у такій системі постає корпоративний роботодавець. Основним інструментом державної підтримки сімей є матеріальна підтримка. Державна сервісна підтримка по догляду дітей до 3 років зазвичай не розвинена, з 3 до 6 років – частково розвинена [8]. Ці несистемні заходи унеможливають суміщення сімейних і професійних обов'язків.

У рамках скандинавського режиму соціального забезпечення головну роль у забезпеченні добробуту сім'ї покладено на державу. Держава фактично в повному обсязі надає послуги з виплати сімейних допомог, забезпечує декретну відпустку та надає широкі послуги по догляду за дитиною. Для соціально-демократичного режиму характерною є універсальність соціального обслуговування, відсутність залежності від політики зайнятості, маргіналізація приватних соціальних послуг і визнання держави як основного гаранта соціальної стабільності. Сімейна політика характеризується універсальністю державних допомог і високим рівнем матеріальної допомоги працюючим батькам [2, р. 114].

Запропонована Г. Еспінг-Андерсоном типологія режимів держав загального добробуту є аналітичною рамкою, у яку може бути поміщена сімейна політика кожної держави. При цьому одна держава може містити елементи трьох моделей, а також деякі відмін-

ні риси, які не були включені в жодну з них. Взаємодія держави й ринку для Г. Еспінг-Андерсона стали предметом детального аналізу, однак, на думку Ж. Чернової, гендерні питання та інституційна проблематика сім'ї залишилися за межами розгляду вченого. Зауважимо, проте, що, на нашу думку, саме типологія Г. Еспінг-Андерсона залишається однією з головних порівняльних моделей соціальної та сімейної політики західних країн [10, с. 54].

Г. Еспінг-Андерсон, як і прихильники, так і критики його типологізації роблять свої висновки на основі аналізу досвіду західних країн, причому досвід країн колишнього СРСР не потрапляють у фокус їхнього наукового аналізу. Тому в рамках порівняльного аналізу в умовах нерелевантності досвіду державної підтримки сім'ї колишнього СРСР досвіду західних країн досить важко екстраполювати сімейну політику пострадянських країн у контекст одного з режимів з системи класифікації Г. Еспінг-Андерсона. На думку Ж. Чернової, сучасні дослідження сімейної політики пострадянських країн знаходяться на початковому етапі адаптації західних теоретичних підходів до пострадянських реалій і вироблення власного методологічного й понятійного апарату [10, с. 184]. Можна стверджувати, що теоретичні конструкти західної системи наукового аналізу сімейної політики іноконтекстуальні, процес легітимації їх у пострадянському дискурсі тільки розпочинається. На думку Ж. Чернової, у пострадянській політичній науці відсутня система вивчення сімейної політики в західному розумінні [10, с. 185]. Це пов'язано з труднощами використання самої дефініції держави загального добробуту щодо досвіду державної сімейної політики СРСР.

Специфіка радянської моделі сімейної політики в тому, що вона створювала умови, при яких жінки могли успішно комбінувати професійні та материнські обов'язки, причому перше і друге визначалося як обов'язок жінки перед державою. Тому Ж. Чернова відзначає, що досягнення гендерної рівності й державна підтримка працюючих матерів мали принципово різне значення для радянських і західноєвропейських жінок, бо для останніх держава створювала умови для вільного розвитку особистості жінки та водночас для мінімізації дискомфорту в материнстві. Універсальна соціальна політика СРСР була направлена на задоволення потреб на мінімальному рівні, тому декомодифікація (межа звільнення державою сім'ї від

ризиків ринкових механізмів керування), яку Г. Еспінг-Андерсон назвав ключовою для розрізнення моделей соціальної політики, у цьому контексті відсутня [10, с. 187].

На перший погляд постсоціалістична модель сімейної політики схожа на соціал-демократичну модель. У рамках обох моделей держава бере активну участь у виконанні соціальної турботи про дітей, орієнтована на модель двокар'єрної сім'ї. Однак соціал-демократична модель сімейної політики направлена на поділ турботи про дітей між сім'єю та державою і між чоловіком і жінкою [6], а постсоціалістична модель підтримувала тільки перший варіант розподілу, сприяла консервуванню традиційних гендерних відносин у сфері батьківства. Тому в рамках постсоціалістичної моделі не було умов для розвитку феміністського руху. Це дає змогу концептуалізувати радянську модель сімейної політики як особливу.

Дослідниця Ж. Чернова переконана, що на цьому етапі гендерна асиметрія в домашній сфері не тільки не подолана в пострадянських країнах, навпаки, вона посилюється, що пов'язано з поширенням тут тенденцій неотрадиціоналізму [10], проблемами на ринку праці. В умовах безробіття та надлишку робочої сили держава заходами сімейної політики заохочує жінок брати тривалі декретні відпустки. Це, на нашу думку, сприяє поширенню сімейної бідності.

Як стверджує низка дослідників, у більшості індустріальних країн до кінця 1980-х рр. склалися основні моделі сімейної політики. Зважаючи на те, що трансформація сучасних сімейних відносин спонукає країни світу не тільки збільшувати масштаби допомоги сім'ї (переважно непрямої), а й розробляти нові форми заходів сімейної політики, ми можемо констатувати про трансформацію та урізноманітнення традиційних «шаблонних» трьох моделей сімейної політики, що впливають із класифікації держав загального добробуту Г. Еспінг-Андерсона. Специфічні трансформації стосуються консервативної моделі сімейної політики, яку реалізує більшість країн континентальної Європи. Визначальною рисою цього режиму є переконання, що сім'я традиційно повинна самостійно відповідати за своє благополуччя. Найбільше це виражено в країнах Південної Європи, найменше – у Франції [1].

Принцип надання підтримки сім'ям за соціал-демократичної моделі сімейної політики –

універсальний, за корпоративістської – переважно за місцем роботи, за ліберальної – за залишковим принципом. Державний вплив на ринок зайнятості за соціал-демократичної моделі продукує високий рівень зайнятості. За корпоративістської моделі сімейної політики характерний низький рівень зайнятості з чітко вираженими гендерними особливостями, спрямованими на підтримку традиційної сім'ї. Ліберальна модель сімейної політики тенденційно реалізується за умов гнучкого трудового ринку, гарантій високого рівня зайнятості.

У скандинавських країнах за соціал-демократичної моделі сформувався загальне очікування, що соціальні потреби людей держава має задовольняти універсально, тимчасом у Великобританії за ліберальної моделі склалися суспільні установки про адресність державної підтримки. Корпоративістська модель передбачає активніше залучення недержавних інституцій, а саме профспілок та об'єднань працевдавців, до реалізації сімейної політики.

Дослідник М. Борода вважає загальною тенденцією, що поширюється на всі моделі сімейної політики, конфлікт між зростанням очікувань громадян щодо державної підтримки та намаганням оптимізувати економічну доцільність таких допомог. Останнє постає неможливим без скорочення державних витрат. М. Борода переконаний, що практика сімейної політики в країнах із перехідними економіками тягнє до однієї з наведених вище моделей. Проте європейські експерти іншої думки. Незважаючи на те, що економіко-політичні системи країн Центрально-Східної Європи схожі на системи інших розвинених членів ЄС, європейська науково-дослідна мережа IPROSEC не рекомендує виробникам політики цих країн сліпо запозичувати прогресивний досвід ЄС і виокремлює їх із традиційних режимів сімейної політики до так званого посткомуністичного режиму, науково-аналітичний опис якого на цьому етапі не дано повністю [4, р. 14]. Режими сімейної політики країн-членів ЄС, за даними IPROSEC, такі:

1. Держави-члени засновники ЄЕС: Франція, Німеччина, Італія (*континентальний режим сімейної політики*).

2. Держави-члени другої хвилі розширення ЄС: Ірландія, Великобританія (*ліберальний режим сімейної політики*).

3. Держави-члени третьої хвилі розширення ЄС: Греція, Іспанія (*південно-європейський режим сімейної політики*).

4. Держави-члени четвертої хвилі розширення ЄС: Швеція (*соціал-демократичний режим сімейної політики*).

5. Держави-члени п'ятої хвилі розширення ЄС: Естонія, Угорщина, Польща (*посткомуністичний режим сімейної політики*) [4, р. 60].

Фахівці мережі CHER погоджуються з висновками мережі IPROSEC у тому, що сімейну політику посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи потрібно розглядати поза межами традиційної класифікації моделей державної підтримки сім'ї і детермінувати її як посткомуністичну модель, для якої характерними є комбінування елементів підтримки з ліберальної, континентальної та соціально-демократичної моделей.

За іншим підходом, залежно від інтенсивності використання тих чи інших політичних інструментів дослідник М. Борода умовно виділяє шість моделей соціально-демографічної політики: англосаксонську, скандинавську, південно-європейську, континентальну, американську та японську. Так як теоретико-методологічна площина соціально-демографічної політики в розумінні М. Бороди є синонімічна сімейній політиці в розумінні теоретиків сучасної європейської науки, маємо підстави синонімізувати цю класифікацію з класифікацією моделей сімейної політики. Основні вади моделей сімейної політики в рамках такої класифікації – висока вартість соціальних програм і/або слабкість соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, серед переваг – універсальність, різноманітність і дешевизна реалізації заходів сімейної підтримки.

Французька дослідниця А. Готьє вважає найбільш науково обґрунтованою диференціацією моделей сімейної політики диференціацію за критерієм позиції держави як суб'єкта сімейної політики стосовно сім'ї як об'єкта такої політики [3, р. 40]. Тому А. Готьє пропонує виділити чотири моделі сімейної політики: просімейну (пронаталістську); протрадиційну; проегалітарну; просімейну модель невтручання з боку держави.

Просімейна (пронаталістська) модель (Франція) основним приводом для державного втручання в життя сім'ї має проблему депопуляції. У цьому випадку держава бере на себе повну відповідальність за забезпечення сімей. У цій моделі основна увага приділяється прямим грошовим виплатам сім'ям. Це зумовлено поширенням думки, що саме фінансові витрати, які лягають на плечі батьків при народженні й вихованні дітей, є основним мотивом відмови

від народження другої і третьої дитини. Особливістю цієї моделі є відносно високий рівень підтримки матерів, створення умов для поєднання професійної зайнятості з материнством. Пронаталістські заходи сімейної політики поєднуються з досить ліберальним законодавством щодо абортів і контрацепції. Держава в межах своєї опіки намагається не виділяти деякі типи сімей, однак багатодітні сім'ї отримують більший об'єм державної підтримки. Держава пропонує якісні й різноманітні послуги з догляду за дітьми та значні матеріальні виплати матері під час декретної відпустки.

Протрадиційна модель (Німеччина) має своїм головним завданням збереження традиційної нуклеарної сім'ї з чоловіком-годувальником і жінкою-домогосподаркою. Це заохочується й через систему оподаткування [3, р. 465]. За власне благополуччя сім'я відповідає самостійно. Ця модель сімейної політики передбачає збереження традиційних гендерних ролей: уряд гарантує виплату соціальної допомоги працюючим матерям, однак не сприяє жінкам у поєднанні професійних і сімейних обов'язків через нерозвиненість сфери послуг щодо догляду за дитиною. Замість цього, уряд збільшує тривалість материнської відпустки, яка дає змогу жінкам довго залишатися вдома разом із дітьми при збереженні можливості повернення на робоче місце в майбутньому. Цілі цієї моделі краще детермінувати як сімейно-орієнтовані, а не протаналістські. Сімейне законодавство в рамках цієї моделі є більш традиційним. Вагому роль у матеріальній і нематеріальній підтримці сімей відіграють приватні некомерційні організації. У цілому ж для вказаної моделі характерний невисокий рівень державної фінансової підтримки сімей з дітьми.

На нашу думку, зважаючи на політичні нововведення канцлера Німеччини А. Меркель протягом 2009–2011 рр., які передбачають стрімкий розвиток системи дошкільної освіти, належність цієї країни до протрадиційної моделі сімейної політики, на чому наполягає А. Готьє, можна поставити під сумнів.

Проегалітарна модель (Швеція) головним завданням для виробників політики ставить реалізацію більшого ступеня гендерної рівності в публічній і приватній сферах. У цьому випадку держава бере на себе практично повну відповідальність за підтримку сімей, особливо працюючих батьків. Для цієї моделі характерне створення всіх умов не лише для нормального

материнства жінки, а й для активного батьківства чоловіків. Законодавство про батьківську відпустку, на противагу материнській відпустці, є одним із основних елементів цієї моделі. У рамках проегалітарної моделі держава створює особам якнайкращі умови сприяння в поєднанні батьківських і професійних обов'язків, зокрема забезпечує функціонування широкої системи державних установ щодо догляду за дітьми. Шлюбне, сімейне законодавство щодо планування сім'ї є ліберальним. Ж. Чернова характеризує цю модель як є гендерно-чутливу: держава повною мірою бере на себе відповідальність за створення умов поєднання жінкою зайнятості та материнства, для цього й заохочується розширення ролі батька у вихованні дітей і догляді за ними. На противагу традиціоналістській моделі, тут жінки та чоловіки рівною мірою розглядаються як годувальники родини.

Просімейна модель невтручання з боку держави (Великобританія) має головним завданням невтручання виробників політики в життя сім'ї і припускає певні заходи державної підтримки тільки стосовно незадовільно функціонуючих сімей. У рамках цієї моделі уряди мають на меті не перешкоджати жіночій зайнятості, але вони не готові брати на себе всю відповідальність за підтримку матерів. Це призводить до того, що фактично кожна жінка змушена робити вибір між професійною діяльністю й материнством, виходячи зі своєї життєвої ситуації. Відповідальність за благополуччя сім'ї виробники політики практично повністю покладають на сім'ю, точніше, на чоловіка-годувальника. У рамках такої моделі головним регулятором сімейних відносин визнано ринок, що зумовлює обмежений масштаб державної підтримки сімей.

У реаліях цієї моделі теоретики сімейної політики переконані, що допомога, яка виплачується матерям-одиначкам, може негативно впливати на їхню позицію на ринку праці. Тому декретна відпустка й відпустка по догляду за дитиною тут обмежені в часі та матеріальному забезпеченні. Уважається, що турбота про дітей не належить до функцій держави. Законодавство щодо планування сім'ї ліберальне [3, р. 205]. Ця модель орієнтована на самозабезпечення сімей або «приватизацію» сімейних функцій. Уважаться, що сім'я є самодостатнім соціальним інститутом, регулювання її матеріального добробуту здійснюється ринком, тому державна підтримка сімей і фінансування сфери сімейних послуг забезпечено на невисокому

рівні [3, с. 89]. У цілому підтримка працюючих батьків розглядається швидше як сфера недержавних організацій.

На думку Е. Лібанової, показовими моделями сімейної політики в Європі можна вважати моделі Франції, Німеччини, Швеції, Великобританії [9, с. 164]. На практиці часто державна сімейна політика реалізується за змішаними сценаріями, поєднанням елементів різних моделей сімейної політики. Це явище варто оцінювати як модернізаційну чи/ї пристосовницьку відповідь на виклики ХХІ ст. Тому запропоновані в ході дослідження підходи до виділення інституційних моделей сімейної політики дещо умовні.

Класифікація моделей сімейної політики, запропонована А. Готьє, є однією з найбільш поширених у сучасній науковій літературі. Однак, на думку Ж. Чернової, головна вада такої класифікації – те, що вона практично не включає в зміст фактор розвитку політики в тимчасовій перспективі, ігнорує аспект національно-ментального різноманіття елементів практики сімейної політики різних країн, зводячи їх у тісні рамки загальної моделі.

Відмінності між моделями сімейної політики визначаються тими завданнями, які ставить перед собою держава в процесі підтримки сім'ї, рівнем, інструментами державної підтримки сімей, позицією держави щодо професійної зайнятості жінок. Стратегія держави сприяти жінкам у процесі поєднання сімейних і професійних обов'язків чи ні визначає позицію влади щодо умов надання і тривалості декретної відпустки, розміру дитячої допомоги, об'єму доступних послуг щодо догляду за дитиною.

Лідерами за рівнем витратності сімейної політики є країни соціал-демократичного режиму сімейної політики. Наприклад, у Данії та Люксембурзі на сімейну політику витрачають близько 4% ВВП, причому Данія – послідовно протягом 15 останніх років, а Люксембург – щорічно збільшуючи цю цифру. Витрати більшої частини інших європейських країн лежать у межах від 2 до 3% ВВП (Франція – 2,6%, Німеччина – 2,1%) [6]. Усі країни-члени Європейського Союзу мають систему дитячих або сімейних виплат на дітей; сімейна допомога надається за системою соціального страхування або за рахунок загальних податків (фінансування нестрахових виплат). Найбільш радикальним заходом у галузі реформування системи сучасної сімейної допомоги є, на думку О. Кайлової, заміна прямих грошових виплат системою податкових пільг.

Перевагою скандинавської моделі сімейної політики, попри її суттєві витрати, є висока ефективність та універсальність. Однак оцінювати цю модель як найбільш ефективну можна лише в порівнянні з країнами, які мають значні фінансові ресурси, а отже, перебувають на етапі значного економічного розвитку. Саме тому соціально-демократичну модель сімейної політики реалізують, по суті, європейські країни з найбільш тривалим і сталим політико-економічним розвитком. Не можна повністю екстраполювати скандинавську модель сімейної політики, наприклад, на українські реалії без підготовленої політико-економічної основи для реалізації заходів сімейної підтримки із цієї моделі.

Ліберальна модель сімейної політики маловитратна, але її суттєвою вадою залишається спрямованість лише на ті верстви населення, що мають можливість сплачувати грошові внески для забезпечення доступу до програм державної підтримки сімей. Для реалізації ліберальної моделі необхідною умовою є високий рівень життя населення. Тому ліберальна модель добре працює саме в умовах економічної стабільності. У рамках цієї моделі держава делегує свої повноваження іншим суб'єктам соціальної політики й виступає як засіб створення умов для самостійного розв'язання громадянами своїх проблем. У системі сімейної підтримки головне місце займають неприбуткові, волонтерські організації.

У континентальній моделі сімейної політики основний наголос поставлено на співпрацю держави з працедавцями та асоціаціями. Порівняно з ліберальною континентальна модель більше спрямована на охоплення всього суспільства, однак за критерієм витратності вона суттєво поступається скандинавській моделі.

Для сімейної політики країн Східної та Центральної Європи характерно те, що держава гарантує лише мінімальний рівень сімейної підтримки (система медичного обслуговування, безкоштовна освіта), а його підвищення здійснюється за рахунок самих громадян. Такі заходи створюють додаткові стимули для зростання продуктивності праці. Наприклад, Польща у 2004 р. виділила на сімейну політику менше ніж 1% від ВВП. Однак це не спричинило кризи в системі підтримки сімей, а спонукало членів родини реалізовувати особистий потенціал. Проте в умовах нестабільного економічного розвитку система вузької адресності не сприятиме соціальній стабільності держави. В уза-

гальненнях наукової діяльності європейських програмних мереж з питань сімейної політики наявне заперечення щодо адресності сімейних виплат в умовах нестабільного розвитку навіть при врахуванні потреби необхідної економії бюджетних коштів [4, р. 14].

Висновки і пропозиції. Соціальна політика є невід'ємним елементом національної безпеки. Найбільш успішними в реалізації сімейної політики є країни, що мають тривалу історію сімейної політики і стабільно витрачають достатньо коштів на досягнення поставлених цілей. Переконатися в правильності реалізації будь-яких заходів соціальної політики можна тільки через кілька років або навіть кілька десятиріч років.

Гарантії підтримки політичної стабільності знаходяться в соціальних умовах. Якщо в процесі управління соціумом держава враховує множинність інтересів громадян, реалізує заходи соціальної підтримки у вигляді автономної системи, є підстави говорити про цілеспрямовану державну соціальну політику.

Сімейна політика (як експліцитна, так й емпліцитна) є засобом соціального контролю. У такому розумінні сімейна політика стає механізмом, що спрямовує поведінку чоловіків і жінок у вигідному для держави напрямі. Причинно-наслідковий взаємозв'язок сімейної політики з економікою означає переважний розвиток галузей, які забезпечують задоволення матеріальних потреб сімей.

Список використаної літератури:

1. Mental Illness, Discrimination and the Law. Wiley Online Library. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781119945352> (date of access: 23.10.2021).
2. Esping-Andersen G. The Three World of Welfare Capitalism. Cambridge : Princeton, 1990. 248 p.
3. Gauthier A. The State and The Family. A Comparative Analysis of Family Policies in Industrialized Countries. Oxford : Clarendon Press, 1996. 404 p.
4. Hantrais L. EU Research in social sciences and humanities. *Policy Synthesis of Research Results*. Series No. 1: Family and Welfare. Brussels : European Commission, 2006. 62 p.
5. Neyer G. Consequences of family policies on childbearing behavior: Effects or artifacts? *Population and Development Review*. 2008. Vol. 34 (4). P. 340–386.
6. Ramachandran Ramakrishnan. Social Security – The Way Forward. *Conference: 8th Thinker's and writers Forum 25th SKOCH Summit 2011At: New Delhi India*. 2011.

7. Triest R.K. Social Security reform: an overview. *New England Economic Review*. 1997. P. 3–16.
8. Семенець-Орлова І. Стратегічне управління як системний засіб управління освітніми змінами. *Теорія та практика державного управління*. 2015. № 3. С. 52–60.
9. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку / Е.М. Лібанова, І.О. Курило, С.Ю. Аксьонова, Л.І. Слюсар та ін. Київ : ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.
10. Чернова Ж. Семейная политика в Европе и России: гендерный анализ. Санкт-Петербург : Норма, 2008. 328 с.
11. Шершеневич Г.Ф. Избранное / вступ. слово, сост. П.В. Крашенникова. Москва : Статут, 2016. 494 с.

Lomaka I. I., Lypchuk O. I., Kobets Y. V. The social component of national security: international experience

The role of the state in ensuring stability in society and social and economic security is analyzed. The factor of economic inequality in ensuring social security and the importance of economic growth in deepening inequality and poverty are considered. It is proved that the stable state of economy and society requires integration of all parts of the political system, harmonization of personal and social principles, and unidirectional interests of citizens and the elite. Each of the main indicators of threats to social security is associated with an assessment of the situation in a particular sphere. A temporal analysis of the theory and practice of the social state (XIX century), which became in the West a constructive response to a certain insufficiency of the legal state in its classical liberal variant, was carried out. Classical liberal philosophical-legal thought, focusing mainly on arguments for the existence of negative rights and freedoms, did not pay sufficient attention to the problems of social guarantees of human rights and freedoms. The legal state is not obliged to interfere in questions of the distribution of social wealth, ensuring the material and cultural well-being of citizens. Gradually mature position, polarization of society, the removal of the state from the regulation of the socio-economic sphere, social inequality generates acute socio-political shortcomings, becomes a serious obstacle to ensure national security (aspect of internal security). On the example of the case of family policy as a component of social policy the indicators of social security in the strategic and tactical plans are highlighted. Security is considered as a social phenomenon. The general trend characteristic of European family policy is defined as expansion of state financial sources of support for families at the expense of private and voluntary effective sectors, with broad involvement of new actors of family policy in line with giving a new kind of debate on the normative relationship between the state and the family. It is determined that more universal schemes provide a broad list of benefits over narrow targeted measures and contribute, in particular, to the growth of demographics and quality of life of people, communities as a whole.

Key words: state, citizen, national security, social security, social state.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 35.077

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2021.3.9>

Т. В. Серьогіна

д.держ.упр., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
НТУ «Дніпровська політехніка»
ORCID: 0000-0001-8402-5958

НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Уточнено категорійний апарат поняття «оцінювання», встановлено, що найбільш доцільним у контексті дослідження виступає розгляд його в якості визначення змін за результатами політики/проекту. Наголошено на необхідності розмежування понять оцінювання й моніторинг, де оцінювання передбачає аналіз, який застосовується час від часу, при цьому моніторинг – це постійний збір інформації та її реєстрація за показниками, визначеними заздалегідь.

Встановлено, що і оцінювання і моніторинг є невід'ємними елементами забезпечення якості процесів, проте в вітчизняній практиці вони застосовуються здебільшого фрагментарно. Виділено особливості сервісної сфери в контексті оцінювання й моніторингу, до яких відносяться наступні: об'єктом оцінювання виступає діяльність організації, що надає послугу; складність чисельного виразу якості послуг; споживач послуги сам виступає учасником процесу надання послуги, відтак, якість має відповідати його очікуванням; послуги не зберігаються, вони реалізуються в процесі контакту з споживачем. Зазначені особливості значним чином впливають на процес оцінювання публічної послуги, до них також інколи додаються неможливість належним чином оцінити послугу в випадку якщо отримувачем є людина недостатньо інформована або дитина.

Зроблено акцент на необхідності розширення суспільної компоненти щодо оцінювання системи надання публічних послуг, що представляє з себе цілком самостійний елемент і найбільш доцільною виглядає модель контролю, в якій він виконує власне функціональне призначення.

Запропоновано практику оцінювання публічних послуг розглянути на прикладі соціальної сфери, встановлено, що профільним нормативним актом при цьому виступає Закон України «Про соціальні послуги», де визначено показники якості соціальних послуг, що ґрунтуються на позитивній результативності соціальних послуг відносно її одержувачів і ступеня задоволення їх потреби в цих послугах. Привернуто увагу до Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки, що також виступає одним із елементів забезпечення оцінювання в системі надання соціальних послуг.

Окрему увагу приділено зарубіжному досвіду з оцінювання й моніторингу публічних послуг, що дозволяє оцінити якість послуги громадяни можуть на всіх етапах її надання, також на етапі її призупинення й відмови від її надання. Якість послуги оцінюється за п'ятьма критеріями: час надання послуги, час очікування в черзі, звичливість і компетентність співробітника, комфортність приміщення, доступність інформації щодо послуги.

Ключові слова: публічні послуги, соціальні послуги, якість послуги, оцінювання, моніторинг, стандарти надання публічних послуг, громадський контроль.

Перш ніж розпочати розгляд основного матеріалу, слід визначитися з поняттям «оцінювання». З французької мови «evaluation» означає ціна, вартість, його загальноприйнятим трактуванням виступає наступне: «оцінювання – це визначення змін за результатами реалізації політики/програми/проекту» [2]. Оцінювання проводиться «зادля того, аби розуміти: Чи були досягнуті заплановані результати? Наскільки вірними були припущення щодо результатів політики/програми/проекту? Наскільки ефективними, результативними і стійкими є зміни? Оцінювання результатів політики/програми/проекту дає зворотній зв'язок щодо досягнення мети та завдань політики/програми/проекту. Оцінювання є основою для прийняття рішень та належного планування, ефективного використання коштів. Оцінювання створює передумови для удосконалення політики/програми/проекту, оскільки дозволяє навчатися на основі уроків попереднього досвіду. Оцінювання забезпечує реалізацію принципів належного врядування (ефективності, результативності, відкритості, підзвітності)» [2].

При цьому слід чітко відмежувати поняття оцінювання й моніторингу, адже оцінювання – це аналіз, який застосовується час від часу, а моніторинг це постійний збір інформації та її реєстрація за показниками, визначеними заздалегідь. До того ж моніторинг спрямований на спостереження за процесами, що відбуваються, натомість оцінювання спрямоване на аналіз відповідності результатів очікуванням. Отже, в Глосарії термінів з моніторингу та оцінювання зазначено, що моніторинг це «збір та аналіз даних за попередньо визначеними кількісними та якісними показниками для визначення стану системи, проекту, процесу, продукту, послуги, програми. Моніторинг дозволяє акумулювати необхідну для оцінювання інформацію та сприяє вчасному виробленню рішень» [2].

Виходячи з зазначеного, в контексті дослідження оцінюванню підлягають окремі елементи й процедури надання публічних послуг, проте особливістю даного дослідження виступає системний підхід. Відтак, доцільним виглядає підхід до оцінювання не тільки в зазначеній площині, окремий напрям складає оцінювання нормативно-правового забезпечення системи. Це передбачає фокусування уваги на відповідності уже прийнятих актів правотворчими органами влади, а також моніторинг відповідності норм законодавства, що приймаються тим завдан-

ням, які поставлені в системі надання публічних послуг.

І оцінювання і моніторинг є невід'ємними елементами забезпечення якості процесів, у тому числі, й в системі надання публічних послуг, проте в вітчизняній практиці вони застосовуються здебільшого фрагментарно. Про наявність такої тенденції йдеться в дослідженнях вітчизняних науковців: «елементи оцінювання використовуються в Україні при розробці нормативно-правових актів, стратегічному плануванні, у бюджетному процесі. Проте цей інструмент необхідно застосовувати значно ширше для оцінювання: досягнення стратегічних цілей на політичному рівні; діяльності окремих державних інституцій; роботи окремих структурних підрозділів у досягненні цілей організації; роботи окремих державних службовців» [6, с. 72.].

Варто виділити особливості сервісної сфери при цьому, до яких відносяться наступні: об'єктом оцінювання виступає діяльність організації, що надає послугу; складність чисельного виразу якості послуг; споживач послуги сам виступає учасником процесу надання послуги, відтак, якість має відповідати його очікуванням; послуги не зберігаються, вони реалізуються в процесі контакту з споживачем. Зазначені особливості значним чином впливають на процес оцінювання публічної послуги, до них також інколи додаються неможливість належним чином оцінити послугу в випадку якщо отримувачем є людина недостатньо інформована або дитина. Це пов'язане з тим, що діти не являють із себе реальних споживачів, тобто таких осіб, які самі вирішують, потрібна їм допомога чи ні, слід їй бути влаштованій до інтернатного закладу чи ні, які вимоги висувати до послуг, що їй надаються й т. і. Адже оцінювання якості публічних послуг автори розділяють на три групи в залежності від суб'єкта оцінювання елементи – це по-перше, оцінювання якості послуг споживачами, по-друге, оцінювання особами, що уповноважені надавати послугу й по-третє, оцінка якості й достатності ресурсного забезпечення [3].

Також не сприяє спрощенню процесу оцінювання складність системи надання публічних послуг, адже кожна зі сфер має власні особливості. Це вимагає розробки як універсальних показників, так і індикаторів у кожному окремому випадку, як, наприклад в сфері охорони здоров'я. Тут Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 751 від 28.09.2012 затвер-

джено Методику розробки системи індикаторів якості медичної допомоги [8].

Варто зазначити, що невід'ємним елементом оцінювання виступають стандарти, причому запровадження стандартів в різних країнах відбувається з великим ступенем різноманітності. У Великій Британії, наприклад, це відбувалося децентралізовано – на національному рівні – це окремі міністерства, агенції тощо, на локальному рівні – окремі державні установи для своїх клієнтів, причому час введення стандартів визначався організацією самостійно – в залежності від її готовності до змін або зовнішнього тиску. В Італії, навпаки, директивою прем'єр-міністра в 1994 році були встановлені тимчасові параметри процесу розробки й введення стандартів якості [5].

На сьогоднішній день стало доброю традицією при розгляді будь-яких суспільно важливих питань, вивчати роль у них громадського сектору. Не є виключенням і питання оцінювання якості публічних послуг, адже основним покликанням останнього виступає виявлення та артикуляція суспільних проблем, що в даному випадку передбачає дослідження якості, розроблення й внесення пропозицій щодо удосконалення публічних послуг.

У даному випадку оцінка якості публічних послуг громадським сектором є елементом функціонування інституту суспільного контролю, який на сьогоднішній день поки що залишається поза рамками врегулювання в вітчизняній нормативно-правовій базі. Важливість цього інституту підтверджена більшістю досліджень сучасних науковців через:

- «підвищення рівня довіри громадян до діяльності держави;
- сприяння попередженню й вирішенню соціальних конфліктів, спрямованих на захист прав і свобод людини і громадянина;
- забезпечення прозорості й відкритості діяльності органів влади й державних (муніципальних) організацій;
- формування в суспільстві нетерпимості до корупційної поведінки;
- підвищення ефективності діяльності органів влади, державних (муніципальних) організацій» [13, с. 84]

Важливим питанням при цьому постає ступінь залучення до системи контролю саме суспільної компоненти, адже не викликає сумнівів, що, коли мова йде про послуги, надання яких є одним із елементів реалізації прав і свобод

людини й громадянина, вона (суспільна компонента) має бути максимально залученою. Також не можна залишати поза увагою питання самостійності й цілісності суспільного контролю, що обумовлює необхідність і залучення його до загальної системи контролю відповідним чином. В першу чергу слід уникати його дублювання з елементами державного контролю або таких моделей, коли суспільний контроль підмінює державний. Суспільний контроль являє з себе цілком самостійний елемент і найбільш доцільною виглядає модель контролю, в якій він виконує власне функціональне призначення.

В Україні для прикладу оцінювання можна навести практику, що реалізується на порталі державних послуг iGov. Тут передбачено, що після того, як суб'єкт звернення отримує послугу, йому на електронну пошту надходить форма опитування відносно якості обслуговування. Також при цьому запроваджено альтернативний варіант – якщо особа дає свою згоду, їй дзвонить волонтер із опитуванням.

Проте вбачається за доцільне більш детально розглянути практику оцінювання публічних послуг, що має місце в Україні. З цієї метою обрано соціальну сферу, що займає особливе місце в суспільному житті кожної країни. Конституційно закріплений статус нашої держави як соціальної лежить у основі того, що публічна влада здійснює відповідну політику й із позицій законотворчості. Одним із свідчень чого виступає Закон України «Про соціальні послуги», де зазначається, що «соціальні послуги – комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем» [11]. Тут же розкривається, що таке складні життєві обставини, що являють із себе «обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті» [11].

Зазначений Закон є профільним у системі надання соціальних послуг й суттєвим кроком щодо запровадження елементів оцінювання виступають положення ст. 1, присвячені трактуванню серед інших таких понять як показники якості соціальних послуг, що визначено як сукупність показників, які використовуються

для оцінювання діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, які ґрунтуються на позитивній результативності соціальних послуг відносно її одержувачів і ступеня задоволення їх потреби в цих послугах. Також міститься визначення поняття «державний стандарт соціальної послуги – визначені нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади у сфері соціальної політики зміст та обсяг, норми і нормативи, умови та порядок надання соціальної послуги, показники її якості» [11].

Наскільки створена нормативна база забезпечує розбудову ефективної й результативної системи надання соціальних послуг, простежимо на прикладі сфери захисту прав дітей. Остання є одним із пріоритетних напрямів державної політики, свідченням чого виступає участь держави в цілому ряді міжнародних документів у цій сфері, до яких відносяться Конвенція ООН про права дитини, договори в рамках Ради Європи та Гаазької конференції з міжнародного приватного права, Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, Європейська конвенція про здійснення прав дітей, Конвенція про контакт з дітьми тощо.

Варто зазначити, що сім'я як соціально-біологічний інститут, основою якого виступають відносини подружжя та батьківські відносини, виступає найкращим середовищем для виховання дитини. Саме у безпечній і стабільній родині гарантуються індивідуальна увага і турбота, захист від насильства, виховання і розвиток у люблячій атмосфері. Проте, попри значні кроки держави, не всі діти мають можливість зростати в сім'ї або умовах, наближених до сімейних. Ускладнює цей стан загальноприйнята в Україні думка, що єдиною можливістю захисту прав дитини є інтернати й дитячі будинки.

Проте тривале перебування дитини поза межами сім'ї призводить до руйнування її особистісних зв'язків з батьками, дитина починає відставати в фізичному та емоційному розвитку, в неї починаються складнощі у спілкуванні, що згодом стає на заваді її успішної соціальної інтеграції. Діти виростають невідповідними до самостійного життя, не мають необхідних соціальних умінь і навичок.

Особливо негативними є наслідки такого догляду та виховання для дітей віком до трьох років, у яких найбільше спостерігається затримка фізичного та психоемоційного розвитку. Більшість дітей перебувають у закладах тривалий час – понад три, а іноді понад 10 років. В умовах

інституційного догляду особистість дитини є не цінністю, а лише частиною групи, колективу. Персонал інтернату, піклуючись про всіх дітей, насправді дуже мало знає про кожну конкретну дитину.

Крім того, відсутність належної фахової підтримки сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, повільні темпи розвитку інклюзивного навчання призводять до того, що десятки тисяч дітей щороку потрапляють до закладів інституційного догляду та виховання дітей. Також підсилюється негативна тенденція, коли батьки після розміщення дитини в інституції перекладають відповідальність за виховання дитини на державу. І попри те, що діти можуть мати батьків, які не позбавлені батьківських прав, більшість із них в сім'ї не повертаються. До того ж такі діти не можуть бути всиновленими чи влаштованими в сімейні форми виховання [4].

Окрема увага в цьому підрозділі приділяється стратегії, в даному випадку мова йде про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки (далі – Стратегія) [10], затверджену Кабінетом Міністрів України від 09 серпня 2017 року № 526-р. Важливо, що невід'ємним елементом будь-якої стратегії виступає оцінювання. Одним із видів оцінювання є попереднє оцінювання, метою якого є визначення вихідних умов, існуючої проблематики, відповідності цілей існуючим потребам.

Відтак, в Національній стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки розкрито існуючі проблеми, охарактеризовано інституційну структуру, визначено кількісні показники, серед яких – кількість дітей, які перебувають в закладах інституційного догляду та виховання дітей, відсоток дітей, які мають статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, кількість дітей, які мають інвалідність та ін.

У ході розгляду попереднього оцінювання встановлено, що законодавством не передбачено будь-яких нормативних рамок при цьому, отже таке оцінювання здійснюється на розсуд авторів проектів законних та підзаконних актів.

Отже, в результаті попереднього оцінювання одним із найбільш показових індикаторів виступила ефективність реалізації заходів державної політики, що є одним із індикаторів, який міститься в розробленій Матриці зрілості системи надання публічних послуг. Як показують дані,

на потреби сфери захисту прав дітей витрачаються значні кошти, зокрема на утримання інтернатних закладів у 2017 році було виділено більше 7,5 млрд. грн., у 2018 році передбачено збільшення видатків на 30 %. Проте подальше дослідження показало, що з цих коштів тільки 13 % іде на харчування дітей, менше 2 % – на придбання одягу дітям та менше 1 % на їх лікування. Отже, з виділених коштів 84 % іде на різні потреби з забезпечення функціонування системи інституційного догляду та виховання дітей, серед яких 70 % загального фінансування йде на оплату праці персоналу, 14 % – на оплату комунальних послуг та утримання будівель [12].

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що така система захисту прав дітей є не тільки шкідливою в контексті становлення її як особистості й як повноцінного представника суспільства, але також і затратною для держави й неефективною. Виходячи з даних, наведених у матриці, сфера захисту прав дітей в Україні характеризується фокусуванням на реалізації заходів, а не на результатах і наслідках. Натомість в сучасних умовах необхідна трансформація в бік досягнення результатів: «робота української влади щодо впровадження державної політики зосереджена переважно на "діяльності" та "заходах", а не результатах та наслідках державної політики. Ми мало аналізуємо та фіксуємо свій успіх та помилки, мало вчимося на попередньому досвіді впровадження державної політики» [6, с. 72.].

Отже, можна стверджувати, що цей елемент системи надання публічних послуг у контексті орієнтації на результат знаходиться на початковому рівні й вимагає, з урахуванням особливої значущості цієї сфери, якнайшвидших заходів із удосконалення. Одним із шляхів, що можуть сприяти вирішенню проблемних питань виступає впровадження системи управління якістю (СУЯ): «Впровадження і сертифікація СУЯ в будь-яких організаціях приводить до підвищення результативності, узгодженості робіт, раціонального використання ресурсів, фокусування уваги на споживачах і, як наслідок, до підвищення задоволеності споживачів» [7].

Також важливо вивчати позитивні зарубіжні практики в контексті можливостей імплементації на вітчизняний ґрунт, однією з таких практик виступає створення т. зв. дитячих сіл (SOS Children's Village), де діти можуть проживати в одній родині зі своїми рідними братами, зберігати зв'язок з біологічними батьками. Зокрема,

Естонська Асоціація Дитячих Сіл SOS – це некомерційна організація, заснована в 1994 році за підтримки місцевих органів влади, що реалізує подібну програму.

Проте Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки представляє інтерес не тільки в контексті попереднього оцінювання. Як і будь-яка стратегія, документ містить в собі базу для оцінювання ефективності. Зокрема, План заходів з реалізації I етапу Стратегії визначає заходи, відповідальних за виконання, строки виконання й індикатори. До індикаторів віднесено: кількість дітей, охоплених інклюзивним навчанням; чисельність забезпечених житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування; кількість дітей, які виховуються в закладах інституційного догляду та виховання дітей тощо. Результати оцінювання ефективності являють із себе основу для подальшого прийняття рішень.

Також в Стратегії містяться дані про очікувані результати, до яких відносяться: припинення з 2020 року влаштування дітей віком до трьох років до закладів інституційного догляду та виховання дітей; припинення до 2026 року діяльності всіх типів закладів інституційного догляду та виховання дітей, у яких проживає більше ніж 15 вихованців; забезпечення у кожній територіальній громаді дітям та сім'ям з дітьми доступу до послуг відповідно до їх потреб тощо.

На сьогоднішній день розпочато створення регіонального Реєстру дітей-вихованців закладів інституційного догляду та виховання дітей (електронна база даних), що надасть можливість отримувати актуалізовані дані щодо кількості дітей-вихованців в інституційних закладах та їх потреб у розрізі населених пунктів та здійснювати планування щодо змісту та обсягів послуг з підтримки дітей, які повернуться із інституційних закладів у громади, та їх сімей. Регіональний реєстр дітей-вихованців закладів інституційного догляду та виховання дітей має стати на етапі під час здійснення моніторингу та оцінювання процесів реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, в тому числі успішності реінтеграції дітей із закладів у біологічні чи замісні сім'ї.

Основу для змін в Дніпропетровській області закладено Угодою про співробітництво з Дніпропетровською обласною держадміністрацією, Дніпропетровською обласною радою та Представництвом благодійної організації «Надія

і житло для дітей» [1], що виступає експертом і консультантом із впровадження реформи.

Створено регіональну Міжвідомчу робочу групу з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей. Ініційовано процеси формування міжвідомчих робочих груп з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в районах, містах та об'єднаних територіальних громадах Дніпропетровської області. Станом на 15 вересня 2018 р. міжвідомчі робочі групи були створені на 63 територіях, що складає 65 % від загальної чисельності адміністративно-територіальних одиниць області.

Здійснюються заходи щодо розвитку компетентності членів міжвідомчих робочих груп у сфері реформування системи інституційного догляду та виховання дітей. Участь у навчанні взяли 102 особи з 50 адміністративно-територіальних одиниць, які є членами робочих груп та представляють органи державної влади та місцевого самоврядування, зокрема, службу у справах дітей, управління соціального захисту, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також організації сфери освіти, охорони здоров'я та громадські об'єднання.

Ґрунтуючись на узагальненні теоретичних та практичних напрацювань відносно запровадження оцінювання в систему захисту прав дітей, враховуючи сучасні пріоритети державної політики, доцільним виглядає створення відповідного організаційно-правового підґрунтя для розвитку системи відповідно до європейських стандартів. В контексті оцінювання є потреба в розробці й законодавчому закріпленні спільних основ для оцінювання в підготовці документів різного характеру.

Проте оцінювання при підготовці документів є лише одним із його різновидів, не можна обійти увагою оцінювання, що взаємопов'язане з процесом моніторингу й здійснюється на постійній основі. Задля цього наведемо зарубіжний досвід, де запроваджено платформу «Ваш контроль», що на сьогоднішній день дозволяє здійснювати оцінювання якості публічних послуг на одному з найвищих у світі рівні. В результаті удосконалено порядок роботи системи моніторингу якості державних послуг «Ваш контроль». Відтепер громадяни можуть надати оцінку якості будь-якої послуги – й державної й муніципальної, – у будь-якому регіоні країни.

Оцінити якість послуги тепер громадяни можуть на всіх етапах її надання, також на етапі її призупинення й відмови від її надання. Якість послуги оцінюється за п'ятьма критеріями: час надання послуги, час очікування в черзі, ввічливість і компетентність співробітника, комфортність приміщення, доступність інформації щодо послуги.

Каналами оцінювання виступають СМС-опитування, термінали, встановлені в приміщеннях надання послуг, через єдиний портал державних послуг, а також сайт «Ваш контроль», де окрім оцінки якості послуг, можна залишити відгук. Отримані таким чином думки громадян узагальнюються й систематизуються за допомогою автоматизованої системи «Ваш контроль», яка також в автоматизованому режимі розраховує показники ефективності діяльності посадових осіб, відповідальних за надання послуг. За підсумками аналізу оцінок формується показник ефективності діяльності посадової особи, досягнутий їм за 12 місяців займаної посади. В випадку, якщо такий показник нижче встановленого, по відношенню до посадової особи можуть бути застосовані дисциплінарні стягнення. Моніторинг і контроль якості організації надання послуг здійснюють вищі виконавчі органи влади суб'єктів Російської Федерації [9].

Такий підхід вимагає уваги як з боку теоретиків, так і практиків, адже вбачається перспективним у контексті можливості запровадження окремих елементів на вітчизняний ґрунт.

Список використаної літератури:

1. Благодійна організація «Надія і житло для дітей». Режим доступу : <http://hopeandhomes.org.ua/>
2. Глосарій термінів з моніторингу та оцінювання / Горошко А., Нарчинська Т., Озимок І., Тарнай В. – 2-е видання. – Київ.: Українська асоціація оцінювання. 2016. 53 с. Режим доступу: <http://www.ukreval.org/images/publikacii/glossary.pdf> - Назва з екрану.
3. Горемікіна Ю. Моніторинг і оцінювання якості та ефективності соціальних послуг: прикладний аспект / Ю. В. Горемікіна // Демографія та соціальна економіка. 2016. № 3(28). С. 122 – 132.
4. Дорожня карта реформи: міцні сім'ї, захищені діти. Методичні рекомендації щодо реформування системи захисту дітей на рівні району/об'єднаної територіальної громади : метод. посіб. / авт.-упорядн. : Г. Постолук, Н. Татарчук, О. Мороз [та інш.]; Hope and Homes for Children. – Київ : БО «Надія і житло для дітей», 2018. 104 с.

- Режим доступу : http://hopeandhomes.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/Road-map-of-the-reform_A4_web.pdf.
5. Кайль Я. Зарубежный опыт внедрения стандартизации государственных и муниципальных услуг / Я. Я. Кайль // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. 2010. № 21(78). С. 71 – 79.
 6. Кравчук І. Оцінювання державної політики в Україні / Ірина Кравчук // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2010. № 4. С. 72 – 79.
 7. Маматова Т. Впровадження систем управління якістю при наданні муніципальних послуг: існуючі практики та напрями вдосконалення / Т. В. Маматова // Аспекти публічного управління. 2013. № 1. С. 105 – 112.
 8. Методика розробки системи індикаторів якості медичної допомоги : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 28 вер. 2012 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2002-12#n4> – Назва з екрану.
 9. Механизм оценки качества государственных услуг будет распространен на руководителей МФЦ. – Совершенствование государственного управления. 6. апр. 2018. Режим доступа : <https://ar.gov.ru/ru-RU/presscentr/news/view/544> - Название с экрана.
 10. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серп. 2017 р. № 526-р. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-p>.
 11. Про соціальні послуги : Закон України від 19 чер. 2003 // Відом. Верховної Ради України. 2003. № 45. ст. 358.
 12. Серьогіна Т. Система захисту прав дітей як об'єкт державної політики / Т.В.Серьогіна // Аспекти публічного управління. 2018. Том 6. № 11-12. С. 64 – 71.
 13. Уваров А. О правовых основах осуществления общественного контроля за предоставлением государственных и муниципальных услуг населению // Актуальные проблемы российского права. 2015. №10. Режим доступа : URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-pravovyh-osnovah-osuschestvleniya-obshchestvennogo-kontrolya-za-predostavleniem-gosudarstvennyh-i-munitsipalnyh-uslug-naseleniyu>, с. 84

Serohina T. V. Provision of public services: monitoring and evaluation system

The categorical apparatus of the concept of "evaluation" is specified, it is established that the most expedient in the context of the research is its consideration as a definition of changes in the results of the policy / project. Emphasis is placed on the need to distinguish between the concepts of evaluation and monitoring, where evaluation involves analysis, which is applied from time to time, and monitoring is a constant collection of information and its registration on indicators determined in advance.

It is established that both evaluation and monitoring are integral elements of quality assurance of processes, but in domestic practice they are used mostly in fragments. The peculiarities of the service sphere in the context of evaluation and monitoring are highlighted, which include the following: the object of evaluation is the activity of the organization providing the service; the complexity of the numerical expression of service quality; the consumer of the service himself is a participant in the process of providing the service, therefore, the quality must meet his expectations; services are not stored, they are implemented in the process of contact with the consumer. These features significantly affect the process of evaluating a public service, and they are sometimes accompanied by the inability to properly evaluate the service if the recipient is a person who is insufficiently informed or a child.

Emphasis is placed on the need to expand the social component for the evaluation of the public service delivery system, which is a completely independent element and the most appropriate is the control model, in which it performs its own functional purpose.

It is proposed to consider the practice of evaluating public services on the example of the social sphere, it is established that the relevant normative act is the Law of Ukraine "On Social Services", which defines quality indicators of social services based on positive effectiveness of social services for its recipients and their needs. in these services. Attention is drawn to the National Strategy for Reforming the System of Institutional Care and Upbringing of Children for 2017-2026, which is also one of the elements of ensuring evaluation in the system of social services.

Particular attention is paid to foreign experience in evaluating and monitoring public services, which allows to assess the quality of the service citizens can at all stages of its provision, as well as at the stage of its suspension and refusal to provide it. The quality of the service is assessed by five criteria: time of service, waiting time in the queue, courtesy and competence of the employee, comfort of the premises, availability of information about the service.

Key words: public services, social services, service quality, evaluation, monitoring, standards of public services provision, public control.

А. Омаров

доктор наук з державного управління,
професор кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональна Академія управління персоналом

О. І. Дацій

доктор економічних наук,
завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи
Міжрегіональна Академія управління персоналом

І. В. Сервецький

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри національної безпеки
Міжрегіональна Академія управління персоналом

ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Особлива увага в дослідженні приділяється системному аналізу екологічної безпеки з точки зору єдиної соціо-екосистеми в співвідношенні таких понять, як «людство – середовище – проживання». Розкрито інституційно-організаційний механізм державного управління у сфері екологічної безпеки держави; здійснено оцінювання зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на екологічну безпеку з точки зору глобалізаційних викликів сучасності. Окреслено рівні загроз національній безпеці України в екологічній, а також здійснено обґрунтування механізмів державного управління екологічною безпекою України.

Мета роботи. Метою роботи є визначення та аналіз зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на екологічну безпеку держави в умовах глобалізації.

Методологія. Доведено, що екологічна безпека виступає як заперечення екологічної загрози, що знаходить свій прояв у локальних, регіональних і глобальних масштабах, таких як екологічні стихії, соціальні кризи та техногенні катастрофи. Забезпечення екологічної безпеки – основний спосіб вирішення екологічних проблем, який гарантує громадянам України розвиток і проживання у безпеці. Рівень національної безпеки, що склався і складається в Україні в майбутньому, визначається насамперед рівнем системи управління державою. Тому одним із стратегічно важливих підходів до природно-техногенної безпеки України має бути утворення ефективної системи державно-управлінських механізмів забезпечення безпеки людини, природи та суспільства.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні чинників впливу на екологічну безпеку та практичних пропозицій з удосконалення механізмів державного управління екологічною безпекою в цілісному вигляді на основних ієрархічних рівнях глобальної соціо-екосистеми «людство – природа – середовище проживання», а також формування та реалізації політики екологічної безпеки як частини національної політики безпеки.

Висновки. Визначено, що проблеми реалізації принципів державної екологічної політики в Україні пов'язано перш за все з недосконалістю законодавчих і нормативно-правових актів, неузгодженістю дій органів влади та суб'єктів господарювання, безвідповідальністю, відсутністю достатнього фінансування, неконкретністю стратегічних рекомендацій і планів дій щодо формування заходів, спрямованих на їх вирішення. Вирішення зазначених проблем потребує формування реалізації державної екологічної політики України в умовах глобалізації.

Аналіз наявної системи державного управління екологічною безпекою дозволив дійти висновку, що гармонійна самоорганізація людства потребує вчасного та цілеспрямованого регулювання глобальної соціо-екосистемної системи на основі синергетичної методології, розвитку наукового знання, опанування еволюційних процесів та застосування технологіч-

ного знання на практиці. Доведено, що екологічна безпека є ключовим фактором впливу на соціальний та економічний розвиток, тому має бути пріоритетним напрямком державної політики України.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики України є формування нового екологічного мислення. У цьому контексті необхідно розробити й ввести навчальні курси у загальноосвітніх школах щодо збереження навколишнього середовища, а у закладах вищої освіти – з екологічного підприємництва. Крім того, при державних і місцевих органах влади, що опікуються питаннями екології, необхідно створити координаційні ради й комітети з розвитку екологічного підприємництва, які мають підготувати пропозиції щодо підтримки та заохочення екологічного підприємництва та збереження довкілля, створити потужні стимули для населення з впровадження розроблених вітчизняними вченими технологічних інновацій, перспективних із точки зору екології та економіки.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, національна безпека, екологічна безпека, глобальне управління екологічною безпекою, системна політика щодо навколишнього середовища.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації задають нові параметри екологічного розвитку сучасних держав, по-новому визначають проблеми забезпечення екологічної безпеки через мінливий характер викликів і загроз, з якими стикається людство. Водночас несприятливий стан навколишнього середовища та необхідність забезпечення екологічної безпеки вимагають ужиття адекватних заходів правового, організаційного та іншого характеру.

Проблеми екологічної безпеки набули в Україні надзвичайної гостроти, і наразі для їх вирішення стає необхідною розробка наукових засад екологічної безпеки країни та державно-управлінських механізмів її реалізації. У свою чергу, реалізація державної політики у сфері забезпечення екологічної безпеки має передбачати визначення пріоритетних цілей і стратегії дій органів державної влади щодо їх досягнення. Екологічна безпека є складовою національної безпеки, що забезпечує захист життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави в цілому від реальних або потенційних загроз, що створюються антропогенними чи природними чинниками стосовно навколишнього середовища. Техногенні аварії на японській станції «Фукусіма» та на українській Чорнобильській АЕС є підтвердженням того факту, що екологічні чинники можуть впливати на державну безпеку на рівні економічних і науково-технічних факторів. Натомість розробка державної політики забезпечення екологічної безпеки є реальним засобом вирішення й попередження екологічних і техногенних проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти забезпечення національної безпеки розглядали у своїх роботах А. Васильєв, В. Мамонова, Р. Науменко, О. Радченко.

Значний внесок у розробку проблеми забезпечення екологічної безпеки зробили О. Крюков, Б. Танго, А. Шмаль. В Україні питання екологічної політики держави вивчали І. Бістрякова, Ю. Бут, О. Дацій, Є. Карташов, Я. Радиш та інші дослідники. Проте ступінь дослідження проблеми державного управління екологічною безпекою держави наразі залишається недостатньо розкритою, праці з цієї проблематики розрізнені, методологічно необ'єднані, у них відсутня єдина цілісна наукова державно-управлінська теорія.

Мета роботи. Метою роботи є визначення та аналіз зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на екологічну безпеку держави в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Питання екологічної безпеки стають в Україні надзвичайно актуальними, оскільки вони є складовою загальної системи національної безпеки та визначають стан захищеності особи, суспільства й держави від несприятливого екологічного впливу, зумовленого природними й антропогенними чинниками. Останнім часом спостерігається підвищення рівня екологічної небезпеки для здоров'я та життя людини у різних регіонах нашої держави внаслідок техногенної діяльності, небезпечних природних процесів і воєнного конфлікту на сході України. Для держави забезпечення екологічної безпеки є серйозним стратегічним завданням, яке охоплює вирішення низки питань – політичних, економічних, соціальних, воєнних тощо. У сучасних умовах важливо своєчасно визначити загрози в цій сфері та запропонувати шляхи їх подолання.

Науковці визнають безпосередній вплив навколишнього середовища на безпеку держави. Часто екологічну безпеку пов'язують із безпекою конкретної людини, а не тільки цілої

країни, тому вона вимагає врахування інтересів населення.

Екологічна безпека є ключовим фактором впливу на соціальний та економічний розвиток, тому вона має бути пріоритетним напрямком державної політики України.

Д. Ветвицький відносить до основних чинників впливу на здійснення державної екологічної політики в Україні правові, програмні та інституційні механізми, науково-освітні механізми, фінансово-економічні механізми, моніторинг стану довкілля та екологічний контроль. Одним із найважливіших чинників, що впливають на здоров'я населення поряд із соціально-економічними й політичними, є урбанізоване навколишнє середовище [1; 2]. Найбільше змінює природне середовище зростання промислового виробництва. Так, забруднення повітря стало головним проблемним фактором, який змусив міжнародну спільноту об'єднатися для вирішення екологічних проблем. Щорічно в атмосферу викидається 145,5 млн тонн двоокису сірки, 50 млн тонн окисів азоту, 50 млн тонн вуглеводневих сполук і 250 млн тонн аерозолів у країнах зі значною індустріальною складовою у виробництві. Лише внаслідок експлуатації двигунів внутрішнього згорання щорічно в атмосферу Землі викидається 10–15 млрд тонн двоокису вуглецю. Водночас забруднення довкілля викликає прискорення процесів зносу механізмів та обладнання, машин і транспортних засобів, що завдає шкоди навколишньому середовищу. Щорічні збитки, заподіяні нерухомості внаслідок забруднення довкілля, складають у США – 24 дол., Канаді – 49 дол., Великобританії – 14 дол. на душу населення. У країнах ЄЕС щорічні збитки, що завдаються лісовому фонду кислотними дощами, становлять 0,2 млрд, матеріалам і спорудам – 2,7 млрд дол., а втрати в рибному господарстві становлять 0,03 млрд дол. [3, с. 106, 107]. Тобто, забруднення атмосфери завдає школи не лише живим організмам та людству, а й економіці.

Перехід до концепції сталого розвитку висуває нові вимоги до екологічної безпеки, яка в умовах світової глобалізації (зокрема економічного простору) й інтернаціоналізації екологічних проблем стає головним фактором глобальної безпеки, бо загострення екологічної ситуації відбувається в усьому світі, і це вимагає ефективної політики, вжиття дієвих заходів щодо її покращення.

Загроза екологічної катастрофи актуалізує питання перспектив розвитку людства в кон-

тексті глобалізаційних тенденцій та переходу світового співтовариства до сталого розвитку. Сучасна індустріальна цивілізація протистоїть екологічній системі планети Земля, оскільки в ній панують погляди, які спонукають до підкорення й експлуатації природи задля власної користі з руйнуванням екосистеми Землі. Людство, щоб вижити, має відмовитися від принципу експансії та визнати принцип самоорганізації на засадах сталого розвитку задля збереження довкілля [4]. Щоб охорона довкілля стала головним організаційним принципом, необхідно досягти загальної згоди. Першим кроком у цьому напрямі був «Саміт Землі» в Ріо-де-Жанейро 1992 р. Гармонійна самоорганізація людства потребує вчасного й цілеспрямованого регулювання глобальної соціо-екологічної системи на основі синергетичної методології, розвитку наукового знання, опанування еволюційних процесів та застосування технологічного знання на практиці. Людство зараз живе в період, коли суспільство як система перебуває в нестабільному стані, спричиненому процесами біфуркації.

Термін «біфуркація» є ключовим у синергетиці, він характеризує фундаментальну особливість поведінки складної системи у критичному стані. Біфуркація (від лат. *bifurcus* – роздвоєння) – зміна якісної поведінки динамічної системи за малої зміни її параметрів. Біфуркація відбувається тоді, коли система втрачає стабільність. Наслідок – виникнення неочікуваних нелінійних процесів, які зумовлюють зміну системи та викликають її еволюційний розвиток чи загибель. Принцип самоорганізації та збалансованості розвитку не лише не заперечує, але й передбачає можливі біфуркації. Стабільна рівновага – це застій і регрес будь-якої системи, зокрема й суспільства. Біфуркація, або точка біфуркації – точка т. з. фазового перетворення, максимально хаотичний стан системи, в якому починають виникати нові центри її організації. Деякі із них стають новими атракторами системи. Ці атрактори визначають різноманітні можливі варіанти подальшого стабільного – протилежного біфуркації – стану системи, тобто такого стану, до якого система за певних умов може еволюціонувати (за певних значень головних, керуючих параметрів). Кожний атрактор – це свого роду центр тяжіння всіх хоча б умовно можливих траєкторій руху системи до стану її динамічної стійкості.

У розвитку суспільства (а також і науки екології) роль атракторів зазвичай відіграють нові

ідеї, які стають спільними й об'єднують людей у нову спільноту з новою метою, ідеалами тощо. Безпосередньо в точці біфуркації можуть реалізуватись різні траєкторії подальшого розвитку системи, тобто стає можливим вибір різних атракторів, але якщо система отримує (чи обирає) якийсь конкретний із них, вона обов'язково еволюціонує до сталого стану, заданого цим атрактором, після чого до сфокусованої ним мети прямують усі траєкторії еволюції системи.

Формування нового порядку функціонування та розвитку соціо-економічної підсистеми покликане вирішити основні суперечності (конфлікти) у відносинах між людиною на навколишнім природним середовищем. Еко-інноваційна стратегія полягає в такому. Невпинне зростання попиту на екологічно чисті продукти, товари, технології й енергію забезпечує зростання сектора еко-інновацій, який за темпами розвитку випереджає сектор ІКТ. Еко-інновації сприяють сталому розвитку та забезпечують екологічну безпеку.

Стратегії еко-інновацій як процес створення й використання екологічно орієнтованих нововведень можуть розроблятися згідно з переліком і класифікацією об'єктів еко-інновацій. До таких належать:

- технологічні (процесні) інновації: розроблення, створення та впровадження ощадних технологічних процесів на засадах парадигм промислової екології, замкнутих виробничих циклів і каскадних технологій використання ресурсів, а також довкільних технологій;

- технічні інновації – розроблення й використання ресурсозберігаючої, багатофункціональної та ремонтпридатної техніки, використання якої створює мінімальні навантаження на довкілля;

- продуктові інновації – розроблення й виробництво дружніх для довкілля товарів і послуг (еко-інноваційними вважають вироби та послуги, які зменшують вплив на довкілля впродовж усього життєвого циклу);

- маркетингові інновації – освоєння нового джерела постачання екологічно безпечних сировини й напівфабрикатів і маркетинг інновацій;

- упровадження нових організаційних форм та управлінських структур як застосування нових методів у практиці бізнесу й організації робочого простору або в зовнішніх зв'язках організацій, а також навчання та перепідготовки персоналу;

- регулятивні інновації – формування системи альтернативних інструментів, механізмів

та інституцій регулювання, стимулювання й дестимулювання діяльності економічних агентів відповідно до принципів сталого розвитку;

- освітні й інформаційні інновації – формування проактивного мислення всіх учасників процесу природокористування через інститути формальної, неформальної та інформальної освіти для сталого розвитку, інформування та нові знання.

Залежно від масштабів еко-інновації поділяють на глобальні, національні, регіональні, секторальні та локальні. Характер поширення екоінновацій та їх проникнення в різні види економічної діяльності дає підстави для розмежування точкових і дифузних еко-інновацій. За роллю інновацій у здійсненні бізнес-діяльності та їх важливістю для подальшої діяльності розрізняють стратегічні (проривні), системні й тактичні (приростні) інновації. Позиціонування еко-інновацій за цими типологічними ознаками сприятиме кращому розумінню природи досліджуваного феномену, а отже його менеджменту та маркетингу, а також забезпеченню екологічної безпеки.

Перехід від національно-індустріального суспільства до глобального високотехнологічного супроводжується поглибленням нестабільності, найістотнішим виявом якої є глобальна екологічна криза. Техногенна цивілізація, попри загрози глобальному довкіллю, виправдовує непомірну експансію природи задля людства. Технологічні успіхи в підкоренні природи сприяють утвердженню науково-технологічного світогляду. Тому цілком закономірною є думка більшості, що інновації у сфері технології (ядерна енергетика, гenna інженерія тощо) – запорука вирішення соціально-економічних та екологічних проблем. Реальне ж вирішення проблем полягає у переосмисленні відносин між техногенною цивілізацією та Землею. Це стане можливим за умови переоцінки ставлення до Землі й до інноваційних технологій. На початку третього тисячоліття суспільство стоїть на порозі нової революції.

Метою розробки технологічних екологічних стратегій є модернізація української економіки в галузі високотехнологічних ринків екологічних товарів і послуг на основі координації зусиль науки, держави, бізнесу та споживачів з упровадження екологічно ефективних і енергозберігаючих українських технологій, вирішення накопичених екологічних проблем, а також забезпечення екологічної безпеки.

Ключовими напрямками розробки стратегій технологічного екологічного розвитку є такі:

- екологічно чисті технології виробництва;
- технології екологічно безпечного поводження з відходами, включно з ліквідацією накопичених екологічних збитків;
- технології та системи моніторингу, оцінювання та прогнозування стану навколишнього середовища, надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру, наслідків зміни клімату, включно з інноваційними засобами інструментального контролю забруднення;
- технології раціонального природокористування, забезпечення екологічної безпеки та нових екологічних стандартів життя людини;
- розвиток ринку екологічних послуг.

Міжнародна екологічна стратегія має такі особливості. Концепція національної стратегії екологічної політики вимагає врахування сучасних міжнародних принципів співіснування людства та довкілля, вироблених на основі світового досвіду, перспектив і суперечностей імплементації екологічної політики урядами світових держав та міжнародними організаціям, а також сучасних тенденцій подолання екологічних загроз. В умовах глобалізації економічного простору питання екологічної безпеки набувають геополітичного характеру, впливаючи на процеси ухвалення політичних рішень на світовому рівні.

Міжнародна екологічна безпека безпосередньо пов'язується з необхідністю підтримки на міжнародному рівні глобального природно-ресурсного потенціалу й необхідної якості навколишнього середовища.

Стратегія екологічної модернізації полягає в такому. Екологічна модернізація – це зміна екологічної політики держави, результатом якої має стати підвищення якості життя й економічної ефективності, забезпечення «зеленого зростання» економіки й енергетики, збереження та відновлення природного середовища. Рушійною силою еко-модернізаційних процесів може виступити громадянське суспільство. Нова екологічна парадигма значно відрізняється від домінуючих нині в суспільстві. Екологічна модернізація – трансформація індустріального суспільства на підставі принципів екологічної етики й за допомогою розвитку високих технологій – може бути визначена як супер індустріалізація, що супроводжується якісним і вибірко-вим економічним зростанням (зростанням, що враховує дефіцит ресурсів), переорієнтацією

технологій на відновлення екологічної рівноваги, технологічним подоланням негативних наслідків технологій (створення промислових екосистем) і формуванням технологічного суспільства, що стійко розвивається.

В Україні еко-модернізацією зазвичай називають будь-яке оновлення виробництва, політики або управління. Водночас існують практично всі складові еко-модернізаційного процесу: екологічна політика, екологічний рух, екологічні конфлікти й ризики та технологічне оновлення виробництва. Розрізняють три типи модернізації:

1) ендегенну, яка здійснювалася і здійснюється країнами, спираючись на власні сили (Європа, США та ін.);

2) екзогенну, здійснювану на основі запозичень за відсутності власних можливостей;

3) ендегенно-екзогенну, здійснювану країнами як спираючись на власні сили, так і на основі запозичень.

Екологічна модернізація має два аспекти:

1) забезпечення навколишнього природного середовища, сприятливого для здоров'я людини як біологічного організму (це відповідає широко поширеному нині терміну *environmental health*); 2) підтримку здоров'я самого природного середовища, тобто видів живих істот, що є її складовими (це відповідає терміну *health of environment*). Цілком очевидно, що між сприятливим середовищем і здоров'ям нації фактично можна поставити знак рівності [5].

У цей час в Україні екологічна модернізація не може здійснюватися у великих масштабах, тому що наша держава орієнтується на політику економічного зростання, а не на політику стійкого розвитку.

Близькою до екологічної модернізації є ідея сталого розвитку, яка пропонує досягнення балансу економічної й екологічної систем і визначає можливості майбутнього економічного розвитку.

Головною метою екологічної безпеки у стратегіях еколого-орієнтованого розвитку є досягнення т. з. сталого розвитку зі створенням сприятливого для проживання середовища та комфортних умов для життєдіяльності й відтворення населення, забезпечення охорони природних ресурсів і біорозмаїття та профілактика техногенних аварій і катастроф. Для досягнення поставленої мети потрібне комплексне, системне й цілеспрямоване вирішення таких завдань:

1) у сфері забезпечення екологічної безпеки в регіоні, на урбанізованих територіях:

- удосконалення всіх інструментів реалізації екологічної політики (адміністративно-управлінських, законодавчих, освітньо-просвітницьких, технічних, технологічних тощо);

- зменшення й доведення до безпечного рівня техногенного навантаження на людину та навколишнє середовище на територіях (у зонах) з особливо несприятливою екологічною обстановкою;

- створення й ефективне функціонування системи управління екологічною безпекою й охороною навколишнього середовища;

- задоволення потреб населення в питній воді та якісних продуктах харчування за рахунок місцевих ресурсів;

- забезпечення підтримки якості рекреаційних об'єктів, безпечного збору, перевезення, зберігання, переробки й утилізації побутових і промислових відходів;

- створення системи попередження й захисту населення в разі аварійних і надзвичайних екологічних ситуацій (природних, антропогенних);

- поетапна екологізація виробництва, впровадження екологічно безпечних технологій;

2) у сфері охорони навколишнього природного середовища та відновлення природних комплексів:

- створення систем моніторингу навколишнього середовища й здоров'я населення в розрізі муніципального утворення з урахуванням суміжних територій і транскордонного перенесення забруднень;

- розробка з урахуванням суміжних територій системи управління якістю навколишнього природного середовища;

- забезпечення ощадливого використання природних ресурсів, зокрема перехід до енерго- та ресурсозбереження, досягнення стабільності екосистем;

- реабілітація забруднених територій, збереження й відновлення лісів, парків, скверів і зелених насаджень, а також їх різноманітності [6].

Близько 40 % конфліктів на планеті є пов'язаними з боротьбою за ресурси (російська агресія проти України також викликана ресурсним фактором, оскільки Росія не здатна розвиватися на інтенсивній інноваційній основі). На цей момент можна виділити основні виклики, що стоять перед економіками країн та глобаль-

ною економікою в цілому в умовах глобальної нестабільності та загострення проблем ресурсного забезпечення:

- створення нових технологій, матеріалів і відповідної науково-теоретичної бази;

- поступовий перехід до роботи на нанорівні;

- підвищення ефективності використання ресурсів;

- ультрадешеве виробництво товарів та послуг;

- підвищення уваги до екологізації розвитку людства й питань забезпечення глобального стійкого розвитку та ін.

До першочергових завдань ресурсної революції XXI ст. належать такі:

- заміна матеріалів (дорогих або дефіцитних на менш дефіцитні та дешеві й високопродуктивні);

- оптимізація систем (інтегрування програмного забезпечення в ланцюги створення вартості ресурсомістких галузей із метою раціонального використання ресурсів);

- віртуалізація (переміщення процесів із фізичного світу у віртуальний);

- циркуляція (пошук цінності в продуктах після їх первинного цільового використання);

- ліквідація відходів (ефективна утилізація, підвищення ефективності утилізації за рахунок переконструювання продуктів і послуг).

Україні сьогодні потрібне підвищувати прозорість діяльності органів влади у сфері охорони навколишнього середовища. Зокрема, необхідно систематично інформувати населення через засоби масової інформації про діяльність органів влади у сфері охорони навколишнього природного середовища й забезпечити участь громадськості в процесі ухвалення рішень стосовно довкілля та здійснення державної екологічної політики України. У зв'язку з цим постає питання підвищення ролі місцевих громад, адже активна життєва позиція людей, відповідальність за судьбу свого будинку, району чи міста, добровільна участь у вирішенні питань місцевого значення – важлива сходинка в процесі становлення громадянського суспільства, розвиток якого, у свою чергу, є однією з важливих умов соціальної стабільності українського суспільства в цілому [7, с. 71].

Глобальний характер загроз екологічній безпеці вимагає узгодження законодавчих актів України з міжнародними актами й діями та вироблення концепції стійкого енергетичного майбутнього, враховуючи міжнародні угоди. В умо-

вах глобальних викликів стратегія державної екологічної політики України слід спрямувати на перехід від моделі, орієнтованої на ліквідацію наслідків екологічних порушень, до моделі, що ґрунтується на покращенні його стану завдяки впровадженню нових енергозберігаючих технологій.

Важливою складовою частиною державної екологічної політики є фінансування програм і заходів та здійснення моніторингу й оцінювання. Важливою умовою для сталого екологічного розвитку України є поява нових фінансово-економічних важелів реалізації державної екологічної політики —. Серед них: державна підтримка у створенні екологічних банків, створення Екологічного фонду, впровадження екологічного страхування, реалізація екологічних програм, екологічного акцизного збору, податкових пільг тощо [1, с. 114]. Недоліком чинної правової бази є її декларативний характер. Якщо нормативний акт на практиці не діє, виникає загроза, що екологічний чинник, який характеризується цим документом, не підлягає контролю. Це сприяє зниженню рівня екологічної безпеки. Більшість підприємств у своїй діяльності віддає перевагу нарощуванню прибутку. У такій ситуації формується екологічна небезпека, що ґрунтується на пріоритеті економічних інтересів над екологічними. Організаційно-управлінські чинники теж впливають на екологічну небезпеку.

Тож, головною метою управління щодо екологічної безпеки є гармонізація соціального, економічного й екологічного аспектів, тобто забезпечення стану сталого розвитку. Однак нині ми можемо констатувати неефективність роботи системи управління. Зокрема, важливим елементом цієї системи є контроль. Відсутність належного контролю не дозволяє ефективно здійснювати моніторинг та оцінювання фактів і явищ.

Отже, нині пріоритетними є такі екологічні напрями розвитку країн, як перехід до економіки відновлюваних джерел енергії, впровадження ресурсощадних технологій та екологічно чистих виробництв, а також інвестиції в розвиток «зеленої» інфраструктури та вторинне використання ресурсів. Доведено, що в умовах гео економічних зрушень державна екологічна політика має спрямовуватися на впровадження новітніх технологій щодо енергозбереження, забезпечення населення якісною питною водою та продуктами харчування, а також захисту лісових насаджень, сільськогосподарських

угідь, флори й фауни. Необхідно позбутися споживацького ставлення людини до навколишнього середовища.

Питання екологічного ризику потребують досліджень, оскільки в умовах економічної кризи країни зменшують витрати на охорону довкілля. В Україні все ще залишаються занедбаними землі, забруднені гірничими підприємствами, а відходи й викиди гірничо-збагачувальних і металургійних заводів продовжують надходити у довкілля. Висока конкурентоспроможність металургійної та хімічної галузей промисловості обмежує розвиток інших видів діяльності. Як наслідок суттєво стримується розвиток національної економіки та виникають загрози національній безпеці України.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що до головних світових загроз ХХІ ст. у сфері екології належать деградація природного середовища, посилення боротьби за природні ресурси та продовольство між окремими державами й міждержавними союзами. Головними складовими державної системи екологічної безпеки України мають бути організація, управління та контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки, планування й координація комплексних програм охорони довкілля та раціонального природокористування, контроль за дотриманням єдиної державної політики, що гарантує надійність і стійке функціонування загальносуспільних об'єктів безпеки, ліквідація екологічних наслідків промислових аварій, природних катастроф і стихійних лих та запобігання їм, оцінювання стану екологічної безпеки на всій території і в окремих адміністративно-територіальних утвореннях України та прогнозування динаміки екологічної безпеки.

Висновки. Визначено, що проблеми реалізації принципів державної екологічної політики в Україні пов'язано перш за все з недосконалістю законодавчих і нормативно-правових актів, неузгодженістю дій органів влади та суб'єктів господарювання, безвідповідальністю, відсутністю достатнього фінансування, неконкретністю стратегічних рекомендацій і планів дій щодо формування заходів, спрямованих на їх вирішення. Вирішення зазначених проблем потребує формування реалізації державної екологічної політики України в умовах глобалізації.

Аналіз наявної системи державного управління екологічною безпекою дозволив дійти висновку, що гармонійна самоорганізація люд-

ства потребує вчасного та цілеспрямованого регулювання глобальної соціо-екологічної системи на основі синергетичної методології, розвитку наукового знання, опанування еволюційних процесів та застосування технологічного знання на практиці. Доведено, що екологічна безпека є ключовим фактором впливу на соціальний та економічний розвиток, тому має бути пріоритетним напрямком державної політики України.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики України є формування нового екологічного мислення. У цьому контексті необхідно розробити й ввести навчальні курси у загальноосвітніх школах щодо збереження навколишнього середовища, а у закладах вищої освіти – з екологічного підприємництва. Крім того, при державних і місцевих органах влади, що опікуються питаннями екології, необхідно створити координаційні ради й комітети з розвитку екологічного підприємництва, які мають підготувати пропозиції щодо підтримки та заохочення екологічного підприємництва та збереження довкілля, створити потужні стимули для населення з впровадження розроблених вітчизняними вченими технологічних інновацій, перспективних із точки зору екології та економіки.

Список використаної літератури:

1. Ветвицький Д. О. Напрями та пріоритети розвитку державної екологічної політики України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Д. О. Ветвицький // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2013. – Вип. 1. – С. 108–121. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrzd_2013_1_11 (дата звернення: 24.05.18).
2. Ветвицький Д. О. Розвиток державної екологічної політики України в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Д. О. Ветвицький ; Акад. муніцип. упр. – Київ, 2010. – 20 с.
3. Борейко В. Екологічні загрози для нинішнього покоління та шляхи їх подолання / Володимир Борейко // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 4 (80). – С. 105–108.
4. Екологічна і природно-техногенна безпека України в регіональному вимірі : [монографія] / М. А. Хвесик, А. В. Степаненко, Г. О. Обиход та ін. ; за наук. ред. д-ра наук, проф., акад. НААН України М. А. Хвесика. – Київ : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014. – 340 с.
5. Борисюк С. Л. Напрямки зниження негативних наслідків імовірної глобальної зміни клімату на території України [Електронний ресурс] / С. Л. Борисюк // Збірник наукових праць центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. – 2013. – № 1. – С. 17–20. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvsd_2013_1_5 (дата звернення: 24.05.18).
6. Борисюк С. Л. Організація системи комплексного моніторингу глобальних кліматичних змін та розробка методики ранжування загроз від глобальних кліматичних змін за їх пріоритетністю [Електронний ресурс] / С. Л. Борисюк // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил. – 2012. – Вип. 4. – С. 245–248. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2012_4_52
7. Романчикова Є. Глобалізація, довкілля та екологічна політика [Електронний ресурс] / Є. Романчикова // Економічний часопис XXI. – 2013. – № 5/6 (1). – С. 11–14. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2013_5-6\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2013_5-6(1)_4)
8. 1. Омаров А. Е. Механізми формування та реалізація державної політики екологічної безпеки України. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – «Державне управління в сфері державної безпеки та охорони громадського порядку», Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2019. – 421с.

Omarov A., Datsii O. I., Servetsky I. V. External and internal factors of influence on the environmental security of the state in the conditions of globalization

Particular attention in the study is paid to the systematic analysis of environmental safety in terms of a single socio-ecosystem in relation to such concepts as "humanity - environment - habitat." The institutional and organizational mechanism of public administration in the field of environmental security of the state is revealed; an assessment of external and internal factors influencing environmental security in terms of globalization challenges of today. The levels of threats to Ukraine's national environmental security are outlined, and the mechanisms of state management of Ukraine's environmental security are substantiated.

The purpose of the work. The aim of the work is to identify and analyze external and internal factors influencing the environmental security of the state in the context of globalization.

Methodology. It has been proven that environmental security acts as a denial of the environmental threat, which finds its manifestation on a local, regional and global scale, such as environmental disasters, social crises and man-made disasters. Ensuring environmental safety is the main way to solve environmental problems, which guarantees the citizens of Ukraine development and living in safety. The level of national security that has developed and will develop in Ukraine in the future is determined primarily by the level of government. Therefore, one of the strategically important approaches to natural and man-made security of Ukraine should be the creation of an effective system of public administration mechanisms to ensure the security of man, nature and society.

Scientific novelty is to substantiate the factors influencing environmental security and practical proposals for improving the mechanisms of state management of environmental security in its entirety at the main hierarchical levels of the global socio-ecosystem "humanity - nature - habitat", as well as the formation and implementation of environmental security policy as part of national policy security.

Conclusions. It is determined that the problems of implementation of the principles of state environmental policy in Ukraine are primarily related to the imperfection of laws and regulations, inconsistencies in the actions of authorities and businesses, irresponsibility, lack of sufficient funding, vagueness of strategic recommendations and action plans measures aimed at solving them. The solution of these problems requires the formation of the implementation of state environmental policy of Ukraine in the context of globalization.

Analysis of the current system of environmental safety management led to the conclusion that the harmonious self-organization of mankind requires timely and purposeful regulation of the global socio-ecological system based on synergetic methodology, development of scientific knowledge, mastery of evolutionary processes and application of technological knowledge in practice. It is proved that environmental security is a key factor influencing social and economic development, so it should be a priority of Ukraine's state policy.

One of the priority areas of Ukraine's state policy is the formation of new environmental thinking. In this context, it is necessary to develop and introduce training courses in secondary schools on environmental protection, and in higher education institutions - on environmental entrepreneurship. In addition, coordination bodies and committees for the development of environmental entrepreneurship should be established at state and local authorities in charge of environmental issues, which should prepare proposals to support and encourage environmental entrepreneurship and environmental protection, create strong incentives for the population to implement developed by domestic scientists. technological innovations promising in terms of ecology and economy.

Key words: public administration, public administration mechanisms, national security, environmental security, global environmental security management, systemic environmental policy.

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2021.3.11>

Р. М. Колісніченко

доктор політичних наук, доцент,
директор,
Центральноукраїнський інститут,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, RMK7@ukr.net

І. А. Семенець-Орлова

доктор наук з державного управління, професор,
директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу
Міжрегіональна Академія управління персоналом

К. П. Швець

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом

А. В. Дакал,

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом

НАУКОВИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ГЛОБАЛІСТИЧНА СВІДОМІСТЬ» У ВИМІРІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД

Досліджено поняття «глобалістичної свідомості» у вимірі методології науки публічного управління. Однією з принципових структурних відмінностей політичної культури від глобалістичної свідомості визначено наявність у структурі політичної культури специфічних моделей політичної поведінки. Глобалістична свідомість включає лише основні компоненти політичної культури, такі як політичні знання, цінності та переконання, але не включає чіткі форми політичної участі та політичної дії, які виділяються поряд із системоутворюючими компонентами в системі структурних елементів політична культура. На відміну від політичної культури, глобалістична свідомість може передбачати лише готовність до певного виду політичної поведінки, покроковий алгоритм дій, пов'язаних із трансформацією глобальних проблем, але не саму політичну поведінку та її моделі.

Автори підкреслюють, що не можна не враховувати предметні відмінності між досліджуваними поняттями. Якщо предмет політичної культури охоплює лише політичне життя людства, політичні проблеми розвитку людства в їх співвідношенні з іншими сферами суспільного життя, то глобалістична свідомість охоплює не лише відображення політичних, а й екологічних, соціально-економічних, демографічних, медичних та багатьох інших глобальних проблем, їх комплексний, всебічний аналіз з точки зору різних галузей науки. У цьому контексті предмет глобалістичної свідомості значно ширший за предмет політичної культури, що забезпечує цілісне відображення всього різноманіття проблем глобального розвитку.

Визначено, що політична культура охоплює низку цінностей, переконань щодо політичних питань на всіх рівнях, від індивідуальних, групових та соціальних до міжнародних, регіональних та глобальних проблем. Тоді як глобалістична свідомість зосереджується на відображенні лише проблем у глобальному масштабі, не охоплюючи всіх інших рівнів соціальних

проблем. Тобто, залежно від рівня розглянутих проблем, об'єкт глобалістичної свідомості є вужчим за об'єкт політичної культури, що допомагає зосередитися на детальному вивченні глобальних проблем, не відволікаючись на інші проблеми нижчих рівнів.

Ключові слова: глобалістична свідомість, державне управління, теорія державного управління, механізми державного управління.

Опис наукової проблеми та її значення. Найефективнішим фактором у вирішенні сучасних глобальних проблем є розвиток глобалістичної свідомості людства, що забезпечує високий інтерес до глобальних загроз, підвищення рівня компетентності щодо процесів світового розвитку. Важливим аспектом сучасних досліджень є визначення особливостей впливу глобалістичної свідомості на формування політичної культури та розвиток механізмів державного управління.

Аналіз останніх досліджень. А. Бабкіна, В. Бабкін, В. Бебик, В. Горбатенко, Л. Нагорна, М. Сазонов та інші дослідники зосередилися на вивченні сучасної теорії державного управління, особливостей політичної культури [1; 4, 6; 7, 8]. Теоретичні основи суспільної свідомості розробили В. Андрющенко, Л. Губерський, В. Ільїн, Ю. В. Кулагін, І. Надольний, В. Петрушенко, Л. Сморгж та інші вчені [2, 5, 9; десять]. У той же час особливості взаємодії глобалістичної свідомості з політичною культурою, їх вплив на функціонування механізмів державного управління залишаються недостатньо проаналізованими.

Основною метою статті є аналіз ролі глобалістичної свідомості у розвитку теорії та механізмів державного управління.

Виклад основного матеріалу. Глобалістичну свідомість слід розуміти як специфічну форму суспільної свідомості, що відображає рівень сприйняття глобальних проблем людства, їх особливостей, тісно пов'язаних з ними світових процесів і явищ [3]. Залежно від характеру глобальних проблем виділяють такі складові глобалістичної свідомості: гуманітарний, екологічний, соціально-економічний та військово-політичний. Гуманітарний компонент глобалістичної свідомості включає зображення глобальних гуманітарних проблем, зокрема демографічних проблем, проблем охорони здоров'я, освіти, культури та поваги до прав людини. Екологічна складова відображає сприйняття та ставлення до глобальної екологічної кризи з усіма її проявами та негативними наслідками як для життя людини, так і для всієї природи.

Військово-політична складова глобалістичної свідомості включає аналіз глобальних проблем війни і миру, розповсюдження ядерної

зброї та загрози тероризму. Соціально-економічна складова включає ставлення до глобальних економічних і соціальних проблем, таких як поширення бідності, голод, наявність диспропорцій у глобальному економічному розвитку та несправедливий розподіл світового багатства. Рівень розвитку перелічених компонентів глобалістичної свідомості є істотним чинником формування готовності людини до справедливого вирішення відповідного типу глобальних проблем і забезпечує гармонійний розвиток глобальних процесів.

Сучасним напрямком вивчення глобалістичної свідомості є її безпосередня структурна взаємодія з політичною культурою як впливовим чинником розвитку державного управління та гуманізації глобальних процесів. Як відомо, до найважливіших структурних елементів політичної культури належать політичні знання, політична ідеологія та психологія, політичний досвід і традиції, політичні інститути, норми, моделі та моделі політичної поведінки. Важливу роль у системі політичної культури, як і глобалістичної свідомості, відіграє емоційно-мотиваційний компонент, що складається з політичних переконань, почуттів, настроїв, оцінок, переживань і т. д. При цьому основні системоутворюючі елементи політичної культури включають лише політичні знання, цінності і переконання [6, 507].

При цьому глобалістичної свідомості перебуває в тісній постійній взаємодії з політичною культурою, особливо з її глобалістичною складовою. Політичні знання, цінності, переконання про глобальні стратегії розвитку формуються одночасно і в тісному співвідношенні з відповідними структурними елементами глобалістичної свідомості. Їх ідейна самобутність забезпечує цілісність, внутрішню єдність ціннісно-мотивованого світу особистості, чіткість і структурність її прагнень до вдосконалення глобалізованого світу.

Не маючи власних суто поведінкових структурних елементів, які б інкапсулювали практичні моделі поведінки, глобалістична свідомість може справляти вирішальний вплив на політичну поведінку в контексті глобальних трансформацій. Політична участь і політична діяльність є найефективнішими формами прак-

тичного вираження глобалістичної свідомості. Виборча поведінка, участь у масових політичних заходах, діяльність політичних партій, громадсько-політичних організацій, орієнтована на вирішення глобальних проблем, є одними з найпоширеніших практичних проявів впливу глобалістичної свідомості на політичну культуру суспільства.

Підтримка на національних виборах переважно кандидатів та політичних партій, які виступають за справедливі підходи до вирішення глобальних проблем, висувають обґрунтовані публічні вимоги до політичної влади, організовують та проводять масові заходи з метою посилення впливу народу на політичні еліти, їх зацікавленість у підвищенні ефективності державного управління та гуманізації глобальних процесів є найефективнішими засобами забезпечення справедливості у відносинах глобального виміру. Посилення громадського політичного тиску на збільшення мотивації керівництва національних урядів до гуманного вирішення глобальних проблем є найнадійнішою запорукою глобальних політичних рішень щодо перерозподілу необхідних світових ресурсів для ефективного вирішення проблем світового розвитку. Тільки так вирішення більшості глобальних проблем стане реальним, вдасться якісно здійснити перехід від фантазії до ефективної практичної реалізації.

Тому ідеологічні цінності глобалістичної свідомості можуть оживати в основному завдяки їх відображенню в особливостях політичної культури, політичній поведінці населення як найбільш дієвого чинника розвитку політичної системи, зокрема системи державного управління. Трансформації політичних систем, систем управління державними органами у свою чергу справляють значний вплив на політичні, соціально-економічні, екологічні та інші глобальні процеси та спричиняють суттєві зміни у бік загострення, послаблення чи подолання різноманітних світових проблем. Таким чином, від рівня розвитку глобалістичної свідомості залежить ідеологічна спрямованість, активність політичної участі, що здійснюється для вирішення глобальних конфліктів інтересів, здатність людства знайти їх справедливе вирішення, забезпечити його повноцінний гармонійний розвиток.

Активізуючи когнітивні, оцінні, поведінкові та інші механізми політичної культури, глобалістична свідомість відчутніше, ніж будь-які

інституційні фактори, впливає на механізми державного управління, а отже – на процеси забезпечення військової, екологічної, продовольчої та інших видів світової безпеки. Порівняно з політичними та культурними факторами запобігання бойовим діям інституційні особливості Організації Об'єднаних Націй щодо їх значення для забезпечення військової безпеки у світі зазвичай відходять на другий план. Саме через слабкість вимог громадського миротворчого процесу цій впливовій міжнародній організації часто бракує політичної волі для прийняття відповідальних рішень, необхідних для забезпечення миру та стабільності в багатьох регіонах світу. Сьогоднішня військова агресія росії проти України не є винятком із правила, яке, на жаль, досі залишається без адекватної реакції ООН.

Одним із показників розвитку політичної культури суспільства є реалізація основних принципів свободи та демократії як основи повноцінного представництва інтересів більшості населення, дотримання прав людини та встановлення добробуту. Слід зазначити, що суспільне значення глобалістичної свідомості безпосередньо залежить від ступеня демократичності суспільства. Особливо вирішальної ваги глобалістична свідомість набуває в демократичних країнах. У сучасних розвинутих демократіях, де органи управління формуються на основі результатів загального, рівного волевиявлення громадян, що забезпечується прозорим і об'єктивним підрахунком голосів, стратегія держави, у тому числі зовнішньополітична, стає в тісну залежність від електоральних уявлень більшості населення і коригується з урахуванням основних особливостей політичної культури та глобалістичної свідомості суспільства.

Завдяки практичній реалізації демократичних принципів більшості, плюралізму, свободи, рівності та контролю вільно діючі засоби масової інформації дають громадянам можливість отримувати об'єктивну інформацію про особливості внутрішньої та зовнішньої політики держави. Це створює певну політичну компетенцію навіть у питаннях глобального характеру. Виходячи з цієї компетенції, політичні суб'єкти формують власні оцінки та ставлення до глобальних проблем через призму основних рис своєї глобалістичної свідомості й у разі розбіжностей із стратегічно важливими державними рішеннями можуть відкрито вимагати їх коригування чи повного скасування за допомогою успішного

виконання цих вимог. Тому в демократичному суспільстві, де громадяни здійснюють постійний і незалежний контроль за діями влади, глобалістична свідомість і політична культура зазвичай відіграють вирішальну роль у формуванні основних підходів держави до стратегії державного управління та вирішення глобальних проблем.

Дещо меншим ступенем впливу на глобальну стратегію держави має глобалістична свідомість в авторитарних і тоталітарних суспільствах, де громадяни не мають, як об'єктивної інформації про політичні події, оскільки в авторитарних суспільствах ЗМІ переважно знаходяться під жорстким державним контролем, так і можливості відкрито виступати проти рішень уряду без негативних наслідків для себе, таких як фізичні ушкодження, обмеження волі, звільнення та інші покарання. Важливість участі громадян у виборчому процесі за таких умов значно слабшає, що пояснюється широким використанням прийомів політичних маніпуляцій, однобічної роботи ЗМІ, використанням адміністративного ресурсу та фальсифікацією результатів виборів.

Водночас у державах з авторитарними політичними режимами, як і в усіх інших країнах світу, існують альтернативні джерела політичної інформації. Глобальні проблеми, особливо проблеми військово-політичного характеру, такі як війни, поширення терористичних актів, пов'язаних із людськими втратами, додатковими економічними витратами, вкрай негативно впливають на умови життя громадян, формуючи тим самим негативні оцінки війни та інші наслідки світових проблем. Як наслідок, суспільні настрої можуть вислизати від ЗМІ і набувати ознак небезпеки для подальшого існування режиму, що призведе до його повалення та втрати авторитарних рис у такому суспільстві. Фактично війна не є необхідною умовою для повалення авторитаризму; демократичні перетворення часто відбуваються в мирний час під впливом поширення демократичної політичної культури та розвиненої глобалістичної свідомості в суспільствах, що характеризуються підтримкою принципів і цінностей демократії. Так чи інакше, особливості глобалістичної свідомості населення в авторитарних країнах, хоча і в меншій мірі, ніж в демократичних, все ж у переважній більшості випадків враховуються владою.

Надзвичайно актуальним з точки зору забезпечення якісного державного управління та подо-

лання світових небезпек є вивчення типології глобалістичної свідомості як основи для об'єктивного аналізу можливих варіантів вирішення глобальних проблем, вибору та практичної реалізації найбільш оптимальних з них. Слід мати на увазі, що типологія політичної культури з точки зору стратегії вирішення політичних проблем на глобальному рівні може повністю збігатися з відповідною типологією глобалістичної свідомості. Типологічна тотожність цих понять ґрунтується на їх структурній схожості, що відображає специфічне коло глобальних проблем, пов'язаних з об'єктами як політичної культури, так і глобалістичної свідомості.

Слід виділити дві основні типології глобалістичної свідомості: загальну, критерієм якої є загальне ставлення до вирішення глобальних проблем людства, та спеціальну, засновану на сприйнятті та ставленні до одного з видів проблем глобального розвитку. На відміну від загальної, спеціальна типологія глобалістичної свідомості ґрунтується на ставленні до вузького, чітко визначеного кола глобальних проблем, таких як світове демографічне зростання, глобальна зміна клімату, забруднення та розповсюдження ядерної зброї.

Аналіз типології глобалістичної свідомості свідчить про її високу функціональну здатність активізувати мислення з метою пошуку ефективних шляхів подолання глобальних загроз та зосередження сил людства на реалізації окреслених планів гуманізації глобальних відносин. Ретельне вивчення впливу на ці процеси глобалістичної свідомості вимагає детального аналізу основних її функціональних характеристик.

Функції глобалістичної свідомості слід поділити на два основних типи: загальні та спеціальні. Загальні ототожнюються з функціями суспільної свідомості, які виконує глобалістична свідомість як її специфічна форма. До них належать такі функції: інформативна (надання інформації про процеси реальності), пізнавальна (отримання знань), творча (перетворення знань за допомогою мислення, уяви, фантазії), оцінювальна (визначення рівня смислу явищ і процесів за допомогою ціннісних стандартів), цільова функція (формування результату діяльності у вигляді образу). Крім того, до загальних функцій глобалістичної свідомості належать: смислоутворююча (формування смислів діяльності шляхом зіставлення життєвих реалій з цілями та ідеалами), організаційно-вольова

(концентрація духовних сил для досягнення мети), контрольно-регулююча (свідоме спостереження за діями суб'єкта, його адаптацією) та самоосвітня функція [5, 304-311].

Виконання глобалістичною свідомістю загальних функцій має свої особливості, які істотно відрізняються від ознак процесу реалізації функціонального призначення суспільної свідомості, оскільки функції глобалістичної свідомості спрямовані на відображення виключно глобальних проблем. Пізнавальна, творча, оцінна, цілепокладальна та інша функціональна діяльність з питань, не пов'язаних із загальнопланетними проблемами, не входять до функцій глобалістичної свідомості.

Особливість спеціальних функцій полягає в тому, що глобалістична свідомість відіграє провідну роль у їх здійсненні серед усіх форм суспільної свідомості. До особливих слід віднести такі функції глобалістичної свідомості:

- пізнавально-мотиваційна, сутність якої полягає у формуванні інтересу до пізнання глобальних проблем, їх причин, особливостей, наслідків та можливих способів вирішення;

- чуттєво-ціннісна, що передбачає формування глобальних цінностей гуманності, альтруїзму, справедливості, на основі яких розробляються фундаментальні підходи до справедливого вирішення проблем глобально-го розвитку;

- антиманіпулятивна, у тому числі формування стійкості до можливих маніпулятивних впливів на процеси формування глобалістичної свідомості людства;

- порівняльно-стратегічна, що означає порівняння вже практично здійсненої сьогодні діяльності людства щодо вирішення глобальних проблем з еталонними моделями такої діяльності з метою формування на цій основі загального бачення основних напрямів світової стратегії розвитку, необхідних для успішної гуманістичної діяльності, компенсації глобальних дисбалансів;

- представницька, включає формування суспільних вимог щодо ефективної налагодження роботи політичних органів для вирішення глобальних проблем, посилення зацікавленості політичних еліт у підвищенні ефективності державного управління та справедливому врегулюванні глобальних конфліктів інтересів;

- Мобілізаційна, сутність якої полягає у формуванні готовності до активних дій з метою зменшення негативного впливу та ефективного

вирішення глобальних проблем сучасності, зваженим урахуванням потреб усіх народів і соціальних груп;

- політико-культурна, що передбачає здійснення формуючого впливу на формування глобалістичних ознак політичної культури людства, розвиток практичної політичної поведінки як однієї з найефективніших форм прояву глобалістичної свідомості.

Результати досліджень функціональних властивостей глобалістичної свідомості підтверджують її вирішальну світову роль у процесі забезпечення справедливого державного управління, вирішення глобальних проблем, формуванні альтернативної цивілізації. Постійно тісно пов'язана з політичною культурою, глобалістичної свідомості є істотним чинником функціонального розвитку процесу державного управління.

Як відомо, до функцій політичної культури належать: пізнавальна (сприйняття дійсності), прогностична (прогнозування суспільно-політичного розвитку в майбутньому), моделююча (визначення методів і форм змін у суспільній системі), регулятивна (вплив на орієнтацію і діяльності суб'єктів), компенсаторна функція (заміна бажаного, але відсутнього в реальному житті суспільного явища). Розрізняють також інтегративну (об'єднання людей усередині суспільства на основі спільних поглядів, цінностей, ідеалів), представницьку (представництво і представлення певних політичних інтересів) і комунікативну (забезпечення взаємопов'язаності системи окремих елементів політичного ладу через функціонування постійної системи ціннісних орієнтацій) функції політичної культури [7, 222].

Порівняльний аналіз функціональних характеристик політичної культури та глобалістичної свідомості підтверджує, що політична культура, на відміну від глобалістичної свідомості, регулює переважно політичну сферу громадської участі та діяльності, а функції глобалістичної свідомості охоплюють усю глобальну проблематику.

Висновки. Глобалістична свідомість здійснює значний вплив на формування політичної культури, розвиток теорії та механізмів державного управління. Усвідомлення глобальних проблем, прогнозування їх майбутньої трансформації, регулятивне моделювання шляхів зміни глобальних тенденцій, публічна комунікація, інтеграція, політична адвокація в глобальному

масштабі – усі ці політичні та культурні процеси відбуваються під вирішальним впливом глобалістичної свідомості. Тому повноцінний розвиток політичної культури як чинника розвитку державного управління та вирішення світових політичних проблем неможливий без високо-розвиненої глобалістичної свідомості. Глобалістична свідомість є яскравим каталізатором і водночас найефективнішим інструментом формування у людства необхідної мотивації до порятунку цивілізації шляхом подолання проблем глобального розвитку. Висока актуальність досліджуваної проблеми визначає високі перспективи подальших наукових пошуків у напрямку вивчення шляхів розвитку глобалістичної свідомості населення світу, гуманізації її впливу на якість державного управління та розв'язання світових проблем.

Список використаної літератури:

1. Бебик В. М. Політична культура сучасної молоді / Бебик В. М., Головатий М. Ф., Ребкало В. А. – К.: А.Л.Д., 1996. – 112 с.
2. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. Філософія: Підручник: В 2 ч. – Ч. II. Актуальні проблеми сучасності. – К.: «Альтерпрес», 2002. – 480 с.
3. Колісниченко Р. М. Глобалістична свідомість: поняття, структура, типологія / Р. М. Колісниченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2012. – Вип. 9. – С. 117–124.
4. Нагорна Л. П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії / Нагорна Л. П. – К.: Стилос, 1997. – 278 с.
5. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III – IV рівнів акредитації. 2-е видання, виправлене і доповнене. – К.: «Каравела»; Львів: «Новий світ-2000», 2002. – 544 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
7. Політологія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За редакцією О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – К.: Видавничий центр «Академія», 1998 – 368 с.
8. Сазонов М. І. Політологія: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Сазонов М. І., Фісун О. А., Чигринов В. І. – Харків: Фоліо, 1998. – 735 с.
9. Сморгж Л.О. Філософія: Навч. Посібник / Л. О. Сморгж. – К.: Кондор, 2004. – 416 с.
10. Філософія: Навч. посіб. / Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – 455 с.

Kolisnichenko R. M., Semenets-Orlova I. A., Shvets K.P., Dakal A. V. Scientific analysis of the concept of "globalistic consciousness" in the dimension of the current stage of development mechanisms of public administration: theoretical review

Abstract: the concept of "globalist consciousness" in the dimension of the methodology of the science of public administration is studied. One of the fundamental structural differences between political culture and globalist consciousness is the presence of specific models of political behavior in the structure of political culture. Globalist consciousness includes only the basic components of political culture, such as political knowledge, values and beliefs, but does not include clear forms of political participation and political action, which stand out along with the system-forming components in the system of structural elements of political culture. Unlike political culture, globalist consciousness can only presuppose readiness for a certain type of political behavior, a step-by-step algorithm of actions related to the transformation of global problems, but not the political behavior itself and its models.

The authors emphasize that it is impossible not to take into account the substantive differences between the studied concepts. If the subject of political culture covers only the political life of mankind, the political problems of human development in their relationship with other spheres of public life, the globalist consciousness covers not only the reflection of political, but also environmental, socio-economic, demographic, medical and many other global problems, their comprehensive, comprehensive analysis in terms of various fields of science. In this context, the subject of globalist consciousness is much broader than the subject of political culture, which provides a holistic reflection of the diversity of global development issues.

It is determined that political culture encompasses a number of values, beliefs on political issues at all levels, from individual, group and social to international, regional and global issues. Whereas globalist consciousness focuses only on reflecting problems on a global scale, not covering all other levels of social problems. That is, depending on the level of problems considered, the object of globalist consciousness is narrower than the object of political culture, which helps to focus on the detailed study of global problems without being distracted by other lower-level problems.

Key words: *globalist consciousness, public administration, theory of public administration, mechanisms of public administration.*

УДК 338.518

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2021.3.12>

О. В. Полякова

кандидат економічних наук, доцент,
доцент Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права

К. О. Басенко

кандидат економічних наук,
доцент Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто й оцінено основні актуальні проблеми інституційного забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій у національну економіку. Проаналізовано сучасний стан інвестиційної привабливості національної економіки. Доведено, що структура іноземних інвестицій в Україні насамперед не є оптимальною та не відповідає структурі інвестицій, які розміщені безпосередньо у значній більшості розвинених країн. Встановлено, що основними негативними факторами, на яких сьогодні акцентують увагу інвестори є такі: завищений рівень корупції, досить слабка судова система, міграція робочої сили, тиск зі сторони правоохоронних органів, низький рівень дебіюрократизації бізнес-процесів, використання «турбо-режиму» у роботі законодавчої гілки влади. Основними позитивними моментами у сфері залучення інвестицій в національну економіку є: злагоджена стабілізація суспільно-політичної ситуації, активізація реформ у сфері ринку землі, актуалізація інструментарію механізму концесії, функціонування Вищого антикорупційного суду, відміна лімітів на проведення репатріації дивідендів. Обґрунтована необхідність поглиблення питання реалізації інституційних інструментів управління на основі використання інвестиційних ресурсів, підходи до визначення пріоритетності підприємств по залученню інвестицій, заходи регулювання розподілу цього виду ресурсів та інше. Досліджені та систематизовані напрями розвитку національної економіки на основі наукомістких підходів й інноваційних рішень. Обґрунтовано комплекс заходів, що реалізують завдання інституційного забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій у національну економіку. Запропоновано науково-практичні рекомендації щодо реалізації поточних та стратегічних орієнтирів удосконалення інституційного забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій у національну економіку. Стратегічний курс держави має полягати в тому, щоб на засадах галузевого протекціонізму здійснити перехід до вищої організації і ефективності галузей національної економіки з розвинутими виробничими силами, виробничими відносинами, налагодженим господарчим механізмом. У сучасних умовах проресивний розвиток національної економіки та її сировинної бази має відбуватися на основі аграрно-промислової інтеграції. Це має стати стратегічним курсом держави, націленим на докорінну, якісну трансформацію економіки.

Ключові слова: інституційне забезпечення, інвестиції, інвестиційний процес, розвиток економіки, державне управління, інновації.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого поширення кризових процесів у вітчизняній соціально-економічній системі й невизначеності зовнішнього середовища господарювання економіка потребує поживлення інвестиційних процесів з метою збереження й зростання ВВП, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках та, загалом, забезпечення населення якісними, доступними якісними продуктами й послугами

у достатній кількості, що є запорукою стабілізації ситуації у суспільстві. Недостатність власних ресурсів й невідповідність національної економіки до роботи в умовах функціонування міжнародної конкуренції призвели до суттєвого зниження обсягів виробництва, старіння основних фондів, стрімкого погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання.

Існуючі інституційні засади державного управління у сфері залучення інвестицій для

розвитку національної економіки вимагають адаптації до умов глобалізації для безпосереднього використання в динамічних умовах економічного середовища. Потребують суттєвого поглиблення питання реалізації інституційних інструментів управління на основі використання інвестиційних ресурсів, підходи до визначення пріоритетності підприємств по залученню інвестицій, заходи регулювання розподілу цього виду ресурсів та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституціональні зміни широко досліджуються у економічній науці. Вагомий внесок у розробку змін національної економіки надали В. Базилевич, Н. Бутенко, Г. Ватаманюк, В. Геєць, С. Захарін, І. Малий, О. Прутська, О. Яременко. Сукупність питань, які пов'язані із аналізом проблем щодо інституційного забезпечення інвестиційної діяльності в національній економіці, знайшла відбиття в наукових публікаціях таких дослідників: І. Балабанов, Р. Бойко, О. Гарфопова, Б. Гриньов, К. Ілляшенко, П. Микитюк, Стоянова-Коваль С.С., В. Онегіна, Л. Федупова та інші відомі вчені.

Незважаючи на широкий спектр напрямків дослідження особливостей інституційного регулювання інвестиційних процесів, у працях зазначених учених практично не знайшли відображення питання визначення теоретичних і практичних аспектів еволюційного розвитку інституційної системи економіки й, зокрема, стратегічних імперативів інституційного забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій у національну економі-

ку, перебуває на початковій стадії й потребує додаткової уваги.

Метою статті є дослідження перспективних напрямів удосконалення інституційного забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій у національну економіку.

Виклад основного матеріалу. Україна визнана світовим співтовариством як країна з ринковою економікою. Останнім часом міжнародні рейтингові агентства регулярно повідомляють про підвищення кредитних рейтингів України й поліпшення прогнозів стану української економіки. Намітилася тенденція на повернення капіталу, вивезеного з України. Офшорні зони стають одним з найважливіших джерел іноземних інвестицій в українську економіку. На фінансовому ринку України з'являються нові інституціональні інвестори: пенсійні й страхові фонди. Ринок корпоративних паперів стає важливим джерелом інвестиційних ресурсів для великих компаній України. За роки реформ найбільшими українськими корпораціями, пов'язаними з експортом продовольчих ресурсів, накопичений капітал, що вимагає диверсифікованості в інші галузі економіки [1].

Приєднання України до складу СОТ у 2008 р. насамперед сформувало необхідні передумови для налагодження інвестиційного клімату й мало слугувати позитивним сигналом для залучення іноземних інвесторів. Адже зобов'язання України на етапі приєднання безпосередньо стосувалися основних гарантій щодо захисту прав інвесторів. Україною було приведено національну систему звітності до встановлених

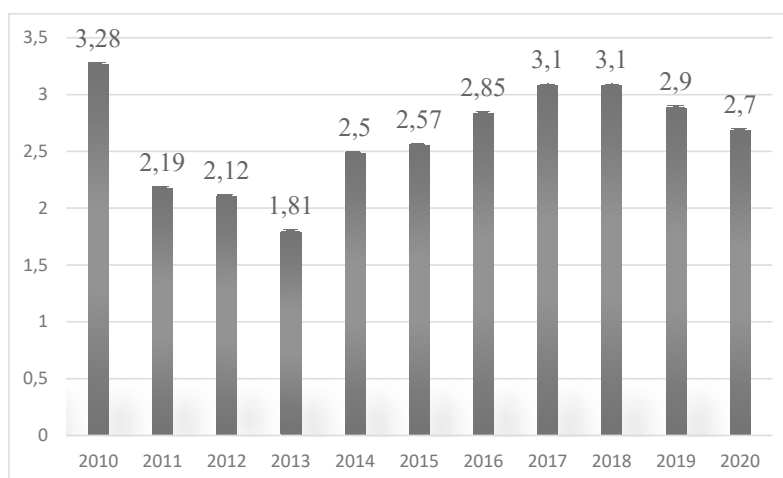

Рис. 1. Динаміка індексу інвестиційної привабливості за 2010-2020 роки (середнє значення)*

*Джерело: [2].

міжнародних стандартів. Починаючи із 2013 р. ключовим для інвесторів повинно було стати підписання безпосередньо Угоди про асоціацію із ЄС, однак відмова країни від проведення підписання стала ключовою причиною для стрімкого погіршення рівня індексу інвестиційної привабливості аж на 1,8 бала (рис. 1) [2].

Починаючи із 2016 р. Європейською Бізнес Асоціацією було відмічено покращення цього індексу до практично 2,9 балів (представленої за 5-бальною шкалою). Отримана оцінка не є звичайно високою, однак дає сподівання на перспективу у активізації іноземних інвесторів для України. Основними негативними причинами, на яких сьогодні акцентують увагу інвестори є такі: завищений рівень корупції, досить слабка судова система, міграція робочої сили, тиск зі сторони правоохоронних органів, низький рівень дебюрократизації бізнес-процесів, використання «турбо-режиму» у роботі законодавчої гілки влади. Основними позитивними моментами є: злагоджена стабілізація суспільно-політичної ситуації, активізація реформ у сфері ринку землі, актуалізація інструментарію механізму концесії, функціонування Вищого

антикорупційного суду, відміна лімітів на проведення репатріації дивідендів [2].

Виходячи із проведеного аналізу бачимо, що структура іноземних інвестицій в Україні насамперед не є оптимальною цим самим не відповідаючи структурі інвестицій, які розміщені безпосередньо у значній більшості розвинених країн. Національній економіці актуальними є інвестиції із країн, які є безпосередньо технологічними лідерами, зазвичай «старих» країн-членів ЄС (насамперед це Франція, Італія і Німеччина), США і Японія, які є також лідерами у виробництві товарів із досить високою часткою представленої доданої вартості. Таким чином, для України у контексті введення у практичну дію Угоди про ПЗВТ із ЄС, тобто положень про нейтралізацію тарифних бар'єрів у налагодженні взаємної торгівлі відповідних країн-учасниць, стратегічними завданням є побудова ефективних й гідних існуючому потенціалу України зв'язків із ЄС [2-3]. Також важливою є й «якість» залучених ПІІ, тобто напрямів їх спрямування (рис. 2).

Незважаючи на те, що ПІІ практично присутні у різних галузях національної економіки, їх безпосередній розподіл не є належним чином

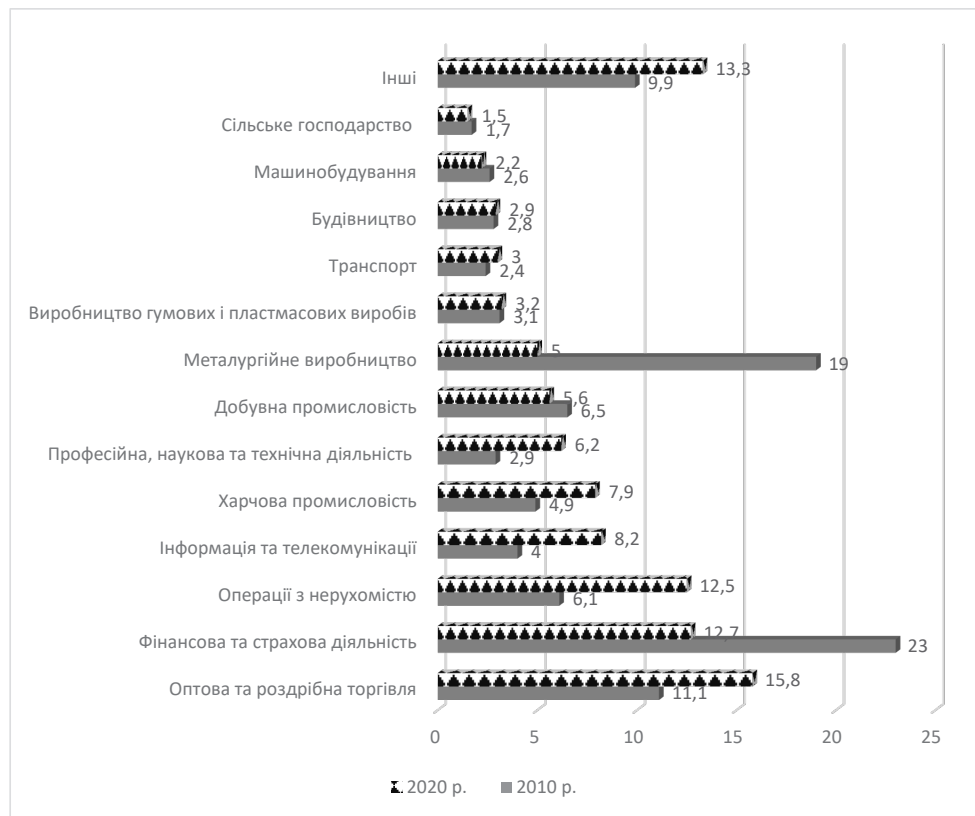

Рис. 2. Галузева структура розподілу ПІІ, у %*

*Джерело: [2].

збалансованим, тоді як сектори, які обираються іноземними інвесторами, зазвичай не відповідають сучасним соціально-економічним інтересам країни: тобто останніми роками ПІІ, що надходили в Україну все частіше булть орієнтовані на фінансову й торговельну сфери, і все менше на розвиток реального сектору економіки.

Із кожним роком представлена галузева структура надходження ПІІ мала тенденцію до зміни. Інвестиційно привабливою насамперед для іноземних інвесторів за 2019-2020 роки була саме промисловість: так на підприємствах промисловості станом на кінець 2020 р. було сконцентровано практично 11 595,9 млн дол (32,4 %) ПІІ, із яких суттєва частка – 74 % (8 609,3 млн дол) – зорієнтована на підприємства переробної промисловості. Зазвичай ПІІ направлено у виробництво різних продуктів харчування й споживчих товарів (таких марок: JTI, Phillip Morris, Procter & Gamble, Nestle, Mondeles International) залишаючись привабливим для відповідних іноземних інвесторів на основі стабільного попиту.

У свою чергу, іноземні інвестори в Україні насамперед орієнтуються на внутрішній ринок, а саме, сектори зі більш швидким обігом капіталу, що не пов'язані із зовнішньою торгівлею, а також не потребують довгострокових капіталовкладень та певним чином освоєння інноваційних технологій – оптову й роздрібну торгівлю (практично акумульовано 5 662,5 млн дол, або це 15,8 % від загального обсягу), фінансову й страхову діяльність (4 557,6 млн дол, або це 12,7 %), й операції із нерухомим майном (4 495,7 млн дол, або це 12,5 %).

Враховуючи проведений аналіз, нами обґрунтовано концептуальні підходи щодо формування напрямів інституційного забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій у національну економіку. Успішна реалізація таких напрямів насамперед залежить від забезпечення сталого розвитку національної економіки на основі імплементації наукомістких підходів та інноваційних рішень. Ключовими перспективними напрямками у такій сфері є:

– розробка інноваційних технологій та устаткування, що певним чином забезпечують глибоку, комплексну, енерго- й ресурсозберігаючу переробку для сільськогосподарської сировини на основі використання сучасних фізико-хімічних та електрофізичних способів (наприклад мембранні, екструзійно-гідролітичні, кавітаційні, гіпербаричні, біотехнологічні тощо) для

розвитку екологічно безпечного виробництва важливих у соціальному аспекті продуктів із різними функціональними властивостями;

– генерування на основі інноваційних досягнень науки генетики, мікробіології, також нанотехнологій та інформатики, специфічних принципів технологій виробництва якісно нових, імпортозаміщуючих товарів та послуг зі орієнтованою зміною складу та властивостей;

– удосконалювання біотехнологічних процесів щодо переробки сільськогосподарської сировини, отримання нових видів продуктів підвищеної харчової та біологічної цінності із використанням високоактивних рекомбінантних і мутантних штамів й консорціумів мікроорганізмів;

– розробка наукових основ прижиттєвого формування заданих якісних і функціональних характеристик сировини тваринного й рослинного походження із метою створення диференційованих технологій її переробки та зберігання для забезпечення стабільної якості, практичної збереженості й мінімізації втрат цільової продукції;

– формування інтегральної системи моніторингу, організації управління, контролю за безпекою і якістю сировини й готових продуктів на різних етапах, включаючи виробництво, технологій зберігання, транспортування та напрямів реалізацію;

– налагодження механізму використання як вторинної сировини відходів від основного виробництва продуктів промислової переробки [4-5].

Як результат проведеного дослідження запропоновано сукупність заходів, які реалізують інституційні можливості нашої держави щодо активізації інвестиційних процесів харчової промисловості, які будуть сприяти подальшому динамічному розвитку економіки України відповідно до ринкових принципів, а саме: обґрунтовано заходи щодо рекапіталізації харчових підприємств і відновлення їх інвестиційної привабливості, а також формування інституційного середовища, що сприяє активізації участі підприємств в інвестиційних процесах; заходів щодо залучення банківського сектору до інституційного забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій у національну економіку (банків, інвестиційних компаній, державного і недержавних пенсійних фондів, різних страхових компаній й інших фінансових інститутів); стратегічні заходи щодо активізації безпосередньої участі іноземних інвесторів в інвестиційних процесах національної економіки (рис.3).

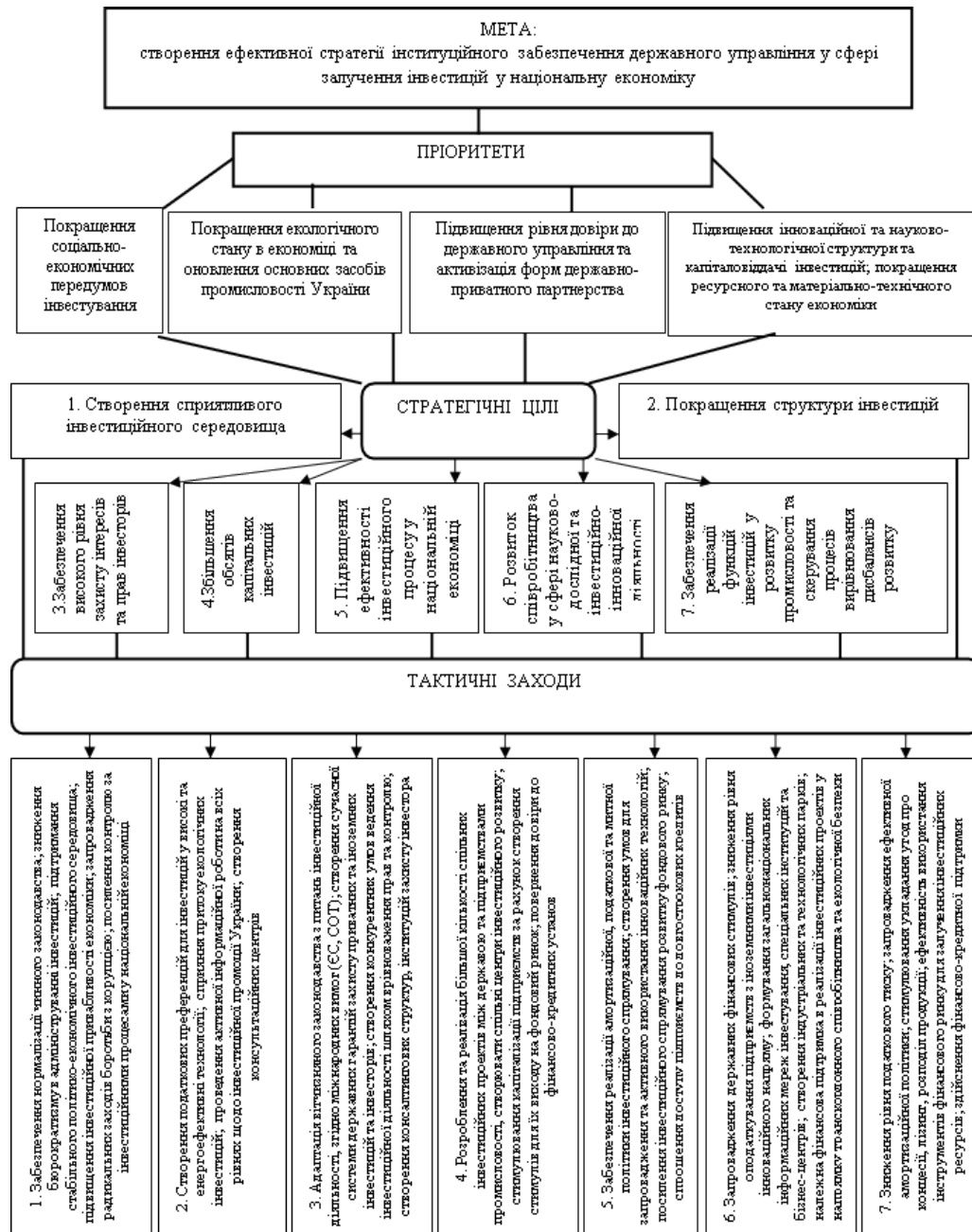

Рис. 3. Напрями удосконалення інституційного забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій у національну економіку*

*Джерело: побудовано авторами

Оцінку ефективності реалізації визначених напрямів доцільно проводити на основі використання цільових індикаторів, які дозволяють відслідковувати динаміку розвитку національної економіки. Це має стати стратегічним курсом держави, націленим на докорінну, якісну трансформацію економіки. Підйом національної економіки на принципово новий організаційно-економічний рівень, інтенсифікація розвитку, досягнення світового рівня якості продукції, захист прав спо-

живачів, продуктивності і ефективності виробництва є орієнтиром, рубежем розвитку [6-7].

Для реалізації стратегічних імперативів слід сформулювати систему цілей розвитку з точки зору інтересів держави. Вищою ціллю інституційного забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій у національну економіку є задоволення соціально-економічних інтересів населення [8]. Стратегічний курс держави має полягати в тому, щоб на засадах галузевого протекціонізму

здійснити перехід до вищої організації і ефективності галузей національної економіки з розвинутими виробничими силами, виробничими відносинами, налагодженим господарчим механізмом.

Висновки. Успішна реалізація вищевикладених стратегічних рекомендацій щодо удосконалення інституційного забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій у національну економіку із урахуванням виявлених умов і факторів їх розвитку дозволить поліпшити постачання в національну економіку сучасної техніки в необхідній кількості високої якості; збільшити обсяги виробництва й реалізації послуг; активувати залучення інвестиційних ресурсів з недержавних джерел у розвиток інфраструктури, реконструкцію бізнесу; підвищити техніко-технологічний рівень виробництва; збільшити конкурентоспроможності товарів та послуг на міжнародному ринку за рахунок освоєння інновацій.

Список використаної літератури:

1. Василюк О.Б. Іноземне інвестування: загрози економічній безпеці України. Економіко-правовий часопис. 2016. Вип. 1. С. 12-22.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Ткаченко Т., Шевчук Н., Гончарук І. Напрямки оптимізації інвестиційної діяльності підприємства. Агросвіт. 2017. № 7. С. 45-48.
4. Топ-менеджери погіршили оцінку інвестиційної привабливості України. URL: <https://eba.com.ua/top-menedzhery-pogirshlyly-otsinku-investyivablyvosti-ukrayiny>
5. Харчук С. А. Стан інвестиційної діяльності підприємств України в умовах економічної нестабільності. Журнал «Економіка та держава». 2020. №1. С. 66-72.
6. Бурлака Н.І. Розвиток інвестиційної діяльності підприємств України. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 8. С. 37-44.
7. Міжнародний центр перспективних досліджень. Перспективні дослідження підготовлено Консорціумом Flemings/SARS. 2017. №11. С.25-36.
8. Оболенський О. Ю. Перспективи залучення прямих іноземних інвестицій у національну економіку. Економіка і регіон. 2014. № 3 (46). С. 8-14.

Polyakova O., Basenko K. Institutional support of public administration in the field of attracting investment in the national economy

The article considers and assesses the main current problems of institutional support of public administration in the field of attracting investments into the national economy. The current state of investment attractiveness of the national economy is analyzed. It is proved that the structure of foreign investment in Ukraine is not optimal and does not correspond to the structure of investments, which are located directly in the vast majority of developed countries. It is established that the main negative factors that investors focus on today are: high levels of corruption, rather weak judicial system, labor migration, pressure from law enforcement agencies, low level of debureaucratization of business processes, use of "turbo mode" in work legislative branch of government. The main positive aspects of attracting investment in the national economy are: coordinated stabilization of the socio-political situation, intensification of reforms in the land market, updating the tools of the concession mechanism, the functioning of the Supreme Anti-Corruption Court, abolition of dividend repatriation limits. The necessity of deepening the issue of implementation of institutional management tools based on the use of investment resources, approaches to determining the priority of enterprises to attract investment, measures to regulate the distribution of this type of resources and more. The directions of development of the national economy on the basis of knowledge-intensive approaches and innovative solutions are researched and systematized. A set of measures that implement the tasks of institutional support of public administration in the field of attracting investment in the national economy is substantiated. Scientific and practical recommendations for the implementation of current and strategic guidelines for improving the institutional support of public administration in the field of attracting investment in the national economy are offered. The strategic course of the state should be to make the transition to higher organization and efficiency of the branches of the national economy with developed productive forces, production relations, and an established economic mechanism on the basis of sectoral protectionism. In modern conditions, the progressive development of the national economy and its raw material base should take place on the basis of agricultural and industrial integration. This should become a strategic course of the state aimed at fundamental, qualitative transformation of the economy.

Key words: institutional support, investments, investment process, economic development, public administration, innovations.

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2021.3.13>

К. В. Малишев

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри права та правоохоронної діяльності
Державного університету «Житомирська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ ЯК ОДНІЄЇ З СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ДОСЛІДЖУВАНІЙ СФЕРІ

В усі часи реалізація державної політики відображається в економічній безпеці країн. Слід врахувати, що економічна безпека завжди базується, передусім, на діяльності правоохоронної системи, яка становить її фундаментальну основу. Кожен державний орган як організаційна структура, повинен забезпечувати виконання функціональних обов'язків, що відповідають законодавчому забезпеченню та посадовим зобов'язанням в розрізі: штатного розкладу, власних специфічних функцій, які перебувають під постійним впливом різних факторів, потерпають від змін та ускладнень. Правоохоронна система України повинна забезпечувати економічну стабільність нашої країни, захищати від зовнішнього тиску протиправних дій, підпорядковуватись державній політиці.

Виконання державної політики щодо особливостей функціонування правоохоронної системи потребує налагодження процесу формування, використання та контролю усіх наявних публічних фінансових ресурсів. Отже, особливості фінансування правоохоронної системи є важливим напрямом фінансової діяльності держави. Фінансування правоохоронної системи завжди ґрунтується на принципах верховенства права, які проголошені Конституцією України. Становлений правовий порядок особливостей фінансування правоохоронної системи базується лише на бюджетному фінансуванні, про що свідчать видатки з Державного бюджету України. Саме кошти державного бюджету є єдиним джерелом фінансування правоохоронної системи, яка є складовою державної політики. В Україні розпорядження виділеними коштами покладається на Міністерство внутрішніх справ України.

Досліджуючи безліч наукових праць, ми поділяємо їх погляди щодо недоліків у формулюванні принципів бюджетної системи, що функціонують відповідно до чинного законодавства. Вважаємо, що при визначенні особливостей фінансування правоохоронної системи спираються на принципи бюджетно-процесуального права та на особливості організації фінансування правоохоронної системи в бюджетних правовідносинах.

Так як правоохоронні органи забезпечують нормальне функціонування держави та життєдіяльність суспільства, від результатів їх діяльності залежить рівень правопорядку в країні. Тому ефективність та результативність їх діяльності є основним стратегічним напрямком розвитку добробуту населення та безпеки країни. Для забезпечення відповідного рівня роботи правоохоронних органів необхідно здійснювати належне їх фінансування.

Ключові слова: правоохоронні органи, правоохоронна діяльність, правоохоронна система, держава, державне управління, державна політика.

Постановка проблеми. Розвиток України як сильної, незалежної держави характеризується багатьма особливостями у всіх сферах суспільного життя, зокрема й у сфері правоохоронної діяльності. Особливістю функціонування правоохоронної системи є проблеми фінансового характеру як складової державної політики. Тому існує необхідність розгляду показників фінансового забезпечення суб'єктів правоохоронної діяльності.

Мета статті – визначити та дослідити показники фінансового забезпечення правоохоронної системи.

Виклад основного матеріалу. Правоохоронні органи забезпечують нормальне функціонування держави та життєдіяльність суспільства. Правоохоронна система повинна базуватись на принципі цільового використання бюджетних коштів, тому першим етапом нашого дослідження є аналіз планових та фактичних показників фінансового забезпечення правоохоронної системи.

Таблиця 1.1

Планові та фактичні показники фінансового забезпечення функціональної діяльності за КФКВБ 0300 «Громадський порядок, безпека та судова влада» (2007 – 2010 рр.) [1]

млн. грн.

Рік	Показники фінансового забезпечення			
	План	Факт	У тому числі 0370 «дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади»	
			План	Факт
2007	18647	18315	31	30
2008	25698	24871	38	37
2009	25235	24159	35	33
2010	29298	28571	24	23

Згідно даних представлених в табл. 2.8 протягом досліджуваного періоду прослідковується та зберігається тенденція до недовиконання плану фінансового забезпечення КФКВБ 0300 «Громадський порядок, безпека та судова влада», а також 0370 «Дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади». Так, у 2007 році фактичний показник фінансового забезпечення становив 18315 млн. грн., що на 1,8% менше, ніж було заплановано, у 2008 році – на 3,2% менше, у 2009 році – на 4,2% менше, у 2010 році – на 2,5% менше. Така ж сама ситуація стосується і показників фінансового забезпечення КФКВБ 0370 «Дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади». У 2007 році фактичний показник фінансового забезпечення менший за плановий на 3,2%, у 2008 році – на 2,6%, у 2009 році – на 5,7%, у 2010 році – на 4,2 % відповідно. Тобто, невиконання планових показників фінансового забезпечення за КФКВБ 0300 «Громадський порядок, безпека та судова влада» було нижчим за рівень недовиконання планових показників за фінансуванням наукових досліджень в зазначеній сфері, про що свідчить рис. 1.1.

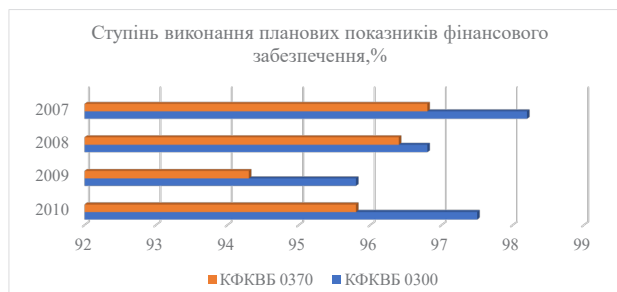

Рис. 1.1. Виконання планових показників фінансового забезпечення щодо КФКВБ 0300, у тому числі 0370 (2007 – 2010 рр.)

Як бачимо на рис. 1.1. найбільший відсоток виконання планових показників фінансо-

вого забезпечення КФКВБ 0300 «Громадський порядок, безпека та судова влада» та наукових досліджень у цій сфері були зафіксовані у 2007 році. У 2008 і 2009 роках прослідковується тенденція до спаду фінансування досліджуваних сфер. У 2010 році ступінь виконання планових показників фінансового забезпечення збільшився для обох сфер діяльності.

Рис. 1.2. Співвідношення видатків державного бюджету за КФКВБ 0300 та 0370 (2007-2010 рр.).

На рис. 2.12. відображено співвідношення видатків державного бюджету за КФКВБ 0300 «Громадський порядок, безпека та судова влада» та 0370 «Дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади». Для обох сфер існувала чітка тенденція до зниження видатків держави. Також, варто зазначити, що видатки на дослідження сфери громадського порядку дуже мізерні.

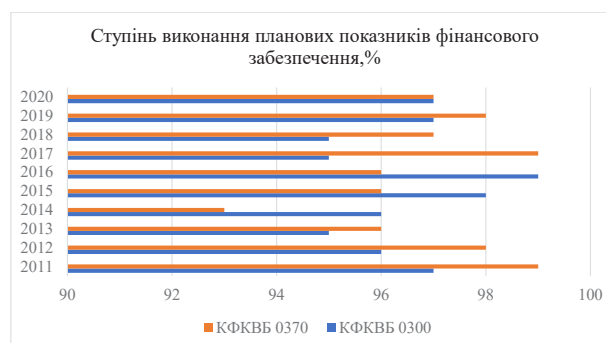

Рис. 1.3. Виконання планових показників фінансового забезпечення щодо КФКВБ 0300, у тому числі 0370 (2011 – 2020 рр.)

У період з 2011 по 2020 роки, так само як у 2007-2010 рр., зберігається ситуація коливання недовиконання планових показників. Незважаючи на те, що наукові дослідження мають значний вплив на розвиток управлінських механізмів та держави в цілому, фактичні показники фінансового забезпечення значно менші ніж планові, так у 2014 р. недовиконання планового обсягу фінансування становить майже 7%, що негативно відображається на дослідженнях у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади. Недовиконання планових показників прослідковується також за КФКВБ 0300. Так у 2013 р., 2017 р. та 2018 р. недовиконання планового обсягу фінансування становить 5%.

У табл. 1.2 відображені дані про обсяг фінансування діяльності за КФКВБ 0300 та 0370. Варто зазначити, що загальний обсяг видатків державного бюджету на забезпечення обох сфер діяльності виріс у декілька разів у 2020 році порівняно з 2011 роком. Але, незважаючи на таку позитивну динаміку, існує негативне відхилення фактичних показників від планових, що чітко зображено на рис. 1.4. Наступним кроком проаналізуємо співвідношення видатків державного бюджету за КФКВБ 0300 та 0370 у 2011-2020 рр.

Як бачимо, питома вага видатків на наукові дослідження протягом 2011-2020 рр. є дуже мізерною та коливається в межах до 1%.

Таблиця 1.2

Планові та фактичні показники щодо фінансового забезпечення функціональної діяльності за КФКВБ 0300 “Громадський порядок, безпека та судова влада” (2011 – 2020 рр.) [1]

млн.грн.

Рік	Показники фінансового забезпечення							
	План	Факт	Відхилення		У тому числі 0370 “дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади”			
			+/-	%	План	Факт	Відхилення	
							+/-	%
2011	33307	32415	-892	3	86	85	-1	1
2012	38161	36470	-1691	4	339	334	-5	1
2013	41534	39409	-2125	5	155	150	-5	3
2014	46650	44619	-2031	4	145	135	-10	7
2015	55810	54643	-1167	2	142	136	-6	4
2016	72526	71670	-856	1	168	162	-6	4
2017	92083	87850	-4233	5	73	72	-1	1
2018	123477	116876	-6601	5	90	88	-2	2
2019	146730	142390	-4340	3	108	106	-2	2
2020	162582	157676	-4906	3	146	142	-4	3

Рис. 1.4. Співвідношення видатків державного бюджету за КФКВБ 0300 та 0370 (2011-2020 рр.).

Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України» видатки бюджету можуть класифікуватися за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків). На рис. 1.5 відображена відомча класифікація видатків за суб'єктами правоохоронної діяльності.

Рис. 1.5. Перелік кодів відомчої класифікації видатків бюджету за суб'єктами правоохоронної діяльності

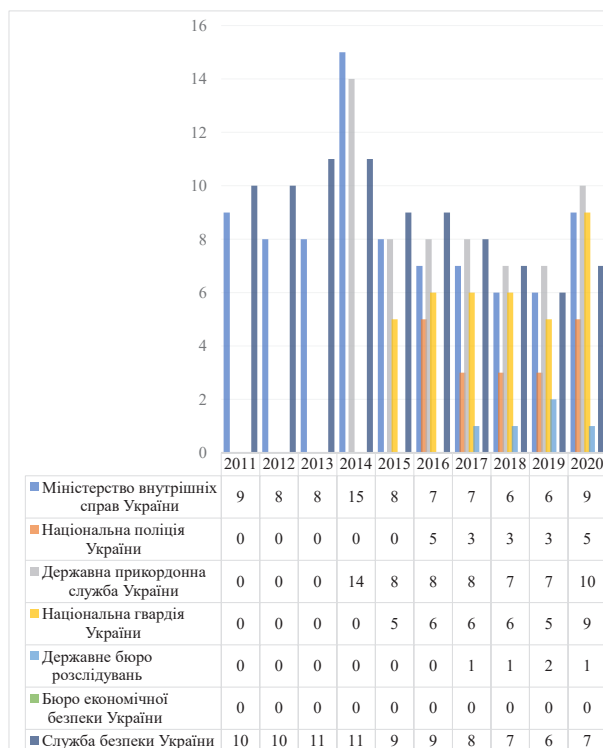

Рис. 1.5. Кількість бюджетних програм за суб'єктами правоохоронної діяльності

Основними суб'єктами правоохоронної діяльності є Міністерство внутрішніх справ України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України та Служба безпеки України. За допомогою даної класифікації та кодів ведеться реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів. Наступним кроком проаналізуємо кількість бюджетних програм за суб'єктами правоохоронної діяльності.

Отже, найбільшу кількість бюджетних програм мають Міністерство та Служба безпеки України. Найбільшу кількість програм було запроваджено у 2014 році. Після подій Революції гідності, у 2015 році інші суб'єкти правоохоронної діяльності почали реалізовувати власні програми, що спрямовані на підтримку розвитку суспільства. Так, у 2015 році розпочалося фінансування програм Національної гвардії України, у 2016 році – Національної поліції України, у 2017 році – Державного бюро розслідувань. Варто зазначити, що Бюро економічної безпеки України було утворено тільки у 2021 році, що пояснює відсутність бюджетних програм протягом досліджуваного періоду.

Розглянемо детальніше бюджетні програми суб'єктів правоохоронної діяльності (табл. 1.3).

На рис. 1.4 та 1.5. представлені дані про обсяг фінансування бюджетних програм МВС України. Так, найбільше фінансування отримали програми спрямовані на забезпечення захисту прав і свобод громадян, суспільства і держави від протиправних посягань, охорону громадського порядку та протидію незаконній міграції, підготовку кадрів для органів внутрішніх справ вищими закладами освіти III і IV рівнів акредитації. Одноразово було здійснено фінансування у 2013 році на: закупівлю озброєння та військової техніки у розмірі 291 млн. грн., проведення невідкладних заходів щодо забезпечення національної безпеки – 2176 млн. грн., закупівля спеціальних засобів індивідуального захисту, речового майна, майна продовольчої служби та військової техніки для потреб органів внутрішніх справ та Національної гвардії – 199 млн. грн.. У 2020 році було здійснено фінансування програм пов'язаних із забезпечення засобами індивідуального захисту під час здійснення протиепідемічних заходів з протидії поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19.

На рис. 1.6 відображений обсяг фінансового забезпечення бюджетних програм Національної поліції України. Найбільший обсяг фінансуван-

Таблиця 1.3

Перелік кодів бюджетних програм правоохоронних органів України (2011-2020 рр.)

КПБКВ	Назва бюджетної програми
МВС	
1001010	Керівництво та управління діяльністю органів внутрішніх справ
1001030	Створення та впровадження Національної автоматизованої інформаційної системи Департаменту державної автомобільної інспекції України
1001050	Забезпечення захисту прав і свобод громадян, суспільства і держави від протиправних посягань, охорона громадського порядку та протидія незаконній міграції
1001070	Участь органів внутрішніх справ у міжнародних миротворчих операціях
1001080	Підготовка кадрів для органів внутрішніх справ вищими закладами освіти III і IV рівнів акредитації
1001100	Медичне забезпечення працівників, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ
1001130	Дошкільна освіта та заходи з позашкільної роботи з дітьми працівників, осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ
1001170	Наукове та інформаційно-аналітичне забезпечення заходів по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією
1001200	Державна підтримка фізкультурно-спортивного товариства "Динамо" України на організацію та проведення роботи з розвитку фізичної культури і спорту серед працівників і військовослужбовців правоохоронних органів
1001210	Видатки для Міністерства внутрішніх справ України на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави
1001220	Створення єдиної авіаційної системи безпеки та цивільного захисту
1001240	Здійснення доплати медичним та іншим працівникам закладів охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України, які безпосередньо зайняті на роботах з ліквідації захворювання гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2 за рахунок коштів, виділених з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками
1001700	Виплата додаткового грошового забезпечення військовослужбовцям внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ, які проходять службу на території Автономної Республіки Крим
1001710	Проведення навчальних зборів з громадянами України, що проходять службу у військовому резерві внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ
1001720	Забезпечення діяльності органів внутрішніх справ та Національної гвардії України
1001730	Проведення антитерористичних операцій, інших спеціальних заходів та забезпечення правопорядку на державному кордоні
1001740	Закупівля спеціальних засобів індивідуального захисту, речового майна, майна продовольчої служби та військової техніки для потреб органів внутрішніх справ та Національної гвардії
1001750	Закупівля озброєння та військової техніки
1001760	Проведення невідкладних заходів щодо забезпечення національної безпеки
1001700	Забезпечення засобами індивідуального захисту під час здійснення протиепідемічних заходів з протидії поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на території України
1001710	Закупівля засобів індивідуального захисту та медичного обладнання з метою проведення санітарно-карантинного контролю в умовах пандемії внаслідок поширення коронавірусу на території України
Національна поліція	
1007010	Керівництво та управління діяльністю Національної поліції України
1007020	Забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, участь у міжнародних миротворчих операціях
1007030	Дошкільна освіта та заходи з позашкільної роботи з дітьми поліцейських та працівників Національної поліції України
1007040	Видатки для Національної поліції України на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави
1007060	Здійснення доплати поліцейським, які забезпечують життєдіяльність населення на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, за рахунок коштів, виділених з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками

1007700	Закупівля автомобілів підвищеної прохідності для забезпечення підрозділів Національної поліції, що виконують завдання в зоні проведення антитерористичної операції
1007710	Проведення невідкладних заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, яка виникла у червні 2020 року на території західних областей України
Державна прикордонна служба України	
1002010	Керівництво та управління у сфері охорони державного кордону України
1002030	Матеріально-технічне забезпечення Державної прикордонної служби України та утримання її особового складу
1002060	Підготовка кадрів та підвищення кваліфікації Національною академією Державної прикордонної служби України
1002070	Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Державної прикордонної служби України
1002080	Розвиток Державної прикордонної служби України
1002100	Облаштування та реконструкція державного кордону
1002110	Розвідувальна діяльність у сфері захисту державного кордону
1002120	Заходи з інженерно-технічного облаштування кордону
1002130	Видатки для Адміністрації Державної прикордонної служби України на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави
1002150	Створення системи охорони морських кордонів
1002170	Здійснення доплати військовослужбовцям Державної прикордонної служби України, які забезпечують життєдіяльність населення на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, медичним та іншим працівникам, які безпосередньо зайняті на роботах з ліквідації захворювання, за рахунок коштів, виділених з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками
1002600	Реалізація проекту з модернізації автоматизованих систем прикордонного контролю
1002700	Виплата додаткового грошового забезпечення військовослужбовцям Державної прикордонної служби, які проходять службу на території Автономної Республіки Крим
1002710	Проведення невідкладних заходів щодо забезпечення національної безпеки
1002720	Проведення антитерористичних операцій, інших спеціальних заходів та забезпечення правопорядку на державному кордоні
1002730	Виплата одноразової грошової допомоги членам сімей загиблих військовослужбовців Державної прикордонної служби
1002740	Виплата грошового забезпечення та забезпечення харчуванням військовослужбовців Державної прикордонної служби
1002750	Закупівля озброєння та військової техніки
1002800	Будівництво, реконструкція та капітальний ремонт об'єктів Державної прикордонної служби України
Національна гвардія України	
1003010	Керівництво та управління Національною гвардією України
1003020	Забезпечення виконання завдань та функцій Національної гвардії України
1003070	Підготовка кадрів для Національної гвардії України закладами вищої освіти
1003080	Стационарне лікування військовослужбовців Національної гвардії України у власних медичних закладах
1003090	Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Національної гвардії України
1003100	Видатки для Національної гвардії України на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави
1003120	Здійснення доплати військовослужбовцям Національної гвардії, які забезпечують життєдіяльність населення на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, за рахунок коштів, виділених з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками
1003700	Відшкодування витрат із здійснення заходів, пов'язаних із забезпеченням обсервації громадян України та членів їх сімей, евакуйованих з провінції Хубей Китайської Народної Республіки, медичним центром "Нові Санжари" Національної гвардії (Полтавська область)
1003710	Забезпечення засобами індивідуального захисту під час здійснення протиепідемічних заходів з протидії поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на території України

1003720	Проведення невідкладних заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, яка виникла у червні 2020 року на території західних областей України
1003730	Надання гуманітарної допомоги Ліванській Республіці
Державне бюро розслідувань України	
6421010	Забезпечення діяльності Державного бюро розслідувань
6421700	Придбання транспортних засобів
Служба безпеки України	
6521010	Забезпечення заходів у сфері безпеки держави та функціонування органів системи Служби безпеки України
6521030	Наукова діяльність у сфері забезпечення державної безпеки, дослідження та розробки спеціальної техніки
6521040	Забезпечення перебування за кордоном працівників органів державної влади
6521050	Медичне обслуговування і оздоровлення особового складу та утримання закладів дошкільної освіти Служби безпеки України
6521070	Підготовка та перепідготовка кадрів Служби безпеки України вищими навчальними закладами III та IV рівнів акредитації
6521090	Утримання закладів дошкільної освіти Служби безпеки України
6521100	Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Служби безпеки України
6521200	Забезпечення заходів спеціальними підрозділами у боротьбі з організованою злочинністю та корупцією Служби безпеки України
6521220	Боротьба з тероризмом на території України
6521230	Видатки для Служби безпеки України на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави
6521700	Проведення невідкладних заходів
6521710	Проведення антитерористичних операцій, інших спеціальних заходів та забезпечення правопорядку на державному кордоні
6521800	Капітальний ремонт об'єктів Служби безпеки України
6524010	Координація діяльності у запобіганні терористичним актам

Рис. 1.6. Обсяг фінансового забезпечення бюджетних програм МВС України, млн. грн. (2011-2020 рр.)

Рис. 1.7 Обсяг фінансового забезпечення бюджетних програм МВС України, млн. грн. (2011-2010 рр.)

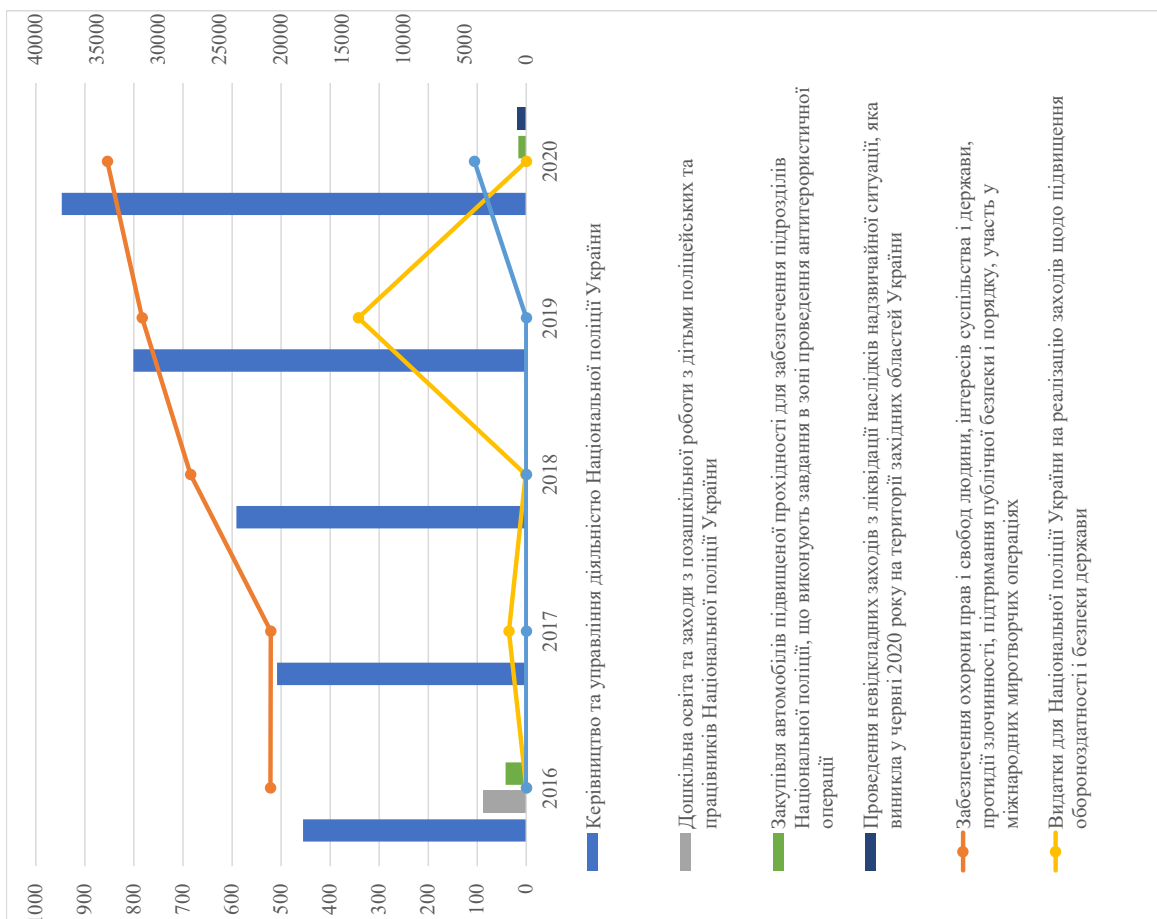

Рис. 1.8. Обсяг фінансового забезпечення бюджетних програм Національної поліції України, млн. грн.

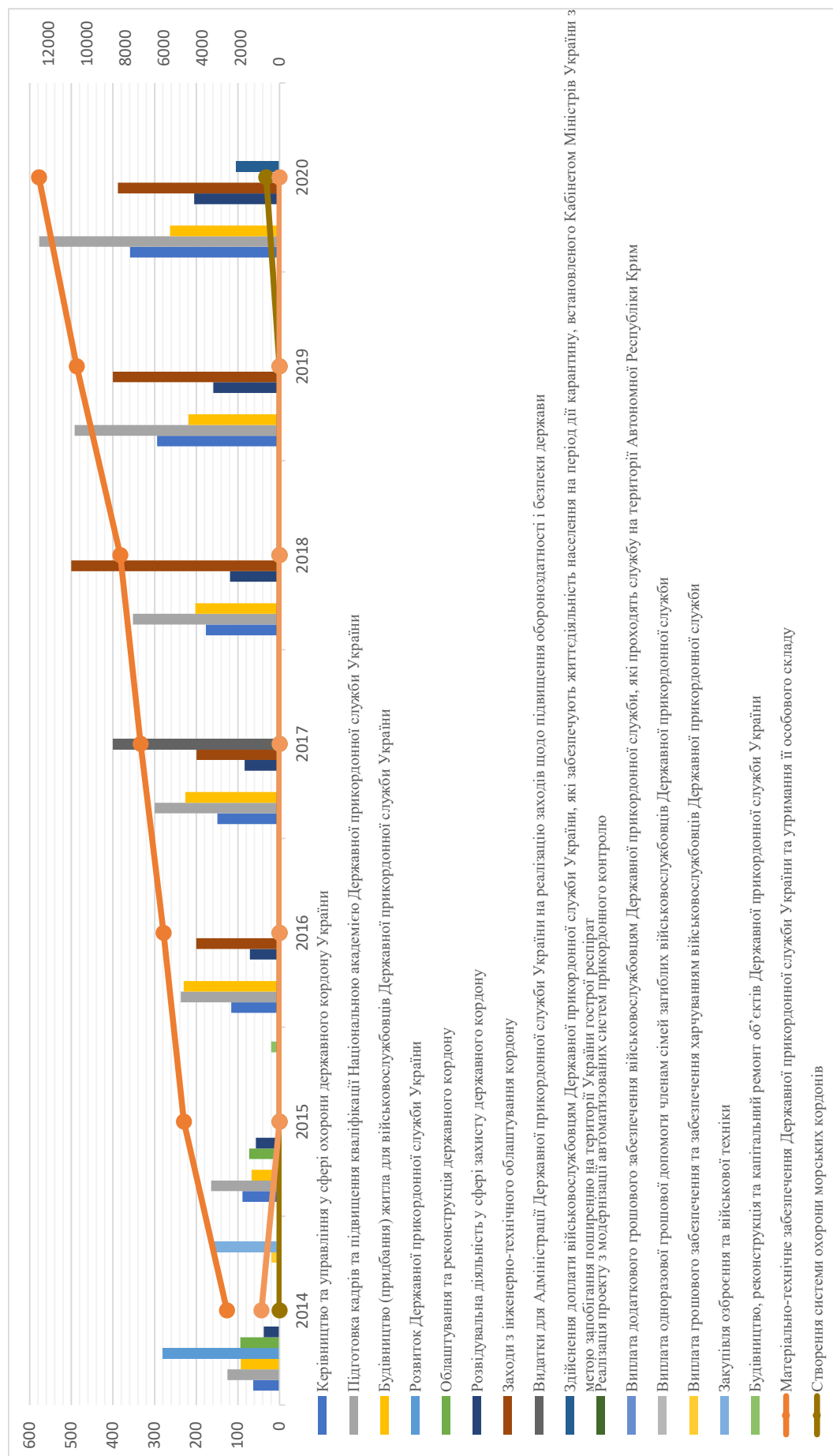

Рис. 1.9. Обсяг фінансового забезпечення бюджетних програм Державної прикордонної служби України, млн. грн.

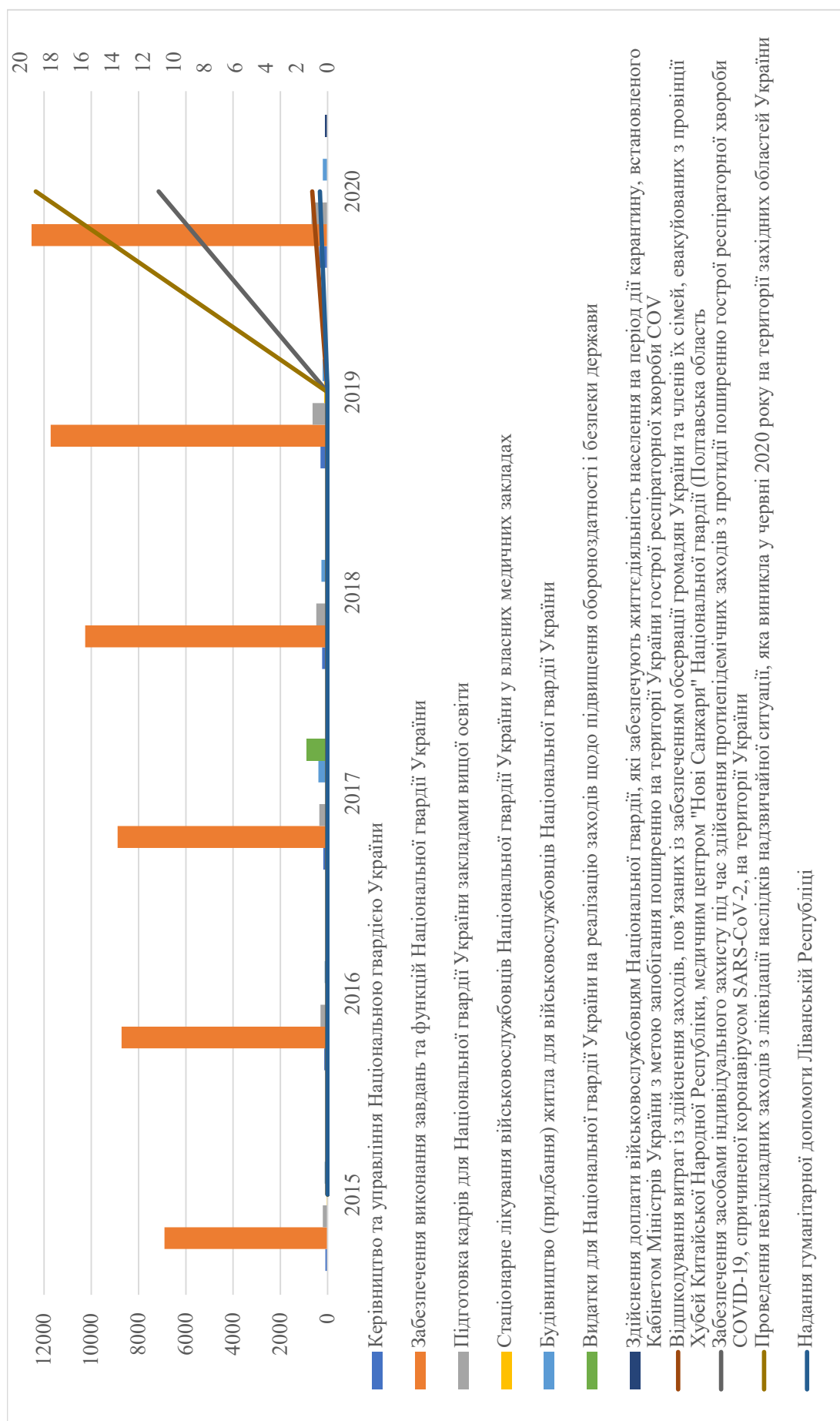

Рис. 1.10. Обсяг фінансового забезпечення бюджетних програм Національної гвардії України, млн. грн.

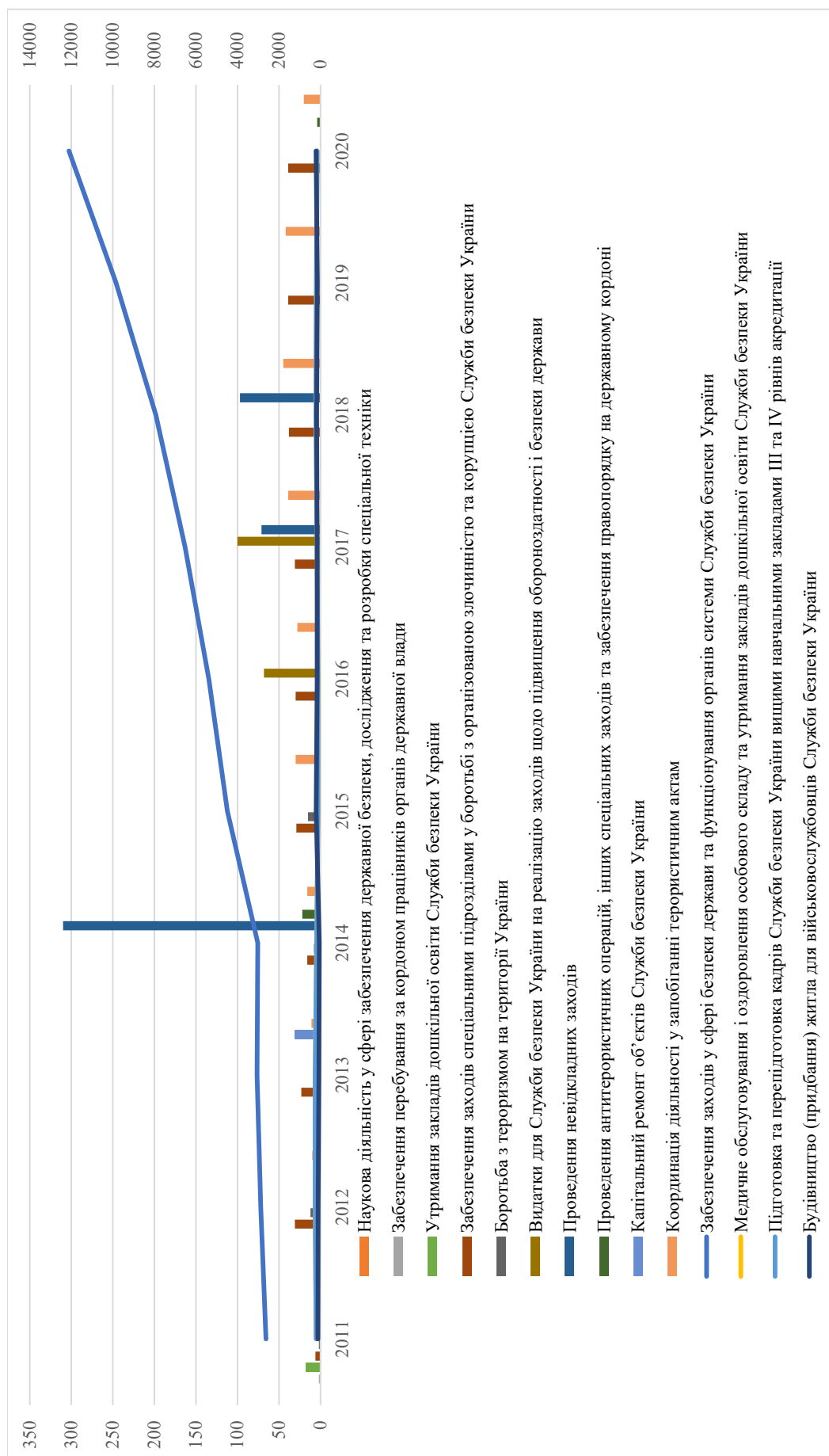

Рис. 1.11. Обсяг фінансового забезпечення бюджетних програм Служби безпеки України, млн. грн.

ня спрямований на забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, участь у міжнародних миротворчих операціях. У 2 рази збільшилися видатки на керівництво та управління діяльністю Національної поліції України, так у 2016 році обсяг фінансування становив 455 млн. грн., а у 2020 році – 947 млн. грн.. Також, у 2020 році було здійснено фінансування програм, які пов'язані з наслідками пандемії.

На рис. 1.7 представлені дані щодо обсягу фінансового забезпечення бюджетних програм Державної прикордонної служби України. Матеріально-технічне забезпечення Державної прикордонної служби України та утримання її особового складу має найбільше фінансування та збільшилося майже у 5 разів протягом досліджуваного періоду. Натомість, у 2011 році було виділено фінансування одноразово на: розвиток Державної прикордонної служби України – 280 млн. грн., проведення невідкладних заходів щодо забезпечення національної безпеки – 900 млн. грн., проведення антитерористичних операцій, інших спеціальних заходів та забезпечення правопорядку на державному кордоні – 101 млн. грн., закупівлю озброєння та військової техніки – 156 млн. грн.. Вважаємо, що фінансування таких критично важливих програм для держави є недостатнім.

Обсяг фінансового забезпечення бюджетних програм Національної гвардії України представлений на рис. 1.8. На забезпечення виконання завдань та функцій Національної гвардії України протягом досліджуваного періоду було виділено найбільший обсяг фінансування. Також, значні видатки були здійснені на підготовку кадрів для Національної гвардії України закладами вищої освіти, будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Національної гвардії України та на керівництво та управління Національною гвардією України. Зауважимо, що видатки для Національної гвардії України на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави були здійснені одноразово у 2017 році на суму 900 млн. грн.. У 2020 році були профінансовані програми, які пов'язані з наслідками гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на території України.

На рис. 1.9 можемо побачити динаміку обсягів фінансового забезпечення бюджетних програм Служби безпеки України. СБУ має най-

більшу кількість бюджетних програм протягом досліджуваного періоду. Найбільша частина державних видатків спрямована на забезпечення заходів у сфері безпеки держави та функціонування органів системи Служби безпеки України та, як показує графік на рис. 1.11, обсяг фінансування постійно збільшується та зріс майже у 5 раз у 2020 році порівняно з 2011 роком (з 2626 млн. грн. до 12114 млн. грн. відповідно). В той же час, фінансування наукової діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, дослідження та розробки спеціальної техніки є дуже мізерним, а в 2016-2020 рр. взагалі не проводилося. Варто звернути увагу на те, що фінансування проведення антитерористичних операцій, інших спеціальних заходів та забезпечення правопорядку на державному кордоні проводилося лише у 2014 році в розмірі 22 млн. грн., та у 2020 році – 4 млн. грн.. Видатки для Служби безпеки України на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави були здійснені у 2016 році в обсязі 68 млн. грн., а у 2017 році – 100 млн. грн., в останні роки фінансування даної програми не здійснювалося.

У 2016 році постановою КМУ 29 лютого 2016 року було утворено Державне бюро розслідувань України. За час свого існування ДБР отримало фінансування на забезпечення своєї діяльності у 2018 році – 137 млн. грн., у 2019 році – 1155 млн. грн., у 2020 році – 1389 млн. грн., а також на придбання транспортних засобів у 2019 році на суму 24 млн.

Висновки і пропозиції. Найбільше фінансування отримувало Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України та Державна прикордонна служба України. В основному видатки здійснювалися на забезпечення їхньої діяльності та виплату заробітної плати працівникам. Фінансування критично важливих для держави програм правоохоронних відомств здійснювалося одноразово. Події 2013-2014 рр. вплинули на реалізацію нових бюджетних програм правоохоронних органів та на збільшення фінансування їх діяльності в цілому.

Таким чином, видатки на суб'єкти правоохоронної діяльності за 2010-2020 рр. зросли. Найбільше фінансування отримувало Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України та Державна прикордонна служба України. В основному видатки здійснювалися на забезпечення їхньої діяльності та виплату заробітної плати працівникам. Фінансування критично важливих для держави програм правоохорон-

них відомств здійснювалося одноразово. Події 2013-2014 рр. вплинули на реалізацію нових бюджетних програм правоохоронних органів та на збільшення фінансування їх діяльності в цілому. На розподіл фінансового забезпечення у 2020 році значно вплинула пандемія, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, оскільки частина видатків була спрямована на подолан-

ня наслідків даної інфекції та забезпечення працівників правоохоронних органів засобами індивідуального захисту.

Список використаної літератури:

1. Звітність про виконання державного бюджету.
URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>

Malyshev K. V. Features of the financing of the law enforcement system as one of the systemic problems of state policy in the researched field

At all times, the implementation of state policy is reflected in the economic security of countries. It should be taken into account that economic security is always based, first of all, on the activity of the law enforcement system, which is its fundamental basis. Each state body, as an organizational structure, must ensure the performance of functional duties that correspond to legislative provisions and job obligations in terms of: staffing, its own specific functions, which are under the constant influence of various factors, suffer from changes and complications. The law enforcement system of Ukraine must ensure the economic stability of our country, protect against external pressure of illegal actions, and obey state policy.

The implementation of state policy regarding the peculiarities of the functioning of the law enforcement system requires the establishment of the process of formation, use and control of all available public financial resources. Therefore, the peculiarities of financing the law enforcement system are an important direction of the financial activity of the state. Funding of the law enforcement system is always based on the principles of the rule of law, which are proclaimed by the Constitution of Ukraine. The established legal procedure for financing the law enforcement system is based only on budget financing, as evidenced by expenditures from the State Budget of Ukraine. The funds of the state budget are the only source of funding for the law enforcement system, which is a component of state policy. In Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is entrusted with the disposal of allocated funds.

Studying many scientific works, we share their views on the shortcomings in the formulation of the principles of the budget system functioning in accordance with the current legislation. We believe that when determining the specifics of funding the law enforcement system, they rely on the principles of budgetary and procedural law and on the specifics of the organization of funding the law enforcement system in budgetary legal relations.

Since law enforcement agencies ensure the normal functioning of the state and the life of society, the level of law and order in the country depends on the results of their activities. Therefore, the effectiveness and efficiency of their activities is the main strategic direction of the development of the population's welfare and the country's security. To ensure the appropriate level of work of law enforcement agencies, it is necessary to provide them with adequate funding.

Key words: law enforcement agencies, law enforcement activity, law enforcement system, state, state administration, state policy.

Л. В. Сергієнко

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування,
Державний університет «Житомирська політехніка»

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «УРБАНІЗАЦІЯ» В ЛІТЕРАТУРІ

У статті досліджується поняття «урбанізації» та його характеристика. Наукове дослідження проблематики урбанізації потребує використання численних загальноприйнятих та специфічних методів. Для більш глибокого обґрунтування проблеми дослідження доцільно проводити бібліометричний аналіз. Джерелом даних для аналізу обрано наукометричну базу даних Scopus та аналітичний інструмент Google Trends. Дослідження запитів з питань урбанізації в пошукових мережах та наукометричних базах даних передбачає надання цьому питанню об'єктивної наукової оцінки поточного стану дослідження та дає можливість прогнозувати тенденції його подальшого розвитку. Урбанізація є складним соціальним явищем, що досліджується вченими різних галузей знань вже декілька десятиліть. Зміст урбанізації може бути представлений багатопрофільним значенням, що обумовлено міждисциплінарністю цього явища. Сьогодні поняття «урбанізація» характеризує сучасні тенденції розвитку соціально-економічних, політико-правових, екологічних та інших складових суспільних відносин. Наукове дослідження проблем державної політики забезпечення безпеки урбанізованих територій вимагає уточнення змісту та розмежування окремих понять та категорій. Проведено аналіз частоти застосування запиту «urbanization» в пошукових системах за період 2004-2022 рр. Досліджено динаміку кількості статей у наукометричній базі даних Scopus за пошуковим запитом «urbanization» за період 1946-2022 рр. На основі аналізу поняття «урбанізація» в літературі визначено пріоритетні галузі публікаційної активності з питань урбанізації. Встановлено, що поняття «урбанізація» є полінауковим, але найчастіше згадується в дослідженнях соціальних наук та інженерії. Різносторонність поглядів вчених на трактування цього поняття пояснюється тим, що воно є об'єктом дослідження в різних галузях науки. Використовуючи дані бази даних Scopus, досліджено найбільш цитовані статті за пошуковим запитом «urbanization». Важливість дослідження поняття «урбанізації» проявляється з позиції дослідження суспільних відносин з одного боку та забезпечення їх безпеки та безпеки життєдіяльності людини з іншого.

Ключові слова: урбанізація, урбанізована територія, бібліометричний аналіз, місто, державна політика.

Постановка проблеми. Міста, будучи політичними, економічними та культурними центрами відображають рівень економічного розвитку та міського життя. Розвиток процесу урбанізації, збільшення міст, процес утворення міських поселень є результатом історичного, економічного та соціального розвитку. Збільшення міського населення, а також посилення впливу міст у розвитку суспільства та економіки країни почало відбуватися давно. Урбанізація - зміна співвідношення міських та сільських мешканців, формування міських соціальних відносин та структур, міського способу життя. Великі й малі міста знаходяться в центрі світової економіки, що стрімко змінюється, - вони є причиною і наслідком світового економічного зростання. Зростання міст та населення, підвищення якості життя, нові

умови існування соціуму в конкретних поселеннях чи державі загалом - всі ці положення стають об'єктом вивчення та деталізації.

Бібліометричні дослідження на базі матеріалів наукометричної системи Scopus передбачають значну ретроспективу й обсяг даних, що дає змогу проаналізувати публікаційну активність, представити динаміку відображення публікацій, здійснити статистичний розподіл за науковими журналами, організаціями, що фінансують дослідження тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки урбанізація активно досліджується в країнах, які швидко розвиваються і проблеми та виклики урбанізації, які виникають в цих країнах є цікавими для світу загалом. До таких країн в першу чергу варто віднести

Китай та Індію. Наприклад, Shaban, A., Kourtiti, K., Nijkamp, P. досліджують міську систему Індії, зокрема незбалансоване зростання міст. Авторами показано структуру та відносну динаміку росту міст різного розміру в Індії.

Наукові праці Shao, Z., Ding, L., Li, D., Huq, M.E., Li, C., присвячені дослідженню впливу екології на урбанізаційні процеси на прикладі великих міст Китаю. Важливий внесок в дослідження питання урбанізації та вплив на ці процеси медичних запитів зробив Lin H.C. Науковець досліджував зв'язки, що існують між поширеністю інсультів та рівнем урбанізації.

Актуальне дослідження Connolly C., Keil R., Ali S. H., яке було опубліковане у 2021 році. Воно присвячене сучасним процесам урбанізації: субурбанізацію, постсубурбанізацію та периурбанізацію.

Метою статті є детальний огляд наукової літератури з проблематики дослідження урбанізаційних процесів та поняття «урбанізація», його характеристика та концептуальні рамки.

Виклад основного матеріалу. Застосування бібліометричних інструментів аналізу даних дозволяють працювати зі значною кількістю публікацій, що дає можливість визначити тенденції в дослідницькій діяльності, які важко досягти без застосування спеціальних засобів. Даний метод аналізу дозволяє визначати напрямки дослідження з необхідним ступенем глибини і деталізації, та виявити закономірності в публікаційній активності вчених різних країн світу.

Відомо, що наукометрична база даних – це бібліографічна та реферативна база даних з інструментами для відстеження цитованості статей, опублікованих у наукових виданнях [1].

Дослідження потоку запитів з питань урбанізації у мережі передбачає надання цьому питанню об'єктивної наукової оцінки з позицій сьогодення та дає можливість прогнозувати тенденції його подальшого розвитку. Визначення частоти застосування запитів в пошукових системах здійснювалося за допомогою інструменту Google Trends. Це публічний додаток, що відображає на основі пошукової системи Google частоту пошукової популярності певного терміну по відношенню до загального обсягу пошукових запитів в різних регіонах світу та різними мовами. Даний інструмент має обмеження в періоді відбору даних та починається з 2004 року. Для дослідження було обрано період з 2004 по 2022 роки.

Майже всі запити за пошуковим терміном «урбанізація» українською мовою здійснювалися в Україні. Мала кількість застосування запиту українською в пошукових системах була здійснена на території Нідерландів, Чехії, Польщі та Німеччини. Найпопулярнішими запитами, що пов'язані із урбанізацією є визначення сутності даного поняття. Найактивніше даний запит застосовували у 2020 та 2021 роках.

Найбільше запитів за пошуковим терміном здійснювалося у Бутані, Ефіопії, Непалі, Танзанії, Ямайці, Нігерії, Кенії та США. За даними рис. 2 видно, що запит «урбанізація» англійською мовою застосовувався доволі часто.

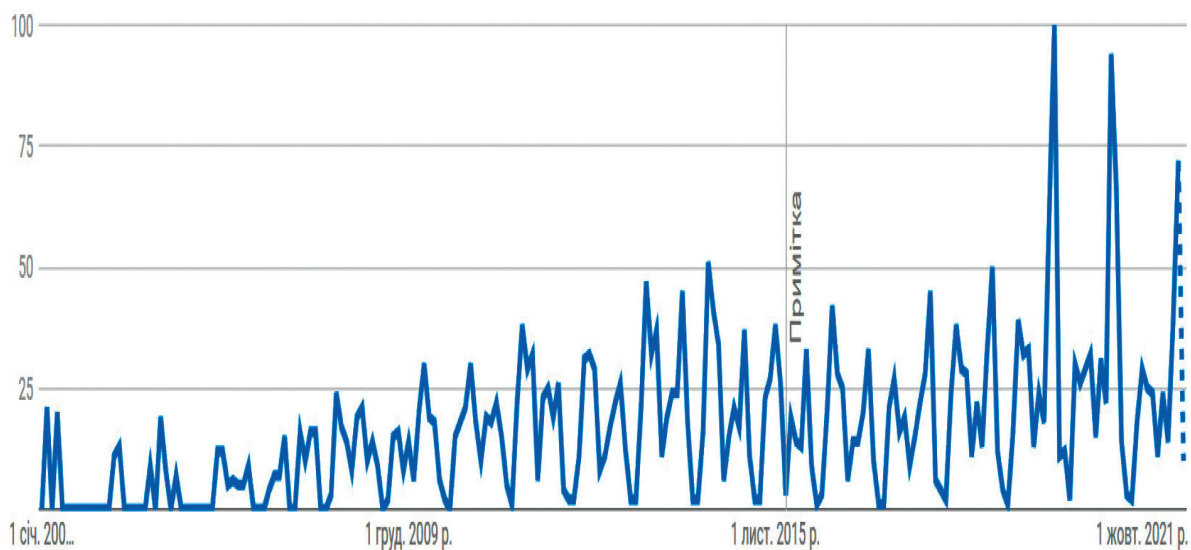

Рис. 1. Динаміка частоти застосування запиту «урбанізація» в пошукових системах за період 2004-2022 рр. (побудовано автором за допомогою інструменту Google Trends)

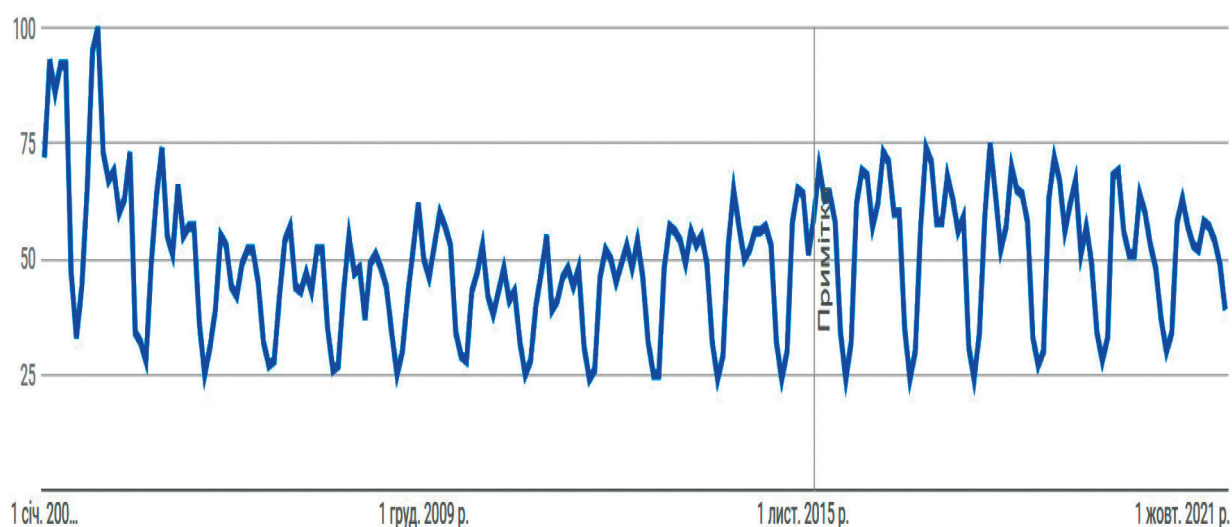

Рис. 2. Динаміка частоти застосування запиту «urbanization» в пошукових системах за період 2004-2022 рр. (побудовано автором за допомогою інструменту Google Trends)

Застосування терміну «урбанізація» українською мовою по відношенню до англomовних є дуже низьким. Тому для проведення бібліометричного аналізу нами було обрано міжнародну наукометричну базу Scopus.

На базі наукометричної платформи Scopus, крім журналів, індексуються й інші види наукової продукції, зокрема матеріали конференцій та монографії. Виникнення Scopus пов'язане з наслідком автоматичного об'єднання та часткового доповнення наявних реферативних баз даних Elsevier. Його стартовий індекс було утворено з видань, які 2004 р. індексувалися фундаментальними реферативними базами даних, таких як: Inspec, Compendex, Medline, GeoBase та інші. Зокрема, вона включає в себе кілька десятків українських журналів.

Scopus – це найбільша за обсягом база даних, що включає анотації й інформацію з приводу цитованості рецензованої наукової літератури разом з бібліометричними інструментами відстеження, аналізу та візуалізації даних. В базі розміщується понад 22,8 тис. видань від 5 тис. інтернаціональних видавців, у сфері природознавчих, суспільних і гуманітарних наук, техніки, медицини та мистецтва. Scopus охоплює 67 млн записів з 1823 року, 84 % з яких включають посилання на публікації з 1970 року. В цілому впродовж останніх років платформа збагатила покриття найменувань соціогуманітарних журналів на 39 %.

Для проведення подальшого аналізу нами використано результати вбудованого інстру-

ментарію Scopus. На рисунку 3 представлено кількісний аналіз наукових публікацій у базах даних Scopus за обраним пошуковим запитом за період 1946 р. – травень 2022 р.

На час проведення дослідження загальна кількість наукових записів у наукометричній базі даних «Scopus» становила близько 50 тисяч публікацій. Перші праці було опубліковано у 1946 році, в яких піднімалося питання дослідження урбанізації у країнах Латинської Америки. З 1966 року значно почав зростати інтерес науковців до питань урбанізації. Так, у 1966 році було опубліковано 10 праць і з кожним наступним роком їх кількість збільшувалася. Найбільша публікаційна активність була у 2021 році.

Цікавою є стаття Connolly C., Keil R., Ali S. H., яка була опублікована у 2021 році та є найбільш цитованою у зазначеному році. У цій статті стверджується, що сучасні процеси розширеної урбанізації, які включають субурбанізацію, постсубурбанізацію та периурбанізацію, можуть призвести до підвищеної вразливості до поширення інфекційних захворювань. Шляхом огляду існуючої літератури про взаємозв'язок урбанізації та інфекційних захворювань автори розглядають, як ця (потенційна) підвищена вразливість до інфекційних захворювань у приміських або міських районах насправді діалектично пов'язана з соціально-матеріальними трансформаціями на околиці метрополії. Зокрема, науковці виділяють три ключові фактори, що впливають на поширення інфекційних захворювань та визначені в літературі: демогра-

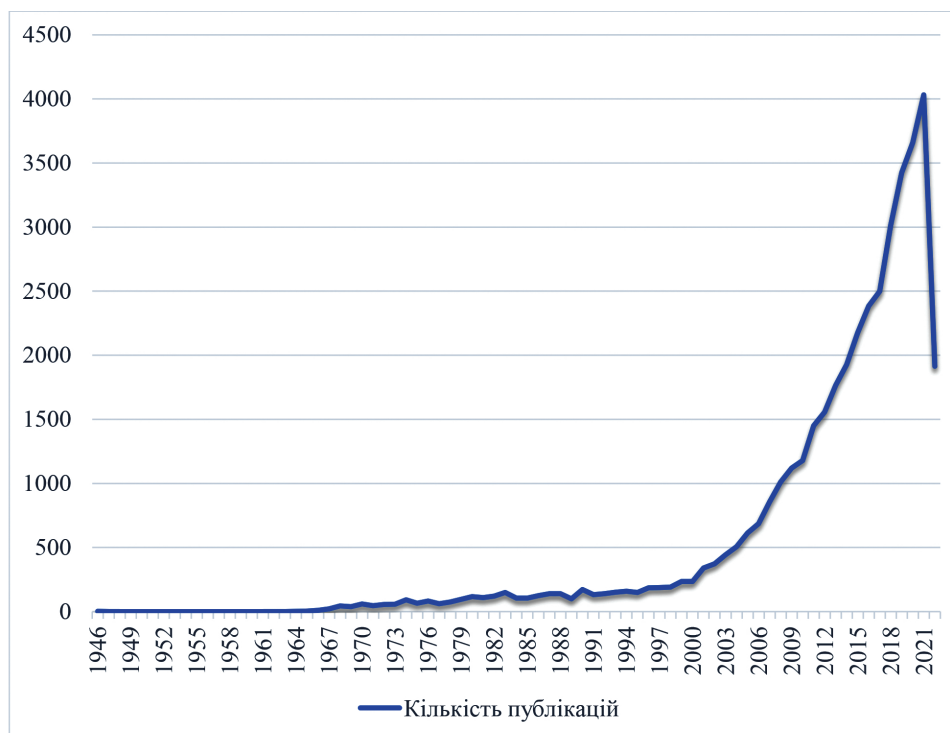

Рис. 3. Динаміка кількості статей у базі даних Scopus за пошуковим запитом «urbanization» за період 1946 р. – травень 2022 р.: часовий вимір (побудовано автором на основі вбудованого інструментарію Scopus)

фічні зміни, інфраструктура та управління. Вони були обрані, враховуючи як популярність цих тем, так і їхню роль у формуванні поширення хвороби на околиці міст. Далі, авторами пропонується, як рамки ландшафтно-політичної екології можуть бути корисними для вивчення ролі соціально-екологічних трансформацій у створенні підвищеного ризику інфекційних захворювань у приміських і міських районах. Щоб проілюструвати аргументи, науковці спираються на приклади різних подій і спалахів інфекційних захворювань, що знову виникають у всьому світі, щоб показати, як розширена урбанізація в найширшому сенсі посилює умови, необхідні для поширення інфекційних захворювань. Таким чином, автори закликають до майбутніх досліджень просторів здоров'я та хвороби, щоб звернути увагу на те, як різноманітні моделі розширеної урбанізації можуть впливати на можливі спалахи та механізми, за допомогою яких такі ризики можна пом'якшити [2].

Як видно на рис. 4 найбільше праць було опубліковано у наступних журналах: Sustainability Switzerland – 1288 публікацій; Science Of The Total Environment – 1084 публікацій; Plos One – 668 публікацій; International Journal Of Environmental Research And Public

Health – 642 публікацій; Environmental Science And Pollution Research – 618 публікацій; Environmental Monitoring And Assessment – 515 публікацій; Landscape And Urban Planning – 479 публікацій; Journal Of Environmental Management – 382 публікацій; Ecological Indicators – 348 публікацій; Land Use Policy – 329 публікацій; Environmental Pollution – 328 публікацій; Cities – 320 публікацій; Urban Studies – 295 публікацій.

Варто зауважити, що у журналі «Cities» перша стаття була опублікована ще у 1984 році. Найбільше робіт було опубліковано журналом «Sustainability Switzerland» у 2020 році, а саме 276. Більшість цих статей були присвячені екологічним дослідженням урбанізації.

Звертаємо увагу на статтю Shao, Z., Ding, L., Li, D., Huq, M.E., Li, C., у якій автори наголошують, що зі стрімким розвитком міст у Китаї урбанізація спричиняє все більший тиск на екологічне середовище. Будучи одним із найбільш динамічних, відкритих та інноваційних регіонів Китаю, екологічні проблеми в дельті річки Янцзи привернули велику увагу. У цій статті автори беруть центральний регіон дельти річки Янцзи як об'єкт дослідження шляхом побудови системи індексів урбанізації та екологічного середовища на основі статистичних даних і двох

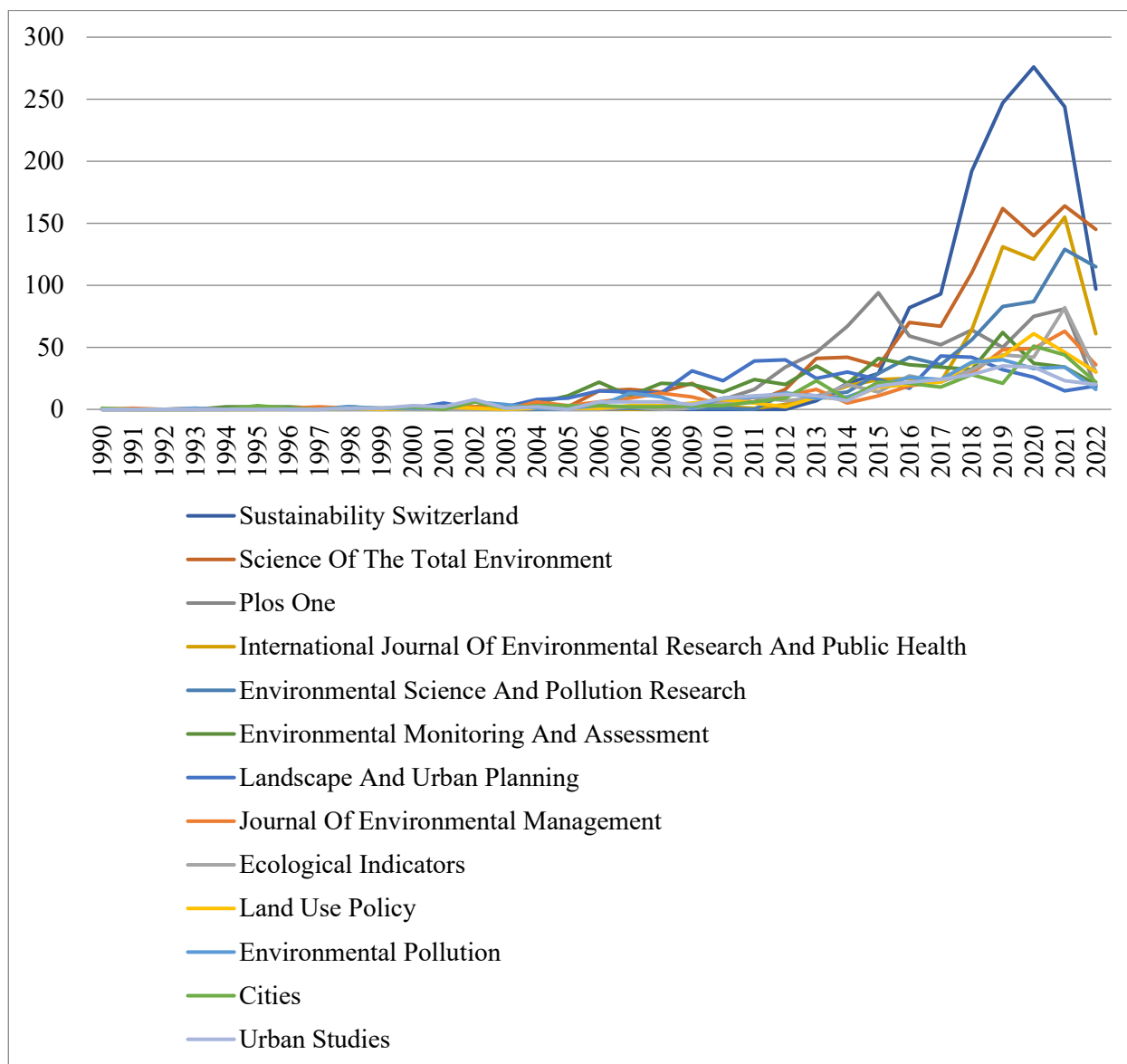

Рис. 4. Динаміка публікаційної активності з питань урбанізації у найбільш пріоритетних виданнях за період 1990 р. – травень 2022 р. (побудовано автором на основі вбудованого інструментарію Scopus)

нових індикаторів (частка рослинного покриву та інтенсивність поверхневого міського теплового острова), отриманих за допомогою дистанційного зондування зображень, використання методу Entropy-TOPSIS для завершення комплексної оцінки, а потім аналізують ступінь координації зв'язку між урбанізацією та екологічним середовищем та основними факторами перешкод. Результати показали, що ступінь координації зв'язку в досліджуваному регіоні загалом демонструє тенденцію до зростання, загалом змінюючи стан від незбалансованого до в основному збалансованого стану. Однак регіональний дисбаланс урбанізації та екологічного середовища завжди існує, на який голов-

ним чином впливають соціальна урбанізація, економічна урбанізація, ландшафтна урбанізація, навантаження забруднення та споживання ресурсів. Нарешті, на основі аналізу факторів перешкод висувуються деякі конкретні пропозиції щодо сприяння скоординованому розвитку дельти річки Янцзи [3].

Аналіз праць, які були опубліковані у найбільш пріоритетних виданнях у 2020 році також показав, що значна частина опублікованих досліджень були присвячені питанню процесу урбанізації в Індії. Наприклад, Shaban, A., Kourtiti, K., Nijkamp, P. досліджують у своїй праці міську систему Індії, а саме незбалансоване зростання міст країни. Авторами показано

структуру та відносну динаміку росту міст різного розміру в Індії. Науковці мають на меті розглянути їх ієрархічний розподіл, використовуючи правило розміру рангу, закон Гібрата та індекс первинності. Також розглядаються наслідки концентрації в містах для ВВП, банківської системи, прямих іноземних інвестицій, громадських зручностей та різноманітних зовнішніх факторів (таких як забруднення та просторове відчуження). Це показує, що міська система Індії, незважаючи на те, що вона дотримується правила розміру рангу, є величезною та надважкою. Це також слідує закону пропорційного зростання Гібрата. Незважаючи на те, що на міста Індії разом припадає менше однієї третини всього населення, вони забезпечують понад три чверті ВВП країни. Мегалопіси стали перевантаженими, засміченими, забрудненими, а також демонструють значну соціальну поляризацію.

У містах існує тупикова ситуація, що перешкоджає їхньому потенціалу стати ефективними місцями економічних і соціальних змін. Важкий характер міської системи Індії також негативно впливає на збалансований регіональний розвиток країни [4].

Зіставлення предметних областей у дослідженні урбанізації наведено на рисунку 5. Результати свідчать про превалювання таких галузей як екологія, соціальні науки, сільськогосподарські та біологічні науки, науки про Землю, інженерія, управлінські дослідження, економічні дослідження тощо. Варто відмітити, що 27% всіх публікацій відносяться до екологічних досліджень урбанізації. Загалом, вивчення урбанізації вченими різних галузей показує актуальність досліджуваної теми.

Отже, основними організаціями, що фінансують наукові дослідження урбанізації є: Китай-

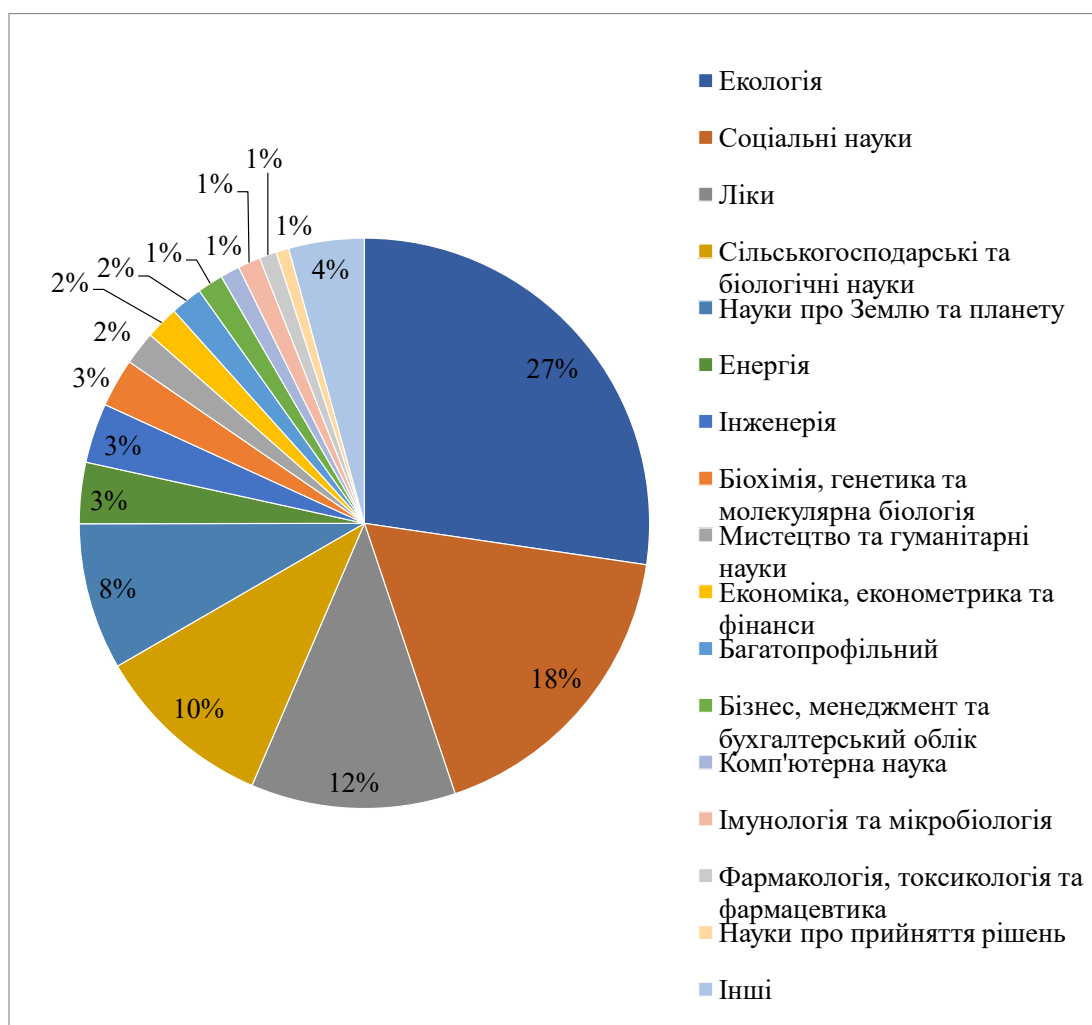

Рис. 5. Структура публікаційної активності за пошуковим запитом «urbanization» за період 1946 р. – травень 2022 р. (побудовано автором на основі вбудованого інструментарію Scopus)

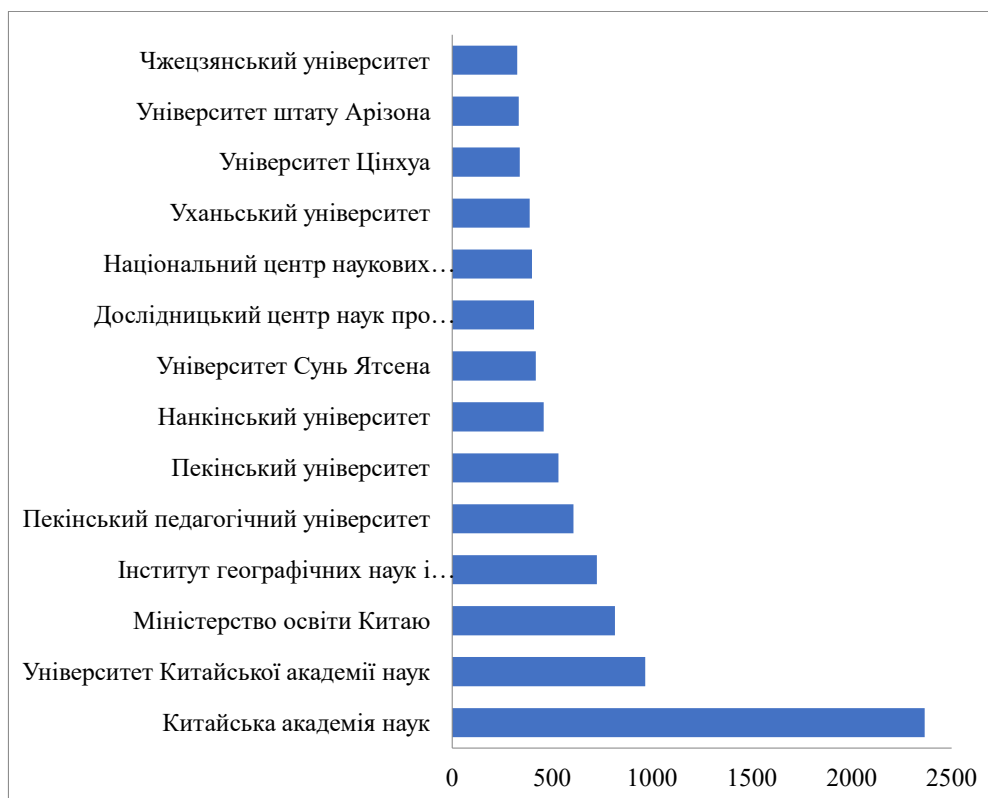

Рис. 6. Основні організації, що фінансують наукові дослідження за пошуковим запитом «urbanization» за період 1946 р. – травень 2022 р.. відповідно до бази даних Scopus (побудовано авторами на основі вбудованого інструментарію Scopus)

ська академія наук - 2365 робіт; Університет Китайської академії наук - 966 робіт; Міністерство освіти Китаю - 815 робіт; Інститут географічних наук і досліджень природних ресурсів Китайської академії наук – 724 роботи; Пекінський педагогічний університет - 607 робіт; Пекінський університет – 532 роботи; Нанкінський університет – 458 робіт; Університет Сунь Ятсена – 418 робіт; Дослідницький центр наук про екологію Китайської академії наук – 409 робіт; Національний центр наукових досліджень CNRS – 399 робіт; Уханьський університет – 388 робіт; Університет Цінхуа - 338 робіт; Університет штату Арізона – 333 роботи; Чжецзянський університет - 325 робіт.

Як бачимо, найбільшу кількість робіт було профінансовано організаціями, які розташовані в Китаї. Такий інтерес до вивчення урбанізації у Китаї зумовлений тим, що саме у цій країні спостерігається наймасштабніший процес урбанізації. За кількістю населення урбанізовані регіони на території Китаю на порядок перевищують країни Європи. Приклад Китаю демонструє світові тенденції розвитку мегаполісів і розкриває комплекс різномірних проблем, що

супроводжують їх формування. Тому, вважаємо за доцільне провести аналіз публікацій з питань урбанізації за країнами (географічний вимір).

На рисунку 7 розглянуто географічну структуру наукового підґрунтя урбанізації. Всього пошуковий запит видає понад 100 країн у базі даних Scopus, проте на рисунку представлені ті, що мають кількість статей не менше 900. Як видно з рисунку, найбільшу кількість робіт було опубліковано вченими з Китаю (10049 публікацій), що становить майже 25% від загальної кількості публікацій. Така велика кількість досліджень пов'язана з найбільшою кількістю організацій, що фінансують дані дослідження.

Лідерами наукових досліджень у сфері урбанізації, крім Китаю, також є Сполучені Штати Америки (сумарно 9505 робіт), Великобританія (сумарно 3210 робіт), Австралія (2156 робіт) та Індія (2060 робіт). Багато робіт спостерігається в таких розвинених країнах світу як Німеччина, Канада, Франція, Бразилія, Нідерланди, Італія, Японія, Тайвань та Іспанія.

Найбільший науковий внесок зробив Lin H.C., який опублікував 87 праць, в яких досліджував питання урбанізації. Найбільш цито-

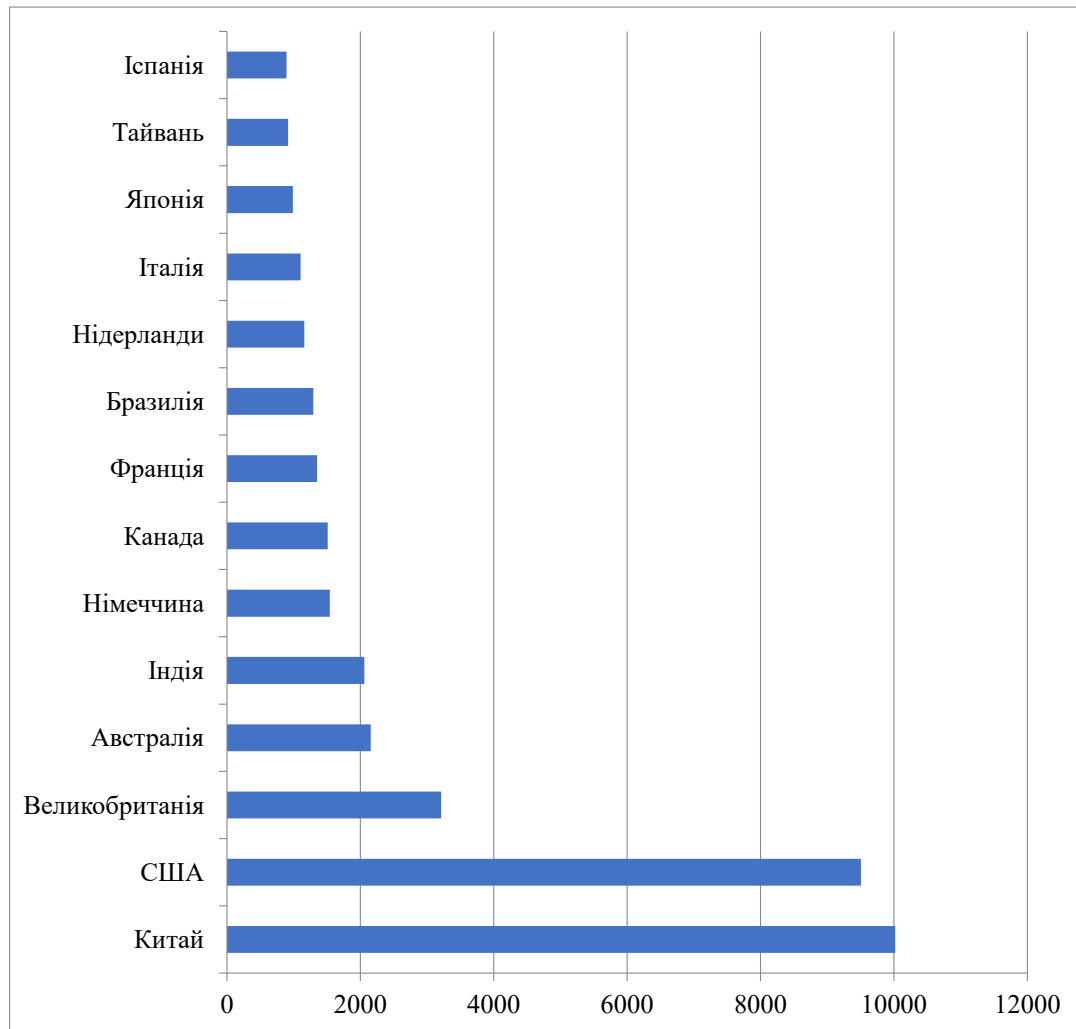

Рис. 7. Порівняння кількості статей у базі даних Scopus за пошуковим запитом «urbanization» за період 1946 р. – травень 2022 р.: географічний вимір (побудовано автором на основі вбудованого інструментарію Scopus)

ваною його роботою стала стаття «Урбанізація та поширеність інсульту в Тайвані: аналіз загальнонаціонального опитування», яка була опублікована у 2007 році та має на сьогодні 76 цитувань. Метою цього дослідження стало вивчення поширеності інсультів серед людей і зв'язок із рівнем урбанізації. Загальна вибірка з 9794 осіб була отримана в результаті загальнонаціонального опитування в Тайвані для подальшого аналізу в цьому дослідженні. Після коригування статі, віку, інших факторів ризику інсульту та індивідуального соціально-економічного статусу була застосована багатовимірна логістична регресійна модель для дослідження зв'язків, що існують між поширеністю інсультів та рівнем урбанізації. Це дослідження виявило, що люди, які проживають у районах з найвищим рівнем урбанізації (рівень 1), мали найвищу поширеність інсультів (2,49%). Зі зниженням

рівня урбанізації спостерігалось загальне зниження поширеності інсульту. Після коригування інших факторів багаторічний логістичний регресійний аналіз показав, що порівняно з учасниками, які живуть на найвищому рівні урбанізації, відповідне співвідношення шансів отримати інсульт для тих, хто живе в районах з найнижчим рівнем урбанізації (рівні 7 і 8), становило 0,43 і 0,30. Автор дійшов висновку, що після поправки на інші фактори ризику інсульту рівень урбанізації є важливим фактором, що сприяє загальній поширеності інсультів на Тайвані [5].

Варто відмітити, що вагомий внесок у дослідження питання урбанізації зробили такі науковці як: Salvati, L. (78 публікацій), Seto, K.C. (61 публікацій), Fang, C. (58 публікацій), Gaston, K.J. (58 публікацій), Zhou, W. (54 публікацій), Lin C.L. (52 публікацій), Liu, Y. (50 публікацій), Wu,

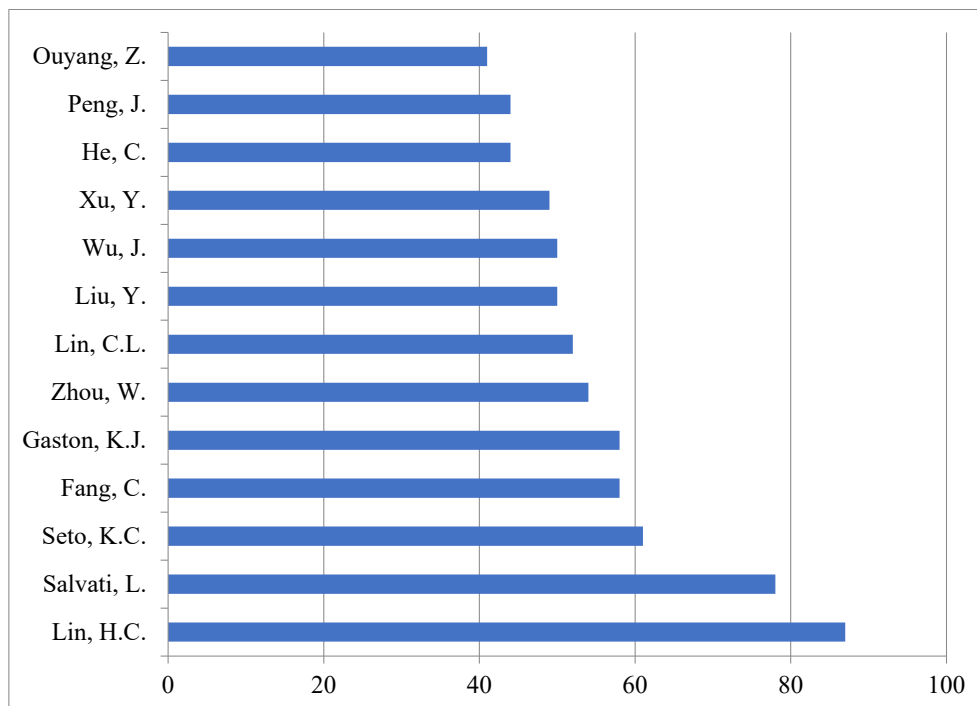

Рис. 8. Градація наукових публікацій за авторами з питань урбанізації за період 1946 р. – травень 2022 р. (побудовано автором на основі вбудованого інструментарію Scopus)

Таблиця 1

Найбільш цитовані статті за пошуковим запитом «urbanization» у наукометричній базі даних Scopus

Кількість цитувань	Автори	Назва роботи	Джерело
22668	Torre, L.A., Bray, F., Siegel, R.L., Lortet-Tieulent, J., Jemal, A. [6]	Global cancer statistics, 2012	CA Cancer Journal for Clinicians
6547	Kolpin, D.W., Furlong, E.T., Meyer, M.T., Barber, L.B., Buxton, H.T. [7]	Pharmaceuticals, hormones, and other organic wastewater contaminants in U.S. streams, 1999-2000: A national reconnaissance	Environmental Science and Technology
4827	Shaw, J.E., Sicree, R.A., Zimmet, P.Z. [8]	Global estimates of the prevalence of diabetes for 2010 and 2030	Diabetes Research and Clinical Practice
3809	Grimm, N.B., Faeth, S.H., Golubiewski, N.E., Bai, X., Briggs, J.M. [9]	Global change and the ecology of cities	Science
2921	Guariguata, L., Whiting, D.R., Hambleton, I., Linnenkamp, U., Shaw, J.E. [10]	Global estimates of diabetes prevalence for 2013 and projections for 2035	Diabetes Research and Clinical Practice
2699	Swinburn, B.A., Sacks, G., Hall, K.D., Moodie, M.L., Gortmaker, S.L. [11]	The global obesity pandemic: Shaped by global drivers and local environments	The Lancet
2093	McKinney, M.L. [12]	Urbanization as a major cause of biotic homogenization	Biological Conservation
2054	Seto, K.C., Güneralp, B., Hutyra, L.R. [13]	Global forecasts of urban expansion to 2030 and direct impacts on biodiversity and carbon pools	Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America
2040	Yusuf, S., Reddy, S., Öunpuu, S., Anand, S. [14]	Global burden of cardiovascular diseases. Part I: General considerations, the epidemiologic transition, risk factors, and impact of urbanization	Circulation
2036	Chan, C.K., Yao, X. [15]	Air pollution in mega cities in China	Atmospheric Environment

J. (50 публікацій), Xu, Y. (49 публікацій), He, C. (44 публікації), Peng, J. (44 публікації), Ouyang, Z. (41 публікація).

Одним із основних показників ефективності в наукових колах є кількість цитувань, що може приймати вигляд окремих індексів та використовувється для рейтингування. В таблиці 1.7 наведено 10 найбільш цитованих робіт у базі даних Scopus за аналізований період.

Таким чином, можна зробити висновок, що тема урбанізації є не лише гостро актуальною й відносно малодослідженою.

Висновки і пропозиції. Проведено бібліометричний аналіз інформаційного потоку публікацій, в яких відображено дослідження проблеми урбанізації починаючи з 1946 року по сьогоднішній день; розглянуто загальну динаміку досліджуваних публікацій за тематичними, хронологічними, географічними характеристиками. Як бачимо, інформаційна картина загальної динаміки публікаційної активності має значні періоди збільшення, що обумовлено низкою чинників різного характеру. Результати проведеного дослідження дали можливість підтвердити доцільність застосування інструментів бібліометричного аналізу публікацій. Виявлено, що вони мають різні дослідницькі можливості та доповнюють одини одного.

Список використаної літератури:

- Єрмаков С.С. Проблеми та перспективи публікації статті в українському журналі, що входить до зарубіжної наукометричної бази. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2013.
- Connolly C., Keil R., Ali S. H. Extended urbanisation and the spatialities of infectious disease: Demographic change, infrastructure and governance. Urban Studies. 2021. P. 004209802091087. URL: <https://doi.org/10.1177/0042098020910873>
- Z. Shao et al. Exploring the Relationship between Urbanization and Ecological Environment Using Remote Sensing Images and Statistical Data: A Case Study in the Yangtze River Delta, China. Sustainability. 2020. Vol. 12, no. 14. P. 5620. URL: <https://doi.org/10.3390/su12145620>
- Shaban A., Kourtiti K., Nijkamp P. India's Urban System: Sustainability and Imbalanced Growth of Cities. Sustainability. 2020. Vol. 12, no. 7. P. 2941. URL: <https://doi.org/10.3390/su12072941>
- H.-C. Lin et al. Urbanization and Stroke Prevalence in Taiwan: Analysis of a Nationwide Survey. Journal of Urban Health. 2007. Vol. 84, no. 4. P. 604–614. URL: <https://doi.org/10.1007/s11524-007-9195-1>
- Torre L. A. et al. Global cancer statistics, 2012. CA: A Cancer Journal for Clinicians. 2015. Vol. 65, no. 2. P. 87–108. URL: <https://doi.org/10.3322/caac.21262>
- Kolpin D. W. et al. Pharmaceuticals, Hormones, and Other Organic Wastewater Contaminants in U.S. Streams, 1999–2000: A National Reconnaissance. Environmental Science & Technology. 2002. Vol. 36, no. 6. P. 1202–1211. URL: <https://doi.org/10.1021/es011055j>
- Shaw J. E., Sicree R. A., Zimmet P. Z. Global estimates of the prevalence of diabetes for 2010 and 2030. Diabetes Research and Clinical Practice. 2010. Vol. 87, no. 1. P. 4–14. URL: <https://doi.org/10.1016/j.diabres.2009.10.007>
- Grimm N. B. et al. Global Change and the Ecology of Cities. Science. 2008. Vol. 319, no. 5864. P. 756–760. URL: <https://doi.org/10.1126/science.1150195>
- L. Guariguata et al. Global estimates of diabetes prevalence for 2013 and projections for 2035. Diabetes Research and Clinical Practice. 2014. Vol. 103, no. 2. P. 137–149. URL: <https://doi.org/10.1016/j.diabres.2013.11.002>
- Swinburn B. A. et al. The global obesity pandemic: shaped by global drivers and local environments. Lancet. 2011. Vol. 378, no. 9793. P. 804–814. URL: [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(11\)60813-1](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(11)60813-1)
- McKinney M. L. Urbanization as a major cause of biotic homogenization. Biological Conservation. 2006. Vol. 127, no. 3. P. 247–260. URL: <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2005.09.005>
- Seto K. C., Guneralp B., Hutyrá L. R. Global forecasts of urban expansion to 2030 and direct impacts on biodiversity and carbon pools. Proceedings of the National Academy of Sciences. 2012. Vol. 109, no. 40. P. 16083–16088. URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.1211658109>
- Yusuf S. et al. Global Burden of Cardiovascular Diseases. Circulation. 2001. Vol. 104, no. 22. P. 2746–2753. URL: <https://doi.org/10.1161/hc4601.099487> (date of access: 04.07.2022).
- Chan C. K., Yao X. Air pollution in mega cities in China. Atmospheric Environment. 2008. Vol. 42, no. 1. P. 1–42. URL: <https://doi.org/10.1016/j.atmosenv.2007.09.003>

Sergiyenko L. Concept of "urbanization" analysis in the literature

The article examines the concept of "urbanization" and its characteristics. The scientific study of the problems of urbanization requires the use of numerous generally accepted and specific methods. For a deeper justification of the research problem, it is advisable to conduct a bibliometric analysis.

The scientometric database Scopus and the analytical tool Google Trends were chosen as the data source for the analysis. Researching queries on urbanization in search networks and scientometric databases involves providing this issue with an objective scientific assessment of the current state of research and provides an opportunity to predict trends in its further development. Urbanization is a complex social phenomenon that has been studied by scientists from various fields of knowledge for several decades. The content of urbanization can be represented by a multidisciplinary meaning, which is due to the interdisciplinary nature of this phenomenon. Today, the concept of "urbanization" characterizes modern trends in the development of socio-economic, political-legal, ecological, and other components of social relations. A scientific study of the problems of the state policy of ensuring the security of urbanized territories requires clarification of the content and delimitation of separate concepts and categories. An analysis of the frequency of use of the query "urbanization" in search engines for the period 2004-2022 was carried out. The dynamics of the number of articles in the scientometric database Scopus for the search query "urbanization" for the period 1946-2022 were studied. Based on the analysis of the concept of "urbanization" in the literature, it was determined priority areas of publishing activity on issues of urbanization. It has been established that the concept of "urbanization" is polyscientific but is most often mentioned in studies of social sciences and engineering. The diversity of views of scientists on the interpretation of this concept is explained by the fact that it is the object of research in various fields of science. Using data from the Scopus database, the most cited articles for the search query "urbanization" were investigated. The importance of studying the concept of "urbanization" is manifested from the standpoint of studying social relations on the one hand and ensuring their safety and the safety of human life on the other.

Key words: urbanization, urbanized territory, bibliometric analysis, city, state policy.

УДК 351:504.05+338.2

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2021.3.15>

О. М. Руденко

д.держ.упр., професор,
професор кафедри публічного управління та менеджменту організацій
Національний університет «Чернігівська політехніка»

В. Г. Маргасова

д.е.н., професор,
професор кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА КОМПОНЕНТА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглянуто теоретичні засади управління ризиками екологічної безпеки в системі державного управління. Мета статті – дослідити сутність ризик-менеджменту екологічної безпеки в державному управлінні, що в подальшому сприятиме розробці та удосконаленню методів та інструментів попередження еколого-економічних ризиків та мінімізації їхнього негативного впливу за умов трансформаційних процесів в економіці. Проаналізовано основні теоретичні підходи до визначення сутності поняття «екологічний ризик». Визначено, що екологічна безпека як одна із складових національної безпеки характеризується невизначеністю та знаходиться у тісному взаємозв'язку із економічною безпекою, а в умовах політичної та економічної нестабільності – підвищеним рівнем загрози для суспільства. В результаті система управління ризиками екологічної безпеки має стати невід'ємною частиною як підготовки, так і виконання необхідних завдань, переважно процедур і напрямів планування, організації та контролю управлінських рішень. Зазначено, що під невизначеністю ризику екологічної безпеки можна розуміти варіативність сценаріїв розвитку конкретних подій у майбутньому, неповноту та неточність інформації про можливі фактори екологічної безпеки та наслідки їхнього впливу, що призводить до неможливості їх точної оцінки в майбутньому. Визначено основні етапи управління ризиками екологічної безпеки. Обґрунтовано, що основними принципами функціонування системи управління еколого-економічними ризиками є системність, ієрархічність та результативність, які формуються шляхом об'єднання таких ризик-компонент, як цілісність, модульність, гнучкість, комплексність, універсальність, багаторівневість, ефективність, адекватність та адаптивність. На основі взаємодії вищевикладених принципів акцентовано увагу на необхідності формування нової концепції державного управління екологічною безпекою, основою буде обґрунтоване виділення груп еколого-економічних ризиків та застосування диференційованих заходів контролю конкретних ризиків екологічної безпеки на основі даних класифікаційних груп. Відмічається необхідність адаптації ризик-орієнтованого підходу до процесу державного управління екологічною безпекою.

Ключові слова: державне управління, екологічна безпека, еколого-економічний ризик, управління ризиками, державна політика у сфері екологічної безпеки.

Актуальність проблеми. У сучасних умовах трансформації державної політики екологічної безпеки невід'ємним елементом управлінського процесу є ризики. Як правило, це пов'язано із значним рівнем мінливості зовнішніх та внутрішніх умов політичного та економічного середовища, що впливають на процеси

життєдіяльності суспільства. Визнання ризиків як категорії призвело до виникнення окремого напрямку в управлінській науці, в т.ч. державному управлінні – ризик-менеджменту (незалежно від виду та розмірів суб'єктів управління), а також розвитку теорії ризиків, розробки методології управління ризиками. Незважаючи на існу-

ючу тенденцію встановлення глобального зв'язку між ризиками та цілями державної політики у сфері екологічної безпеки, слід враховувати значні відхилення очікуваних результатів від цілей державної політики, що зумовлює необхідність формування та подальшої оптимізації ефективної системи ризик-менеджменту, що обумовило актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного управління у сфері національної безпеки, зокрема, її екологічної складової, теоретичні та методологічні підходи у сфері управління екологічною безпекою на основі врахування ризикової компоненти розглядаються у достатньо великій кількості праць вітчизняних вчених таких, як О. Балацький, Б. Буркинський, А. Качинський, В. Семенова, П. Скрипчук та ін. Пріоритет у наукових дослідженнях надається дослідженню сутності поняття «екологічна безпека», визначенню основних факторів загроз. Водночас динамічний розвиток процесів державного управління у даній сфері зумовлює необхідність більш детального та поглибленого вивчення питань управління ризиками екологічної безпеки за умов процесів модернізації економіки.

Мета статті – дослідити сутність ризик-менеджменту екологічної безпеки в державному управлінні, що в подальшому сприятиме розробці та удосконаленню методів та інструментів попередження ризиків та мінімізації їхнього негативного впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поточний стан екологічної безпеки України характеризується наявністю значної кількості ризиків, більшість з яких тісно пов'язана із станом економічного середовища та має системний характер. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками» ризик визначається як «можливість настання непередбачених подій (обставин), що призведе до збільшення витрат» [1]. Більш детально сутність ризику досліджує Вітлінський В., вважаючи останній одним із видів небезпеки, що може бути пов'язана із політичною, соціальною та економічною діяльністю. Вчений вважає, що ризик завжди є реально усвідомленим та оціненим, а для його мінімізації мають бути ресурси та можливості [2].

Екологічна безпека як одна із складових національної безпеки характеризується не-

значеністю, а в умовах політичної та економічної нестабільності – підвищеним рівнем загрози для суспільства. Відповідно виникає необхідність дослідження управління екологічними ризиками, які найчастіше розглядають як ризики, що можуть мати суттєвий вплив на навколишнє середовище або які зумовлені дією навколишнього середовища та тісно пов'язані із впливом економічних процесів [3]. Екологічний ризик – це оцінка на всіх рівнях ймовірності появи в навколишньому природному середовищі негативних змін, спричинених антропогенним впливом [4]. З точки зору системного підходу, як визначає Т. Коваль, екологічний ризик розглядається в якості фактору порушення динамічної рівноваги в екологічних системах, що спричиняє екологічні збитки і втрати, які виражаються у вартісному відношенні. Наслідками екологічних втрат є втрати економічного характеру (економічні збитки) [5, с.83]. З позиції системи та взаємопов'язаності із економічною складовою національної безпеки розглядається вплив екологічного ризику дослідниками А. Качинським, Л. Глуцьким та Г. Сонкіною, при цьому акцентується увага на його впливі на стійкість системи навколишнього середовища через господарську чи іншу діяльність людини, тобто перевищення еколого – економічного потенціалу [6, с.213].

Хоча різні автори по-різному підходять до визначення поняття «екологічний ризик», виділяючи його типи, показники і чинники, як в роботах дослідників Л. Кожушко, П. Скрипчук [7], К. Семенової [8], Лисиченка Г. [9] та ін, проте, нами не виявлено значних відмінностей між їхніми точками зору та підтверджує нашу гіпотезу щодо доцільності розгляду екологічних ризиків у взаємозв'язку із економічною складовою. Дослідження сутності феномену ризику у сучасній управлінській науці дає змогу зробити висновок про багатоаспектність даного поняття, ідентифікуючи еколого-економічний ризик з позиції:

- ймовірності відхилення;
- оцінки можливих збитків;
- взаємозв'язку із станом невизначеності;
- впливу на прийняття рішення в умовах невизначеності.

Аналіз існуючих поглядів щодо поняття «екологічний ризик» дозволяє зробити висновок про об'єктно-суб'єктну природу підходів до його трактування. Об'єктивна система погляду формується дослідником для розв'язання кон-

кретної задачі, в той час, як суб'єктивна сторона дослідження ризику відображає виділення основної якісної ознаки, що знаходиться в основі сутнісної характеристики ризику як феномену. До ключових ознак найчастіше відносять збитки або втрати, проте частина дослідників схильється до думки, що в якості зазначених ознак можуть виступати імовірність та відхилення, що підтверджує постулат про широке поняттєве сприйняття екологічного ризику.

Якщо розглядати еволюцію ризик-менеджменту в контексті забезпечення екологічної безпеки, то спочатку типова ризик-стратегія акцентувала увагу на оцінці потенційних еколого-економічних ризиків екологічної безпеки та розробці заходів ухилення. Подібні дії в більшості випадків призводять до відмови від того чи іншого екологічного проекту чи програми. В іншому випадку відбувається резервування коштів та збільшення можливих резервів, що а подальшому лише до впровадження заходів пом'якшення та усунення наслідків. Найбільш прогресивним підходом в управлінні ризиками екологічної безпеки є так званий активний підхід, який забезпечує швидкий вплив як на наслідки, так і на безпосередньо джерела ризиків.

В даний час сучасні стратегії ризик-менеджменту в державній політиці забезпечення екологічної безпеки передбачають систематичну дію з виявлення, аналізу та реагування на еколого-економічні ризики [10]. В результаті система управління ризиками екологічної безпеки має стати невід'ємною частиною як підготовки, так і виконання необхідних завдань, переважно процедур і напрямів планування, організації та контролю управлінських рішень.

До ключових факторів ризику у сфері екологічної безпеки доцільно віднести якість розроблених програмних та планових документів у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та безпеки життєдіяльності суспільства, а також якість екологічних проектів, економічну обґрунтованість управлінських рішень у зазначеній сфері.

При управлінні загрозами, що пов'язані із порушенням балансу екологічної безпеки, потрібно враховувати так звану варіативність сценаріїв, під якою розуміють різні альтернативи розвитку та нечіткість у планованій зміні об'єкта управління. Невизначеність є наслідком винятковості впливу кожного окремого фактора екологічної безпеки, а також пов'язана із економічними умовами реалізації кожного

проекту у сфері природоохоронної діяльності. Під невизначеністю ризику екологічної безпеки можна розуміти варіативність сценаріїв розвитку конкретних подій у майбутньому, неповноту та неточність інформації про можливі фактори екологічної безпеки та наслідки їхнього впливу, що призводить до неможливості їх точної оцінки в майбутньому. Домогтися повного виключення факторів загроз неможливо, в той же час недоцільно розцінювати можливу варіативність сценаріїв як негативне явище. За умов невизначеності багато залежить від наявних компетенцій представників органів державної влади у сфері прийняття рішень.

Процес державного управління ризиками екологічної безпеки складається з п'яти етапів, позначених на рис. 1.

Систему ризик – менеджменту екологічної безпеки доцільно розглядати, спираючись на наступні принципи (рис. 2):

1. Системний характер управління ризиками екологічної безпеки, що передбачає комплексний підхід до оцінки всіх можливих ризиків, з урахуванням наслідків та можливих взаємозв'язків. Реалізація завдань органів державної влади та забезпечення функціонування державних структур мають найважливіше соціально-еконо-

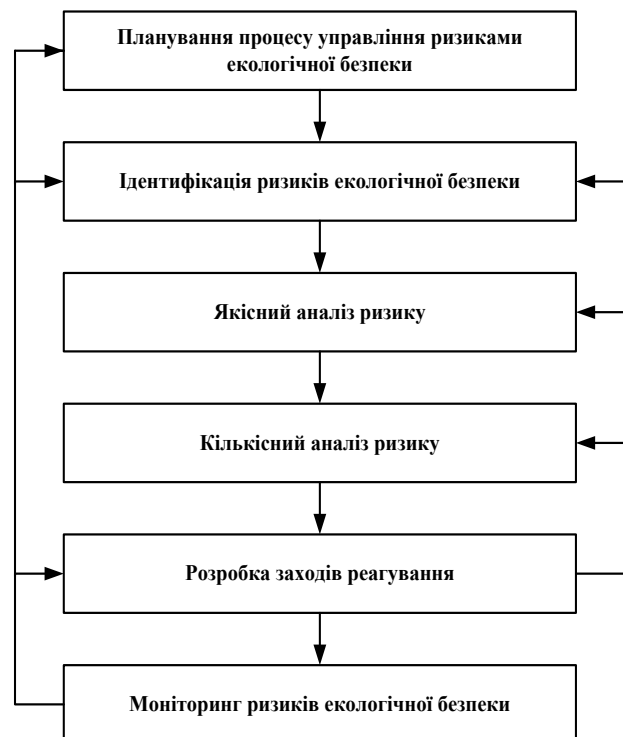

Рис. 1. Етапи ризик-менеджменту екологічної безпеки

* Джерело: розроблено авторами

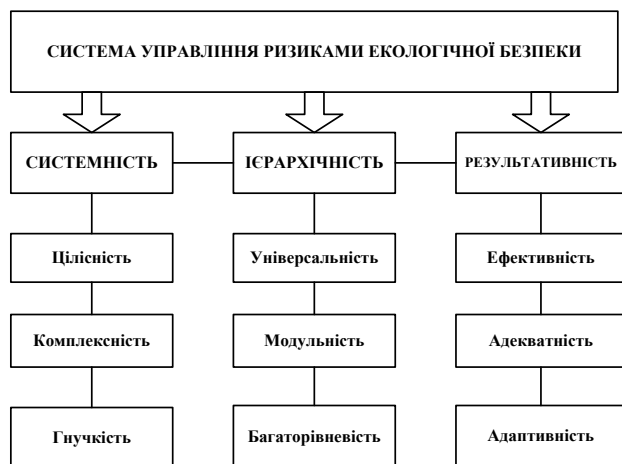

Рис. 2. Принципи системи управління ризиками екологічної безпеки

* Джерело: розробка авторів

мічне значення для суспільства, що зумовлює потребу в формуванні підсистеми моніторингу еколого-економічних ризиків. Це дозволяє зацікавленому органу державної влади отримувати зведену інформацію про стан конкретного ризику екологічної безпеки на кожен момент часу, проводити оцінку ризику та визначати діючі інструменти. Системність управління ризиками дозволить, у свою чергу, враховувати ефективність впливу інструментів управління ризиком, їх впливом геть інші ризики залежно від збігу джерел виникнення та взаємопов'язаності, а також ймовірність появи нових ризиків. Забезпечення системного характеру управління ризиками у сфері екологічної безпеки досягається при комплексній взаємодії наступних компонент ризик-менеджменту:

- цілісність управління ризиками у сфері екологічної безпеки виявляється у цільовому характері боротьби з сукупним ризиком, що формується на основі взаємодії між ризиками, що входять до його складу;

- комплексність управління ризиками у сфері екологічної безпеки обумовлюється складністю об'єкта управління, обумовленою відсутністю дискретних зв'язків між різними ризиками, неоднорідними наслідками їх реалізації та індивідуальним характером результатів впливу ідентичних процедур на подібні ризики;

- гнучкість управління ризиками у сфері екологічної безпеки забезпечується наявністю властивостей емерджентності, тобто можливістю появи нових ризиків, у тому числі систематичних, що виникають у вигляді дії різних факторів, в тому числі нових нормативно-правових обмежень.

2. Складна ієрархічна структура управління ризиками у сфері екологічної безпеки визначається неоднорідністю сукупності еколого-економічних ризиків. Забезпечення ефективності управління у межах складної ієрархічної структури управління ризиками у сфері екологічної безпеки досягається при реалізації трьох складових управління ризиками:

- універсальність, яка визначається здатністю боротися з неоднорідними ризиками та наслідками їх реалізації;

- модульність системи управління ризиками виражається можливостями ситуаційного використання процедур управління ризиком з урахуванням специфіки ризику та з урахуванням конкретних державно управлінських дій;

- багаторівневність системи ризик-менеджменту екологічної безпеки характеризується наявністю ієрархічності структури прийняття рішень у сфері управління ризиками на засадах адекватного розподілу повноважень та відповідальності.

3. Результативність системи управління ризиками у сфері екологічної безпеки відображає здатність за допомогою наявної сукупності методів та інструментів ризик-менеджменту мінімізувати потенційний ризик та його наслідки. Із цією метою доцільно врахувати вплив зовнішніх факторів та максимально швидко реагувати на нього, а також приймати управлінські рішення з метою запобігання негативному впливу.

Забезпечення результативності управління ризиками у сфері екологічної безпеки досягається при реалізації наступних складових системи ризик-менеджменту:

- а) адаптивність системи управління ризиками екологічної безпеки проявляється у здатності реагувати та пристосовувати до змін середовища, швидкості процесу пристосування та оперативної мінімізації впливу факторів загрози;

- б) адекватність системи управління ризиками екологічної безпеки визначається відповідністю реалізованих процедур управління ризиком наявному потенціалу, що може бути використаний для його мінімізації;

- в) ефективність системи управління ризиками екологічної безпеки характеризується потенційною можливістю подолання негативного впливу в результаті настання несприятливої ситуації за умов мінімальних витрат ресурсів. При цьому оцінка економічного ефекту здійснюється шляхом порівняння потенційних збитків до проведення процедур управління ризиком над сумою витрат ресурсів та потенційного

розміру шкоди після використання інструментів ризик-менеджменту.

На основі взаємодії вищевикладених принципів формування системи ризик-менеджменту знаходять своє відображення у формуванні нової концепції державного управління екологічною безпекою. Концептуальною основою буде обґрунтоване виділення груп ризику та застосування диференційованих заходів контролю конкретних ризиків екологічної безпеки на основі даних класифікаційних груп.

На нашу думку, необхідно адаптувати принципи впровадження ризик-орієнтованого підходу в процес державного управління екологічною безпекою та відповідні програмні документи, оскільки це надасть змогу в подальшому визначити можливості для реалізації відповідних стратегій у сфері екології та охорони навколишнього природного середовища. На основі аналізу принципів ризикорієнтованого підходу в управлінні екологічною безпекою необхідно визначити суттєві переваги, які сприятимуть досягненню цілей державної політики у цій сфері. На основі цього буде можливість доповнити методологічний інструментарій державного управління за рахунок включення інструментів оцінки та мінімізації ризиків у сфері екологічної безпеки.

Висновки. Використання інструментів та підходів управління еколого-економічними ризиками у сфері державного управління національною безпекою дозволить зайняти вигідну активну концептуальну позицію щодо врахування та передбачення ризиків органами державної влади та дозволить сконцентрувати обмежені фінансові ресурси у зонах максимально підвищеного ризику, одночасно мінімізуючи адміністративне навантаження в тих зонах, де ризики екологічної безпеки є мінімальними. В результаті система ризик-менеджменту виступає як невід'ємна частина підготовки та виконання завдань, реалізації процедур та досягнення цілей у сфері планування, організації та контролю заходів у сфері екологічної безпеки.

Список використаної літератури:

1. Постанова КМУ "Про затвердження Положення про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками" № 131 від 23.02.2011 р. (чинний) [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/131-2011-%D0%BF>
2. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. — К.: КНЕУ, 2004. — 480 с
3. Environmental economy – statistics by Member State. Eurostat Statistic Explained. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_goods_and_services_sector&oldid=61204/ (дата звернення: 07.12.2022).
4. S. K. Chaulya, G. M. Prasad. Sensing and Monitoring Technologies for Mines and Hazardous Areas. Elsevier. 2016. 403 p
5. Коваль Т. В. Системний підхід до управління еколого-економічними ризиками у підприємницькій діяльності [Текст] / Т. В. Коваль // Проблеми теорії та практики управління. – 2008. – № 4 (60). – С. 81–83
6. Інтегральні оцінки ризику екологічної безпеки регіонів України / А. Качинський, Л. Глущкий, Г. Сонкіна // Регіон. економіка. – 2001. – № 1. – С. 213–221.
7. Кожушко Л. С., Скрипчук П. М. Екологічний менеджмент: підручник [Текст] / Л. С. Кожушко, П. М. Скрипчук. — К.: ВЦ «Академія», 2007. — 432 с
8. Семенова К. Д. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків: навч. посіб. Одеса, ОНЕУ, 2013. 194 с.
9. Лисиченко Г.В., Забулов Ю.А., Хміль Г.А. Природний, техногенний та екологічний ризик. К.: Наукова думка, 2008. 542 с.
10. Барбашова Н. В. Взаємозв'язок понять «екологічний ризик» та «екологічна безпека» / Н. В. Барбашова // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.) Ю. П. Аленін [та ін.]; МОН України; НУ ОЮА. — Одеса: Юрид. л-ра, 2014. — Вип. 72. — С. 245-253.

Rudenko O., Marhasova V. Ecological and economic component of risk management in the conditions of transformation of the state national security policy

The article examines the theoretical principles of environmental safety risk management in the state administration system. The purpose of the article is to investigate the essence of risk management of environmental safety in the state administration, which will further contribute to the development and improvement of methods and tools for preventing risks and minimizing their negative impact. The main theoretical approaches to defining the essence of the concept of "ecological risk" have been analyzed. It was determined that environmental security as one of the components of national security is characterized by uncertainty, and in conditions of political and economic instabili-

ty – by an increased level of threat to society. As a result, the environmental safety risk management system should become an integral part of both preparation and execution of necessary tasks, mainly procedures and directions of planning, organization and control of management decisions. It has been noted that the uncertainty of the risk of environmental safety can be understood as the variability of the scenarios of specific events in a future, the incompleteness and inaccuracy of information about the possible factors of environmental safety and the consequences of their influence, which leads to the impossibility of their accurate assessment. The main stages of environmental safety risk management has been defined. It has been substantiated that the main principles of the functioning of the environmental safety risk management system are systematicity, hierarchy and effectiveness. They are formed by combining such risk components as integrity, modularity, flexibility, complexity, universality, multi-level, efficiency, adequacy and adaptability. According to the interaction of the above principles, attention is focused on the need to form a new concept of state management of environmental safety, the basis of which will be the justified selection of risk groups and the application of differentiated control measures for specific environmental safety. The necessity of adapting a risk-oriented approach to the process of state management of environmental safety has been noted.

Key words: *public administration, environmental safety, risk, risk management, state policy in the field of environmental safety.*

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2021.3.16>

О. В. Михайловська

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та менеджменту організацій
Національний університет «Чернігівська політехніка»

І. М. Михайловський

здобувач,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

У статті приділено увагу проблемам розвитку соціальної інфраструктури, як складової ефективних трансформаційних процесів в Україні на шляху до євроінтеграції. Від рівня розвитку соціальної інфраструктури залежить якість життя населення, піднесення соціально-економічного розвитку держави, що актуалізуєш пошук нових управлінських механізмів, які відповідають умовам сьогодення та здатні забезпечити оптимальність фінансування та утримання об'єктів соціальної сфери між людиною, підприємством, місцевою владою та державою в цілому. Наголошено на важливості поєднання діяльності державно-владних структур, суспільних об'єднань (бізнес, місцеве самоврядування, ініціативні люди) для подолання проблем розвитку соціальної інфраструктури. Важливо оперативно визначати додаткові стратегічні можливості розвитку соціальної інфраструктури, оскільки досі існує розрив між ним та потребами громадянського суспільства. Акцентовано, що розвиток соціальної інфраструктури необхідно розглядати у фокусі публічно-управлінської взаємодії. Зазначене потребує консолідації зусиль держави, бізнес-структур, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. Підкреслено важливість формування ефективної системи управління в аспекті розвитку соціальної інфраструктури. Схарактеризовано деякі приклади співпраці у процесі розвитку соціальної інфраструктури, які сприяють розвитку потенціалу територіальних громад та активізують їх участі у процесі прийняття важливих управлінських рішень. Успіх розвитку територіальних громад залежить від спроможності громади перетворити соціальну інфраструктуру в актив розвитку, що потребує удосконалення управлінської діяльності за даним напрямом. Виділено основні компоненти процесу розвитку соціальної інфраструктури, поєднання яких сприятиме переходу взаємодії між ними на якісно новий рівень. Наголошено, що розвинута соціальна інфраструктура здатна задовольнити потреби населення та сприяє створенню нових робочих місць.

Ключові слова: управління, публічно-управлінська діяльність, процес, територіальна громада, потенціал.

Постановка проблеми. Трансформації соціальних систем, які відбуваються разом зі змінами у суспільно-політичній діяльності України, суттєво посилюють важливість розвитку соціальної інфраструктури, актуалізуючи роль місцевого самоврядування як впливової сили у даному напрямі. Соціальна інфраструктура залишається важливою складовою подальшого розвитку України та її руху до європейського майбутнього, що впливає на всі сфери життєдіяльності людей. Сьогодні для подолання проблем розвитку соціальної інфраструктури важливо гармонійно поєднати діяльність як

державно-владних структур, так і суспільних об'єднань (бізнес, місцеве самоврядування, ініціативні люди) та спрямувати її на розв'язання даного питання.

Важливо розуміти, що вирішення проблемних питань соціальної інфраструктури охоплюють не лише сферу державної влади, а й також безпосередньо реалізується на основі синтезу різних типів влади, що наявні у суспільстві. Водночас від рівня розвитку соціальної інфраструктури залежить якість життя населення, піднесення соціально-економічного розвитку тощо. Тож практика такого розвитку потребує роз-

робки нових підходів та механізмів, що відповідають умовам сьогодення. На жаль, сьогодні науковці продовжують констатувати існування розриву між розвитком соціальної інфраструктури та потребами громадянського суспільства. Для налагодження подальших процесів розвитку соціальної інфраструктури необхідно оперативно визначати додаткові стратегічні можливості та знаходити приховані резерви підвищення ефективності.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. В умовах сучасності важливе місце відводиться соціальному розвитку та соціальній інфраструктурі, адже їх призначенням є створення комфортного середовища та умов життєдіяльності суспільства. Безперечно вагомий вклад у дослідження теоретичних і практичних проблем розвитку соціальної інфраструктури належить таким науковцям, як: О. Алимов, В. Геєць, Б. Данилишин, Л. Ковальська, В. Куценко, А. Мазараки, Р. Нурксе, М. Орлатий, Р. Оуен, Д. Стеченко, П. Розенштейн-Родан, та інші.

Широке коло проблем розвитку соціальної інфраструктури у фокусі стратегічного управління достатньо ґрунтовно було розглянуто такими дослідниками, як: Л. Головка [1] (обґрунтування необхідності підвищення ролі суспільно-державного управління та міжрегіонального договірної моделювання при вирішенні проблем соціальної інфраструктури), М. Трофименко (фінансові проблеми розвитку соціальної інфраструктури та шляхи їх вирішення) [2], М. Тимошенко, Н. Морозюк (поліпшення якості товарів і послуг, які надають об'єкти соціальної інфраструктури) [3], Н. Резнікова, В. Панченко (глобальні проблеми розвитку інфраструктури) [4], О. Болотна (соціальні інновації) [5], О. Телетов (удосконалення інфраструктури в умовах інноваційного розвитку) [6], О. Григор (ресурсне забезпечення розвитку інфраструктури) [7], С. Кириченко (використання світового досвіду щодо розвитку соціальної інфраструктури) [8] та іншими. Однак питання розвитку соціальної інфраструктури потребують додаткових досліджень в аспекті удосконалення взаємодії між ключовими стейкхолдерами, що сприяють даному процесу.

Мета статті – аналіз теоретичних та практичних аспектів розвитку соціальної інфраструктури в Україні та визначення перспективних шляхів взаємодії основних стейкхолдерів даного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сталий розвиток України може бути

забезпечений шляхом реалізації стратегічного пріоритету – підвищення якості життя населення. Складовою даної соціально значущої мети є належний рівень розвитку інфраструктури країни. У 2014 році для підтримки країн G20 в їхньому прагненні підвищувати якість інфраструктури та її доступність у всьому світі було створено Центр глобальної інфраструктури (Global Infrastructure Hub, GIH). Водночас глобальний дефіцит інфраструктури продовжує зростати щороку. Так, за оцінкою McKinsey Global Institute (MGI), упродовж 2016–2030 років у середньому необхідно було б щорічно інвестувати в інфраструктуру \$3,3 трлн, а за умови збереження поточних тенденцій щорічний дефіцит становитиме \$0,35 трлн й до 2030 року сягне \$5,3 трлн. Щоб заповнити цю прогалину, загальні прогнозовані витрати мають зростати на 19%, порівняно з поточним рівнем інвестицій [4]. За прогнозами даними світової аудиторської та консалтингової компанії PriceWaterhouseCoopers до 2025 року загальний обсяг інвестицій в інфраструктурні проекти здатен перевищити 78 трлн дол [8].

У класифікації інфраструктури виділяють наступні її типи: 1) муніципальна (вуличне освітлення, дороги, мости й підземна інфраструктура); 2) комунальні послуги (газ, вода, електрика); 3) транспорт (автомобільний і залізничний); 4) соціальна інфраструктура (школи, лікарні тощо). При цьому соціальна інфраструктура виступає базою формування людського капіталу.

Поняття «соціальна інфраструктура» розглядається у багатьох науках, але однозначного визначення воно досі не отримало. Однак науковці погоджуються в тому, що для розвитку соціальної інфраструктури необхідно створювати механізми, які здатні забезпечити оптимальність фінансування та утримання об'єктів соціальної сфери між людиною, підприємством, місцевою владою та державою в цілому [6]. На думку авторів, розвиток соціальної інфраструктури необхідно розглядати у фокусі публічно-управлінської взаємодії, яка спрямована на удосконалення загальносуспільного розвитку, реалізацію заходів з розвитку як особистості, так і суспільства в цілому, підвищення якості життя населення. Тож, розвиток соціальної інфраструктури потребує консолідації зусиль держави, бізнес-структур, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства.

Щоб охопити всі процеси, які сприяють розвитку соціальної інфраструктури важливо

сформувати ефективну систему управлінського впливу. Ефективне управління соціальною інфраструктурою сприяє її розвитку, а як наслідок підвищення якості життя населення. Менеджмент соціальної інфраструктури є частиною соціального управління та включає вирішення питань щодо фінансування розвитку соціальної інфраструктури. Відтак актуальності набуває проєктний підхід. Прикладом може слугувати Проєкт «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури УФСІ VI», що фінансується урядом Федеративної Республіки Німеччина через Німецький банк розвитку, розрахований на період 2018 – 2023 роки та включає покращення інфраструктури об'єктів соціальної сфери (шкіл та дошкільних навчальних закладів) у громадах, які приймають внутрішньо переміщених осіб, бюджет якого складає 9 млн євро.

Діяльність українського фонду соціальних інвестицій (УФСІ) спрямована розбудова потенціалу територіальних громад, покращення умов надання базових соціальних послуг та сприяння розвитку соціальної сфери й інфраструктури України. Донорами фонду виступали Уряд Німеччини (KfW), Світовий банк, Європейський Союз, Уряд Японії (JSDF), Уряд Швеції (Sida), Уряд Великої Британії (DFID), Фонд імені Чарльза Стюарта Мотта, Канадське агентство міжнародного розвитку, Міжнародний фонд «Відродження», Програма розвитку ООН.

УФСІ виступає партнером у використанні коштів міжнародної допомоги для потреб соціальної сфери з акцентом на розбудову об'єктів соціальної інфраструктури (інвестує кошти міжнародних донорів у соціальну сферу). Основні напрямки інвестування наступні: 1) сприяння реформуванню системи соціальних послуг (розробка проєктів нормативних документів та методичних документів спрямованих на регулювання діяльності у сфері соціальних послуг вразливим групам населення); 2) створення інноваційних моделей соціальних послуг для вразливих груп населення (осіб з обмеженими можливостями, дітей-сиріт, безпритульних, осіб похилого віку, жертв насилля тощо); 3) ремонт житлових об'єктів соціальної та комунальної інфраструктури (дитячих садків, шкіл, фельдшерсько-акушерських пунктів, клубів, водогонів, доріг); 4) розвиток потенціалу територіальних громад у вирішенні місцевих проблем, активізація їх участі у процесі прийняття рішень. Зауважимо, що останній пункт становить особливу цікавість в контексті реформаційних змін в нашій державі.

У процесі розвитку соціальної інфраструктури продовжує активно використовуватися принцип державно-приватного партнерства (ДПП) та публічно-приватного партнерства (ППП) для залучення недержавних інвестиційних ресурсів. Зауважимо, що такі форми співпраці сприяють розвитку потенціалу територіальних громад щодо вирішення проблем у сфері соціальної інфраструктури та активізують їх участі у процесі прийняття важливих рішень.

У фокусі позитивних зрушень в аспекті розвитку соціальної інфраструктури доцільно вказати на те, що в Україні було створено геоінформаційну базу даних надавачів публічних послуг на рівні територіальних громад, що містить 26 мереж надання послуг (освітніх, медичних, адміністративних тощо) і 100 шарів геоданих. Для цього було проінвентаризовано 150300 об'єктів соціальної інфраструктури. До бази було внесено дані щодо об'єктів соціальної інфраструктури, які необхідно створити. Тобто, кошти, які передбачені держбюджетом на регіональний розвиток, мають використовуватися з урахуванням даних геоінформаційної бази та стандартів надання послуг в різних сферах, що сприятиме ефективному використанню ресурсів і розвитку соціальної інфраструктури для надання якісних послуг по всій території України [9].

Далі можемо виділити ключові компоненти процесу розвитку соціальної інфраструктури та вказати на доцільність їх поєднання (рис. 1), що сприятиме трансформації взаємодії та переходу її на якісно новий рівень розвитку. Розвинута соціальна інфраструктура не лише здатна задовольнити потреби населення, а й вимагає залучення додаткової кількості трудових ресурсів для її обслуговування, що сприяє створенню нових робочих місць. При цьому важлива роль відводиться органам місцевої влади, що створюють необхідні сприятливі умови для формування оптимальної соціальної інфраструктури кожного населеного пункту, що відповідає потребам громадян як споживачів соціальних послуг.

Однак, зазначимо, що сьогодні успіх розвитку територіальних громад залежить не лише від розвиненої соціальної інфраструктури, але й від спроможності самої громади перетворити її в актив розвитку. Даний процес потребує удосконалення управлінської діяльності, ретельного узгодження інтересів стейкхолдерів, пошуку ефективних механізмів взаємодії.

Висновок. Отже, суспільство виступає головним драйвером впровадження ефективних змін

Рис. 1. Взаємодія ключових компонентів у процесі розвитку соціальної інфраструктури

в аспекті розвитку соціальної інфраструктури, що сприяє забезпеченню гідного рівня життя. Здатність до консолідації зусиль та адаптації до змін, чітке окреслення пріоритетів та очікувань суспільства є засадою подальшого розвитку соціальної інфраструктури. Сьогодні вже сформовано вагомий перелік позитивних зрушень відносно практики розвитку соціальної інфраструктури, однак вона досі має певний фрагментарний характер і не спрямована на глибшу інтеграцію цілей всіх зацікавлених сторін. Тож, важливості набуває питання налагодження сприятливих умов для співпраці ключових стейкхолдерів щодо розвитку соціальної інфраструктури, оскільки така взаємодія в Україні поки що не достатньо налагоджена та не спрямована на використання наявного потенціалу.

Список використаної літератури:

1. Головка Л.; Жаховська В., Цісецький О. Проблеми розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2014. № 19, С. 16-24
2. Трофименко М. Ю. Фінансові ресурси розвитку соціальної інфраструктури України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит". – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2018. 248 с.
3. Тимошенко М. М., Морозюк Н. В. Проблеми розвитку соціальної інфраструктури сільських територій. *Агросвіт*. 2014. № 22. С. 47-49.
4. Резнікова Н. Битва інфраструктур. Журнал «Український тиждень» №37 (720). URL: <https://tyzhden.ua/bytva-infrastruktur/>
5. Болотна О. В., Костюк М. К. Соціальні інновації як інструмент підвищення якості життя населення України. *Економіка та суспільство*. 2017. Випуск № 10. С. 510-517.
6. Телетов О. С., Суміна О. М., Косолап Н. Є. Удосконалення інфраструктури як напрямок реалізації соціального маркетингу в умовах інноваційного розвитку підприємств і територій. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 3. С. 39-47
7. Григор О. О., Пригодюк О. М. Ресурсне забезпечення розвитку соціальної інфраструктури регіону. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія : Економічні науки. 2018. Вип. 50. С. 5-12.
8. Кириченко С. О. Використання світового досвіду задля розвитку соціальної інфраструктури в регіонах України. *Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. 2016. № 13. С. 48-55
9. Робота над оптимальною мережею соціальної інфраструктури та завершення підготовки перспективних планів. Що далі? Офіційний вебсайт «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12173>

Mykhailovska O. V., Mykhailovskyi I. M. Current problems of social infrastructure development: theory and practice

The article pays attention to the problems of social infrastructure development as a component of effective transformational processes in Ukraine on the way to European integration. The quality of

life of the population depends on the level of development of the social infrastructure, the rise of the socio-economic development of the state, which actualizes the search for new management mechanisms that meet the conditions of today and are able to ensure optimal financing and maintenance of social sphere objects between people, enterprises, local authorities and the state in as a whole. The importance of combining the activities of state and power structures, public associations (business, local self-government, initiative people) to overcome the problems of social infrastructure development is emphasized. It is important to quickly identify additional strategic opportunities for the development of social infrastructure, since there is still a gap between it and the needs of civil society. The development of social infrastructure must be considered in the focus of public-management interaction. This requires consolidation of the efforts of the state, business structures, local self-government and institutions of civil society. The importance of the formation of an effective management system in the aspect of social infrastructure development is emphasized. Some examples of cooperation in the process of social infrastructure development are characterized, which contribute to the development of the potential of territorial communities and activate their participation in the process of making important management decisions. The success of the development of territorial communities depends on the community's ability to transform social infrastructure into a development asset, which requires improvement of management activities in this direction. The main components of the social infrastructure development process are highlighted, the combination of which will contribute to the transition of interaction between them to a qualitatively new level. It was emphasized that the developed social infrastructure is able to satisfy the needs of the population and contributes to the creation of new jobs.

Key words: *management, public management activity, process, territorial community, potential.*

С. В. Сокиркоздобувач наукового ступеня кандидата наук
Державного університету «Житомирська політехніка»

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Ця стаття зосереджується на аналізі світового досвіду у сфері антикорупційної політики та його потенціалі адаптації та впровадження в Україні. В роботі розглянуто різноманітні стратегії та підходи до боротьби з корупцією, які були успішно реалізовані в країнах з низьким рівнем корупції, включаючи зміцнення інституціональної незалежності, вдосконалення законодавства, активізацію ролі громадянського суспільства, використання цифрових технологій та міжнародну співпрацю. Стаття наголошує на важливості комплексного підходу до реформування антикорупційної політики в Україні, який передбачає інтеграцію міжнародного досвіду з урахуванням національних особливостей. Особлива увага приділяється необхідності створення ефективних інституціональних механізмів, розвитку законодавчої бази, включення громадянського суспільства у процес формування антикорупційної політики, а також використанню новітніх технологій для підвищення прозорості та зменшення корупційних ризиків. Рекомендації, надані в статті, мають на меті допомогти Україні в розробці та реалізації ефективних антикорупційних стратегій, заснованих на кращих світових практиках та адаптованих до українського контексту, з метою підвищення рівня прозорості та підзвітності влади та боротьби з корупцією на всіх рівнях. Завдяки цьому дослідженню, читачі отримають ґлибоке розуміння основних компонентів успішної антикорупційної політики та дізнаються про можливість їх застосування та адаптації в українських умовах. Стаття також підкреслює значення активної участі громадськості та міжнародного співробітництва в підвищенні ефективності антикорупційних заходів. Надані рекомендації можуть слугувати підґрунтям для подальших дій з боку українського уряду, законодавців, громадянського суспільства та міжнародних партнерів, спрямованих на створення стійкої та ефективною антикорупційної системи в країні. Стаття закликає до всебічного підходу до реформ, який охоплює як негайні заходи з протидії корупції, так і довгострокові стратегії зміцнення інституційної прозорості, правової освіти населення та формування культури нульової толерантності до корупції.

Ключові слова: антикорупція, державна політика, світовий досвід, адаптація, Україна, інституціональні механізми, законодавчі ініціативи, громадянське суспільство, цифрові технології, міжнародна співпраця.

Постановка проблеми. У сучасному світі корупція розглядається як одна з найбільших загроз для стабільного розвитку держав, ерозії демократичних інститутів та зменшення довіри громадян до влади. Вона є ключовим фактором, який стримує економічне зростання, спотворює конкуренцію, підсилює соціальну нерівність та веде до політичної нестабільності. У багатьох країнах, включаючи Україну, боротьба з корупцією стала важливим елементом національної безпеки та ключовим умовою для інтеграції до міжнародних спільнот, зокрема Європейського Союзу. У контексті глобалізації та зростаючої взаємозалежності світових еко-

номік, досвід боротьби з корупцією в різних країнах набуває особливого значення. Вивчення та аналіз успішних стратегій, методів та інструментів, які були реалізовані на міжнародному рівні, можуть слугувати важливим джерелом натхнення та основою для розробки ефективних антикорупційних заходів на національному рівні в Україні. Актуальність теми обумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, попри значні зусилля та прийняття ряду антикорупційних законів та ініціатив в Україні, проблема корупції залишається актуальною та впливає на багато аспектів життя суспільства. По-друге, міжнародний досвід показує, що ефективна

боротьба з корупцією вимагає комплексного підходу, що включає як законодавчі зміни, так і залучення громадськості, розвиток інституційних механізмів та посилення міжнародної співпраці. По-третє, адаптація та впровадження міжнародного досвіду може сприяти підвищенню ефективності національної антикорупційної політики, забезпеченню прозорості, підзвітності державних інститутів та відновленню довіри громадян до влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найвагоміший внесок у розробку наукових підходів до реалізації державної антикорупційної політики здійснено такими вітчизняними й світовими дослідниками, як: О. Барановський, Ф. Бретт, Д. Буркальцева, З. Варналії, В. Вишневська, Дж. Гросман, О. Дяченко, І. Мазур, В. Мандибура, В. Ребало, Т. Рейтер, Дж. Робінсон, Г. Рябцев, Р. Седдіг, М. Флейчук та іншими.

Мета статті полягає в комплексному аналізі світового досвіду щодо реалізації державної антикорупційної політики та визначенні можливостей та перспектив його адаптації та впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід у сфері антикорупційної політики є різноманітним і багатограним, відображаючи унікальні виклики та підходи, які використовують різні країни для боротьби з корупцією. Огляд світового досвіду демонструє, що незважаючи на різноманітність культурних, політичних та економічних контекстів, успішна антикорупційна політика часто базується на декількох ключових принципах і стратегіях.

Ефективна боротьба з корупцією вимагає сильних, незалежних і добре фінансованих інституцій. Сінгапур і Гонконг стали прикладами успішної реалізації цього принципу завдяки створенню потужних антикорупційних органів: відповідно, Відомства з боротьби з корупцією (CPIB) і Комісії з боротьби з корупцією (ICAC). Ці органи оснащені широкими повноваженнями для розслідування корупційних злочинів, включаючи можливість проведення арештів, обшуків та заморожування активів [1-2].

Ключовим аспектом ефективної антикорупційної політики є наявність суворого законодавства, яке включає чіткі визначення корупційних дій, суворі покарання для корупціонерів та заходи щодо захисту викривачів. Країни, такі як Данія та Нова Зеландія, є лідерами у впровадженні законодавства, спрямованого на забезпечення прозорості та підзвітності урядових дій.

Активна участь громадянського суспільства і вільних ЗМІ є критично важливою для виявлення та попередження корупції. Країни з високим рівнем свободи преси та активними неурядовими організаціями, такі як Швеція та Нідерланди, демонструють нижчі рівні корупції. Це досягається за рахунок забезпечення відкритості урядових дій та залучення громадськості до контролю за владою.

У світлі глобалізації та транснаціонального характеру багатьох корупційних схем, міжнародна співпраця відіграє ключову роль у їх виявленні та притягненні до відповідальності корупціонерів. Ініціативи, такі як Група держав проти корупції (GRECO) при Раді Європи, Міжнародна антикорупційна мережа (IACN) та Конвенція ООН проти корупції, сприяють обміну інформацією, найкращим практикам та співпраці між країнами у боротьбі з корупцією [3].

Технологічний прогрес та цифровізація державних послуг відкривають нові можливості для підвищення прозорості та зменшення корупційних ризиків. Естонія є прикладом країни, що активно використовує IT-рішення для забезпечення доступу громадян до державних послуг онлайн, значно знижуючи можливості для корупційних дій через мінімізацію людського фактора в процесі взаємодії з державними органами.

Система державних закупівель часто є однією з найбільш уразливих до корупції сфер. Країни, такі як Південна Корея та Грузія, досягли значного прогресу в боротьбі з корупцією в цій сфері завдяки впровадженню електронних систем закупівель, що забезпечують відкритість та конкуренцію, а також зменшують можливості для зловживань [4].

Боротьба з корупцією також вимагає змін в суспільній свідомості та культурі. Освітні програми, спрямовані на підвищення обізнаності про наслідки корупції та виховання цінностей чесності та прозорості з раннього віку, є важливою складовою стратегій боротьби з корупцією в країнах з низьким рівнем корупції.

Адаптація світового досвіду антикорупційної політики в Україні вимагає комплексного підходу, який враховує національні особливості, історичний контекст та поточні виклики, з якими стикається країна. Важливо не лише копіювати успішні іноземні моделі, але й адаптувати їх з огляду на українські реалії (таблиця 1).

Одним із ключових елементів успіху в боротьбі з корупцією є створення міцних,

**Світовий досвід реалізації державної антикорупційної політики
та напрями його адаптації в Україні**

Країна	Ключові інституції та практики	Напрями адаптації в Україні
Сінгапур	1. Незалежні антикорупційні органи: Комісія з боротьби з корупцією (CPIB) з широкими повноваженнями. 2. Суворі покарання за корупцію: Жорсткі штрафи та тюремне ув'язнення. 3. Прозорість та підзвітність: Електронне декларування доходів, доступ до публічної інформації.	1. Створення дійсно незалежного антикорупційного органу з широкими повноваженнями. 2. Застосування жорстких санкцій за корупційні злочини. 3. Розширення практики електронного декларування та доступ до публічної інформації.
Гонконг	1. Незалежна комісія з протидії корупції (ICAC): Розслідування корупційних злочинів, профілактика та освіта. 2. Система "трьох ударів": Звільнення та позбавлення пенсії за дрібні корупційні правопорушення. 3. Прозорість у публічних закупівлях: Відкриті тендери та електронна система закупівель.	1. Посилення ролі та незалежності НАБУ. 2. Впровадження системи "трьох ударів" для дрібних корупційних правопорушень. 3. Забезпечення прозорості та підзвітності у публічних закупівлях.
Данія	1. Культура високої довіри та прозорості: Відкритість влади, доступ до інформації. 2. Ефективна система контролю та балансів: Сильна роль парламенту та судової системи. 3. Незалежні антикорупційні органи: Омбудсмен, Антикорупційна комісія.	1. Розвиток культури довіри та прозорості в українському суспільстві. 2. Посилення системи контролю та балансів у владі. 3. Створення дієвих механізмів громадського контролю за діяльністю влади.
Велика Британія	1. Незалежне Бюро з боротьби з серйозною організованою злочинністю (SOCA): Розслідування та боротьба з організованою корупцією. 2. Кодекс поведінки для держслужбовців: Чіткі правила та етичні стандарти. 3. Прозорість у лобіюванні: Рес-стр лобістів та їхніх контактів з владою.	1. Створення аналітичного центру з вивчення та протидії організованих корупцій. 2. Розробка та впровадження Кодексу поведінки для держслужбовців. 3. Забезпечення прозорості та підзвітності у лобіюванні.

Джерело: систематизовано автором

незалежних інституцій, здатних протистояти впливу високопоставлених осіб і забезпечити справедливе розслідування корупційних справ. Україні необхідно продовжувати реформування правоохоронної системи, зокрема Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), для забезпечення їх повної незалежності та ефективності [5-6].

Необхідно продовжувати роботу над удосконаленням антикорупційного законодавства, забезпечуючи прозорість у державному управлінні та бізнесі, суворі покарання для корупціонерів та захист викривачів. Важливо взяти за основу найкращі практики країн з низьким рівнем корупції, адаптувати їх до українських умов та забезпечити їх ефективне впровадження.

Підтримка та розвиток незалежних ЗМІ та активних громадянських організацій є важливим фактором у боротьбі з корупцією. Україна може використовувати досвід країн, де громадянське суспільство відіграє ключову роль у виявленні та висвітленні корупційних справ, для зміцнення власних механізмів громадського контролю.

Успішний досвід цифровізації державних послуг у таких країнах, як Естонія, може слугувати хорошим прикладом для України. Цифро-

візація не тільки спрощує доступ громадян до державних послуг, але й зменшує корупційні ризики за рахунок мінімізації прямого людського втручання. Україні важливо продовжувати розвиток та впровадження електронних систем у сфері державних закупівель, реєстрації бізнесу, надання адміністративних послуг тощо, а також забезпечувати високий рівень кібербезпеки цих систем [7].

Міжнародна підтримка та співпраця можуть значно допомогти Україні в адаптації та впровадженні ефективних антикорупційних практик. Співробітництво з міжнародними організаціями та урядами країн, які успішно подолали корупцію, може надати Україні доступ до важливих ресурсів, знань та технологій. Така співпраця може включати обмін досвідом, навчальні програми для українських фахівців та допомогу в розробці та реалізації конкретних проєктів.

Довгостроковий успіх в боротьбі з корупцією в Україні буде залежати не тільки від законодавчих та інституційних реформ, але й від змін у суспільних нормах та культурі. Важливо інвестувати в освітні програми, які виховують цінності чесності та прозорості, формують нульову толерантність до корупції серед молоді та широкої громадськості. Такі програми можуть бути спрямовані на роз'яснення наслідків корупції для

суспільства та кожної особи окремо, а також на підвищення обізнаності про законні шляхи боротьби з корупційними проявами.

Інституціональні механізми та законодавчі ініціативи є ключовими складовими в боротьбі з корупцією, забезпечуючи необхідну структуру та правову базу для її ефективного виявлення, розслідування та покарання корупційних дій. У контексті України, важливим кроком на шляху до покращення антикорупційної політики є посилення існуючих і створення нових інституцій, а також реформування законодавства для забезпечення його відповідності міжнародним стандартам [8].

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) було створено як спеціалізований орган з розслідування корупції в органах влади та серед високопосадовців, що є критично важливим для розриву зв'язків між бізнесом та політикою та забезпечення правосуддя у корупційних справах.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) відіграє ключову роль у забезпеченні нагляду за додержанням законності при розслідуванні корупційних злочинів, ініційованих НАБУ, а також у представленні державного обвинувачення в судах.

Створення Вищого антикорупційного суду було значним кроком у зміцненні антикорупційної інфраструктури України, оскільки це забезпечило спеціалізований судовий рівень для розгляду виключно корупційних справ. Впровадження системи електронного декларування доходів державних службовців стало важливим кроком на шляху до прозорості та підзвітності, дозволяючи громадськості контролювати майновий стан представників влади.

Роль громадянського суспільства у формуванні антикорупційної політики не може бути переоцінена. Активна участь громадян, неприбуткових організацій, ЗМІ та інших стейкхолдерів у виявленні, висвітленні та боротьбі з корупцією є ключовою у створенні ефективної антикорупційної системи. У контексті України, де корупція залишається серйозною проблемою, громадянське суспільство відіграє особливо важливу роль.

Одним із основних напрямків діяльності громадянського суспільства є моніторинг та висвітлення корупційних випадків. Незалежні ЗМІ та активісти часто виступають ініціаторами розслідувань, які виявляють корупційні схеми на різних рівнях влади. Це сприяє підвищенню

обізнаності громадськості та створює тиск на урядові інститути для проведення необхідних реформ [9].

Громадянське суспільство часто бере участь у розробці та лобюванні антикорупційного законодавства. Через публічні слухання, круглі столи та робочі групи з представниками уряду, НУО вносять свій вклад у створення ефективних законів та механізмів контролю за їх дотриманням.

Організації громадянського суспільства відіграють важливу роль у підвищенні обізнаності громадян про корупцію, її наслідки та способи боротьби з нею. Вони організовують тренінги, семінари та розробляють освітні матеріали, спрямовані на формування нульової толерантності до корупції.

Активісти та НУО вимагають від уряду забезпечення відкритості, прозорості дій та доступу до публічної інформації. Це включає в себе впровадження відкритих даних, електронних сервісів для громадян та систем моніторингу виконання державних та муніципальних замовлень. Ініціативи забезпечення прозорості дозволяють підвищити відповідальність уряду та зменшити можливості для корупції [10].

Організації громадянського суспільства часто співпрацюють з міжнародними організаціями та фондами, які мають досвід у боротьбі з корупцією, для реалізації спільних проєктів. Така співпраця не тільки забезпечує фінансування та технічну підтримку, але й сприяє обміну досвідом та найкращими практиками.

Через акції протесту, кампанії у соціальних мережах та інші заходи, організації громадянського суспільства мобілізують громадську думку та створюють тиск на уряд для прийняття необхідних антикорупційних заходів. Громадська підтримка є критично важливою для успіху будь-яких реформ.

Новітні технології, такі як блокчейн і великі дані, відкривають нові можливості для моніторингу та аналізу корупції. Організації громадянського суспільства активно використовують ці технології для створення прозорих систем, що дозволяють виявляти корупційні схеми та відстежувати використання державних ресурсів.

Висновки. Аналіз світового досвіду реалізації державної антикорупційної політики та можливостей його адаптації в Україні виявив ряд ключових висновків та рекомендацій для ефективної боротьби з корупцією. Створення міцних, незалежних антикорупційних органів, які мають

достатні ресурси, повноваження та автономію, є критично важливим для успішної боротьби з корупцією. Прийняття та імплементація суворого антикорупційного законодавства, яке включає чіткі норми щодо конфлікту інтересів, відповідальності за корупційні діяння та захисту викривачів, є фундаментом для розбудови ефективної антикорупційної системи. Цифровізація державних послуг і впровадження інноваційних технологій можуть значно зменшити можливості для корупції, забезпечуючи відкритість та доступність інформації. Україна має значний потенціал для розвитку та впровадження ефективних антикорупційних заходів, враховуючи досвід інших країн. Для цього необхідно зосередитися на комплексному підході, який поєднує законодавчі, інституціональні та соціальні аспекти. Важливо не лише адаптувати міжнародний досвід, а й враховувати унікальний контекст України, залучаючи до процесу всі зацікавлені сторони, включно з громадськістю, бізнесом, міжнародними партнерами та ЗМІ.

Посилення правоохоронних механізмів, забезпечення незалежності судової системи та створення умов для вільної діяльності журналістів і активістів є критично важливими для підвищення ефективності антикорупційних заходів. Також важливим є розробка та імплементація довгострокових освітніх програм, спрямованих на формування у громадян розуміння неприпустимості корупції. Успіх у боротьбі з корупцією в Україні залежить від постійної уваги та зусиль усіх секторів суспільства, а також від здатності держави інновувати та адаптуватися до змінюваних умов. При цьому критично важливою є політична воля та зобов'язання з боку влади до реалізації антикорупційної політики не лише на словах, а й на ділі.

Список використаної літератури:

1. Дмитрієв Ю. В. Оцінка корупційних ризиків у системі державного управління: поняття та зміст. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 1-2(1). С. 141–149.
2. Чистоклетов Л.Г. Досвід європейських країн у адміністративно-правовому забезпеченні безпеки діяльності суб'єктів господарювання. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. Вип. 1. С. 101–110.
3. Дудін В.В. Можливості в боротьбі з виведенням капіталів за кордон: юридичний аспект. URL: <https://cslr.org.ua/mozhливosti-v-borotbi-zvivedennyam-kapitaliv-za-kordon-yuridichniy-aspekt-2/>.
4. Moroz O.V., Semcov V.M. The shadow economy: structure, content and features of functioning. Ekonomika APK. 2013. №5. P. 96-102 (in Ukr.).
5. Lacko M. Hidden Economy – an Unknown Quantity? Comparative Analysis of Hidden Economies in Transition Countries, 1989-1995, Economics of Transition, no. 1, 2000.
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1702-18/page5>.
7. «Europe: Hidden economy». European Security: a common security concept of the 27 WEU (Madrid, 1995, 14 November) / WEU Council of Ministers. The Financial Times. 09.06.2011.
8. Альтернативні механізми соціально-економічного розвитку України / за заг. ред. О.В. Кравчука. К.: Центр соціальних і трудових досліджень, 2016. 205 с.
9. Онищенко С.В. Міжнародний досвід боротьби з тінізацією економіки в умовах глобалізації. Ефективна економіка. 2013. Вип. 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2074>.
10. Тильчик О.В. Адміністративно-правове забезпечення протидії тінізації економіки: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 378 с.

Sokyrko S. V. Global experience of the implementation of state anti-corruption policy and directions of its adaptation in Ukraine

This article focuses on the analysis of global experience in the field of anti-corruption policy and its potential for adaptation and implementation in Ukraine. The paper examines a variety of strategies and approaches to fighting corruption that have been successfully implemented in countries with a low level of corruption, including strengthening institutional independence, improving legislation, activating the role of civil society, using digital technologies, and international cooperation. The article emphasizes the importance of a comprehensive approach to reforming anti-corruption policy in Ukraine, which involves the integration of international experience taking into account national characteristics. Special attention is paid to the need to create effective institutional mechanisms, the development of the legislative framework, the inclusion of civil society in the process of forming anti-corruption policy, as well as the use of the latest technologies to increase transparency and reduce corruption risks. The recommendations provided in the article are intended to help Ukraine in the development and implementation of effective anti-corruption strategies, based on the best global practices and adapted to the Ukrainian context, in order to increase the level of transparency and

accountability of the government and fight corruption at all levels. Thanks to this study, readers will gain a deep understanding of the main components of a successful anti-corruption policy and learn about the possibilities of their application and adaptation in Ukrainian conditions. The article also emphasizes the importance of active public participation and international cooperation in increasing the effectiveness of anti-corruption measures. The provided recommendations can serve as a basis for further actions by the Ukrainian government, legislators, civil society and international partners aimed at creating a stable and effective anti-corruption system in the country. The article calls for a comprehensive approach to reforms, which includes both immediate anti-corruption measures and long-term strategies to strengthen institutional transparency, legal education of the population, and the formation of a culture of zero tolerance for corruption.

Key words: *anti-corruption, state policy, world experience, adaptation, Ukraine, institutional mechanisms, legislative initiatives, civil society, digital technologies, international cooperation.*

М. О. Лілеєввикладач Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права
ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ У ПЛАНУВАННІ ДОРОЖНІХ БУДІВЕЛЬНИХ ПРОЕКТІВ

Стаття підкреслює, як залучення громадськості може покращити відповідність проєктів до потреб населення, забезпечити їх підтримку, і допомогти у вирішенні конфліктів. Окрім того, вона вказує на важливість прозорості для збільшення довіри громадян та забезпечення ефективного використання ресурсів. Інновації, які можуть бути стимульовані через новітні технології та співпрацю з науковими установами, відіграють ключову роль у підвищенні ефективності проєктів. Нарешті, стаття розглядає необхідність зміцнення відповідальності влади через законодавчі ініціативи та незалежний моніторинг, щоб підвищити звітність і прозорість управління дорожніми проєктами. Загалом, ці заходи сприяють створенню стійких, ефективних і відповідальних урядових структур, що є важливим для розвитку суспільства. Ці стратегії та практики, які розглядаються у статті, є важливими для створення інфраструктури, що відповідає як сучасним технологічним тенденціям, так і зростаючим вимогам громадян до урядової відповідальності та прозорості. Використання інноваційних підходів та технологій може не тільки покращити якість дорожнього будівництва, але й зробити процес більш економічно вигідним та екологічно стійким. Розширюючи громадську участь, уряди можуть не тільки забезпечити вищий рівень прийняття рішень, але й стимулювати громадську активність і зацікавленість у державних справах. Це, в свою чергу, підвищує загальну обізнаність і залученість громадян, створюючи сильнішу та більш згуртовану громаду. Також, належне регулювання та контроль за виконанням дорожніх проєктів важливі для забезпечення того, що проєкти не тільки виконуються відповідно до затверджених стандартів, але й дотримуються принципів сталого розвитку. Введення чітких регуляторних рамок та засобів їх дотримання може значно знизити ризик корупції, непрозорості та інших викликів, пов'язаних із великими державними контрактами. Загалом, підходи, викладені у статті, спрямовані на створення довгострокової стійкої інфраструктури, що задовольняє потреби громадськості і водночас відповідає вимогам економічної ефективності та екологічної безпеки.

Ключові слова: громадська участь, дорожнє будівництво, інфраструктурні проєкти, урбаністичне планування, соціальна прийнятність, екологічна сталість.

Постановка проблеми. Розвиток дорожньої інфраструктури відіграє вирішальну роль у соціально-економічному розвитку країн. Впровадження дорожніх проєктів має значний вплив не тільки на економіку, але й на якість життя громадян, впливаючи на доступність послуг, розвиток регіонів та екологічний стан довкілля. У цьому контексті громадська участь стає невід'ємною складовою планування і реалізації будь-яких інфраструктурних ініціатив, особливо в контексті демократичних процесів, які набирають обертів у багатьох країнах світу. Залучення громадськості до процесу планування дорожніх проєктів має на меті забезпечити прозорість, підвищити довіру між громадянами та урядом, а також оптимізувати результати проєктів з ура-

хуванням місцевих особливостей та потреб. Громадська участь дозволяє не тільки виявити суспільні пріоритети та занепокоєння, але й сприяє формуванню більш стійких і прийнятних рішень. Науковий інтерес до теми громадської участі у плануванні дорожніх будівельних проєктів обумовлений кількома факторами. Перш за все, глобальний тренд на підвищення відкритості урядів і залучення громадськості в управління та прийняття рішень вимагає нових підходів і механізмів взаємодії. Крім того, інтенсивний розвиток урбаністичних територій та зростання мобільності населення вимагають більш ретельного підходу до планування транспортної інфраструктури. Ефективність громадської участі вже доведена у багатьох країнах,

де вона допомогла зменшити конфліктність, збільшити ефективність використання ресурсів та покращити якість виконання дорожніх проєктів. Втім, в деяких регіонах і країнах цей процес все ще є новим або не отримав достатнього розповсюдження, що вказує на необхідність подальших досліджень та розробки рекомендацій. Актуальність даної теми також посилюється зростаючим розумінням того, що дорожні проєкти несуть значні соціальні та екологічні наслідки, що робить питання громадської участі вкрай важливим у контексті сталого розвитку і екологічної відповідальності. Таким чином, забезпечення ефективної громадської участі є ключовим для реалізації дорожніх проєктів, які відповідають потребам громадян і водночас забезпечують розвиток інфраструктури на принципах сталості та ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми у сфері публічного управління будівництвом детально аналізуються у роботах таких вчених, як З. Бурик, С. Драган, Т. Заяць, Л. Згалат-Лозинська, М. Корбецький, А. Марушева, Т. Митропан, Т. Нахкур, О. Непомнящий, Ю. Прав, Ю. Пинда, Є. Рудніченко, М. Садовяк, І. Федун, В. Чурилов, Ю. Шаров, Т. Шестаковська, С. Шостак. Публічне управління дорожнім будівництвом привернуло увагу вітчизняних та міжнародних дослідників з публічного адміністрування, економіки та права для аналізу. Серед визначних учених, які займалися цією проблематикою, можна відзначити А. Веремчука, О. Назаркевича, О. Непомнящого, І. Садловську та інших.

Метою статті є вивчення впливу громадської участі на планування та реалізацію дорожніх будівельних проєктів.

Виклад основного матеріалу. Наукова література визначає низку викликів, пов'язаних з громадською участю, такі як ризик маніпуляції процесами, можлива затримка у реалізації проєктів, та складнощі у досягненні консенсусу. Водночас, переваги також важливі, включаючи підвищення довіри та задоволення від проєктів, зменшення соціальної опозиції та підвищення соціальної справедливості. Таким чином, теоретична основа громадської участі у дорожньому будівництві забезпечує комплексний підхід до вивчення та практичного застосування даного феномена, відкриваючи шлях для більш ефективних та прийнятних проєктів в майбутньому.

У контексті дорожнього будівництва, громадська участь сприяє не тільки підвищенню

транспарентності проєктів, але й дозволяє адаптувати їх до специфічних місцевих умов та потреб. Теорії управління проєктами та стратегічного планування вказують на необхідність залучення зацікавлених сторін на всіх етапах реалізації проєкту, від ідентифікації потреб до оцінки впливу та контролю якості.

Забезпечення прозорості у процесі планування дорожніх будівельних проєктів є фундаментальним елементом, що впливає на довіру громадськості до діяльності влади та успіх проєктів. Ось декілька способів, якими можна забезпечити високий рівень прозорості [1]:

1. Відкриті зустрічі та публічні слухання: Організація відкритих зустрічей, де громадськість може висловлювати свої думки та ставити питання, є ключовим аспектом прозорості. Публічні слухання дозволяють збирати зворотній зв'язок від громадян щодо проєктів.

2. Доступ до інформації: Надання вільного доступу до документації проєктів, включаючи плани, бюджети, звіти про вплив на навколишнє середовище та інші важливі документи. Це дозволяє громадськості аналізувати та оцінювати проєкти.

3. Онлайн платформи та інструменти зворотного зв'язку: Створення інтерактивних онлайн платформ, де громадяни можуть отримувати інформацію про проєкти, бачити їхній прогрес та залишати свої коментарі.

4. Звіти про хід реалізації: Регулярне публікування звітів про стан реалізації проєктів, що включає інформацію про те, як витрачаються бюджетні кошти, які етапи завершено, та які труднощі виникають.

5. Залучення незалежних спостерігачів та аудиторів: Використання сторонніх, незалежних організацій для моніторингу та аудиту проєктів може допомогти виявити проблеми та запобігти корупції.

6. Комунікаційні стратегії: Розробка та виконання ясних комунікаційних стратегій, які визначають, як та коли інформація буде надаватися громадськості, може забезпечити послідовне та ефективне інформування.

Залучення цих практик може значно підвищити довіру до процесів планування та виконання дорожніх проєктів, а також сприяти більшій відповідальності та ефективності управління проєктами.

Покращення відповідності дорожніх будівельних проєктів до потреб громади є важливим аспектом, який сприяє їх успіху та ефек-

тивності. Наступні стратегії можуть допомогти забезпечити, що проекти відображають реальні вимоги та пріоритети місцевих жителів. Громадські опитування та анкетування: Збір даних через опитування дозволяє виявити потреби, інтереси та занепокоєння громадян. Це також сприяє розумінню того, як різні сегменти населення можуть по-різному сприймати запропоновані зміни або розвиток [2].

Участь у плануванні через робочі групи та комітети: Створення робочих груп або комітетів, до складу яких входять представники громади, дає можливість безпосередньо впливати на планування та розробку проектів. Ці групи можуть вносити пропозиції, розглядати різні аспекти проектів та забезпечувати їх відповідність місцевим потребам.

Громадські слухання та консультації: Регулярні громадські слухання та консультації дозволяють громадськості висловлювати свої думки та заперечення, а також ставити запитання безпосередньо представникам влади або проектним командам.

Прозорий зворотний зв'язок: Важливо не тільки збирати зворотний зв'язок від громадськості, але й показувати, як цей зворотний зв'язок використовується у рішеннях про планування. Це може включати детальні пояснення прийнятих рішень, оснований на громадських коментарях.

Симуляції та візуалізація проектів: Технології візуалізації та симуляції можуть допомогти громадськості краще уявити майбутні зміни і їх вплив на їхнє життя. Використання віртуальної реальності або 3D моделей може зробити планування більш зрозумілим і доступним.

Моніторинг та оцінка: Регулярне оцінювання впливу вже реалізованих проектів може допомогти зрозуміти, наскільки ефективно вони відповідають потребам громади та коригувати майбутні плани з урахуванням отриманого досвіду.

Застосування цих підходів забезпечує більш включене та відповідальне планування, що значно підвищує шанси на успіх проекту та забезпечує його позитивний вплив на місцеву громаду.

Підвищення громадської підтримки дорожніх будівельних проектів є ключовим для їх успішного впровадження та довготривалого функціонування. Ось кілька стратегій, які можуть допомогти залучити та зберегти підтримку громадськості [3]:

1. Ефективне спілкування: Чітке та відкрите комунікування про цілі проекту, його переваги, потенційні виклики та вплив на громаду є важливим для забезпечення прозорості та довіри. Використання різноманітних комунікаційних каналів, таких як соціальні мережі, локальні ЗМІ, публічні зустрічі, допомагає досягти широкої аудиторії.

2. Участь громади в плануванні та виконанні: Залучення місцевих жителів до процесу планування через робочі групи, опитування та громадські слухання дозволяє громаді відчувати себе частиною процесу та збільшує їх емоційне та інтелектуальне вкладення в проект.

3. Прозорість у використанні ресурсів: Демонстрація чіткого обліку та відповідального використання фінансових ресурсів зміцнює довіру громади. Публікація регулярних звітів про витрати та прогрес проекту є важливою.

4. Врахування культурних та місцевих особливостей: Прийняття та повага до місцевих традицій, культури і потреб сприяє більшій підтримці проектів. Проекти, які адаптовані до місцевих умов та вимог, зазвичай зустрічають менше опору.

5. Демонстрація користі та успіхів: Регулярне представлення ясних прикладів того, як проекти покращують життя людей або сприяють розвитку громади, збільшує їхню популярність та підтримку. Історії успіху мають потужний вплив на сприйняття проектів.

6. Реагування на зворотній зв'язок: Швидке та ефективне реагування на занепокоєння, питання та критику з боку громадськості показує, що голоси громадян беруться до уваги та відповідно враховуються.

7. Освітні програми: Організація освітніх заходів та програм для підвищення обізнаності про важливість та механізми реалізації проекту допомагає зміцнити підтримку та розуміння серед громадськості [4].

Імплементация цих стратегій допоможе не лише підвищити громадську підтримку дорожніх проектів, але й сприятиме створенню більш стійких та ефективних рішень, які будуть відповідати інтересам і потребам громади.

Вирішення конфліктів у процесі планування та виконання дорожніх будівельних проектів є важливим для забезпечення гладкого прогресу та зниження затримок і збільшення витрат. Ось декілька стратегій, які можуть бути використані для ефективного вирішення конфліктів. Проактивна комунікація. Раннє та чіт-

ке інформування всіх зацікавлених сторін про цілі, процеси та потенційні виклики проекту може запобігти непорозумінням та забезпечити згоду з основними аспектами проекту. Участь громадськості. Залучення представників громади та інших зацікавлених сторін на всіх етапах проектування і реалізації може допомогти виявити та адресувати потенційні конфлікти на ранніх стадіях. Медіація та арбітраж. Використання нейтральних посередників або арбітрів для вирішення складних конфліктів може бути ефективним способом досягнення консенсусу між протилежними сторонами. Гнучкість та компроміси. Готовність до змін проектних рішень на основі зворотного зв'язку та потреб громадськості може допомогти вирішити конфлікти та знайти прийнятні рішення для всіх сторін. Тренінги з вирішення конфліктів. Навчання керівників проектів та інших ключових осіб методам вирішення конфліктів може підвищити їхню здатність до управління ситуаціями, що можуть виникати. Прозорість та обґрунтування рішень. Важливо не тільки ухвалювати рішення, але й чітко пояснювати їх основи. Це допомагає зменшити опір і підвищити розуміння та прийняття цих рішень зацікавленими сторонами. Етапне впровадження. Поділ великих та складних проектів на менші, керовані етапи дозволяє адресувати конфлікти в міру їх виникнення, не зупиняючи весь проект.

Використання цих стратегій може не лише підвищити ефективність управління проектами, але й сприяти створенню більш стійких та взаємоприйнятних рішень, що відображають інтереси всіх зацікавлених сторін.

Стимулювання інноваційних рішень у дорожніх будівельних проектах може значно підвищити їх ефективність, стійкість та відповідність до потреб громадськості. Ось декілька підходів, які можуть сприяти інноваціям у цій галузі [5]:

1. Інтеграція технологій. Застосування новітніх технологій, як-от геоінформаційні системи (ГІС), інтелектуальні транспортні системи (ІТС), 3D-принтинг і автоматизовані машини, може змінити традиційні методи будівництва і підвищити їхню ефективність та точність.

2. Конкурси і гранти на інновації. Організація конкурсів і надання грантів для розробників і компаній, які пропонують інноваційні рішення в галузі дорожнього будівництва, може стимулювати креативне мислення та конкуренцію.

3. Співпраця з академічними і дослідницькими установами. Партнерство з університетами

та науково-дослідницькими інститутами може сприяти розвитку нових матеріалів, технологій і методологій. Наприклад, розробка більш стійких до зношування або екологічно чистих матеріалів.

4. Пілотні проекти. Впровадження пілотних проектів, де можуть бути протестовані нові технології або методики, дозволяє оцінити їхню ефективність та потенційні ризики перед масштабуванням.

5. Відкриті інновації та краудсорсинг. Залучення широкої громадськості через краудсорсингові платформи для генерації ідей може призвести до незвичайних і ефективних рішень. Це також допомагає залучити нестандартні підходи та свіжі перспективи.

6. Регулярні тренінги та освітні програми. Організація постійних тренінгів і освітніх програм для працівників може підвищити їхні навички та знання про нові технології та інноваційні практики.

7. Гнучке законодавство. Адаптація законодавства, що дозволяє та заохочує експериментувати з новими технологіями та методами, є критично важливою для підтримки інновацій [6].

Застосування цих стратегій дозволить не тільки підвищити якість та ефективність дорожніх будівельних проектів, але й забезпечити їх тривалу стійкість та відповідність до змінюваних умов та потреб сучасного суспільства.

Підвищення відповідальності влади у контексті дорожніх будівельних проектів є ключовим для забезпечення довіри громадськості та ефективного використання ресурсів. Це можна досягти за допомогою ряду стратегій, які зміцнюють звітність та прозорість: Законодавчі та нормативні заходи. Законодавство повинно чітко визначати обов'язки та відповідальності всіх зацікавлених сторін у дорожніх проектах. Встановлення строгих норм і правил може допомогти уникнути зловживань і корупції. Незалежний моніторинг та оцінка. Залучення незалежних аудиторів або моніторингових організацій для регулярної перевірки і оцінки дорожніх проектів може забезпечити об'єктивну оцінку їхньої ефективності та відповідності встановленим стандартам. Прозорість фінансів. Важливо забезпечити відкритий доступ до всієї фінансової інформації, пов'язаної з дорожніми проектами, включаючи деталі про бюджет, витрати, тендери та контракти. Це дозволяє громадськості бачити, як використовуються їхні податки. Зворотній зв'язок від громадськості.

Створення ефективних механізмів для збору та врахування зворотного зв'язку від громадян може допомогти у виявленні проблем і неефективності у роботі державних органів. Регулярні звіти та публічні аудити. Регулярне публікування звітів про прогрес та результати дорожніх проектів, а також проведення публічних аудитів, зміцнює відповідальність і довіру громадськості. Етичні стандарти та навчання для державних службовців. Встановлення високих етичних стандартів та проведення регулярних навчань з питань корупції, етики та відповідальності для державних службовців може зменшити ризики зловживань. Використання цифрових інструментів. Цифровізація процесів та використання інформаційних систем може покращити управління проектами, зробити відстеження ресурсів більш ефективним та зменшити можливості для корупційних дій.

Застосування цих стратегій сприятиме створенню умов, при яких державні органи та чиновники змушені будуть відповідати за свої рішення та дії перед громадськістю, що підвищить їхню відповідальність і довіру населення до управління державними проектами.

Висновки. Для підвищення ефективності, відповідальності та успішності дорожніх будівельних проектів необхідно застосовувати комплексні підходи, які включають громадську участь, прозорість процесів, інноваційні рішення та зміцнення відповідальності влади. Залучення громадськості до планування та реалізації проектів не тільки підвищує їхню прозорість і відповідність до потреб населення, але й сприяє зростанню громадської підтримки і зменшенню конфліктів. Важливо надавати громадськості доступ до інформації про проекти, включаючи фінансові звіти, статус виконання та використання ресурсів, що забезпечує зростання довіри та відповідальності. Стимулювання інновацій через впровадження новітніх технологій, партнерства з науковими установами та використан-

ня краудсорсингу для залучення ідей може значно покращити ефективність та стійкість дорожніх проектів. Забезпечення високого рівня відповідальності управління проектами через законодавчі зміни, незалежний аудит, та підвищення прозорості ухвалення рішень критично важливо для зміцнення довіри громадськості та ефективного використання публічних ресурсів. Застосування цих принципів у плануванні та реалізації дорожніх будівельних проектів забезпечить не тільки їх успіх, але й сприятиме створенню більш прозорих, ефективних, і відповідальних урядових структур, що відіграє важливу роль у розвитку суспільства.

Список використаної літератури:

1. Прав Ю. Г. Аналіз теоретико-методичних підходів до визначення механізмів державного регулювання у галузі будівництва. Аспекти публічного управління. 2019. Т. 7, № 5. С. 57–63.
2. Дмитрієва, О. І. Законодавче забезпечення розвитку транспортної інфраструктури України. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: зб. наук. пр. Харків: ХНАДУ. 2019. №2 (23). С. 31–45.
3. Зеленков А. В., Нестеренко Г. В. Управління проектами дорожньо-будівельних робіт. Економіка та управління підприємством машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. Харків: ХАІ, 2011, № 1(13). С. 57–65.
4. Лещинський В. П. Ефективне і стабільне функціонування будівельного комплексу як чинник економічного зростання та впровадження сучасної моделі сталого розвитку регіону. Науковий вісник будівництва. 2016. Т. 86, № 4. С. 80–88.
5. Садловська І. П. Стратегічне управління національною транспортною інфраструктурою України: монографія. Київ: ПП «Сердюк В. Л.», 2011. 356 с.
6. Климчук М. М., Ільїна Т.А., Поколенко В.О. Формування механізму управління ризиками будівельних проектів на засадах компенсаторної технології «Tax Increment Financing». Бізнес Інформ. 2019. №3. С. 369–374.

Lileiev M. O. The role of public participation in planning road construction projects

The article highlights how public involvement can improve the relevance of projects to the needs of the population, ensure their support, and help in conflict resolution. In addition, it points to the importance of transparency to increase citizens' trust and ensure efficient use of resources. Innovation, which can be stimulated through the latest technologies and cooperation with scientific institutions, plays a key role in increasing the effectiveness of projects. Finally, the article considers the need to strengthen government accountability through legislative initiatives and independent monitoring to increase accountability and transparency of road project management. In general, these measures contribute to the creation of sustainable, effective and accountable government structures, which is important for the development of society. These strategies and practices, discussed in the article, are essential to creating an infrastructure that meets both current technological trends

and growing citizen demands for government accountability and transparency. The use of innovative approaches and technologies can not only improve the quality of road construction, but also make the process more economically profitable and environmentally sustainable. By increasing public participation, governments can not only ensure a higher level of decision-making, but also stimulate public engagement and interest in public affairs. This, in turn, increases general awareness and citizen engagement, creating a stronger and more cohesive community. Also, proper regulation and monitoring of road projects are important to ensure that projects are not only carried out according to approved standards, but also adhere to the principles of sustainable development. The introduction of a clear regulatory framework and means of compliance can significantly reduce the risk of corruption, opacity and other challenges associated with large government contracts. In general, the approaches presented in the article are aimed at creating a long-term sustainable infrastructure that meets the needs of the public and at the same time meets the requirements of economic efficiency and environmental safety.

Key words: *public participation, road construction, infrastructure projects, urban planning, social acceptability, environmental sustainability.*

Р. Р. Процьдиректор
Тернопільського відділення
ТОВ «Сервіс-Агрозхід» Тернопіль,
ORCID ID: 0009-0003-0613-3795

АНТИКРИЗОВА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ДЕСТАБІЛІЗУЮЧИХ ФАКТОРІВ

У статті розглядається сутність та важливість антикризової державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах постійних дестабілізуючих факторів. Метою дослідження є характеристика особливостей антикризової державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах постійних дестабілізуючих факторів. Об'єктом дослідження виступає сільськогосподарське виробництво й система державного управління. Основне завдання полягає у визначенні ключових антикризових засад державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах постійних дестабілізуючих факторів. Дослідження акцентує увагу на фінансових інструментах, таких як субсидії, гранти та пільгові кредити, які дозволяють агропідприємствам інвестувати в сучасні технології та обладнання, підвищуючи продуктивність та якість продукції. Крім того, аналізуються програми державної підтримки, спрямовані на розвиток науково-дослідних робіт та інновацій, що сприяють сталому розвитку агросектору та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище. Важливим аспектом є забезпечення фінансової стабільності аграріїв через системи страхування врожаю та гарантійні фонди, що знижують рівень ризику та стимулюють довгострокові інвестиції. Огляд літератури демонструє внесок численних вчених у розуміння проблем розвитку сільськогосподарського виробництва, підкреслюючи роль ефективного ресурсного менеджменту, державного регулювання та інноваційної діяльності. Виявлено, що державна підтримка не лише допомагає подолати кризові ситуації, але й закладає основу для стійкого та конкурентоспроможного аграрного сектору. Аналіз показує, що комплексний підхід до антикризової підтримки сприяє економічному зростанню, соціальній стабільності та зміцненню продовольчої безпеки країни. Таким чином, антикризова державна підтримка є ключовим чинником забезпечення стабільності та розвитку сільськогосподарського виробництва, сприяючи подоланню фінансових труднощів, розвитку інфраструктури та впровадженню інноваційних рішень. Це, у свою чергу, забезпечує економічну стабільність та соціальну гармонію в аграрних регіонах України.

Ключові слова: антикризова підтримка, сільське господарство, державне регулювання, інновації, фінансова стабільність, агропідприємства, сталий розвиток, сільськогосподарське виробництво, державне управління.

Постановка проблеми. Державна підтримка є фундаментальним чинником, що забезпечує стабільний розвиток сільськогосподарського сектору. Завдяки фінансовим субсидіям, грантам та пільговим кредитам, фермери та агропідприємства можуть інвестувати в сучасні технології, обладнання та інфраструктуру. Це сприяє підвищенню продуктивності та якості виробництва, а також дозволяє адаптуватися до змінних ринкових умов. Крім того, державні програми підтримки допомагають знизити витрати на виробництво, що робить

українську продукцію конкурентоспроможнішою на міжнародному ринку. Крім фінансової допомоги, держава відіграє важливу роль у розвитку науково-дослідних робіт та інновацій у сільському господарстві. Інвестування у дослідження та розробки сприяє впровадженню нових агротехнологій, покращенню сортів рослин та тварин, а також оптимізації агропроцесів. Це не лише підвищує ефективність виробництва, але й сприяє сталому розвитку агросектору, зменшуючи негативний вплив на навколишнє середовище. Державна підтримка у сфері освіти

та підготовки кадрів також забезпечує наявність кваліфікованих спеціалістів, які здатні впроваджувати та підтримувати інноваційні рішення.

Не менш важливою є роль держави у забезпеченні аграріїв захистом від ризиків та нестабільності ринку. Створення систем страхування врожаю, гарантійних фондів та програм підтримки у випадку природних катастроф чи економічних криз допомагає знизити рівень невизначеності та забезпечити фінансову стабільність фермерів. Це стимулює інвестиції в сільське господарство, оскільки аграрії можуть планувати свою діяльність з більшим рівнем впевненості. Таким чином, державна підтримка створює сприятливі умови для сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, сприяючи економічному зростанню та соціальній стабільності країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок в дослідження проблем розвитку сільськогосподарським виробництвом привнесли такі вчені як І. Мельник, К. Тарасенко, В. Гончар, Н. Савченко, О. Шевченко, І. Кириленко, В. Романюк, О. Василенко, М. Костюк, С. Воронін, Л. Шевчук, А. Ткачук, Є. Кравчук, Ю. Ткаченко, А. Біленький, М. Соловйов, О. Дудник, Д. Грищенко, О. Терещенко, О. Бойко, В. Луценко, І. Полянська, О. Федоренко, А. Жук та ін. До прикладу, В.Б. Шкляр [1] аналізує становлення і розвиток ринку матеріально-технічних засобів, що є ключовим для забезпечення стійкості аграрного сектора. О.В. Ульяновченко [2] розглядає формування та використання ресурсного потенціалу, наголошуючи на важливості ефективного ресурсного менеджменту для забезпечення життєздатності аграрного виробництва. Інноваційна діяльність в аграрній сфері, згідно з роботами П.Т. Саблука, О.Г. Шпикуляка, Л.І. Кирила та ін. [3], є критичною для підтримки конкурентоспроможності і адаптації до змінних умов. Г.В. Черевко [4] висвітлює питання державного регулювання, яке допомагає аграрному сектору пристосуватися до економічних коливань і зовнішніх шоків. О.С. Щекович [5] обговорює стратегії економічного розвитку в контексті державного регулювання, акцентуючи на значенні стратегічного планування у вирішенні кризових явищ.

Ефективність інвестицій в інновації, як стверджує І.Л. Федун [6], є вирішальною для підвищення продуктивності та життєздатності агропромислових підприємств. Теорію та практику інноваційної діяльності розглядає А.Є. Никифоров [7], підкреслюючи роль державного управ-

ління в стимулюванні інновацій. В.В. Юрчишин [8] аналізує сучасні аграрні перетворення в Україні, які підкреслюють потребу в постійній адаптації аграрного сектору до нових реалій. Л.О. Мармуль [9] звертає увагу на матеріально-технічне забезпечення регіональних АПК, яке є фундаментальним для підтримки стабільності і розвитку. Концептуальні засади системного інноваційного оновлення, представлені П.М. Макаренком та Н.К. Васильєвою [10], закладають основу для інтеграції нових підходів в аграрне виробництво.

Проте, віддаючи належне науковому здобутку інших вчених, ряд теорії і концепцій що стосується засад саме антикризової державної підтримки, досі залишаються не розкритими в повній мірі, що і зумовило вибір даної тематики і її сучасну актуальність.

Метою дослідження є характеристика особливостей антикризової державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах постійних дестабілізуючих факторів. Об'єктом дослідження виступає сільськогосподарське виробництво й система державного управління. Основне завдання полягає у визначенні ключових антикризових засад державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах постійних дестабілізуючих факторів.

Виклад основного матеріалу. Антикризова державна підтримка є комплексним набором заходів, спрямованих на забезпечення стабільності та стійкості сільськогосподарського виробництва в умовах виникнення та розвитку кризових ситуацій. Вона включає фінансові інструменти, такі як субсидії, пільгові кредити, гранти та страхові програми, які допомагають агропідприємствам подолати фінансові труднощі, пов'язані з раптовими змінами ринкових умов, природними катастрофами або економічними коливаннями. Крім фінансової підтримки, державні заходи передбачають створення сприятливих умов для інновацій та модернізації виробництва, розвиток науково-дослідних робіт та підготовку кваліфікованих кадрів, що дозволяє аграрному сектору адаптуватися до нових викликів та забезпечувати високий рівень продуктивності та конкурентоспроможності (табл. 1).

Сутність антикризової державної підтримки також полягає у забезпеченні соціально-економічної стабільності в аграрних регіонах. Забезпечення фінансової безпеки фермерів та агропідприємств сприяє збереженню робочих місць,

підтримці доходів сільських громад та зменшенню соціальної напруги, що виникає внаслідок економічних криз. Держава відіграє ключову роль у координації дій між різними секторами економіки, забезпеченні доступу до необхідних ресурсів та інформації, а також у впровадженні регуляторних механізмів, що сприяють ефективному використанню наявних ресурсів та мінімізації ризиків. Таким чином, антикризова державна підтримка є важливим інструментом забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, сприяючи економічному зростанню та загальній стабільності країни (табл. 2).

Антикризова державна підтримка суттєво сприяє стабілізації та розвитку сільськогосподарського виробництва шляхом надання фінансових ресурсів та інструментів, які дозволяють агропідприємствам подолати короткострокові фінансові труднощі. Наприклад, субсидії на закупівлю насіння, добрив та інших матеріалів дозволяють фермерам знизити витрати на виробництво та підтримувати високу продуктивність навіть у періоди економічної нестабільності. Пільгові кредити та гранти стимулюють

інвестиції в модернізацію обладнання та впровадження нових технологій, що підвищує ефективність та конкурентоспроможність аграрного сектору на ринку. Крім того, державні програми страхування врожаю забезпечують фінансову безпеку фермерів у випадку природних катастроф або раптових змін ринкових умов, що знижує рівень ризику та стимулює довгострокові інвестиції в сільське господарство (рис. 1).

Крім фінансової підтримки, держава відіграє важливу роль у розвитку інфраструктури та науково-дослідних ініціатив, спрямованих на покращення агротехнологій та підвищення якості продукції. Інвестиції у транспортну інфраструктуру забезпечують більш ефективну логістику та доступ до ринків збуту, що сприяє збільшенню обсягів продажів та доходів агропідприємств. Підтримка наукових досліджень та освітніх програм сприяє підготовці кваліфікованих спеціалістів, здатних впроваджувати інноваційні рішення та адаптуватися до змінних умов виробництва. Таким чином, антикризова державна підтримка не лише допомагає подолати негаразди у короткостроковій перспективі,

Таблиця 1

Засади сучасної антикризової державної підтримки

Фінансова стабілізація та підтримка аграрного сектору		Розвиток інфраструктури та технологічних інновацій	
Держава забезпечує пряму фінансову підтримку фермерів та агропідприємств через субсидії на закупівлю насіння, добрив, обладнання та інші необхідні ресурси	Пільгові кредитні програми	Поліпшення транспортних шляхів, будівництво та модернізація складів, терміналів та інших логістичних об'єктів, що забезпечує ефективну доставку продукції до ринків збуту та знижує витрати на логістику	Підтримка науково-дослідних робіт та інновацій
Розробка та впровадження програм страхування врожаю, що забезпечують фермерів у випадку стихійних лих, шкідників або раптових ринкових змін	Податкові пільги та стимулювання інвестицій	Надання грантів та кредитів для оновлення виробничого обладнання, впровадження автоматизованих систем управління та використання сучасних агротехнологій	Освітні програми та підготовка кваліфікованих кадрів

Таблиця 2

Вплив державної підтримки на розвиток сільськогосподарського виробництва

Вплив	Сутність впливу
Підвищення продуктивності та ефективності виробництва	Державна підтримка сприяє впровадженню сучасних агротехнологій та обладнання, що дозволяє підвищити продуктивність та ефективність сільськогосподарських підприємств
Забезпечення фінансової стабільності та зниження ризиків	Антикризова державна підтримка включає механізми страхування врожаю, гарантійні фонди та пільгові кредити, що забезпечують фінансову захищеність фермерів та агропідприємств у випадку несприятливих умов, таких як природні катастрофи, раптові зміни цін на ринку або економічні кризи
Розвиток інфраструктури та логістики	Державні інвестиції у транспортну, складську та логістичну інфраструктуру сприяють більш ефективному переміщенню сільськогосподарської продукції від виробників до споживачів

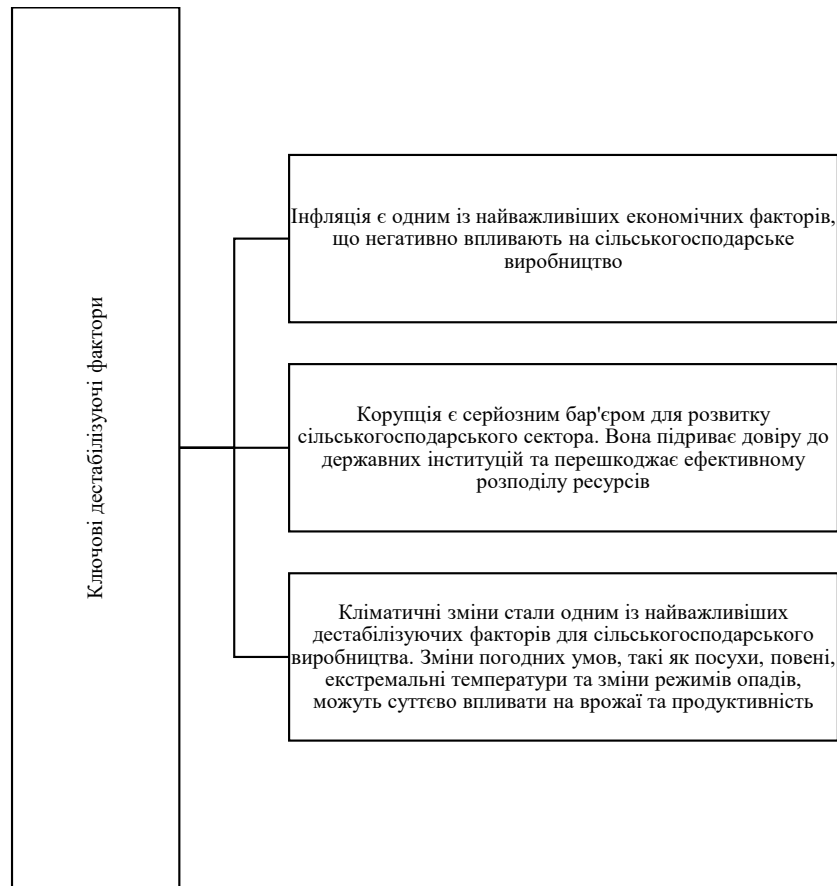

Рис. 1. Ключові дестабілізуючі фактори, що впливають на розвиток сільськогосподарського виробництва

але й закладає основу для стійкого та сталого розвитку сільськогосподарського сектору в довгостроковій перспективі.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у висновку, зазначимо, що антикризова державна підтримка є невід'ємною складовою стійкості та розвитку сільськогосподарського виробництва. Умови постійних дестабілізуючих факторів, таких як економічні коливання, природні катастрофи, зміни клімату та глобальні ринкові нестабільності, створюють значні виклики для аграрного сектору. Без належної державної підтримки фермери та агропідприємства можуть зіткнутися з фінансовими труднощами, зниженням продуктивності та конкурентоспроможності, що в кінцевому підсумку впливає на продовольчу безпеку країни та економічний розвиток.

Державна антикризова підтримка забезпечує необхідні фінансові інструменти та механізми для подолання кризових ситуацій. Це включає надання субсидій, пільгових кредитів, страхових програм та грантів, які допомагають аграріям інвестувати в нові технології, модер-

нізувати виробництво та підвищувати ефективність ресурсного використання. Крім фінансової підтримки, держава відіграє ключову роль у створенні сприятливих умов для розвитку інновацій, проведенні науково-дослідних робіт та підготовці кваліфікованих кадрів, що сприяє довгостроковій стабільності та конкурентоспроможності аграрного сектору.

Таким чином, антикризова державна підтримка сприяє зміцненню соціально-економічної стабільності в регіонах, де розвинене сільське господарство. Забезпечення фінансової безпеки аграріїв дозволяє їм більш впевнено планувати свою діяльність, інвестувати в розвиток виробництва та адаптуватися до змінних умов ринку. Це не лише підтримує доходи сільських громад, але й сприяє загальному економічному зростанню та зменшенню соціальної напруги. Таким чином, антикризова державна підтримка є ключовим фактором у забезпеченні сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та загальної економічної стабільності країни.

Список використаної літератури:

1. Шкляр В.Б. Становлення і розвиток ринку матеріально-технічних засобів в аграрному виробництві. Економіка АПК. 2003. № 5. С. 117–121.
2. Ульянченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері : моногр, Харків. НАУ, 2006. 357 с.
3. Саблук П. Т. Шпикуляк О. Г., Кирило Л. І. та ін. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект. ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.
4. Черевко Г.В. Державне регулювання економіки в АПК: Навч. Посібник. К.: Знання. 2011. 339 с.
5. Щекович О.С. Стратегія економічного розвитку в контексті державного регулювання аграрної сфери. Агроінком. 2012. №7-9. С. 36-40.
6. Федун І.Л. Ефективність інвестицій в інновації агропромислового виробництва: методологічний вимір. Економічний аналіз. Тернопільський національний економічний університет, 2013. Том 14. № 3. С. 217–224.
7. Никифоров А.Є. Інноваційна діяльність теорія та практика державного управління : моногр. КНЕУ, 2010. 420 с.
8. Юрчишин В.В. Сучасні аграрні перетворення в Україні. ДУ «Ін-т економіки та прогнозування. НАНУ». 2013. 424 с.
9. Мармуль Л.О. Матеріально-технічне забезпечення регіональних АПК. Економіка АПК. 2017. № 2. С. 11–19.
10. Макаренко П.М., Васильєва Н. К. Концептуальні засади системного інноваційного оновлення. Економіка АПК. 2008. № 1. С. 17–20.

Prots R. R. Anticrisis state support for agricultural production in conditions of constant destabilizing factors

This article explores the essence and importance of anticrisis state support for agricultural production under constant destabilizing factors. The aim of the study is to characterize the features of anticrisis state support for agricultural production in conditions of constant destabilizing factors. The object of the study is agricultural production and the system of state governance. The main task is to identify key anticrisis principles of state support for agricultural production under constant destabilizing factors. The research focuses on financial instruments such as subsidies, grants, and concessional loans, which allow agribusinesses to invest in modern technologies and equipment, enhancing productivity and product quality. Additionally, the analysis covers state support programs aimed at developing scientific research and innovations that contribute to the sustainable development of the agricultural sector and reduce negative environmental impacts. An important aspect is ensuring the financial stability of farmers through crop insurance systems and guarantee funds, which reduce risk levels and stimulate long-term investments. The literature review demonstrates the contribution of numerous scientists to the understanding of agricultural development problems, emphasizing the role of effective resource management, state regulation, and innovative activity. It has been found that state support not only helps to overcome crisis situations but also lays the foundation for a sustainable and competitive agricultural sector. The analysis shows that a comprehensive approach to anticrisis support promotes economic growth, social stability, and strengthens food security in the country. Thus, anticrisis state support is a key factor in ensuring the stability and development of agricultural production, facilitating the overcoming of financial difficulties, infrastructure development, and the implementation of innovative solutions. This, in turn, ensures economic stability and social harmony in the agricultural regions of Ukraine.

Key words: anticrisis support, agriculture, state regulation, innovation, financial stability, agribusiness, sustainable development, agricultural production, state governance